

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
2021-YL-170

ANTİK KÜLTÜRLERDE BAŞLIKLAR

HAZIRLAYAN
Nevin EYİDOĞAN

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Aynur CİVELEK

AYDIN– 2021

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

15/11/2021

Nevin EYİDOĞAN

ÖZET

ANTİK KÜLTÜRLERDE BAŞLIKLAR

Nevin EYİDOĞAN

Yüksek Lisans Tezi, Arkeoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Aynur CİVELEK

2021, XXXII + 204 sayfa

Bedeni saran giysiler kadar, baş üzerinde taşınan başlıklar ve çeşitli süsler, giyim kuşamın önemli parçalarıdır. Tarih boyunca çeşitli amaçlarla başlıklar kullanılmıştır. Bunlar kimi zaman bir statü sembolüken, kimi zaman da yalnızca iklim ve coğrafi koşullara göre uygun olarak biçimlendirilmiş ve başı korumak için kullanılmıştır. Tapınak görevlileri, askerler, kurtizanlar, sporcuların ve gündelik yaşamda erkek ve kadınların başlarında başlıklar, kurdeleler, taçlar, çelenkler taşıdıkları bilinmektedir. Bu kullanımların bir kısmından antik yazarlar söz etmektedir ve çok sayıda arkeolojik eserde (heykel, kabartma ve portrelerde, seramik, sikke, fresko ve mozaiklerdeki betimlemelerde) görülebilmektedir. Ayrıca mezarlardan gelen veriler de önemlidir.

Çalışmamızda antik dönemdeki çeşitli kültürlerde (Mısır, Mezopotamya, Anadolu, İtalya gibi) kadın ve erkek başlarında kullanılan başlıklar, taçlar, çelenkler ve çeşitli süsleme nesneleri sınıflandırılmaya ve ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmış; sembolik anlamları, kültürlerarası etkileşim ve sosyo-kültürel açıdan önemleri üzerinde durulmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Arkeoloji, Antik, Başlık, Kültür, Kostüm.

ABSTRACT

HEADRESS IN ANCIENT CULTURES

Nevin EYİDOĞAN

Master Thesis at Archaeology

Supervisor: Prof. Dr. Aynur CİVELEK

2021, XXXII + 204 pages

Headgears and various ornaments carried on the head are important parts of clothing until the industry surrounding the body. Titles have been used with the passage of history. While these were sometimes suitable for the status, sometimes they were used only to protect the shape and head in accordance with the climate and conditions. They are known to teams, alive, soldiers in life, wolves athletes and soldiers in life and stones of headdresses, courses, crowns, wreaths. Some of these usages can be seen in many archaeological works (statues, perspectives and portraits, ceramics, coins, frescoes and mosaics). Also importance from the graves.

In our study, headdresses, crowns, wreaths and various ornamental objects used on female and male heads in various cultures (such as Egypt, Mesopotamia, Anatolia, Italy) in the ancient period were tried to be classified and examined in detail; symbolic meanings, intercultural interaction and socio-cultural importance are emphasized.

KEYWORDS: Archaeology, Antique, Headdress, Culture, Costume.

ÖNSÖZ

Saç süsleri ve başlıklar giyim kuşamın önemli parçalarıdır. Antik Dönem’de çeşitli kültürlerde, kadın ve erkek başlarında çeşitli başlıklar ve objeler kullanılmıştır. Mezopotamya’dan Anadolu’ya, Mısır’dan Akdeniz ve Karadeniz’de tüm kültürlerde gündelik yaşamda, kutsal törenlerde (düğün, cenaze, evlilik ve inanç törenleri) yarışmalar ya da oyunlarda kullanılan başlıklar, statü göstergesi olabildiği gibi, bazen yalnızca güzel görünmek için kullanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Antik Dönem’de çeşitli kültürlerde kadın ve erkek başlarında kullanılan başlıklar ve nesnelerin özelliklerini ayrıntılı olarak incelemek, sınıflamak, sembolik anlamları ve kültürler arası etkileşimi değerlendirmektir. Bu tür malzemeler, çok sayıda arkeolojik eserde karşımıza çıkmasına rağmen, az sayıda çalışmanın konusu olmuşlardır. Başta Anadolu olmak üzere, Mısır, Mezopotamya, Girit ve Hellas’taki baş objeleri ve başlıklar, arkeolojik veriler dikkate alınarak (seramik, plastik eserler, mozaikler, sikkeler, freskolar) incelenmiştir.

Tez çalışmamda bana yol gösteren ve destekleyen, bilgilerini, ilgisini ve zamanını benden esirgemeyen saygı değer hocam Prof. Dr. Aynur CİVELEK’e teşekkürü borç bilirim.

Hayatımın her evresinde beni destekleyen, inançlarını, güvenlerini bir kez olsun yitirmeyen, maddi ve manevi destekleri ve koşulları bana yaratan, yanımda olduklarını her zaman hissettiren saygı değer annem Elif EYİDOĞAN’a ve babam Ali EYİDOĞAN’a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Nevin EYİDOĞAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
RESİMLER DİZİNİ	xi
LEVHALAR DİZİNİ	xxviii
KISALTMALAR DİZİNİ	xxii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	4
1. ANTİK DÖNEM KÜLTÜRLERİNDE BAŞLIKLAR	4
1.1. Phryg Başlığı.....	4
1.1.1. Anadolu.....	5
1.1.2. Hellas	7
1.1.3. İtalya	7
1.2. Pīlos / Pīleus.....	8
1.2.1. Anadolu.....	9
1.2.2. Hellas	11
1.2.3. İtalya	11
1.3. Petasos	12
1.3.1. Anadolu.....	12
1.3.2. Hellas	14
1.4. Tholīa	14
1.5. Sakkos	15
1.5.1. Anadolu.....	16
1.5.2. Hellas	18

1.5.3. İtalya	19
1.6. Kekryphalos	20
1.6.1. Hellas	21
1.7. Kyrbasia \ Kurbasia	22
1.7.1. İran	22
1.8. Saka.....	22
1.8.1. İran.....	23
1.9. Polos.....	24
1.9.1. Girit.....	25
1.9.2. Anadolu.....	25
1.9.3. Hellas	32
1.9.4. İtalya	35
1.10. Diadem.....	35
1.10.1. Mısır.....	38
1.10.2. İran.....	39
1.10.3. Mezopotamya	39
1.10.4. Anadolu.....	40
1.10.5. Hellas	43
1.10.6. İtalya	45
1.11. Saç Bantları.....	45
1.11.1. Sphendone.....	45
1.11.1.1. Anadolu	46
1.11.1.2. İtalya.....	46
1.11.2. Fiyonk-Kurdele.....	47
1.11.2.1. Anadolu	47
1.11.3. Bant-Şerit.....	48
1.11.3.1. Anadolu	48

1.11.3.2. Hellas.....	51
1.11.3.3. İtalya.....	52
1.12. Çelenk	53
1.12.1. Anadolu.....	56
1.12.2. Hellas	61
1.12.3. İtalya	66
1.13. Taç	67
1.13.1. Mısır.....	68
1.13.1.1. İsis Tacı	68
1.13.1.1.1. Anadolu	68
1.13.1.2. Khepresh-hprš (Mavi Taç)	69
1.13.1.3. Deshret-dšrt (Kırmızı Taç)	69
1.13.1.4. Hedjet (Beyaz Taç).....	70
1.13.1.5. Pschent-skent (Çift Taç)	71
1.13.2. Kydaris / Kidaris.....	72
1.13.2.1. İran	73
1.13.2.2. Anadolu	73
1.13.3. Kale / Sur Tacı	74
1.13.3.1. Anadolu	75
1.13.4. Işın Tacı	76
1.13.4.1. Anadolu	76
2. TARTIŞMA VE SONUÇ	78
3. KAYNAKLAR	81
4. LEVHALAR	115
ÖZGEÇMİŞ	204

RESİMLER DİZİNİ

Fig. 1. Phryg başlıklı atlı savaşçı heykelcik, MÖ 5. yüzyıl başları. Metropolitan Sanat, Müzesi.....	115
Fig. 2. Phryg başlıklı Attis büstü, MS 2. yüzyıl. Fransa Milli Kütüphanesi	115
Fig. 3. Revenna sınırları içinde yer alan Phryg başlıklı 3 magi, MS 284-641.	115
Fig. 4. Roma'dan Mithra rölyefi, MS 2-3. yüzyıl. Louvre Müzesi.	115
Fig. 5. Roma'dan Mithra Rölyefi, MS 2-3 yüzyıl Louvre Müzesi.....	116
Fig. 6. Kommagene Kralı Antihos (sol), Mithra (sağ)kabartması. Nemrut Dağı, MÖ 1. yüzyıl.....	116
Fig. 7. Phryg başlıklı pişmiş toprak erkek heykelcik başı, MÖ 6. yüzyıl. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi.	116
Fig. 8. Phryg başlıklı pişmiş toprak atlı oyuncak figürü, MÖ 5. yüzyıl II. yarısı. Çanakkale Arkeoloji Müzesi.....	116
Fig. 9. Khios'dan Phryg başlıklı Attis betimli bir sikke, MÖ 407-302.	117
Fig. 10. Khios'dan Phryg başlıklı Attis betimli bir sikke, MÖ 407-302.	117
Fig. 11. Aigai'dan Phryg başlıklı pişmiş toprak Attis büstü, MÖ 3. yüzyıl.....	117
Fig. 12. Aigai'dan Phryg başlıklı pişmiş toprak Attis büstü, MÖ 3. yüzyıl.....	117
Fig. 13. Tarsus'tan Phryg başlıklı pişmiş toprak heykelcik, MÖ 3. yüzyıl. Adana Arkeoloji Müzesi.....	118
Fig. 14. Phryg başlıklı pişmiş toprak kadın heykelcik başı, MÖ 3. yüzyıl. Adana Arkeoloji Müzesi.....	118
Fig. 15. Kilikkia kökenli Phryg başlıklı pişmiş toprak erkek savaşçı heykelcik, MÖ 3. yüzyıl. Çanakkale Arkeoloji Müzesi.....	118
Fig. 16. Kilikkia kökenli Phryg başlıklı pişmiş toprak erkek savaşçı heykelcik, MÖ 3. yüzyıl. Çanakkale Arkeoloji Müzesi.....	118
Fig. 17. İtalya'dan Roma İmparatorluğu Dönemi Phryg başlıklı figürler.	119
Fig. 18. Laodikeia'dan Phryg başlıklı Dacia'lı esir, MS 113.	119
Fig. 19. Pire'den omzunda Eros olan Phryg başlıklı erkek figür kabartması, MÖ 4. yüzyıl.....	119
Fig. 20. <i>Paris'in Kararı</i> isimli Etrüsk bronz ayna, MÖ 4. yüzyıl. İngiltere Fitzwilliam Müzesi.....	119

Fig. 21. Taranto'dan Phryg başlıklı erkek savaşçı heykelcik, MÖ 350-300.	120
Fig. 22. Taranto'dan Phryg başlıklı pişmiş toprak Attis heykelcik, MÖ 350-300.	120
Fig. 23. Septimus Severus Kemerinden, Phryg başlıklı asker kabartması. Roma İmparatorluk Dönemi, MS 203	120
Fig. 24. Taranto'dan ismi <i>Gaudenia Nikene</i> , mermer lahit üzerindeki Phryg başlıklı erkek kabartması (soldan üçüncü), Roma İmparatorluk Dönemi.	120
Fig. 25. Apulia'dan kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde pilos'lu erkek başı, MÖ 4. yüzyıl. Louvre Müzesi.	121
Fig. 26. Attika'dan pilos'lu pişmiş toprak erkek heykelcik, MÖ 1. yüzyıl.	121
Fig. 27. Apulia'dan kırmızı figür tekniğinde situla. Pilos'lu Odysseus figürü, MÖ 360. İtalya Napoli Müzesi.	121
Fig. 28. Ithaca'dan pilos'lu Odysseus betimli bir sikke, MÖ 3. yüzyıl.	121
Fig. 29. Attika'dan pilos'lu Dioskuros kardeşler heykeli, MÖ 3. yüzyıl.	122
Fig. 30. Smyrna'dan pilos'lu pişmiş toprak <i>Tapınak Oğlanı</i> heykelcik, Geç Klasik Dönem. İzmir Arkeoloji Müzesi.	122
Fig. 31. Smyrna'dan pilos'lu pişmiş toprak Tapınak Oğlanı heykelcik, Arkaik Dönem. İzmir Arkeoloji Müzesi.	122
Fig. 32. Aigai'dan pilos'lu pişmiş toprak erkek heykelcik başı, Hellenistik Dönem.	122
Fig. 33. Laodikeia'dan <i>Cysta Mystica'nın</i> yanlarında pilos'lu Dioskuros kardeşlerin betimlendiği bir sikke, MÖ 1. yüzyıl.	123
Fig. 34. Phokaia'dan pilos'lu Kabeiros betimli bir sikke, MÖ 4. yüzyıl.	123
Fig. 35. Attika'dan bronz pilos'lu çoban heykelcik, MÖ 6. yüzyıl. Metropolitan Sanat Müzesi.	123
Fig. 36. Smyrna'dan pilos'lu pişmiş toprak Grotesk başı, MS 2-3. yüzyıl.	123
Fig. 37. Dacia'dan pilos'lu erkek figürü ile kişileştirilmiş Dacia eyaletinin betimlendiği bir sikke, MS 2. yüzyıl.	124
Fig. 38. Iuliopolis'den pilos'lu Hephaistos betimli bir sikke, MS 244-249.	124
Fig. 39. Halae'den pilos'lu pişmiş toprak erkek işçi heykelcik, Arkaik Dönem.	124
Fig. 40. Roma'dan Manumission Töreni'nin betimlendiği kabartma. Pilos'lu iki köle kabartması, MÖ 1. yüzyıl.	124
Fig. 41. Petasos görseli, MÖ 6. yüzyıl	125

Fig. 42. Attika'dan kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde petasos'lu Hermes figürü, MÖ 530.	125
Fig. 43. Berlin ressamına ait kırmızı figür tekniğinde amphora gövdesi. Petasos'lu Hermes, MÖ 550-530. Gregoryen Etrüsk Müzesi.	125
Fig. 44. Berlin ressamına ait kırmızı figür tekniğinde stamnos gövdesi. Petasos'unu yana almış Hermes figürü, MÖ 550. Louvre Müzesi.	125
Fig. 45. Ainos'dan petasos'lu Hermes betimli bir sikke, MÖ 5. yüzyıl.	126
Fig. 46. Vulci'den kırmızı figür tekniğindeki Douris Ressamı'na ait kyliks. Petasos'lu Theseus figürü Sciron'u denize atarken, MÖ 480. Berlin Altes Müzesi.	126
Fig. 47. Petasos'lu pişmiş toprak atlı oyuncak heykelcik, MÖ 470-460. Diyarbakır Arkeoloji Müzesi.	126
Fig. 48. Pergamon'dan petasos'lu hizmetçi bir kadına ait pişmiş toprak başı, MÖ 4. yüzyıl. Berlin Müzesi.	126
Fig. 49. Lykia'dan petasos'lu Hermes betimli bir sikke, MÖ 4. yüzyıl.	127
Fig. 50. Kilikkia'dan petasos'lu Hermes betimli bir sikke, MÖ 4. yüzyıl.	127
Fig. 51. Lykia'dan petasos'lu Hermes betimli bir sikke, MÖ 3. yüzyıl.	127
Fig. 52. Parion'dan petasos'lu genç Hermes steli, MS 1. yüzyıl.	127
Fig. 53. Makedonya'dan petasos'lu Hermes betimli bir sikke, MÖ 400.	128
Fig. 54. Atina Akropolis'ten Parthenon Friz detayı. Petasos giymiş atlı figür kabartması, MÖ 432.	128
Fig. 55. Euphronios ressamına ait kyliks krateri. Ortada petasos'lu Hermes, MÖ 515. Metropolitan Sanat Müzesi.	128
Fig. 56. Pheneos'dan petasos'lu Hermes erken dönem sikke örneği, MÖ 5. yüzyıl.	128
Fig. 57. Boeotia'dan tholia'lı pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ geç 3. yüzyıl.	129
Fig. 58. Tanagra'dan tholia'lı pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ 320. Louvre Müzesi. ...	129
Fig. 59. Vulci'den, Aberdeen ressamına ait kırmızı figürlü kyliks tondosu. Sağdaki sakkos'lu kadın figür, MÖ 470-460. Louvre Müzesi.	129
Fig. 60. Ampyks ile kullanılan sakkos. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası, MÖ 4. yüzyıl.	129
Fig. 61. Sakkos'lu kadın figür, MÖ 3. yüzyıl.	130
Fig. 62. Phokaia'dan sakkos'lu Nymphe betimli bir sikke, MÖ geç 6. yüzyıl.	130
Fig. 63. Phokaia'dan sakkos'lu Nymphe betimli bir sikke, MÖ geç 6. yüzyıl.	130

Fig. 64. Knidos'tan sakkos'lu Aphrodite betimli bir sikke, MÖ 530-520.....	130
Fig. 65. Attika'dan beyaz zeminli omuzlu lekythos. Ortada sakkos'lu kadın figür, MÖ 6. yüzyıl II. çeyreği. Konya Arkeoloji Müzesi.	131
Fig. 66. Knidos'tan sakkos'lu Aphrodite betimli bir sikke, MÖ 490-394.....	131
Fig. 67. Ksanthos'tan <i>Uçan Nikeler</i> Kabartması. Sakkos'lu Nike, MÖ 470-450. İstanbul Arkeoloji Müzesi.....	131
Fig. 68. Aigai'dan sakkos'lu pişmiş toprak kadın başı, MÖ 5-4. yüzyıl.....	131
Fig. 69. Sakkos'lu pişmiş toprak kadın başı, MÖ 3. yüzyıl. İstanbul Arkeoloji Müzesi. ...	132
Fig. 70. Dutuit ressamına ait kırmızı figür tekniğinde oinokhoe. Ortada sakkos'lu kadın figür, MÖ 500-475.	132
Fig. 71. Üzerinde sakkos'lu kadın figür bulunan yüzük, MÖ 5. yüzyıl.	132
Fig. 72. Beyaz zeminli oinokhoe. Üzerinde dokuma yapan sakkos'lu kadın figür, MÖ 490-480. Brygos ressamı.....	132
Fig. 73. Macron Ressamı'na ait kırmızı figür teknikli kyliks gövdesi. Ortada Dionysos, sol yanında flüt çalan sakkos'lu kadın figür, MÖ 490-480.....	133
Fig. 74. Kırmızı figür tekniğinde oinokhoe. Libasyon yapan sakkos'lu kadın figür, MÖ 460.....	133
Fig. 75. Kleophon Ressamı'na ait kırmızı figür tekniğinde stamnos. Libasyon yapan sakkos'lu kadın figür savaşa uğurlarken, MÖ 440-430.	133
Fig. 76. Apulia'dan kırmızı figür teknikli kyliks tondosu. Ortada sakkos'lu oturan kadın figür, MÖ 340-330.	133
Fig. 77. Atina'dan sakkos'lu Hegeso ve hizmetlisinin betimlendiği mezar steli, MÖ 410-400. Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi.	134
Fig. 78. Skyphos üzerinde sakkos'lu kadın başı, MÖ 3. yüzyıl.	134
Fig. 79. Taranto'dan sakkos'lu oturan tanrıça heykeli (Persephone-Hera-Aphrodite?), MÖ 475-450.....	134
Fig. 80. Siyah zeminli lekythos üzerinde sakkos'lu kadın başı, MÖ 330-300.....	134
Fig. 81. Taranto'dan sakkos'lu pişmiş toprak kadın başı, MÖ 350-330.	135
Fig. 82. Medma'dan ismi Adonis <i>Miti</i> olan mermer sunak. Ortada sakkos'lu kadın figür kabartması, MÖ 490.....	135
Fig. 83. Paestum'dan kırmızı figür tekniğinde lebes gamykos. Kekryphalos'lu kadın başı, MÖ 4. yüzyıl.	135
Fig. 84. Apulia'dan kırmızı figürlü epikhysis. Ortada kekryphalos'lu kadın başı, MÖ 530.....	135

Fig. 85. Kırmızı figür tekniğinde lekythos. Ortada müzik aleti çalan kekryphalos'lu kadın figürü, MÖ 480-470.	136
Fig. 86. Kırmızı figür tekniğinde pelike.Müzik aleti çalan kekryphalos'lu (sol) kadın figür, MÖ 440-430.	136
Fig. 87. Kırmızı figür tekniğinde krater. Ortada kekryphalos'lu kadın figür, MÖ 420-390.	136
Fig. 88. Kekrphalos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ 3. yüzyıl.	136
Fig. 89. Roma Campania'dan kekryphalos'lu kadın başı kabartması, MÖ 50.....	137
Fig. 90. Thassos'tan Cleomenes'in kızı Philis'in kekryphalos'lu kabartması,MÖ 450. Louvre Müzesi.	137
Fig. 91. İran'dan Pers kralı Bagadates'in kyrbasia betimli bir sikkesi, MÖ 3. yüzyıl.	137
Fig. 92. İran'dan Pers kralı Ardakhshir'in kyrbasia betimli bir sikkesi, MÖ 3. yüzyıl.....	137
Fig. 93. Apadana'dan saka'lı askerler kabartması, MÖ 6. yüzyıl. İran.....	138
Fig. 94. Apadana merdivenleri 11.delegasyon. Saka'lı erkek figürler,MÖ 6. yüzyıl. İran.	138
Fig. 95. İran'dan Behistun Yazıtı. Saka'lı erkek figür kabartması, MÖ 582-485.	138
Fig. 96. Girit'ten polos'lu bronz Hera başı, MÖ 7. yüzyıl II. yarısı.....	138
Fig. 97. Trallies'den polos'lu karyatid heykel, MÖ 1. yüzyıl. İstanbul Arkeoloji Müzesi.	139
Fig. 98. Atina Parthenon'dan polos'lu kore başı, MÖ 500. Atina Akropolis Müzesi.	139
Fig. 99. Thebes'den polos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ 450-440. Biritsh Müzesi.	139
Fig. 100. İbiza'dan polos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ 5. yüzyıl.	139
Fig. 101. Çorum Yazılıkaya Anıtı. Polos'lu 12 Hitit tanrı kabartması, MÖ 13. yüzyıl.	140
Fig. 102. Karkamış'tan polos'lu <i>Karkamış Kubaba</i> kabartması, MÖ 1000.....	140
Fig. 103. Agrigento Demeter Kutsal Alanından polos'lu Demeter-Persephone pişmiş toprak büstü, MÖ 5-4. yüzyıl. Antonino Salinas Bölgesel Arkeoloji Müzesi.	140
Fig. 104. Sicilya'dan polos'lu pişmiş toprak Demeter büstü, MÖ 5. yüzyıl.	140
Fig. 105. Labrandous'dan polos'lu bronz Zeus heykelciği, MS 1. yüzyıl	141
Fig. 106. Minos Uygarlığı'ndan polos'lu <i>Yılanlı Tanrıça Heykelciği</i> , MÖ 1600.	141
Fig. 107. Minos Uygarlığı'ndan polos'lu <i>Haşhaşlı Rahibe Heykelciği</i> , MÖ 1200-1100....	141
Fig. 108. Manisa'dan <i>Akpınar Kaya Anıt'ı</i> . Polos'lu Kybele kabartması, MÖ 1200.....	141

Fig. 109. Malatya'dan <i>İspekçür Steli</i> . Ayakta duran polos'lu kadın figür, MÖ 11. yüzyıl. Sivas Arkeoloji Müzesi.	142
Fig. 110. Sam'al Zincirli Höyük'ten ziyafet sahneli ortostat. Polos'lu iki erkek figür kabartması, MÖ 10. yüzyıl.	142
Fig. 111. Çorum'dan polos'lu pişmiş toprak <i>Salmanköy Kybele'si</i> , MÖ 8. yüzyıl.	142
Fig. 112. Çorum'dan polos'lu pişmiş toprak <i>Boğazköy Kybele'si</i> , MÖ 6. yüzyıl.	142
Fig. 113. Gordion'dan polos'lu Kybele kabartması, MÖ 6. yüzyıl.	143
Fig. 114. Antalya'dan polos'lu fildişi <i>Antalya C Kybele'si</i> , MÖ 7. yüzyıl sonu MÖ 6. yüzyıl başı.	143
Fig. 115. Antalya'dan polos'lu bronz <i>Antalya B Kybele'si</i> , MÖ 7. yüzyıl.	143
Fig. 116. Ankara'dan polos'lu <i>Bahçelievler Kybele Steli</i> , MÖ 6. yüzyıl.	143
Fig. 117. Panayır Dağı'ndan polos'lu Kybele steli, MÖ 4. yüzyıl.	144
Fig. 118. Afyon'dan <i>Aslankaya Anıtı</i> . Polos'lu Kybele kabartması, MÖ 7. yüzyıl.	144
Fig. 119. Polos'lu Kybele betimli bir sikke, MS 79-81. Etnografya Etnografya Müzesi. ..	144
Fig. 120. Pitane'den polos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ 6. yüzyıl son çeyreği. İstanbul Arkeoloji Müzesi.	144
Fig. 121. Halikarnasos'tan Demeter ve Persephone'ye adandığı düşünülen, polos'lu pişmiş toprak heykelcik, MÖ geç 5. yüzyıl.	145
Fig. 122. Klaros'tan polos'lu pişmiş toprak Apollon heykelcik, MÖ 6. yüzyıl.	145
Fig. 123. Smyrna'dan polos'lu Zeus ya da Dionysos pişmiş toprak heykelcik başı, MÖ 5. yüzyıl.	145
Fig. 124. Aigai'dan polos'lu pişmiş toprak Kybele heykelciği, MÖ 2-1. yüzyıl.	145
Fig. 125. Aigai'dan polos'lu pişmiş toprak Kybele steli, MÖ 2-1. yüzyıl.	146
Fig. 126. Aigai'dan polos'lu pişmiş toprak Aphrodite heykelcik başı, MÖ 2-1. yüzyıl.	146
Fig. 127. Aigai'dan polos'lu pişmiş toprak Aphrodite heykelcik başı, MÖ 2-1. yüzyıl.	146
Fig. 128. Aigai'dan polos'lu pişmiş toprak heykelcik kadın başı, MÖ 2-1. yüzyıl.	146
Fig. 129. Yüksek polos'lu <i>Aphrodite Stratonikis</i> betimli bir sikke, MÖ 2. yüzyıl. İzmir Arkeoloji Müzesi.	147
Fig. 130. Knidos'tan arka yüzde <i>Artemis Hyakinthotrophos'un</i> polos betimli bir sikke, MÖ 200-150.	147

Fig. 131. Pergamon'dan polos'lu Herme steli, MÖ geç 3. yüzyıl. Akhisar Arkeoloji Müzesi.....	147
Fig. 132. Lydia'dan mezar steli. Polos'lu iki adet erkek kabartması, MÖ 2. yüzyıl III. çeyreği. Akhisar Arkeoloji Müzesi.	147
Fig. 133. Yüksek polos'lu <i>Ephessos Artemis'i</i> , MS 1. yüzyıl. Efes Müzesi.	148
Fig. 134. Üç halat şeklindeki polos'u ile <i>Artemis Ephesia</i> heykeli, MS 1. yüzyıl. Efes Müzesi.....	148
Fig. 135. Perge'den polos'lu rahibe heykeli, MS 1-2. yüzyıl. Antalya Müzesi.	148
Fig. 136. Smyrna'dan polos'lu iki adet kadın başı bulunan Hekate steli, MS 2. yüzyıl.	148
Fig. 137. Genius ve Dacia'nın polos'la kişileştirilmiş Traianus sikkesi, MS 53-117. Konya Etnografya Müzesi.	149
Fig. 138. Aspendos'tan yüksek polos'lu <i>Aphrodite Kastnietis</i> betimli bir sikke, MÖ 24-MS 14.....	149
Fig. 139. Aspendos'tan yüksek polos'lu <i>Aphrodite Kastnietis</i> betimli bir sikke, MS 238-244.....	149
Fig. 140. Aspendos'dan yüksek polos'lu <i>Aphrodite Kastnietis</i> adak steli, Roma İmparatorluk Dönemi.	149
Fig. 141. <i>Aphrodisias Aphrodite'si</i> yüksek polos'lu steli, MÖ 3. yüzyıl.....	150
Fig. 142. Sparta'dan polos'lu <i>Artemis Orthia</i> fildişi steli, MÖ 8. yüzyıl.....	150
Fig. 143. Atina Dipylon mezarlığından polos'lu fildişi kadın heykelcik, MÖ 731.....	150
Fig. 144. Samos'tan polos'lu ahşap Hera heykelciği, MÖ 6. yüzyıl.....	150
Fig. 145. Prinias'tan polos'lu oturan rahibe heykeli, MÖ 620-600.....	151
Fig. 146. Attika'dan polos'lu <i>Lyons Koresi</i> , MÖ 6. yüzyıl. Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi.....	151
Fig. 147. Attika dışında mezarlıktan gelen, polos'lu <i>Berlin Kore'si</i> , MÖ 570-560. Berlin Müzesi.....	151
Fig. 148. Atina kroteryonundan polos'lu mermer sphenks başı, MÖ 580.	151
Fig. 149. Sparta'dan polos'lu mermer sphenks heykeli, MÖ 550.....	152
Fig. 150. Delphoi'den yüksek polos'lu mermer karyatid heykel başı, MÖ 525.	152
Fig. 151. Gortyana Apollon Tapınağı'ndan yüksek polos taşıyan iki adet kadın figür kabartması, MÖ 630-620.	152

Fig. 152. Thebai'dan polos'lu Demeter ve Persephone pişmiş toprak heykelcikleri MÖ 620-600.	152
Fig. 153. Eleusis'ten bir seramik parçası üzerinde polos'lu Demeter ve Persephone betimlemesi, MÖ 500.....	153
Fig. 154. Thebes'den polos'lu pişmiş toprak oturan erkek heykelcik, Geç Arkaik Dönem.	153
Fig. 155. Halae'den polos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, Geç Arkaik Dönem.....	153
Fig. 156. Korinth'ten Aphrodite'ye adanan polos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, Geç Arkaik Dönem.....	153
Fig. 157. Eleusis'ten volütlü krater üzerinde (solda) polos'lu Demeter figürü, MÖ 480. ..	154
Fig. 158. Eleusis'ten polos'lu Demeter (sol), sakkos'lu Persephone (sağ) betimli mermer kabartma, MÖ 460.	154
Fig. 159. Boeotia'dan polos'lu Demeter Thesmophoros pişmiş toprak büstü, MÖ 490.....	154
Fig. 160. Atina'dan polos'lu Athena ve Kharitler kabartması. MÖ 4. yüzyıl, Atina Akropolis Müzesi.....	154
Fig. 161. Metopontopolis'den polos'lu pişmiş toprak kadın başı, MÖ geç 6. yüzyıl.	155
Fig. 162. Taranto'dan polos'lu pişmiş toprak Demeter başı, MÖ 325-320.....	155
Fig. 163. Roma'dan polos'lu Persephone betimli bir sikke, MS 235-285.	155
Fig. 164. Argos'tan polos'lu Hera betimli bir sikke, MÖ 370-350.....	155
Fig. 165. Geometrik desenli alınlıklı diadem, Bronz çağı. Adana Arkeoloji Müzesi.	156
Fig. 166. Geometrik desenli bant diadem, Geometrik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi. .	156
Fig. 167. Figürlü alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.....	156
Fig. 168. Figürlü alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.....	156
Fig. 169. Mitolojik figürlü alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.	157
Fig. 170. Bitkisel motifli alınlıklı diadem Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi. .	157
Fig. 171. Bitkisel motifli bant diadem, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.....	157
Fig. 172. Bezemesiz alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.	157
Fig. 173. Alacahöyük'ten altın bant diadem, MÖ 3. Bin'ler.....	158
Fig. 174. Troia'dan altın bant diadem, MÖ 3. Bin'ler.	158
Fig. 175. Troia'dan altın sarkıtlı diadem, MÖ 3. Bin'ler.	158

Fig. 176. Troia'dan sarkıtlı diadem, MÖ 3. Bin'ler.	158
Fig. 177. Datça'dan altın alınlıklı diadem, MÖ 3. yüzyıl.....	159
Fig. 178. Mısır'dan uraeuslu diadem, MÖ 1332-1322. Mısır Kahire Müzesi.....	159
Fig. 179. Gize'den altın üç madalyonlu bant diadem, Eski Krallık Dönemi.	159
Fig. 180. Mısır'dan Kraliçe Nofret'in diademli kireçtaşı steli, MÖ 2660.....	159
Fig. 181. Mısır'dan Prenses Sit-Hator'un diademi, Orta Krallık Dönemi.	160
Fig. 182. Mısır'dan <i>İkiz Ceylanlı</i> diadem, MÖ 1479-1425.	160
Fig. 183. İran'dan diadem'li Persli pişmiş toprak büstü, MÖ 520-480.....	160
Fig. 184. İran'dan <i>Behistun Yazıtı</i> . Kral Darius'un diadem'li kabartması, MÖ 552-485. ..	160
Fig. 185. Asur diadem örneği.	161
Fig. 186. Kaniş Karumu'ndan Asur diademi, MÖ 2. Bin'ler.	161
Fig. 187. Asur'dan bir dikilitaş. Diadem'li erkek figürler, MÖ 5. yüzyıl.	161
Fig. 188. Asur'dan bir dikilitaş. Diadem'li erkek figürler, MÖ 810-783.....	161
Fig. 189. Asur'dan diadem'li II. Sargon kabartması, MÖ 722-705.	162
Fig. 190. Asur'dan diadem'li Assurbanipal kabartması, MÖ 668-627.	162
Fig. 191. Korucutepe'den erken bir diadem örneği, Geç Kalkolitik Dönem.	162
Fig. 192. Alacahöyük'ten kafes biçimli altın diadem, MÖ 2300.	162
Fig. 193. Nif Dağı'ndan altın alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem.	163
Fig. 194. Nif Dağı'ndan altın alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem.	163
Fig. 195. Amisos'tan altın alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem.....	163
Fig. 196. Myken diademi, MÖ 1600-1100.....	163
Fig. 197. Myken diademi, MÖ 1600-1100.....	164
Fig. 198. Girit'ten altın bant diademler, MÖ 3. Bin'ler. İngiliz Ulusal Müzesi.....	164
Fig. 199. Kıbrıs'tan diadem'li kuros başı, MÖ 6. yüzyıl I. yarısı. Metropolitan Sanat Müzesi.....	164
Fig. 200. Kıbrıs'tan diadem'li kuros başı, MÖ 6. yüzyıl ortası. Metropolitan Sanat Müzesi.....	164
Fig. 201. Kıbrıs'tan alınlıklı altın diadem. MÖ 4. yüzyıl, Metropolitan Sanat Müzesi.	165

Fig. 202. Atina'dan diadem'li III. Aleksandros sikkesi, MÖ 3. yüzyıl. Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi.....	165
Fig. 203. Seleukos kralı III. Antiokhos diadem'li sikkesi, MÖ 222-187. İngiliz Ulusal Müzesi.....	165
Fig. 204. Ptolemaios kralı III. Euergetes diadem'li büstü, MÖ 264-222.Roma Herculaneum Villası.	165
Fig. 205. Attika'dan <i>Herakles Düğümlü</i> altın diadem, MÖ 300-250. Metropolitan Sanat Müzesi.....	166
Fig. 206. Kıbrıs'tan diadem'li pişmiş toprak kadın büstü, MÖ 4. yüzyıl. Boston Güzel Sanatlar Müzesi.....	166
Fig. 207. Güney İtalya'dan bir seramik parçası. Kırmızı figür tekniğinde diadem'li kadın figür, MÖ 440-420. Metropolitan Sanat Müzesi.....	166
Fig. 208. Attika'dan diadem'li sporcu mermer büstü, MÖ 3-2. yüzyıl. Metropolitan Sanat Müzesi.....	166
Fig. 209. Etrüsk'ten sütunlu krater. Kırmızı figür tekniğinde diadem'li Dionysos (?) başı, MÖ 330-320.....	167
Fig. 210. Roma'dan stephane'li kadın heykel başı, MS 1-2. yüzyıl. Metropolitan Sanat Müzesi.....	167
Fig. 211. Roma'dan stephane'li kadın büstü, MS 1. yüzyıl.	167
Fig. 212. Aphrodisias'tan stephane'li Agrippina-Nero kabartması, MS 54.....	167
Fig. 213. Roma'dan diadem'li bronz Dionysos, MS 117-138. Ulusal Roma Müzesi.....	168
Fig. 214. İmparator Julian'ın diadem'li sikkesi, MS 361-363.	168
Fig. 215. Meranda'dan saçları bantlı <i>Phrasikleia Kore'si</i> , MÖ 550-540.....	168
Fig. 216. Leukothea'dan saçları bantlı bir kadın kabartması, MÖ 5. yüzyıl.	168
Fig. 217. Saçları bantlı mermer kadın başı, Hellenistik Dönem. Louvre Müzesi.	169
Fig. 218. Knidos'tan sphendone'li Aphrodite betimli bir sikke, MÖ 411-250.	169
Fig. 219. Knidos'tan sphendone'li Aphrodite betimli bir sikke, MÖ 411-250.	169
Fig. 220. Kibyra'dan sphendone'li pişmiş toprak kadın heykelcik başı, MS 2-3. yüzyıl. ..	169
Fig. 221. Roma'dan Sicilia eyaletini kişileştiren sphendone'li kadın betimlemeli bir sikke, MÖ 4. yüzyıl.....	170
Fig. 222. Roma'dan Sicilia eyaletini kişileştiren sphendone'li kadın betimlemeli bir sikke, MÖ 340.....	170

Fig. 223. Sphendone görseli.	170
Fig. 224. Medinaceli Sarayı'ndan sphendone'li Victoria kabartması, MS 117-138.	170
Fig. 225. Laodikeia'dan saçları kurdele ile bağlanmış genç kız kabartması, MS 2. yüzyıl.	171
Fig. 226. Tarsus'tan saçları kurdele ile bağlanmış pişmiş toprak Satyros başı, MÖ 2. yüzyıl.	171
Fig. 227. Tarsus'tan saçları kurdele ile bağlanmış pişmiş toprak Nike steli, MÖ 2. yüzyıl.	171
Fig. 228. Olba Manastırı'ndan saçları kurdeleli Tryphe (sağ) figürü, Roma İmparatorluk Dönemi.	171
Fig. 229. Antiokheia'dan <i>Deniz Şöleni</i> isimli mozaik. Saçları kurdele ile bağlanmış Nereid figürü(sağ), Roma İmparatorluk Dönemi.	172
Fig. 230. Zeugma'dan <i>Dionysos-Ariadne Düğünü Mozaigi</i> . Başlarında bant bulunan erkek figürler, MS 3-4. yüzyıl.	172
Fig. 231. <i>Güreşenler</i> isimli mozaik. Başlarında bant bulunan sporcu figürleri, MS 3-4. yüzyıl. Adana Arkeoloji Müzesi.	172
Fig. 232. Amisos'tan bir mozaik. Saçları beyaz bantla bağlı Nereid figürü, MS 3-4. yüzyıl.	172
Fig. 233. Saçları bant ile bağlanmış Nereid figürü (sol), MS 3-4. yüzyıl. Gaziantep Zeugma Müzesi.	173
Fig. 234. Tunus'tan saçları bantla bağlı Nereid figürü, MS 3-4. yüzyıl. Tunus El Djem Müzesi.	173
Fig. 235. Saçları bantla bağlanmış Okeanos figürü (ortada), MS 3-4. yüzyıl. Gaziantep Zeugma Müzesi.	173
Fig. 236. Smyrna'dan başında bant bulunan kadın heykel başı, Roma İmparatorluk Dönemi.	173
Fig. 237. Sardeis'ten başında bitkisel bant bulunan Dionysos heykel başı, MS 3. yüzyıl. Manisa Arkeoloji Müzesi.	174
Fig. 238. Smyrna'dan başında bant bulunan erkek heykel başı, Roma İmparatorluk Dönemi.	174
Fig. 239. Başında bant bulunan kadın büstü, MS 135-138. Side Müzesi.	174
Fig. 240. Tralleis'ten bantlı kadın başı. Geç Hellenistik Dönem, Aydın Arkeoloji Müzesi.	174
Fig. 241. Pişmiş toprak <i>Paionios Nike'si</i> . Saçları bant ile toplu, Hellenistik Dönem.	175
Fig. 242. Pergamon'dan saçları bantlı pişmiş toprak Aphrodite başı, Roma İmparatorluk Dönemi. İzmir Tarih ve Sanat Müzesi.	175

Fig. 243. Aigai'dan kalın bantlı pişmiş toprak Eros başı, Roma İmparatorluk Dönemi.	175
Fig. 244. Aigai'dan başı bantlı pişmiş toprak kadın başı, MÖ 2. yüzyıl II. ortası.	175
Fig. 245. Aigai'dan saçları bantla tutturulmuş pişmiş toprak Dionysos steli, MÖ 2. yüzyıl.....	176
Fig. 246. Knidos'tan Aphrodite heykeli. Heykeltıraş Praksiteles. Dalgalı saçları ince bant ile bağlanmış, MÖ 4. yüzyıl.	176
Fig. 247. Tekirdağ'dan Knidos Aphrodite'si saç stilinde pişmiş toprak kadın heykelcik başı. Kıvrık saçları bantla bağlanmış, MÖ 3. yüzyıl.....	176
Fig. 248. Apollonia ad Rhyndacum'dan saçları bantlı pişmiş toprak kadın heykelcik başı, MÖ 3. yüzyıl.	176
Fig. 249. Saçları bantlı Kharitler heykel grubu, Geç Hellenistik Dönem. Bandırma Arkeoloji Müzesi.....	177
Fig. 250. Tralleis'ten hamam rölyefi. Saçları bantlı Nereid kabartması (sol), MS 1. yüzyıl.....	177
Fig. 251. Knossos Sarayı'ndan fresko. Saçları bantla çevrili kadın figürler, MÖ 2700-1450.....	177
Fig. 252. Attika'dan saçları bantla çevrili <i>Peplos Kore'si</i> , Orta Arkaik Dönem.	177
Fig. 253. Olympia Hera Tapınağı'ndan başında bant bulunan kireçtaşı Hera büstü, MÖ 580.....	178
Fig. 254. Atina Agora'sı Ares Tapınağı'ndan saç bantlı mermer kadın heykeli (Artemis?), Klasik Dönem.	178
Fig. 255. Atina Agorası'ndan saç bantlı mermer Aphrodite başı, MÖ 1. yüzyıl.	178
Fig. 256. Etrüsk vitta görseli.	178
Fig. 257. Aphrodite Herme'si. Saçları bantla çevrili, Hellenistik Dönem. Herculaneum, Glyptothek Müzesi.	179
Fig. 258. Roma'dan bronz ayna. Saçları bantlı <i>Sienna Kharitler'i</i> kabartması, Roma İmparatorluk Dönemi. Metropolitan Sanat Müzesi.	179
Fig. 259. İran'dan saçları bantlı II. Mithridates betimli bir sikke, MÖ 121-91.....	179
Fig. 260. İran'dan saçları bantlı Pers kralı Kapat betimli bir sikke, MS 50-100.....	179
Fig. 261. Ur Kraliyet Mezarlığı'ndan altın defne çelengi, MÖ 3.Bin'ler. Pennsylvania Üniversitesi Koleksiyonu.	180
Fig. 262. Attika'dan kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde ölünün başına çelenk koyulan prothesis sahnesi, MÖ 530.....	180

Fig. 263. Attika'dan kırmızı figür teknikli çan krater. Duvarda ve başlarda defne çelenkleri bulunan sempozyum sahnesi. Nikias ressamı, MÖ 530.....	180
Fig. 264. Girit'ten altın defne çelengi, MÖ 4-3. yüzyıl.....	180
Fig. 265. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde zeytin çelenkli Zeus figürü, MÖ 530.	181
Fig. 266. Saronik Körfezi'nden üzerinde zeytin çelengi betimi bulunan Athena sikkesi, MÖ 460-450.....	181
Fig. 267. Apulia'dan kırmızı figür teknikli volütlü krater. Elinde mersin çelengi tutan Aphrodite(sağ). Yeraltı ressamı, Geç Klasik-Erken Hellenistik Dönem. Dallas Müzesi.....	181
Fig. 268. Defne çelenkli Apollon mermer başı, Hellenistik Dönem. Roma Montemartini Müzesi.....	181
Fig. 269. İtalya'dan sarmaşık çelenkli Dionysos büstü, MS 1-2. yüzyıl. David Harun Koleksiyonu.	182
Fig. 270. Kuzey Epeiros bölgesinden meşe çelenkli Zeus betimli bir sikke, MÖ 238.....	182
Fig. 271. Gela'dan buğday çelenkli Demeter betimli bir sikke, MÖ 340-310.....	182
Fig. 272. Olimpiyat oyununda ödül olarak verilmiş altından, zeytin çelengi, MÖ 4. yüzyıl.....	182
Fig. 273. <i>Apollon ve Daphne Miti Mozaik</i> , MS 2-5. yüzyıl. Antakya Mozaik Müzesi.....	183
Fig. 274. Kıbrıs'tan kireçtaşından çelenkli erkek heykeli, MÖ 5. yüzyıl başları. Metropolitan Sanat Müzesi	183
Fig. 275. Münih'ten defne çelenkli mermer Augustus büstü, MÖ 27- MS 14.....	183
Fig. 276. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde sarmaşık çelenkli Satyros figürü, MÖ 530-500.	183
Fig. 277. Mora'dan altın mersin çelengi, MÖ 330-250.....	184
Fig. 278. Attika'dan altın meşe çelengi, MÖ 300.	184
Fig. 279. Attika'dan altın sarmaşık çelengi, MÖ 4-3. yüzyıl.	184
Fig. 280. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde Olympia oyununun kazanına zeytin çelengi verilme anı, MÖ 5. yüzyıl.....	184
Fig. 281. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde Olympia kazanını zeytin çelengiyle taçlandırma sahnesi, MÖ 5. yüzyıl.	185
Fig. 282. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde Pythian kazanını defne çelengiyle taçlandırma sahnesi, MÖ 5. yüzyıl.	185

Fig. 283. Istmia oyununun kazananı kereviz çelenkli sporcu heykeli, MÖ 5. yüzyıl.	185
Fig. 284. Istmia oyununun kazananı kereviz çelenkli sporcu başı, MÖ 5. yüzyıl.	185
Fig. 285. Akropolis'ten kereviz çelenkli <i>Rampin Başı</i> , MÖ 550.	186
Fig. 286. Smyrna'dan simit çelenkli pişmiş toprak kadın başı, MÖ 3. yüzyıl.	186
Fig. 287. Smyrna'dan simit çelenkli pişmiş toprak Herme steli, Hellenistik Dönem.	186
Fig. 288. <i>Ladon Phaselis Mozaïği</i> . Çelenkli Nereid figürü, MÖ 5. yüzyıl.	186
Fig. 289. Hatay Samandağ'dan çelenkli Nereid figürlerini taşıyan mozaik, MÖ 4. yüzyıl.	187
Fig. 290. <i>Nehir Tanrısı Mozaïği</i> . Çelenkli Nereid figürü, MS 4. yüzyıl. Gaziantep Zeugma Müzesi.	187
Fig. 291. Pitane'den çelenkli pişmiş toprak kadın heykelcik başı, MÖ 3. yüzyıl. İstanbul Arkeoloji Müzesi.	187
Fig. 292. Pitane'den çelenkli pişmiş toprak kadın heykelcik başı, MÖ 3. yüzyıl. İstanbul Arkeoloji Müzesi.	187
Fig. 293. Tarsus'tan defne çelenkli Apollon pişmiş toprak heykelcik, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.	188
Fig. 294. Defne çelenkli <i>Apollon Kitharoedos</i> pişmiş toprak heykelcik, MÖ 3-1. yüzyıl. Çanakkale Arkeoloji Müzesi.	188
Fig. 295. Sarmaşık çelenkli Dionysos pişmiş toprak heykelcik başı, MÖ 3-1. yüzyıl. Çanakkale Arkeoloji Müzesi.	188
Fig. 296. Çelenkli pişmiş toprak erkek heykelcik, MÖ 3-1. yüzyıl. Çanakkale Arkeoloji Müzesi.	188
Fig. 297. Mezar buluntusu çelenk yaprakları, MÖ 4. yüzyıl. Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi.	189
Fig. 298. Smyrna'dan sarmaşık çelenkli mermer Dionysos başı, MS erken 3. yüzyıl.	189
Fig. 299. Geç Antoninler Dönemi'nden zeytin çelenkli nehir tanrısı Kaystros mermer heykeli. İzmir Arkeoloji Müzesi.	189
Fig. 300. Pamphylia'dan defne çelenkli mermer Hadrianus başı, MS 117-138.	189
Fig. 301. Aysuluk Tepesi Aziz Yuhanna Teologos Bazilikası'ndan mermer mersin çelenkli Eros başı, MS 117-138.	190
Fig. 302. Defne çelenkli Marcus Aurelius betimli bir sikke, MS 161-180. Aydın Arkeoloji Müzesi.	190
Fig. 303. Defne çelenkli Septimus Severus betimli bir sikke, MS 193-211. Aydın Arkeoloji Müzesi.	190

Fig. 304. Defne çelenkli Severus Aleksander betimli bir sikke, MS 222-235. Aydın Arkeoloji Müzesi.....	190
Fig. 305. Defne çelenkli III. Gordianus betimli bir sikke, MS 238-244. Aydın Arkeoloji Müzesi.....	191
Fig. 306. Pergamon'dan çelenkli Asklepios betimli bir sikke, MÖ 197-159.Diyarbakır Arkeoloji Müzesi.....	191
Fig. 307. Knidos'tan buğday çelengi betimli Demeter sikkesi, MÖ 3. yüzyıl.	191
Fig. 308. Trakya'dan defne çelengi betimli Serapis ve İsis sikkesi, MÖ 350-300.....	191
Fig. 309. Attika'dan kırmızı figür tekniğinde sütunlu krater. Defne çelengi taşıyan Apollon betimi (sol). Suessula ressamı, MÖ 5. yüzyıl.	192
Fig. 310. Phrasikleia'dan altın yaldız renginde çelenkli kore başı, MÖ 550-540.	192
Fig. 311. Thrakia'dan buğday çelengi betimli Demeter sikkesi, MÖ 3. yüzyıl.	192
Fig. 312. Atina'dan pişmiş toprak Leda heykelcik başı (kavun dilimi saç ve çelenk), MÖ 2. yüzyıl.....	192
Fig. 313. Ostia hamamından mozaik. Başında zeytin çelengi bulunan kadın şeklinde kişileştirilmiş Hispania eyaleti, MS 1.yüzyıl.	193
Fig. 314. Roma Kolezyum'dan <i>Titus Takı</i> . Victoria tarafından defne çelengi ile onurlandırılan Titus kabartması (sol),MS 71.	193
Fig. 315. Roma'dan <i>Titus Takı</i> . Ortada Augustus ve Ceasalar'ı defne çelengi ile taçlandıran Victoria kabartması, MS 1. yüzyıl.	193
Fig. 316. Roma <i>Civita Castellana</i> Kabartması. Defne çelengi ile onurlanan Aeneas, Geç Roma Dönemi.	193
Fig. 317. Knossos Sarayı'ndan zambak taçlı Girit prensi freski, MÖ 16. yüzyıl.....	194
Fig. 318. Roma'dan ışıın taçlı Augustus betimli bir sikke, MS 14.	194
Fig. 319. Hierapolis'ten ışıın taçlı I. Philippos betimli bir sikke, MS 244-249.	194
Fig. 320. Lagyna'dan ışıın taçlı III. Gordianus betimli bir sikke, MS 243-244.	194
Fig. 321. Kule taçlı <i>Antiokheia Thyke'si</i> . Heykeltıraş Eutykhides, MÖ 300. Louvre Müzesi.....	195
Fig. 322. Konuralp'tan (Düzce) kule taçlı Thyke heykeli, MÖ 4. yüzyıl İstanbul Arkeoloji Müzesi.....	195
Fig. 323. Smyrna'dan kule taçlı Thyke betimli bir sikke, MÖ 2-1. yüzyıl. İzmir Arkeoloji Müzesi.....	195
Fig. 324. Smyrna'dan kule taçlı Thyke betimli bir sikke, MÖ 160-150.	195

Fig. 325. Persepolis'ten kidaris'li I.Darius (sağ) ve kral muhafızları (sol) kabartması, MÖ 6. yüzyıl.....	196
Fig. 326. İran'dan kidaris'li I. Darius betimli bir sikke, MÖ 400.	196
Fig. 327. Persepolis'ten kidaris'li kral muhafızları kabartması, MÖ 6. yüzyıl sonu.	196
Fig. 328. İran'dan kidaris'li I. Darius betimli bir sikke, MÖ 480.	196
Fig. 329. Kidaris çeşitleri.	197
Fig. 330. Daskyleion'dan ziyafet sahneli kidaris'li kadın kabartması bulunan <i>Elnaf Steli</i> , MÖ 5. yüzyıl.	197
Fig. 331. Afyon'dan <i>Tatarlı Tümülüsü</i> . Kidaris'li Pers komutanı (sağ) ve Persli savaşçılar (sol), MÖ 474-471. Münih Staatliche Antikesammlung Müzesi.	197
Fig. 332. Sardeis'ten kidaris'li Pers kralı kabartmalı silindir mühür, MÖ 5. yüzyıl.....	197
Fig. 333. Tarsus'tan kule taçlı pişmiş toprak Thyke heykelcik başı, MÖ 3. yüzyıl. Adana Arkeoloji Müzesi.....	198
Fig. 334. Mısır'daki Abydos Tapınağı duvarı, Hathor taçlı İsis (sağ) hiyeroglifi, MÖ 2050-1650.	198
Fig. 335. Mısır'dan Hathor taçlı bronz İsis heykelcik, MÖ 611-594.....	198
Fig. 336. Bulgaristan'dan İsis taçlı pişmiş toprak İsis heykelcik başı, MÖ 2. yüzyıl. Sofya Müzesi.....	198
Fig. 337. Serdica'dan İsis taçlı Marcus Aurelius betimli bir sikke, MS 161-180. MS 161-180.....	199
Fig. 338. Mısır'dan khepresh'li Amenhotep bronz başı, MÖ 1390-1352. Metropolitan Sanat Müzesi.	199
Fig. 339. Mısır'dan khepresh'li mermer Tutankhamonbaşı, MÖ 1336-1327. Metropolitan Sanat Müzesi.	199
Fig. 340. Mısır'dan khepresh'li III. Ramses hiyeroglifi, MÖ 1186-1155.	199
Fig. 341. Mısır'dan khepresh'li II. Ramses kabartması, MÖ 1279-1213.....	200
Fig. 342. Ramses Tapınağı'ndan khepresh'li III. Ramses hiyeroglifi, MÖ 1550-1069.....	200
Fig. 343. Mısır'dan <i>Rosetta Taşı</i> , MÖ 196. İngiliz Ulusal Müzesi.	200
Fig. 344. Mısır'dan (sol) Deshret, (orta) Pschent, (sağ) Hedjet hiyeroglifi, MÖ 2686-2181.....	200
Fig. 345. Mısır'dan deshret'li erkek figür hiyeroglifi, MÖ 2686-2181.....	201
Fig. 346. Mısır'dan deshret'li erkek figür hiyeroglifi, MÖ 2686-2181.....	201

Fig. 347. Mısır'dan deshret'li erkek figür hiyeroglifi, MÖ 2686-2181.....	201
Fig. 348. Mısır'dan <i>Narmer Paleti</i> . Arka yüzde (sol) deshret, ön yüzde (sağ) hedjet hiyeroglifi, MÖ 3200-3000. Mısır Kahire Müzesi.....	201
Fig. 349. Yukarı Mısır'dan hedjet'li Kushite bronz heykelciği, MÖ 670. Berlin Neues Müzesi.....	202
Fig. 350. Mısır Deir-el-Bahri mezarlığından hedjet'li II. Nebhepetre Mentuhotep hiyeroglifi, MÖ 2010-2000. Metropolitan Sanat Müzesi.	202
Fig. 351. Mısır'dan pschent'li Ptolemaios yöneticisi, MÖ 3-2. yüzyıl.	202
Fig. 352. Mısır'dan pschent'li III. Senusret başı, MÖ 1878-1839.	202
Fig. 353. Mısır'dan pschent'li fildişi III. Amenhotep başı, MÖ 1370.	203
Fig. 354. Kalhu'dan pschent'li erkek figürlerin fildişinden kabartması, MÖ 9-8. yüzyıl. Metropolitan Sanat Müzesi.	203
Fig. 355. Hadatu'dan pschent'li kadın figürü fildişi kabartması, MÖ 9-8. yüzyıl. Metropolitan Sanat Müzesi.	203
Fig. 356. Pschent görseli.	203

LEVHALAR DİZİNİ

Levha 1	115
Levha 2	116
Levha 3	117
Levha 4	118
Levha 5	119
Levha 6	120
Levha 7	121
Levha 8	122
Levha 9	123
Levha 10	124
Levha 11	125
Levha 12	126
Levha 13	127
Levha 14	128
Levha 15	129
Levha 16	130
Levha 17	131
Levha 18	132
Levha 19	133
Levha 20	134
Levha 21	135
Levha 22	136
Levha 23	137
Levha 24	138
Levha 25	139
Levha 26	140

Levha 27	141
Levha 28	142
Levha 29	143
Levha 30	144
Levha 31	145
Levha 32	146
Levha 33	147
Levha 34	148
Levha 35	146
Levha 36	150
Levha 37	151
Levha 38	152
Levha 39	153
Levha 40	154
Levha 41	155
Levha 42	156
Levha 43	157
Levha 44	158
Levha 45	159
Levha 46	160
Levha 47	161
Levha 48	162
Levha 49	163
Levha 50	164
Levha 51	165
Levha 52	166
Levha 53	167

Levha 54	168
Levha 55	169
Levha 56	170
Levha 57	171
Levha 58	172
Levha 59	173
Levha 60	174
Levha 61	175
Levha 62	176
Levha 63	177
Levha 64	178
Levha 65	179
Levha 66	180
Levha 67	181
Levha 68	182
Levha 69	183
Levha 70	184
Levha 71	185
Levha 72	186
Levha 73	187
Levha 74	188
Levha 75	189
Levha 76	190
Levha 77	191
Levha 78	192
Levha 79	193
Levha 80	194

Levha 81	195
Levha 82	196
Levha 83	197
Levha 84	198
Levha 85	199
Levha 86	200
Levha 87	201
Levha 88	202
Levha 89	203

KISALTMALAR DİZİNİ

A. g. e.	: Adı geçen eser.
cm	: Santimetre.
Çev.	: Çeviren.
Fig.	: Figür.
Kat. No.	: Katalog Numarası.
Lev.	: Levha.
m	: Metre.
mm	: Milimetre.
MÖ	: Milattan Önce.
MS	: Milattan Sonra.
Res. No.	: Resim Numarası.
vb.	: ve benzeri.
vd.	: ve diğerleri.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, antik kültürlerde kadın ve erkek başlarında kullanılan başlıklar ve başta kullanılan objeleri ayrıntılı olarak incelemek, sınıflandırmak, sembolik anlamları ve kültürlerarası etkileşimleri incelemektir. Antik Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Girit, Hellas, İtalya, Girit, Thrakia'da yapılan kazı ve araştırmalardan elde edilen eserler değerlendirmeye alınmıştır. Özellikle Türkiye'de yapılan kazı ve araştırmalardan gelen verilerle, antik Anadolu'da kullanılanlar üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Antik giysiler hakkında çok fazla yayın çalışması olmakla birlikte, özellikle başlık ve baş objelerini inceleyen çalışmalar azdır ve Türkiye'de çok daha az sayıdadır. Plastik, resim sanatı gibi alanlarda konuyla bağlantılı genel yayınlar olmakla birlikte, ana konu olarak başlıkların ve baş objelerinin ele alındığı, tipolojik ve kronolojik bir sınıflamanın yapıldığı orijinal bir çalışmadır. Günümüzde de Anadolu'da kullanılagelen bazı başlık türleri bilinmektedir. Bu bağlamda, antik başlıkların günümüze yansımaları da değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda öncelikle literatür taraması yapılmış; antik yazarlar ve modern kaynaklar incelenmiş, kataloglar taranmıştır. Arkeolojik kanıtlar, kültürlere göre sınıflanmıştır. Özellikle, Anadolu'da kullanılan başlıklar üzerinde durulmaya çalışılmış; Karia ve Ionia'ya ait veriler, müzelerde yerinde görülerek incelenmiştir. Genel olarak Anadolu'daki başlıkların değerlendirilmesi açısından bir ön çalışma niteliğindedir.

Çalışmamız, Covid -19 Pandemisi şartlarında gerçekleştirildiğinden, kaynak tarama ve eserleri yerinde görerek inceleme açısından zorluklar barındırmaktadır. Bu nedenle çok daha az sayıda arkeolojik eser yerinde görülebilmektedir. İleride daha iyi koşullarda yapılacak bir araştırma ile Anadolu'ya ait daha fazla örneğin yerinde görülmesi ve değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Çalışmamızın konusunu Antik Dönem'de çeşitli kültürlerde, farklı amaçlar için kullanılan başlıklar ve başa takılan çeşitli objeler oluşturmaktadır; bunlar önemli maddi kültür elemanlarıdır ve günümüzde de farklı biçimlerde kullanılmaya devam edilmektedir.

Antik Dönem'de kadın ve erkek başlarında, gündelik hayatla ilişkili ya da bazı sembolik anlamlar taşıyan objeler/süsler ve başlıklar kullanılmıştır. Bunların örneklerine Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Hellas, İtalya, Girit başta olmak üzere çok sayıdaki Akdeniz ve Karadeniz'deki halklar arasında, gündelik yaşamda ve kutsal törenlerde (doğum, ölüm, cenaze, evlilik ve ibadet törenleri) rastlanmaktadır. Bazen bir statü sembolüken (yöneticiler, rahipler, askerler, kurtizanlar, atletler vb.) bazen de yalnızca süs amaçlı

başlıklar ya da baş takıları (taç, çelenk, kurdele vb.) kullanılmıştır. Çok sayıda arkeolojik veri (plastik eserler, seramik, mozaik, fresko ve sikkeler üzerindeki betimlemeler) başlıklar ve baş objeleri hakkında bilgi vermektedir. Zaman içinde kültürlerin farklı alanlarında görülen değişim, giyim-kuşam ve saç modasında da görülmektedir. Yaşam biçimi, gelenekler, inançlar, malzemeler, coğrafya ve iklim bu tür malzemeleri biçimlendirmiştir. Antik Dönem'e ait ilk başlık örnekleri Mısır, Mezopotamya ve Anadolu Bronz Çağı yerleşimlerinden gelmektedir.

Bazı antik kaynaklarda başlıklar ve saç süslerinden söz edilmiştir. Strabon Pers başlıkları saka ve kyrbasia, Plinius çelenk ve diadimler, Herodotos polos ve antik olimpik oyunlarında ödül olarak verilen çelenklerden söz etmektedir.

Kumaş ve giysilerde genellikle coğrafi koşullar, iklim ve bitki örtüsü ve statü başlıkların malzeme seçiminde ve biçimlendirilmesinde etkili olmuştur. Değerli metallere (altın, gümüş ve bronz) yapılmış başlıklar, savaşlarda kullanılan metal miğferlerin dışında, yönetici ve zengin sınıfa aittir. Özellikle en erken örnekleri Mısır ve Mezopotamya'dan gelirken daha sonraları İtalya, Hellas ve Makedonya'da yaygın oldukları anlaşılmıştır.

Genellikle daha sert iklime sahip bölgelerde yaşamış olan Persler, Asurlular ve Phrygler'e ait başlıklar, (saka, kyrbasia, polos gibi) giysilere uygun, katlı ve kalındır. Akdeniz ikliminin baskın olduğu Hellas ve Batı Anadolu'da ise saç bantları, diadem, sakkos, kekryphalos, çelenk, pilos, petasos gibi sade ve basit başlıkların daha yaygın olduğu izlenmektedir. Antik kültürlerde, cinsiyet ve toplumsal yapı farklılıkları, başlık tercihi ve kullanımlarını belirlemiştir. Pilos, petasos ve tholia halkın ve işçi sınıfının tercih ettiği başlık türleri olmuştur. Sakkos, diadem, kekryphalos, çelenk, polos ve taçlar ise statü sembolü olarak kullanılmışlardır. Bazen başlıklar cinsiyet belirlemede de etkindir; tholia, sakkos ve kekryphalos yalnızca kadınların başlarında görülürken; pilos, petasos, kyrbasia ve saka ise erkeklerin başlarındadır. Polos, diadem, çelenk, saç bantları ve taçlar ise kadın ve erkek figürleri tarafından ortak olarak kullanılmıştır.

Antik başlıkların bir kısmı tanrı ve tanrıçalarla özdeşleşmiştir. Mısır'da 5. Hanedanlık Dönemi'nden (Eski Krallık) itibaren kullanıldığı bilinen “*Atef*” olarak anılan taç/başlık, tanrı Osiris'in simgesidir. Minos'ta MÖ 3.Bin'e ait “*Haşhaşlı Rahibe*” ve “*Yılanlı Tanrıça*” heykelciklerinde görülen Anadolu'da Kubaba kültüründe kullanılan polos benzeri yüksek başlıklar dikkat çekicidir. Mezopotamya tanrılarının başlıklarındaki

boynuzlu başlıklar ile Hatti ve Hurri etkisindeki Hititler'e ait *Boğazköy Yazılıkaya Anıtı* üzerindeki betimlenen on iki tanrının başlarındaki koni biçiminde yüksek başlıklar ve Karkamış'tan MÖ 10. yüzyıla ait Geç Hitit Dönemi'nden fırtına tanrısının başındaki boynuzları olan başlıkların birbiriyle benzemesi kültürler arasındaki etkileşimi göstermektedir. Phryg başlıkları Anadolu kökenli bir başlık olup, Attis ile özdeşleşmiştir ve Anadolu'da Phrygler'e ait pişmiş toprak Attis heykelciklerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Zeus, Apollon, Artemis, Hera, Demeter, Aphrodite, Persephone başında polos taşıırken, Dionysos çelenk ve diademle, Aphrodite sakkosla, Apollon defne çelenkleriyle, Hephaistos pilosla, Hermes petasosla birlikte gösterilmiştir. Saç bantları özellikle Nereidler'in ya da su ile ilgili tanrı ve tanrıçaların başlarında betimlenmiş, kule biçimli taçlar ise özellikle Tykhe heykellerinde kullanılmıştır.

Cenaze törenleri ve ölü kültüründe ise mersin ya da defne çelenkleri kullanılırken, mezar buluntuları arasında altın ya da bronzdan yapılmış alın bantları ya da diademlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Ayrıca bazı cenazelerin başlarına yaprak altından mersin ve defne, zeytin, palamut ve çeşitli çiçeklerden oluşan çelenklerin konulduğu görülmektedir. Anadolu'da Troia, Alacahöyük, Korucutepe'den Bronz Çağı'na ait diademler gelirken, büyük çoğunluğu Hellenistik ve Roma Dönemleri'ne ait çok sayıda yerleşimin mezarlıklarından oldukça kaliteli işçiliğe sahip diademler bulunmuştur.

Bazı başlıklar gündelik ihtiyaçtan dolayı kullanılmışlardır. Oldukça geniş kenarlıklara sahip petasos ve tholia, güneşten korunmayı sağlamıştır. Özellikle tholia, Hellenistik Dönem'e ait Tanagra ve Myrina atölyelerinde üretilmiş pişmiş toprak kadın heykelciklerinde sıklıkla görülmektedir. Hermes ve erkek figürlerle özdeşleşen petasos'lar ise Anadolu'da Kilikia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem sikkelerinin üzerinde görülmektedir. Saçları içine alan sakkos ise, kadın başlarında görülmektedir. Klasik ve Hellenistik Dönem heykelleri, kabartmaları, sikkeleri ve seramiklerdeki betimlemelerde sakkos'lu kadınlar sıklıkla betimlenmiştir. Hellas'tan gelen eserlerde daha sık karşılaşılan kekryphalos ise, Klasik ve Hellenistik Dönem kadın figürlerinde, seramik ve kabartmaların üzerindeki figürlerde görülebilmektedir.

Bu tez çalışmasının konusu oluşturan Antik Dönem başlıkları, çeşitli kültürler göre ele alınıp, sınıflandırılmış ve özellikleri ayrıntılı olarak verilmeye çalışılmıştır. Konu, arkeolojik verilerin görselleri ile desteklenmiştir.

1. BÖLÜM

1. ANTİK DÖNEM KÜLTÜRLERİNDE BAŞLIKLAR

1.1. Phryg Başlığı

Phryg başlığının¹ kökeni Anadolu'da Phrygler'e bağlanmakla birlikte, Anadolu, Makedonia ve İtalya'da yaygın olduğu görülmektedir². Özellikle Yakın Doğu ya da Anadolu'dan gelen insanları tanımada ortak bir özellik olmakla birlikte Troialılar, Persler, Skythler, Amazonlar, Dacialılar, Makedonlar ve Romalı askerler tarafından da giyilmiştir. Sivri tepeli ve koni biçimli ve tepesi aşağıya doğru sarkar biçimde ve sipersizdir; her iki kulağı kapatacak şekilde kısa kulakçıklara ve bazen enseyi kapatacak şekilde uzun bir kulakçığa sahip olabilmektedir. Yapımında yün, deri ve keçe kullanılmıştır ve bu nedenle başa bir miğfer gibi oturmaktadır³. Ayrıca aynı biçimde bronzdan miğferler de bulunmuştur⁴. Phrygler'de en fazla süvariler tarafından kullanılmakla birlikte (Lev.1 Fig.1) çiftçiler ve farklı kesim ve statüden insanlar tarafından da kullanıldığı düşünülmektedir. (Lev.5 Fig.17)⁵.

Phryg başlıkları Antik Dönem'de Phryg tanrısı Attis ile ilişkilendirilmiş ve bu nedenle Attis sıklıkla bu başlıkla betimlenmiştir (Lev.3 Fig.9-10). En ünlü Phryg başlıklı Attis heykeli, günümüzde Fransız Milli Kütüphanesi'nde (Bibliothèque nationale de France) yer almaktadır (Lev.1 Fig.2)⁶. Attis'in yanı sıra, bazı Amazon ve Athena betimlemelerinde Phryg başlığının kullanıldığı dikkat çekmektedir. Phryg başlığı, Mithraizm'in⁷ baş tanrısı olan Pers kökenli Mithras⁸ ile ilişkilidir. Dolayısıyla, MS 1. ve 4. yüzyıllarda yaygınlaşan bu

¹ Ağtürk, 2014: Fig 4j-k, James&Dillon, 2015: Lev. 181.

² Arslan, 2014: 147.

³ Pendergast, v.d., 2014: 139, Martin, 2010: 23.

⁴ Howe&Muller, 2016: 182. Phryg miğferi, kral Philippos'un saltanatının sonuna doğru Makedon süvarileri tarafından giyilmiştir. Fakat oğlu III. Aleksandros (Büyük İskender), Ksenophon'un önerdiği gibi, süvarileri için açık yüzlü Boiotia miğferini tercih ettiği söylenmektedir. Vergina'daki kraliyet mezarında, Phryg tipinin bir çeşidi ve çok nadir bir örnek olarak demirden yapılmış bir miğfer bulunmaktadır; bu durum, miğferin süvariler tarafından kullanımını desteklemektedir. Phryg miğferi, III. Aleksandros'un ordusundaki piyadelerinde kullanılmıştır; İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde korunan İskender Lahti'nde bu durum açıkça görülmektedir.

⁵ Pendergast, v.d., 2014: 140-141, Arslan, 2014: 147.

⁶ Martin, 2010: Fig. 52.

⁷ Ulansey, 1991: 77. MÖ 1. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Anadolu kültürlerinin etkisiyle, güneş tanrısını benimseyen Hellenler tarafından Persler'in güneş tanrısı olarak tanımlanmıştır. Dinin baş tanrısı Mithra güneş tanrısı ile bir tutulmuştur.

⁸ Smith, 1904: Fig. 10-11, Karaca, 2019: Fig. 47.

dinin baş tanrısı Mithra her zaman Phryg başlığı ile görülmektedir⁹. Mithra'nın her zaman yanında betimlenen baş yardımcıları Cautes ve Cautopates'de Phryg başlığı ile betimlenmiştir (Lev.1 Fig.4)¹⁰. Mithra'nın en ünlü mistik betimi *Tauroktoni*¹¹ sahneleridir. Mithra bu sahnelerde kutsal hayvanı olan boğayı boğazından bıçaklarken başında Phryg başlığı ile gösterilmiştir. Tauroktoni sahnelerinde genellikle ortada Phryg başlıklı Mithra ile yanında ayakta duran yardımcıları, Mithra'nın kıyafeti içinde ve Phryg başlıklı olarak Cautes ve Cautopates görülmektedir (Lev.2 Fig.5)¹².

1.1.1. Anadolu

Phryg başlığının çıkış yeri Phrygia olmakla birlikte, Anadolu'nun her yerine yayılmıştır. Askerlerden, çiftçilere kadar toplumun farklı kesimlerinin tercih ettiği bir başlık haline gelmiştir. Anadolu'da Attis kültü ile ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu'da Phryg başlığı ile bilinen ilk örnek, MÖ 6. yüzyıla ait Hellespontos Phrygiası'ndan ele geçen pişmiş toprak sakallı bir erkek figürin başıdır. Günümüzde Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yer almaktadır (Lev.2 Fig.7)¹³. Arkaik Dönem'e ait bir başka Phryg başlığı örneği ise, Çanakkale Arkeoloji Müzesi Frank Calvert Koleksiyonu'ndan gelmektedir ve MÖ 5. yüzyıl II. yarısına ait bir pişmiş toprak figürindir (Lev.2 Fig.8)¹⁴. Phryg başlıklı örnekler Hellenistik Dönem'de Anadolu'da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Aiolis'teki Aigai antik kentinden gelen iki adet pişmiş toprak Attis figürininde bu başlıklar görülmektedir (Lev.3 Fig.11-12)¹⁵. Adana Arkeoloji Müzesi'nde korunan dört adet pişmiş toprak figürin Phryg başlığı taşımaktadır; yükseklikleri 15-20 cm arasında değişen figürinlerin 2'si erkek 1'i kadındır (Lev.4 Fig.13-14)¹⁶. Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ndeki iki adet Phryg başlıklı pişmiş toprak erkek savaşçıdır. Kilikkia kökenli olan ve MÖ 3. yüzyıla ait bu eserlerin oyuncak amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir (Lev.4 Fig.15-16)¹⁷.

Anadolu'da Klasik Dönem Phryg başlığı örnekleri Khios antik kenti sikkeleri üzerinde görülmektedir. Kırk bir adet sikkenin (MÖ 407-302) ön yüzlerinde Phryg başlıklı

⁹ Güran, 2010: 80-81.

¹⁰ Pendergast, v.d., 2014: 139-140.

¹¹ Ulansey, 1989: 15, Güran, 2010: 3-4.

¹² Sanchez, 2019: 147, Şenergüç, 2019: Fig. 10-12.

¹³ Ağıtürk, 2014: Fig. 5b.

¹⁴ Kaplan, 2009: 80, Kat. No. 77.

¹⁵ Mollard-Besques, 1963: pl 82c (D373), pl 83a (D 372), Dereboyu, 2012: 155, Lev. 22 K 33-34.

¹⁶ Goldman, 1950: 349, Tahberer, 2006: Fig. 115-127.

¹⁷ Besques, 1971: Pl. 198, 360, Kaplan, 2009: Kat. No. 171-174, 114-116.

sağa bakan tanrı Mithra, arka yüzlerinde içinde üzüm salkımları olan kantharos betimi yer almaktadır (Lev.3 Fig.9-10)¹⁸. Phryg başlığı örnekleri, Hellenistik sikkelerde de görülmektedir. MÖ 1 yüzyıla ait Galatia Krallığı'ndan bir grup sikke¹⁹ üzerinde Phryg başlıklı Attis figürleri yer almaktadır. Sikkelerin bir yüzünde Attis'in yanında Kybele yer alırken, diğer yüzlerinde aslan protomu betimlenmiştir. Galatia sikkelerinde de Phryg başlıklı Attis figürlerine sıkça rastlanması, Galatia Kralı Deiotaros'un kendisini Attis'in yerine koyması ve onun sevgisini kazanma amacından kaynaklandığı düşünülmektedir²⁰. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Anadolu'da Kotiaieion²¹, Tarsus²², Trapezus (Trabzon)²³, Tralleis²⁴ gibi bazı antik kentlerin sikkelerinde Phryg başlıklarının betimlendiği görülmektedir. Kotiaieion'dan gelen bir sikkenin ön yüzünde Caracalla büstü, arka yüzünde Phryg başlığı ile Attis yer almaktadır (Lev.3 Fig.9-10). Tarsus sikkelerinde, ön yüzlerinde Caracalla büstü, arka yüzlerinde Phryg başlığı ile Attis yer alırken, Tralleis sikkelerinin ön yüzlerinde II. Phillipos başı, arka yüzlerinde omuzunda hilal motifi ve çevresinde yıldızlar ile birlikte verilen Phryg başlıklı Attis yer almaktadır (Lev.3 Fig.9-10)²⁵.

Phryg başlıklı Mithra ile karşımıza çıkan Tauroktoni sahnelerinden²⁶ bir örnek Pisidia Bölgesi'ndeki Baris antik kentinden gelen *Baris Kabartması*'dır²⁷. Mithra, boğayı bıçaklarken, başında Phryg başlığı ile uçuşan peleriniyle betimlenmiştir (Lev.2 Fig.5)²⁸. Bir başka duvar kabartmasında Mithra Phryg başlığı ile görülmektedir. Kommagene Krallığı'na ait olan kabartma Nemrut Dağı'ndadır. MÖ 1. yüzyıla ait kabartmada, Mithra Phryg başlığı ile ışın taçlı tanrı Helios'un karşısında uzlaşma yaparken gösterilmiştir²⁹. Helios ve Mithra'nın birlikte gösterilmesinin nedeni Strabon'a göre, Mithra'nın tanrı Helios ile eş tutulmasıdır. Hellenler'in güneş tanrısı Helios iken, Persler'in güneş tanrısı Mithra'dır (Lev.2 Fig.6)³⁰.

Roma İmparatorluğu Dönemi'nde, Phryg başlıkları esirlerin ve düşmanların başlarında betimlenmiştir. Anadolu'da Attis, Roma İmparatorluğu Dönemi'nde bazen

¹⁸ Ersöz, 2019: Fig. 31.1-32.13, 73-79.

¹⁹ Yanmaz, 2016: Kat. No. 1-3, Kat. No. 13-20.

²⁰ Blanchet, 1933: 11-16.

²¹ Gürsoy, 2006: 23.

²² Şenergüç, 2019: Fig. 19.

²³ Güran, 2010: 41.

²⁴ Rovithis&Livaniou, 2018: Fig. 6.3.-6.4.

²⁵ Güran, 2010: 27.

²⁶ A.g.e. Şenergüç, 2019: 48.

²⁷ Cumont, 1939: 70, Ulansey, 1998: 39.

²⁸ Sanchez, 2019: 147, Şenergüç, 2019: Fig. 10-12.

²⁹ Mansel, 2014: 571-572, Res. 322.

³⁰ Strabon, XV, 3, 13.

çobanlarla birlikte gösterilmiştir (Lev.5 Fig.17)³¹. Laodikeia antik kentindeki 3 m. yüksekliğindeki anıtsal İmparator Traianus heykelinde, imparatorun arkasında elleri iple bağlı Dacialı esir askerler Phryg başlıkları ile betimlenmiştir (Lev.5 Fig.18)³².

1.1.2. Hellas

Phryg başlığı Hellas'ta MÖ 500'lerde tanınmaktadır. Bu başlık Klasik Dönem'in sonunda ve Hellenistik Dönem'de, MÖ 5. yüzyıldan kalma daha önceki "Korint miğferi"nin yerini almıştır. Hellas'ta Phryg başlığı yabancı kişilerin (Grekçe konuşmayan) başlarında görülmektedir³³ (Lev.1 Fig.3). Erken Hellenistik Dönem'de Hellas'ta Phryg başlıklı Attis betimlemeleri çok yaygındır. Piraeus'tan gelen bir stel üzerinde (MÖ 4. yüzyıl) Phryg başlıklı Attis vardır (Lev.5 Fig.19)³⁴.

1.1.3. İtalya

Phryg başlıkları İtalya'da Geç Roma Dönemi'ne kadar, esir alınan askerlerin başlarında görülmektedir. Romalılarca düşmanlarını betimlemenin, yabancı kişileri göstermenin bir yolu, Phryg başlıkları ile betimlemek olmuştur. Bu durum, Geç Roma İmparatorluğu Dönemi'nde son bulmuştur. Bu süreç içerisinde Phryg başlıkları şöenlerde giyilmeye başlanmıştır. Azat edilip, özgürlüğünü kazanan kölelerin, artık imparatorluk vatandaşı olduklarını kanıtlamak için Phryg başlığı takmaları, Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nde bir çeşit özgürlük simgesi haline gelmiştir³⁵.

Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Phryg başlığı, Paris ile ilişkilendirilmiştir. Bunun nedeninin, Paris'in Doğulu olarak gösterilmek istenmesi olduğu düşünülmektedir (Lev.5 Fig.20)³⁶. İngiliz Fitzwilliam Müzesi'nde (British Fitzwilliam Museum), MÖ 4. yüzyıla ait *Paris'in Kararı* olarak anılan bir Etrüsk aynasının arka kısmındaki kabartmalarda en solda Phryg başlıklı Paris ve sağında Aphrodite, Artemis ve Hera yer almaktadır (Lev.5 Fig.20)

Roma'da Phryg başlıkları pişmiş toprak figürinler ve mermerden heykellerin üzerinde görülmektedir. Taranto'da MÖ 350-300'lere ait pişmiş toprak Phryg başlıklı erkek savaşçı figürini dikkat çekmektedir. Doğulu olduğu başındaki Phryg başlığından anlaşılan

³¹ Ağtürk, 2014: 66.

³² Pendergast, v.d., 2014: 139-140, Web 1. <https://www.arkeo-tr.com/laodikeia-efes-gibi-marka-olacak.html>

³³ Mc Kechie: 1972: 149; Martin, 2010: 23.

³⁴ Roller, 1983: 305.

³⁵ Wrigley, 1997: 137.

³⁶ James&Dillon, 2015: Fig. 5.2, 76.

figürün, Arimasplar³⁷ ile mücadele edilişi konu edilmiştir (Lev.6 Fig.21)³⁸. Phryg başlıklı diğer bir pişmiş toprak örnek Taranto'dan gelen MÖ 325-250'lere ait Amazon heykelciğidir; 11, 4. cm yüksekliğinde ve elleri silah tutar biçimdedir (Lev.6 Fig.22)³⁹. Roma Taranto'da *Gaudenia Nicene* olarak anılan mermer lahit üzerindeki kabartmalarda, başlarında Phryg olan erkek figürleri dans eder biçimde gösterilmişlerdir⁴⁰. “Attis-Kybele” kültüründe Phryg başlıkları, uzun kollu tunikli elbiseler ile belirtilir (Lev.6 Fig.24)⁴¹. Roma İmparatorluğu'nun Parthlar'a karşı kazanılan zaferin anısına yapılan *Septimus Severus Kemer*⁴² ve *Traianus Sütunu*⁴³ üzerindeki kabartma figürlerde, Parthlar'ın başlarında Phryg başlıkları yer almaktadır. Roma'daki kullanım amacına uygun olarak, Parthlar'ın bu iki eserde düşman, yabancı (barbar) ve esir konumundaki özellikleri Phryg başlıkları ile vurgulanmıştır (Lev.6 Fig.23)⁴⁴.

1.2. Pilos / Pileus

Grekçe *πίλος* (pilos)⁴⁵, Latince *Pileus*⁴⁶ olarak tanımlanmaktadır. Dar, tepesi yüksek, sivri, konik biçimli ve kenarsızdır⁴⁷. Oldukça sade ve işlemsiz olan bu başlıkların yapımında yün, keçe ve deri kullanılmıştır⁴⁸. Yün pilos'ların erkekler tarafından savaşlarda miğferlerin altına giyildiği bilinmektedir (Lev.7 Fig.25)⁴⁹. Ayrıca, zengin kesimler tarafından tercih edildiği gibi⁵⁰, köleler, çobanlar, avcılar, balıkçılar, gezginler, işçiler ve zanaatkarlar tarafından da giyilmiştir⁵¹. Başsı sıcaktan, nemden ve soğuktan koruma özelliği

³⁷ Herodot, III, 116. Mitoloji de aslan gövdeli, kartal başlı, kuş pençeli, yaratıkların koruduğu, kuzeyde yaşayan insan topluluklarıdır.

³⁸ Feruzza, 2016: Fig. 35, 117.

³⁹ A.g.e. 111, Fig. 33.

⁴⁰ Roller, 2004: 182, Vermaseren, 1966: 22, 47. Attis, bazen dans ederken, hoplayıp zıplarken ya da bir müzik aleti çalarken, bir başka deyişle Kybele'ye tapınan insanların dinsel törenler sırasında yaptıkları hareketleri sergilerken gösterilmektedir. Attis bu betimlemelerinde tapımcılara vekillik görevi yapar, böylece insan bir Attis heykelciği sunmakla, kendinden bir parça sunmuş olur. Kybele ve Attis dans ederken birbirlerine aşklarını da sunmaktadır.

⁴¹ Walsh&Koch, 1988: Res. No. 5-9, 14.

⁴² Cassius Dio, LXXV: 2.3.

⁴³ Jones, 1993: Fig. 23-38.

⁴⁴ Pendergast, v.d., 2014: 139-140, Ağtürk, 2014: 67.

⁴⁵ Web 2. <https://tr.glosbe.com/tr/grc/>

⁴⁶ Web 3. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

⁴⁷ Martin, 2010: Fig. 77, Göleş, 2010: Res. 13.

⁴⁸ Tahir, 2014: 71, Göleş, 2010: 11-12.

⁴⁹ Racinet, 2003: 44, Durusoy, 2015: 36.

⁵⁰ Weber, 2014: Fig. 2.1., Gürsoy, 2006: Fig. 13.

⁵¹ Osywn, 1995: 62.

bulunmaktadır. Sıcakta deriden, soğukta yünden pilos'lar tercih edilmiştir (Lev.7 Fig.26 Lev.9 Fig.35)⁵².

1.2.1. Anadolu

Arkaik Dönem'de Anadolu'da pilos'lu örneklerle en fazla kült görevi gören *Tapınak Oğlanları*⁵³ olarak anılan heykelciklerin başlarında rastlanmaktadır (Lev.8 Fig.30). MÖ 6. yüzyıldan bu yana, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden ele geçen pilos'lu bu heykelcikler, Akdeniz Bölgesi'nde yaygındır⁵⁴. Batı Anadolu'da da örneklerine rastlanmaktadır; Pitane antik kentinde bulunan örnek İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir⁵⁵. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan örneğin⁵⁶ Aeolis kökenli olduğu düşünülmektedir. Her iki figürin MÖ 5. yüzyıla aittir (Lev.8 Fig.31). Klasik Dönem'deki diğer *Tapınak Oğlanı* figürin örneğine Aigai antik kentinde rastlanılmıştır (Lev.8 Fig.32)⁵⁷. Yüksekliği 3 cm olan figürinin pilos'unda kabartmalar yer almaktadır⁵⁸.

Anadolu'da pilos'lu pişmiş toprak figürinlerine rastlanılmaktadır. Arkaik Dönem'den günümüzde Tekirdağ'daki Heraion Teikhos antik kentinden gelen pilos'lu pişmiş toprak figürininin oyuncak olduğu düşünülmektedir (H: 9,4 cm)⁵⁹. Arkaik Dönem'e ait başka bir pilos'lu pişmiş toprak figürin, İzmir Arkeoloji Müzesi'ndedir. Başında pilos ve sırtında mantosu bulunan figürin, MÖ 6. yüzyıl son çeyreğine aittir. 1950'li yıllarda bazı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda, bu tip çocuk heykelciklerinin, köleleri betimlediği düşünülmüştür⁶⁰. Anadolu'da pilos'lar, pişmiş toprak figürlerinin Roma İmparatorluk Dönemi'nde de görülmektedir. Smyrna'dan, MS 2-3. yüzyıllara ait Grotesk figürleri, Kadifekale ve Bazilika 3. Galerisin'den ele geçmiştir (Lev.9 Fig.36)⁶¹. Diğer bir Grotesk figürini ise Smyrna- Kadifekale kazılarında ele geçmiştir ve İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır⁶².

⁵² Lovano, 2019: 345.

⁵³ Ohnefalsch-Richter, 1983: 103, Merker, 2000: Lev. 20 C326-327, Hekimoğlu, 2010: Kat. No. 42, Şakar, 2009: Lev. 5 Fig. 5-9. Tapınak oğlanı terimi ilk kez Ohnefalsch-Richter tarafından kullanılmıştır. Ohnefalsch, bu figürinlerin kutsal alanlarda çokça bulunmuş olmasına bağlı olarak bu terimi kullanmıştır. Aynı zamanda bunları Apollon'un tapınak hizmetçileri veya başka bir deyişle köleleri olarak da tanımlamıştır.

⁵⁴ Hadzisteliou-Price, 1969: 95, Tolun, 2019: 50, Hekimoğlu, 2010: 50, Şakar, 2015: 159.

⁵⁵ Hekimoğlu, 2010: Fig. 47, 114-115.

⁵⁶ Higgins, 1967: Fig. 267, 95, Fırat, 2009: 180.

⁵⁷ Baudat, 1953: Pl. XIX 51, 45. Besques, 1972: Pl. 304, 223-224, Dereboyu, 2012: Lev. 22 K32, 114.

⁵⁸ Şakar, 2009: Lev. XXII Fig 91-96, 102-103.

⁵⁹ Uzun, 2002: 64-69, Güçlü, 2006: Lev. 30 Fig. 52a-b.

⁶⁰ Neugebauer, 1952: No. 31, 41, Fırat, 2009: 117.

⁶¹ Şakar, 2015: Kat. No. 16 Fig. 82-83, 89-90.

⁶² Şakar, 2009: Lev. XXII Fig 91-96, 102-103.

Anadolu'da (Hellenistik Dönem'den itibaren çok yaygın olmamakla birlikte) pilos'lar *Dioskuroslar*'ın⁶³ başlarında görülmektedir⁶⁴ ve bu, pilos'ların Anadolu'ya Pers sanatı etkisiyle girmiş bir betimleme anlayışı olduğu düşündürmektedir⁶⁵. Pers başlığı olan sakalar gibi, Dioskuroslar'ın pilos'ları da sivridir. *Pilos'lu Dioskuroslar*, Hellenistik Dönem'de sikkeler üzerinde görülmektedir. Laodikeia antik kentinde bulunan ve üzerinde pilos'lu Dioskuros betimlemesi olan sikke MÖ 1. yüzyıla aittir. *Cysta Mystica* sepetinin yanlarında Dioskuros kardeşler betimlenmiştir (Lev.9 Fig.33)⁶⁶. Anadolu'da pilos'lu Dioskuros betimlemesi Roma İmparatorluğu Dönemi'nde görülmektedir. Kibyra antik kenti kaya kabartmalarında Dioskuroslar kısa saçları, sakalsız yüzleri, tunikleri, khlamysleri ve başlarındaki pilos'ları ile klasik görünümündedir⁶⁷. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde pilos'lu Dioskuros betimlerine Antalya Haluk Perk⁶⁸, Fethiye Müzesi⁶⁹ ve Burdur Müzesi'ndeki⁷⁰ adak stellerinin üzerinde rastlanmaktadır (Lev.8 Fig.29)⁷¹.

Anadolu'da pilos'lar sikkeler üzerinde de karşımıza çıkmaktadır. Hellenistik Dönem'den pilos'lu sikke örneği Troas antik kentinden gelmektedir. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan, MÖ 400-300'lere ait sikkenin ön yüzünde pilos'lu *Kabeiros*⁷² figürü yer almaktadır⁷³. Pios'lar Hephaistos'un oğlu olan Kabeiros ile birlikte sıklıkla karşımıza çıkmaktadır⁷⁴. Pios'lu Kaberos'un betimlendiği diğer sikke örnekleri Anadolu'dan, Kyzikos, Phokaia, Lampsakos, Mytilene ve Phanagoria antik kentlerinden ele geçmiştir ve MÖ 4-3. yüzyıla aittirler (Lev.9 Fig.34)⁷⁵. Anadolu'da pilos'lar, sikkelerde Roma İmparatorluk Dönemi'nde de görülmektedir. Iuliopolis antik kentinden bir örnek I. Philippos (MS 244-249) zamanına ait olup sikkenin bir yüzünde, pilos'lu Hephaistos yer almaktadır (Lev.10 Fig.38)⁷⁶. Anadolu'da, Roma İmparatorluğu *Eyalet*

⁶³ Erhat, 2008: 96, Roman-Roman, 2010: 139. Dioskuroslar (Diokouroi), Kastor (Κάστωρ) ve Polydeukes ((Πολυδευκής) adlı Lakonialı iki erkek kardeşler. Zeus'un delikanlıları olarak da bilinirler.

⁶⁴ Delemen, 1995: Lev. 1-2 No. 2, 4-5, 7, 307-310, Delemen, 2005: 161-162, Tosun, 2015: Kat. No. 2-6.

⁶⁵ Tosun, 2015: 10.

⁶⁶ Polatçıl, 2009: Kat. No. 90, 98-99.

⁶⁷ Smith, 1997: 29, Beceren, 2014: Res. 5, 11-12.

⁶⁸ Delemen, 1995: Lev. 1-2, Fig. 2, 4-5.

⁶⁹ Tosun, 2015: Lev. 4 Fig. 7-8, 13-14.

⁷⁰ Bağlıbel, 2018: Lev. 29 Fig. 31, 34.

⁷¹ Er, 2016: 313, Tosun, 2015: 7.

⁷² Herodot, 3.37 W. Burket, 1985: 10-13, Yılmaz, 2002: 25, Şahin, 2019: 142-150. Hephaistos ile ilişkilendirilen kült figür. Kabeiros/Kabeiroi adlı mitolojik tipler, Grek Mitolojisinde esrarengiz *khthonik* tanrılar veya demonlar grubu olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Thessalonike'de kardeşlerini öldürdükleri için suç işleyen tanrılar olarak bilinip, denizcilerin yardımına koşan onları tehlikelerden koruyan tanrılar olarak da karşımıza çıkmaktadırlar.

⁷³ Yüklér, 2018: Kat. No. 4, 55.

⁷⁴ Güven, 2014: 10.

⁷⁵ A.g.e. Kat. No. 23, 24-26-30.

⁷⁶ J.M.C. Toynbee, 1967: 70, Devecioğlu, 2013: Lev. XVII Fig. 168, 152.

*Kişileştirmelerinden*⁷⁷ özellikle Dacia eyaletinin pilos'lu bir figür olarak, sikkeler üzerinde betimlenmesi dikkat çekicidir. Anadolu'da ele geçen Dacia sikkeleri, bazen erkek figürleriyle bazen de alegorik ve idealize edilen kadın figürleriyle kişileştirilmiştir. Bu sikkelerdeki erkek figürleri yerli Dacia'lı erkeklerin giysileri içinde ve başlarında pilos'lar ile görülmektedir (Lev.10 Fig.37)⁷⁸.

1.2.2. Hellas

Antik Hellas'ta MÖ 1200'den MÖ 146' ya kadar en sıklıkla tercih edilen iki başlıktan biri olan pilos (diğeri petasos), halktan ve çalışan kesimlerce sıklıkla kullanılmıştır. Antik Dönem'de Hellas'ta erkekler pilos'ları modaya uygun olarak değil, daha çok işlevine göre tercih etmişlerdir⁷⁹. Halae antik kenti nekropolisinden gelen bir adet pişmiş toprak pilos'lu erkek işçi figürünü bu durumu desteklemektedir (Lev.10 Fig.39)⁸⁰.

1.2.3. İtalya

Pilos, Roma İmparatorluğu'nda Grek kültüründe olduğu gibi daha çok balıkçıklar, zanaatkarlar, işçiler ve halkın tercih ettiği bir başlık haline gelmiştir⁸¹. Bazen sporcular tarafından festivallerde ve halka açık oyunlarda da kullanıldığı bilinmektedir⁸². Roma'da bu basit başlık, azat edilmiş köleler tarafından da kullanılmıştır. *Manumission Törenleri*⁸³ sırasında yeni statülerinin bir simgesi olarak pilos verilmiştir⁸⁴. Günümüzde Belçika Mariemont Müzesi'nde (Musée Royal de Mariemont) yer alan, MÖ 1. yüzyıla ait alçak kabartma tekniğinde yapılmış bir stel üzerinde (Lev.10 Fig.40) bu tören simgelenmiştir. Azat işlemi gerçekleştiren kişinin karşısında duran iki kölenin başlarındaki pilos'lar dikkat çekicidir⁸⁵.

⁷⁷ J.M.C. Toynbee, 1967: 70, Ernst, 1971: 150. Kelime anlamı olarak kişileştirme (personifikasyon), insana özgü özellikler taşımayan cansız varlıkları, hayvanları ya da imgeleri kişiler gibi davrandırma, canlandırma sanatıdır. Antik dönemden itibaren edebiyat ve sanatın değişik alanlarında nesnelerin ya da soyut fikirlerin yaşayan bir varlığa, çoğunlukla kadına, dönüştürüldüğü görülmektedir. Dacia kişileştirmesi ise ilk defa MS 2. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda görülmeye başlanmıştır. Bu dönem öncesinde Dacia tipini oluşturmak için bir örnek bulunmadığından, Traianus Dönemi'nden itibaren sikke tasarımcıları Dacia'yı pilos'lu erkek figürü ile kişileştirmişlerdir.

⁷⁸ Ünal, 2009: Lev. 32 No. 1-34, 97-98.

⁷⁹ Pendergast, v.d. 2014: 141-142.

⁸⁰ Goldman&Jones, 1907: Lev. 21 Fig. V-a-1.

⁸¹ Weber, 2014: 109.

⁸² Wilcox, 2008: 19.

⁸³ Beard&Crawford, 1999: 41-48, Brad, 2005: 360-361. Antik Roma'da kölelerin azat edilme merasimi.

⁸⁴ Weber, 2014: 19.

⁸⁵ Karen&Brad, 2005: 360-361.

1.3. Petasos

Grekçe, *πέτασος* (petasos)⁸⁶ Thessalia kökenli bir şapkadır⁸⁷. Geniş kenarlı, alçak tepeli, yuvarlak ve sığ bir görünüme sahiptir; yün, deri, keçe ve samandan yapılmıştır⁸⁸. Deriden olanların hafif sert, yün olanların daha yumuşak tarzda işlendiği bilinmektedir⁸⁹. Antik Dönem’de kadınların, yün petasos’ları daha fazla tercih ettikleri anlaşılmaktadır (Lev.11 Fig.41-42)⁹⁰. Kadınlar ve erkekler, yolculuklarında güneşten veya yağmurdan korunmak için petasos kullanmışlardır. Kırsal halkın simgesi olan petasos, çiftçiler tarafından da tercih edilmiştir⁹¹. Petasos’un başa takıldığında sabit durmasını sağlayan bir kayışı bulunmaktadır. Bazen dış kısmında, kayışların geçirilmesini sağlayan delikler de bulunabilmektedir⁹². Petasos kullanılmadığında, genellikle boynun arkasına gevşek bir şekilde bağlanmıştır (Lev.11 Fig.44)⁹³.

Khitonien⁹⁴ bir tanrı olan Hermes’in atributlarından biri petasos’tur⁹⁵. Hermes, ölümler dünyasına hizmet ederken, elinde kerykeion, ayağında kanatlı sandaletleri, khlamys ve petasos ile birlikte gösterilmektedir⁹⁶. MÖ 530’larda Attika kırmızı figürlü seramiklerinde Hermes genellikle kenarları geniş, tepesi yüksek ve konik biçimde petasos’u ile betimlenmiştir (Lev.11 Fig.43-44)⁹⁷. Petasos’u ile verilen başka bir figür Atina’lı Theseus’dur⁹⁸ ve sıklıkla khlamys ile petasos’u birlikte verilmektedir (Lev.12 Fig.46)⁹⁹.

1.3.1. Anadolu

Anadolu’da Arkaik Dönem’de petasos örneklerine rastlanmaz. Klasik Dönem’de Anadolu’da pişmiş toprak figürinlerde ve sikkelerde, petasos örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Assos Batı Nekropolisi’nden MÖ 470-460’lara ait dört adet atlı heykelciğin başında petasos yer almaktadır. Bu atlı heykelciklerin, savaşçılar olduğu düşünülmektedir

⁸⁶ Web 4. <https://tr.glosbe.com/tr/grc/>

⁸⁷ Weber, 2014: Fig. 2.2., Yıldırım, 2009: Fig. 95.

⁸⁸ Pendergast, v.d., 2014: 141-142.

⁸⁹ Boucher, 1987: 106, Durusoy, 2015: 34.

⁹⁰ Lovano, 2019: 345-346.

⁹¹ Dereboyu, 2012: 10.

⁹² Pendergast, v.d., 2014: 141-142.

⁹³ Garland, 2009: 137.

⁹⁴ Anabolu, 1988: 121-139. Ölümler dünyası ile ilişkilendirme.

⁹⁵ Grimal, 1977: 277, Can, 2006: 85, Kasapoğlu, 2015: 218.

⁹⁶ Şahin, 1996: 165, Arınç, 2015: 28, Demirtaş, 2013: Lev. VIII Fig. 31-32.

⁹⁷ Beazley, 1918: ARV2 324.61.

⁹⁸ Martin, 2010: Fig. 181-182.

⁹⁹ Boardman, 2001: 226-227, Martin, 2010: 57.

(Lev.12 Fig.47)¹⁰⁰. Diğer bir petasos örneği Pergamon'dan ele geçen, MÖ 4. yüzyıla ait pişmiş toprak kadın başında görülmektedir; kadının köle veya çoban olduğu düşünülmektedir. Antik Dönem'de petasos'un kırsal halkın simgesi olduğunu gösteren bu eser, günümüzde Almanya'da Berlin Müzesi'nde (Berliner Museum) sergilenmektedir (Lev.12 Fig.48)¹⁰¹. Anadolu'da petasos'lar pişmiş toprak figürinlerde Roma İmparatorluk Dönemi'nde de görülmektedir. Parion Nekropolisi'nde bulunan MS 1. yüzyıla ait iki adet genç Hermes figürünün başında petasos yer almaktadır (Lev.13 Fig.52)¹⁰².

Anadolu'da petasos, sıklıkla Hermes ile birlikte, sikkelerde karşımıza çıkmaktadır. Petasos'lu Hermes betimlemeleri ilk olarak MÖ 5. yüzyıla ait Ainos sikkelerinde görülmektedir (Lev.12 Fig.45)¹⁰³. Klasik Dönem petasos'lu Hermes betimlemeli sikke örneklerine Kilikkia Bölgesi Tlos, Patara, Mytilene ve Kadyanda antik kentlerinde rastlanmıştır (Lev.13 Fig.50)¹⁰⁴. Hellenistik Dönem'de petasos'lu Hermes betimlemeleri Phokaia, Telmessos, Telmessos Minor (Kemerarası), Khios, Ariassos, Kremna, Elaiussa, Kibyra Minor, Oinoanda, Komama, Amyntas, Aigai ve Mallos antik kentlerinden gelen sikkelerde görülmektedir ve çoğu MÖ 1. yüzyıla aittir (Lev.13 Fig.49-51)¹⁰⁵. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde petasos'lu Hermes başının olduğu sikke örnekleri Anadolu'dan, Miletopolis, Isinda, Kragos, Korykos, Anazarbos, Augusta, Kelenderis, Olba, Seleukia, Flaviopolis, Karallia, Kolybrassos ve Epiphaneia-Oenoandos antik kentlerinden ele geçen örneklerle karşımıza çıkmaktadır¹⁰⁶.

Antik Dönem'de sıradan kişilerin mezar stellerinde *el sıkışma-dexiosis*¹⁰⁷ sıklıkla kullanılan bir unsurdur ve ölen kişilerin kendi aralarında ya da yakınları ile arasındaki küçük bir törendir. Mezar stellerinde nadir de olsa Hermes, dexiosis sahnelerinde görülmektedir.

¹⁰⁰ Tolun, 2006: 201-203, Yücel, 2018: 44-45.

¹⁰¹ Kielau, 2019: Fig. 19.10, 282.

¹⁰² Laumonier, 1956: Pl. 36 Fig. 331-332, Leyenaar-Plaisier, 1979: Pl. 205 Fig. 1575, Kasapoğlu, 2015: Lev. 81 Kat. No. 105-105, 444-445.

¹⁰³ A.g.e. 134.

¹⁰⁴ Demirtaş, 2013: 27-31, 105-106, Lev. XI Fig. 2a-e, 2b-c-d-e, Lev. XII Fig. 7a-e, Lev. LX Fig. 142, Lev. XLIV Fig. 22a-d.

¹⁰⁵ Weber, Coll: 6096, Lev. 214, Sağırkaya, 2016: 152, Demirtaş, 2013: Lev. XIII Fig. 8, 9a-b-c, Lev. XXVIII Fig. 3a, Lev. XXX Fig. 8, 9a-b, Lev. XII Fig. 6b-c, Lev. XXXVIII Fig. 6-12, Lev. LIX Fig. 141, Lev. XLI Fig. 17c.

¹⁰⁶ Yüklér, 2018: Kat. No. 16, 67, Güzelsoy, 2014: 83-94, Demirtaş, 2013: Lev. XI Fig. 3, Lev. XXIX Fig. 6d, Lev. XXXVII Fig. 3c-e, 4, Lev. XXXVIII Fig. 7-11, Lev. XXXIX Fig. 13b-f, Lev. XLI Fig. 18c, Lev. XLII Fig. 1c.

¹⁰⁷ D. Ricks, 2008: 12-21. Grekçe, δεξιῶσις (*Dexiosis*) tebrik anlamındadır. Birbirine sağ elini uzatan iki kişinin betimlemesidir. Mezar stellerinde, kabartmalarda, sikke ve seramiklerin üzerinde rastlanılmaktadır. Özellikle sikkelerin üzerinde rastlanılan dexiosis sahneleri, iki şehrin arasındaki bağı göstermek amaçlıdır.

Anadolu’da MÖ 2. yüzyıl II. yarısına ait ve yeri belli olmayan bir mezar stelinin üzerinde, Hermes başında petasos’u ile birlikte sağ eliyle ölüye doğru uzanır biçimde gösterilmiştir¹⁰⁸.

1.3.2. Hellas

Petasos Hermes ile birlikte Attika kırmızı figür seramiklerinde sıklıkla görülmektedir. Geç Arkaik Dönem’li Berlin Ressamı’na ait kırmızı figür tekniğindeki Panathenaik amphoranın¹⁰⁹ (İtalya’da Vatikan Gregoriano Etrüsk Müzesi’nde-Museo Etrusco Gregoriano Vaticano’da korunmakta) üzerinde petasos’lu Hermes yer almaktadır. Diğer bir örnek MÖ 515’lerden Euphronios Ressamı’na ait kırmızı figür tekniğinde yapılmış bir kalyks kraterdir ve üzerinde Hermes petasos’u ile gösterilmiştir¹¹⁰ (Lev.11 Fig.43 Lev.14 Fig.55).

Hellas’ta petasos’lu Hermes betimlemeleri sikkeler üzerinde de görülmektedir. Arcadia Bölgesi’ndeki Pheneos kasabası Hermes’in doğum yeri olan *Kyllene Dağı’nın* eteklerindedir ve burada bulunan en eski Hermes betimlemeli gümüş bir sikke üzerinde, başındaki petasos ile verilen Hermes bilinen erken örneklerdendir (Lev.14 Fig.56)¹¹¹.

Hellas’ta petasos yalnızca Hermes’in başında değil, atlı süvarilerin başlarında da kullanılmıştır. MÖ 800-146’ya ait sikkelerde petasos’lar atlı süvarilerle betimlenmiştir (Lev.14 Fig.53). MÖ 454-404’lere ait üç adet Thessalia sikkesindeki atlı süvariler petasoslu’dur¹¹². Atina Akropolis’inden MÖ 5. yüzyıla ait Athena Parthenon Tapınağı’ndaki bir kabartmada, petasos’lu atlı süvari betimlemesi yer almaktadır (Lev.14 Fig.54)¹¹³.

1.4. Tholia

Grekçe *θολία* (tholia)¹¹⁴ yassı, yuvarlak, kenarları çıkıntılı, ortası konik biçimli, genellikle hasırdan yapılan küçük şapkalar¹¹⁵. Tholia, petasosa benzer şekilde geniş kenarlı olmakla birlikte daha konik yapıdadır¹¹⁶. Antik Dönem’de kadınlar günlük hayatta

¹⁰⁸ Pfuhl&Möbius, 1979: Taf. 303 Nr. 1831, 506, Canlı, 2015: 38.

¹⁰⁹ Martin, 2010: Fig. 75.

¹¹⁰ Sekunda, 1986: 19.

¹¹¹ Markowitz, 2017: 28.

¹¹² Morton&Eden, 2010: No. 93-94, 104.

¹¹³ Martin, 2010: Fig. 76.

¹¹⁴ Web 5. <https://tr.glosbe.com/tr/grc/>

¹¹⁵ Blanck, 1999: 103-104, Higgins, 1969: Fig. 12, 24-25, Dereboyu, 2012: Fig. K108.

¹¹⁶ Weber, 2014: Fig. 2.6., Yıldırım, 2009: Fig. 95.

tholiayı güneşten korunmak amacı ile kullanmışlardır. Tholia'yı bir çeşit "güneş şapkası" olarak adlandırmak yanlış olmaz¹¹⁷. Tholia ile ilgili olarak çok az bilgiye ulaşılabilmektedir.

Antik Hellas'ta tholia, Hellenistik Dönem'den itibaren pişmiş toprak Tanagra figürinlerinin başlarında sıklıkla görülmektedir¹¹⁸. Tholia'lar, figürinlerine kalıplama sonrası eklendiği için çoğunlukla tam korunamamıştır. Anadolu'da ise tholia'lı örnekler Myrina¹¹⁹ ve Aigai¹²⁰ antik kentlerinde rastlanılmıştır (Lev.15 Fig.57-58).

1.5. Sakkos

Grekçe *σάκκος*¹²¹ (sakkos)¹²², *σακκίον* (sakkion)¹²³ ve *σακκοπηρά* (sakkopera)¹²⁴ 'keçe kılından yapılmış kumaş' anlamına gelmektedir¹²⁵. Sakkos'ları yapan kişilere *σακκοπολόκοι* (sakkoplokoï) denmektedir¹²⁶. Sakkos, diğer başlık türlerine göre daha tok malzemelerden ya da yünden yapılmıştır¹²⁷. Dokusu itibarıyla kaba kumaştan yapılmış¹²⁸, saçları içine alan bir bez torba şeklindedir¹²⁹. Bu uzun kumaş başın etrafında birkaç kez döndürülerek saçlar toplanılmaktadır¹³⁰. Başın etrafında rahatça döndürülmesinin nedeni, *örgü dokuma tekniğinden* (sprang) kaynaklı elastik olmalarıdır (Lev.1 Fig.61)¹³¹. Sakkos, saçın tümünü ya da bir kısmını içine alacak şekilde¹³², çoğunlukla kenarlarından zülüfler ve bazen de kahrküller çıkacak şekilde takılmıştır¹³³. Bazıları bezemesizdir¹³⁴, bazılarında ise zengin kıvrımlı süslemeler, dalgalı çizgiler, tendon motifler ya da bir püskül görülebilmektedir¹³⁵. Antik Hellas'ta kadınların başlarında sakkos'lar tek başlarına kullanılabildiği gibi, bazen de *stephane*¹³⁶ ya da bir çeşit saç aksesuarı olan *ampyks*¹³⁷ ile

¹¹⁷ Tiernery, 1998: 255-256.

¹¹⁸ Higgins, 1969: Fig. 12, 24-25, Abrahams, 1908: 113.

¹¹⁹ Besques, 1972: Pl. 18a D77, Kassab-Tezgör, 2007: Pl. 1-3 d 83-84.

¹²⁰ Mollard-Besques, 1963: Pl. 121a-b, 102, Dereboyu, 2012: 249.

¹²¹ Web 6. <https://tr.glosbe.com/tr/grc/>

¹²² Yıldırım, 2009: Fig. 102.

¹²³ Çelgin, 2011: 590, Küçük çanta torba.

¹²⁴ A.g.e. Çuval.

¹²⁵ Schmidt, v.d., 1994: 52, Turan, 2016: 14.

¹²⁶ Jenkins, v.d., 1985: 411-413, Turan, 2016: 15.

¹²⁷ Schmidt, v.d., 1994: 37-52, Yıldırım, 2009: 114.

¹²⁸ Fischer, 2008: 30-32, Gürbüz, 2009: 311.

¹²⁹ Fischer, 2008: 32.

¹³⁰ Uslu, 2018: Fig. 171a.

¹³¹ Weber, 2014: 99.

¹³² Schmidt, v.d., 1994: 37-52, Yıldırım, 2009: 114.

¹³³ Turan, 2016: Lev. IV Fig. 2-4, Lev. XXI Fig. 3a.

¹³⁴ Fischer, 2008: 32, Gürbüz, 2019: 311.

¹³⁵ Fischer, 2008: 10.

¹³⁶ Pendergast, v.d., 2014: 142.

¹³⁷ Turan, 2016: Lev. IV Fig. 2.

birlikte kullanılmıştır (Lev.15 Fig.60)¹³⁸. Kadınların saçını arkada tutturmak için kullandıkları bir tür saç bandını (anadesme- ἀναδέσμη)¹³⁹ sakkos'u tutturmak için de kullandıkları bilinmektedir¹⁴⁰.

1.5.1. Anadolu

Arkaik Dönem'de Anadolu'da sakkos örneklerine en çok sikkeler üzerinde rastlanmaktadır. Phokaia antik kentinden ele geçen ve MÖ geç 6. yüzyıla ait Zeki Karaoğlu Özel Koleksiyonu'na ait beş adet sikke örneğinde, başında sakkos olan Nymphe betimi yer almaktadır (Lev.16 Fig.62-63)¹⁴¹. Knidos antik kentinden, MÖ 530-520'lere ait beş adet gümüş sikke üzerinde, tanrıça Aphrodite'nin sakkos'lu başı bulunmaktadır. Knidos'ta sikkeler üzerinde Aphrodite betiminin sıkça yer alması kentin baş tanrıçası olmasından ileri gelmektedir. Aphrodite kolyesi, küpesi ve başında sakkos'u ile verilmiştir (Lev.16 Fig. 64 Lev.17 Fig.66)¹⁴². Klasik Dönem'de Anadolu'da sakkos'lu kadın başları sikkelerin üzerinde sıklıkla betimlenmiştir. Knidos antik kentinden MÖ 490-394'lere ait üç adet sikkenin bir yüzlerinde sakkos'lu Aphrodite başları yer almaktadır (Lev.16 Fig.64 Lev.17 Fig.66)¹⁴³. Iasos'ta MÖ 4. yüzyıl ortalarına ait bronz sikkenin bir yüzünde de sakkos'lu kadın başı vardır. Kadın başının tanrıça (Aphrodite) olduğu düşünülmektedir¹⁴⁴. Hellenistik Dönem'de Klasik Dönem'de olduğu gibi sakkos'lar Anadolu'da en çok Aphrodite ve Nymphe'nin başlarında görülmektedir. Ancak sakkos kullanımı sikkeler üzerinde MÖ 330'dan itibaren azalmıştır. Knidos'tan gelen MÖ 390-340'lara ait sikkenin bir yüzünde sakkos'lu Aphrodite başı yer almaktadır. Aphrodite'nin Knidos antik kenti sikke betimlerinde sakkosuna inci kolyeler eşlik eder (Lev.16 Fig.64 Lev.17 Fig.66)¹⁴⁵. Paphlagonia Sinope antik kenti MÖ 330-300'lara ait sikkenin üzerinde saçları sakkos içinde toplanmış bir Nymphe profilden verilmiştir¹⁴⁶.

Arkaik Dönem'de Anadolu'da sakkos'lu pişmiş toprak figürinlere rastlanmaktadır (Lev.17 Fig.68). Çanakkale Sigeion'dan bulunan MÖ 5. yüzyıl ortalarına ait bir pişmiş

¹³⁸ Cancik, v.d., 2003: C.XI, No.2, 10.

¹³⁹ Turan, 2016: Lev. IV Fig. 4-7.

¹⁴⁰ Homeros, II. xxii, 469.

¹⁴¹ Sağırkaya, 2016: Fig. 201-205.

¹⁴² Yıldızbaşıoğlu, 2016: Lev. 1 Fig. 11-15, 40-41.

¹⁴³ Cahn, 1970: Taf. 8 No. 120(9), Ashton, 1999: Pl. XII, 92, Yıldızbaşıoğlu, 2016: Lev. XI Fig. 205, 202, Lev. I Fig. 15, 41-43.

¹⁴⁴ Ashton, 2006: 5, Ekici, 2013: 21-22.

¹⁴⁵ Ashton, 1999: Pl. 6, 41a, Ünlü, 2016: Fig. 2-19, Yıldızbaşıoğlu, 2016: 130-131.

¹⁴⁶ VanHorn, 2016: 31.

toprak kadın figürininde, saçlar sakkos içinde verilmiştir¹⁴⁷. Günümüzde Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde yer alan sakkos'lu bu örneğin benzer örneklerine Arkaik Dönem'de Attika'da rastlanılmaktadır¹⁴⁸. Klasik Dönem'de Anadolu'da pişmiş toprak kadın figürinlerinde saçlar ortadan ikiye ayrılarak geriye taranmakta ya da kulakları kapatacak şekilde gevşek toplanmaktadır. Sakkos içinde toplanan saçlar, başa karakteristik derin bir ifade kazandırmaktadır. Klasik Dönem pişmiş toprak figürinlerinde görülen sakkos'lu başlar, Klasik Dönem kadın heykelleriyle eş zamanlı olarak MÖ 6. yüzyıl sonlarında görülmeye başlayıp, MÖ 5. yüzyıl ortalarına kadar gelişerek devam etmektedir¹⁴⁹. Hellenistik Dönem'den itibaren sakkos'lu başların azaldığı izlenmektedir. MÖ 330'dan itibaren pişmiş toprak figürinlerde görülmektedirler¹⁵⁰. MÖ 3. yüzyıla ait Aigai'dan gelen bir pişmiş toprak figürinin saçları detaylandırılmaksızın işlenmiş ve başın gerisinde ucuna doğru sivrileşen bir topuz halinde toplanmıştır; başta sakkos olduğu düşünülmektedir (Lev.17 Fig.68)¹⁵¹. Diğer bir sakkos'lu pişmiş toprak figürin örneği İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer alan MÖ 3. yüzyıla ait kadın başıdır (Lev.18 Fig.69)¹⁵².

Anadolu'da seramiklerde ve kabartmalarda az da olsa sakkos'lu figürlere rastlanılmaktadır. MÖ 6. yüzyıl II. çeyreğine ait, günümüzde Konya Arkeoloji Müzesi'nde korunan Attika beyaz zeminli lekythos üzerinde sakkos'lu figür yer almaktadır. Lekythos üzerinde yüzünün ayrıntıları işlenmeyip siyah bırakılmış bir kadının başında sakkos gözlenmektedir. Düşük topuz yapılmış saç sakkos'un altından aşağıya doğru sarmaktadır (Lev.17 Fig.65)¹⁵³. Ksanthos'ta *Uçan Nikeler* olarak anılan bir kabartma (MÖ 470-450'ler) yer almaktadır. Kentin Roma tiyatrosunun parados geçitinde betimlenen kabartmada ardı ardına havada asılı şekilde verilmiş iki kadın figüründen öndekinin saçlarının sakkos içinde toplandığı belirgin biçimde gözlemlenmektedir. Eser günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır (Lev.17 Fig.67)¹⁵⁴.

¹⁴⁷ Breitenstein, 1941: Pl. 23.262, 28, Kaplan, 2009: Fig. 89.

¹⁴⁸ Breitenstein, 1941: Pl. 29 232, 28, Mollard-Besques, 1954: Pl. LV C2, 82, Higgins, 1954: Pl. 88 179-180.

¹⁴⁹ Özyiğit, 1992: 104, Gürbüz, 2019: 311.

¹⁵⁰ Weber, 2014: 99.

¹⁵¹ Dereboylu, 2012: Fig. K156, 175.

¹⁵² Kepçe&Gerçek, 2011: 43.

¹⁵³ Doksanaltı&Sevmen, 2015: Fig. 3-6, 218.

¹⁵⁴ Ridgway, 1970: No.5, 54, Rudolph, 2003: 66-67, Bruns-Özgan, 1987: M7a, 32, Karademir, 2016: Fig. 22, 165.

1.5.2. Hellas

Arkaik Dönem’de Hellas’ta sakkos’lara az rastlanılmaktadır. Sakkos’lu figürler genellikle seramikler üzerinde görülmektedir. Attika’dan Dutuit Ressamı’na ait MÖ 500-475’lere ait bir oinokhoenin üzerinde saçlarını sakkos’la bağlamış kadın betimlemesi yer almaktadır (Lev.18 Fig.70)¹⁵⁵. Attika buluntusu MÖ 5. yüzyıl II. yarısına ait bir yüzüğün üzerinde tabureye oturmuş kadının başı sakkos’ludur (Lev.18 Fig.71)¹⁵⁶.

Klasik Dönem’de Hellas eserlerinde saçlara sakkos takılması çok yaygındır. Bu dönemde Hellas’ta uzun saçlar genellikle sakkos’la toplanmaktadır. Klasik Dönem’de ve Hellenistik Dönem’de de sakkos’ların saçı destekleyici aksesuarlarla birlikte kullanımı yaygındır¹⁵⁷. Klasik Dönem’de sakkos, bazen kulakların önünden düşen zülüfler dışında tüm başı sararken, bazen de sadece alın gerisindeki saçın görünecek şekilde başın tamamını örtecek şekilde takılmaktadır¹⁵⁸. Bu genellemeyle Hellas’ta sakkos kullanımları Klasik ve Hellenistik Dönemler’de birbirini tekrar eder niteliktedir¹⁵⁹.

Attika’dan gelen bir pyksis üzerinde khiton ve manto (khimation) giymiş, başında sakkos bulunan sol taraftaki kadın sohbet eder biçimde betimlenmiştir (Lev.19 Fig.73)¹⁶⁰. Attika’dan bir lekythos üzerinde ise solda duran bir kadın figürünün başında sakkos bulunmaktadır; kadının hizmetkar olduğu düşünülmektedir (Lev.20 Fig.80). Attika lekythos ve pyksis seramikleri MÖ 4.yüzyıla aittir ve günümüzde Metropolitan Sanat Müzesi’nde (Metropolitan Museum of Art) yer almaktadır¹⁶¹. MÖ 4. yüzyıla ait *Mnesarete ve Kallisto Stelleri’ndeki*¹⁶² sakkos’lu hizmetkar figürü örneklerindeki gibi, Hellas’ta Klasik Dönem’de hizmetkarlar kısa saçlı olmalarının yanı sıra başlarına bağladıkları sakkos ile tanınmaktadırlar.

Klasik Dönem’de Hellas’ta sakkos’lu başlar en fazla seramiklerde betimlenmiştir. Brygos Ressamı’na ait (MÖ 480-470’ler) beyaz zeminli bir oinokhoedeki yün eğirme sahnesinde, profilden verilmiş kadın saçlarını sakkos ile bağlamıştır (Lev.18 Fig.72)¹⁶³. Macron Ressamı’na (MÖ 480-470’ler) ait kırmızı figür tekniğindeki bir kyliks gövdesinde

¹⁵⁵ Boardman, 2001: Fig. 212, 131, Uslu, 2018: Fig. 172, 119.

¹⁵⁶ Uslu, 2018: Fig. 204, 125.

¹⁵⁷ Turan, 2016: Lev. IV Fig. 4-7.

¹⁵⁸ Abrahams, 1908: 112-113.

¹⁵⁹ Turan, 2016: Lev. IV Res. 1-2,6, 53.

¹⁶⁰ Richter, 1960: Fig. 1-3, 418-419.

¹⁶¹ Bieber, 1928: 84, Turan, 2016: 29.

¹⁶² Turan, 2016: Fig. 4, 421-422.

¹⁶³ Pedley, 1993: Fig. 8.45, 269.

tanrı Dionysos ile meanadlar dans eder şekilde betimlenmiştir. Diaulos çalan kadının başında sakkos bulunmaktadır (Lev.19 Fig.73)¹⁶⁴. MÖ 460'lardan kırmızı figür tekniğindeki bir oinokhoede, Athena'ya libasyon yapan kadının başında sakkos görülür (Lev.19 Fig.74)¹⁶⁵. Kleophon Ressamı'na ait (MÖ 440-430) kırmızı figür tekniğindeki bir stamnosun gövdesinde savaşa uğurlama ve libasyon sahnesi yer almaktadır. Savaşa uğurlanan erkek figürünün arkasında duran kadın başında sakkos bulunmaktadır (Lev.19 Fig.75)¹⁶⁶.

Hellas'ta sakkos'lu figürün betimlendiği güzel örneklerden biri, Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Ethnikon Arkhaiologikon Museion) korunan MÖ 410-400'lara ait *Hegeso Mezar Steli'si*. Pentelik mermerinden yapılmış ve 1,49 m yüksekliğinde üçgen alınlıklıdır ve ana sahnede saçları sakkos içinde toplanmış iki kadın figürü yer almaktadır. Sandalyede oturan Atinalı aristokrat zümreden, olgun bir kadın olarak betimlenmiş Hegeso'dur. Hem sakkos'u hem de kıyafetlerinin işleniş bakımından Hegeso'nun güzelliği vurgulanmak istenmiştir. Hegeso'nun tam karşısında yine başında sakkos'u olan hizmetçisi yer almaktadır. Sakkos'lar işleniş bakımından oldukça belirgindir (Lev.20 Fig.77)¹⁶⁷.

Hellenistik Dönem'le birlikte Hellas'ta sakkos'lara, Klasik Dönem'e göre daha az rastlanılmaktadır¹⁶⁸. Genellikle seramiklerdeki betimlemelerde karşımıza çıkmaktadır¹⁶⁹. Attika'dan MÖ 300'e ait bir skyphosun dudak kısmında sarı saçları olan bir kadın figürü profilden verilmiştir ve saçları sakkos'la toplanmıştır. Zengin takılarıyla üst zümreden biri olduğu düşünülmektedir (Lev.20 Fig.78)¹⁷⁰. MÖ 330-300'lara ait bir lekythos üzerinde ise bitkisel bezemeler içinde merkezde saçları sakkos'la toplanmış bir kadın başı yer almaktadır (Lev.20 Fig.80)¹⁷¹.

1.5.3. İtalya

İtalya'da sakkos'lar Anadolu örneklerinde olduğu gibi, pişmiş toprak figürinlerin, kabartmaların ve heykellerin başlarında görülmektedir. Klasik Dönem'e ait Medma'dan

¹⁶⁴ Boardman, 2001: Fig. 311, 176, Uslu, 2018: Fig. 227, 137.

¹⁶⁵ Lissarrague, 2005: Fig. 24, 191, Uslu, 2018: Fig. 131, 108.

¹⁶⁶ Üstüner, 2007: Fig. 711, 253, Uslu, 2018: Fig. 134, 109-110.

¹⁶⁷ Lider, 1997: 683-966, Barker, 1924: 290-292, Burton, 2003: 20-35.

¹⁶⁸ Weber, 2014: 99, Lider, 1997: 683-966, Barker, 1924: 290-292, Burton, 2003: 20-35.

¹⁶⁹ Smith, 2013: 213.

¹⁷⁰ Uslu, 2018: Fig. 208, 128.

¹⁷¹ A.g.e. Fig. 214, 129.

sakkos'lu örnek bir sunağın üzerindedir. MÖ erken 4. yüzyıl'a ait Adonis mitolojisinin betimlendiği sunağın kabartmalarında yan yana üç kadın figürü durmaktadır. Ortada duran kadın figürünün sol elinde tympanon, başında ise sakkos bulunmaktadır (Lev.21 Fig.82)¹⁷². Klasik Dönem'e ait *Tarentum Tanrıçası* (MÖ 475-450) olarak anılan mermerden yapılmış heykelin başında da sakkos bulunmaktadır¹⁷³.

Taranto'dan iki adet pişmiş toprak figürünün başında sakkos'lar yer almaktadır. MÖ 350-330'lara ait figürlerinler Taranto heykel sanatındaki gibi melankolik biçimde verilmişlerdir (Lev.21 Fig.81)¹⁷⁴. Taranto'dan üçüncü sakkos'lu pişmiş toprak örneği ise MÖ 330-300'lara ait bir kadın başıdır¹⁷⁵. MÖ 340-330'lara ait Apulia kırmızı figür tekniğinde bir kyliks tondosunda ise kadın figürünün saçlarının sakkos'la bağlamış olduğu görülmektedir (Lev.19 Fig.76)¹⁷⁶.

1.6. Kekryphalos

Greke *κεκρύφαλος*¹⁷⁷ (kekryphalos)¹⁷⁸, Latince *reticulum*'dur¹⁷⁹. Reticulum file görünümlü başlık olarak tanımlanmaktadır¹⁸⁰. Antik dönemde kekryphalos üreticileri, *κεκρυφαλοπλόκοι* (kekryfaloplókoι) olarak geçmektedir¹⁸¹. Kekryphalos, kadınların saçlarına tek parça olarak giydikleri bir saç filesi ya da saç örgüsüdür¹⁸² ve bir çeşit örgü tekniği ile yapılmışlardır¹⁸³. Saçın topuz kısmı ve alındaki kakhüller başlığın dışında kalmaktadır. Bu kullanım tekniğinden dolayı diğer başlıklara göre daha elastiktirler¹⁸⁴. Bazen çok renkli, bazen de tek renkli olarak yapılmışlardır¹⁸⁵. Yapımlarında altın ve ipek gibi malzemeler tercih edilmiştir¹⁸⁶.

¹⁷² Feruzza, 2016: Fig. 47.

¹⁷³ Turan, 2016: Lev. XXIII Fig. 1, Lev. IV Fig. 2.

¹⁷⁴ Feruzza, 2016: Fig. 15-16, 106.

¹⁷⁵ A.g.e. Fig. 13.

¹⁷⁶ Uslu, 2018: Fig. 173-174, 119.

¹⁷⁷ Uslu, 2018: Fig. 171b, 214.

¹⁷⁸ Web 7. <https://tr.glosbe.com/tr/grc/>

¹⁷⁹ Web 8. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

¹⁸⁰ Turan, 2016: 14.

¹⁸¹ Schmidt, v.d., 1994: 37,49, 51-52, Yıldırım, 2009: 114.

¹⁸² Fischer, 2008: 5, Martin, 2010: 28.

¹⁸³ A.g.e. ,5. Sprang tekniği, sakkosların ve kekryphalosların yapımında kullanılan elastik dokulu bir çeşit kumaştır.

¹⁸⁴ Weber, 2014: 99.

¹⁸⁵ Turan, 2016: 27.

¹⁸⁶ Schmidt, v.d., 1994: 60, Yıldırım, 2009: 114.

1.6.1. Hellas

Antik Dönem’de Hellas’ta saçlarını kekryphalos içinde toplayan kadın betimlemeleri özellikle seramikler üzerinde karşımıza çıkmaktadır¹⁸⁷. Bu başlığın daha çok aristokrat sınıfına mensup olan kadınlar tarafından tercih edildiği varsayılmaktadır (Lev.21 Fig.83-84)¹⁸⁸. Bazen kadınların saçlarını kekryphalos ile toplandığında serbest kalan kısımların rüzgara karşı korunması için anadesme, ampyks, kredemnon¹⁸⁹ gibi saç aksesuarlarından yararlandıkları görülmektedir (Lev.23 Fig.90)¹⁹⁰. Hellas’ta özellikle Klasik Dönem’de genel özellik olarak uzun saçlar kekryphaloslar ile toplanmış ya da kısa kesilmiştir¹⁹¹. Schmidt’e göre kekryphalos, Klasik Dönem’de çeşitli biçimlerde kullanılmıştır; örneğin, yaşlı kadınlar tarafından ev içinde, bakım amaçlı ve yüzmek için domuzun idrar kesesinden olanlar, çocuk bakıcıları için daha yumuşak olanlar kullanılmıştır (Lev.23 Fig.89)¹⁹².

Antik Dönem’de Hellas’ta kekryphalos’lu kadın başları en fazla seramiklerde betimlenmiştir ve az da olsa pişmiş toprak figürinlerde de karşımıza çıkmaktadır. MÖ 521-478’lere verilen Attika buluntulu olduğu düşünülen bir tanrıçayı temsil ettiği varsayılan pişmiş toprak figürinin başında kekryphalos görülmektedir¹⁹³. Hellas’ta kekryphalos’lu diğer bir pişmiş toprak figürin örneği, MÖ 3. yüzyıl’a ait kadın figürdür. Bir kayaya yaslanmış şekilde betimlenmiştir. Sol elinde muhtemel bir phiale tuttuğu düşünülen figürin, kekryphalos ve süslü peplos ile betimlenmiştir (Lev.22 Fig.87)¹⁹⁴.

Seramiklerin üzerinde görülen kekryphalos’lar, Arkaik ve Klasik Dönem içerisinde yaygındır. Günümüzde Metropolitan Sanat Müzesi’nde korunan Attika kökenli siyah figür tekniğindeki bir kantharosun (MÖ 575-525) gövdesinde kekryphalos’lu kadın başı görülmektedir¹⁹⁵. Hellas’tan diğer kekryphalos’lu kadın başı, Kleophrades Ressamı’na ait bir pelike (MÖ 510-490) üzerinde yer almaktadır (Lev.22 Fig.86)¹⁹⁶. Washing Ressamı’na (MÖ 435-410) ait bir lebes gamykos üzerinde düğün hazırlıkları içinde olan kadınlardan biri saçlarını kekryphalos’la bağlamıştır (Lev.21 Fig.84)¹⁹⁷. MÖ geç 4. yüzyıla tarihlendirilen

¹⁸⁷ Fischer, 2008: Fig. 2.8, Uslu, 2018: 118-119.

¹⁸⁸ Bogucki, 2008: 12.

¹⁸⁹ Turan, 2016: Lev. 4 Fig. 4-7.

¹⁹⁰ Homeros, II. xxii. 468-470, Cancik, v.d., 2003: CVI: 382, Turan, 2016: 14.

¹⁹¹ Turan, 2016: 53.

¹⁹² Schmidt, v.d., 1994: 60, Yıldırım, 2009: 105.

¹⁹³ Fischer, 2008: Fig. 3.5.

¹⁹⁴ Uslu, 2018: Fig. 136, 110.

¹⁹⁵ A.g.e. Fig. 6.5.

¹⁹⁶ Boardman, 1995: Fig. 142, 102, Turan, 2016: Res. 175, 119.

¹⁹⁷ Boardman, 1995: Fig. 207, 108, Uslu, 2018: Fig. 176, 120.

bir lekythos üzerinde süslü ve bakımlı bir kadının saçlarını kekryphalos'la bağladığı görülür. Süslü takılarıyla yüksek zümreden olduğu düşünülmektedir (Lev.21 Fig.83)¹⁹⁸. MÖ 420-390'a ait Sisyphus ressamına ait kırmızı figür tekniğinde işlenmiş bir kraterin gövde kısmında, savaşa uğurlama ve libasyon sahnesi yer almaktadır. Burada libasyon yapan, peplos üzerinde khimation giymiş bir kadının başında kekryphalos olduğu görülmektedir (Lev.22 Fig.87)¹⁹⁹.

1.7. Kyrbasia \ Kurbasia

Grekçe *κρυπσία*²⁰⁰ (kyrbasia)²⁰¹, *eğri* anlamına gelir²⁰². Kurbasia, Persler'e özgü bir başlıktır ve İskitler'den alındığı düşünülmektedir²⁰³. Bactaria'da süvarilerin başlarında görülmüştür²⁰⁴. Kyrbasia, kahverengi ve tepesi sert bir başlıktır²⁰⁵. Uzun ve sivriltilmiş bir uca sahiptir ve uç kısımları ağırlıktan dolayı yana eğilmektedir²⁰⁶. Strabon'a göre yapımlarında deri, ipek ve keçe tercih edilmiştir²⁰⁷.

1.7.1. İran

III. Aleksandros'un kyrbasia taktığı bilinmektedir ve bunun, Pers hayranlığından ileri geldiği düşünülmektedir. Bactaria'da başında kyrbasia bulunan III. Aleksandros'un bir sikkesi bulunmaktadır²⁰⁸.

Kyrbasia'nın en belirgin örneklerinden biri, Pers hükümdarı Bagadates sikkesidir (MÖ 164-146) . Sikkenin her iki yüzünde de Bagadates başında kyrbasia ile verilmiştir (Lev.23 Fig.91-92)²⁰⁹.

1.8. Saka

Grekçe *Σάκα*²¹⁰ (saka), İskitçe, *Saka Tigrakhauda'dır*²¹¹; “sivri şapkalı” anlamındadır²¹². Pers ve Grek kaynaklarında Saka Tigrakhauda için sivri şapka tanımlaması

¹⁹⁸ Uslu, 2018: Fig. 177, 120.

¹⁹⁹ Thames&Hudson, 2011: Fig. 37, Uslu, 2018: Fig. 135, 110.

²⁰⁰ Web 9. <https://tr.glosbe.com/tr/grc/>

²⁰¹ Borchhardt, 1968: Lev. 54.1., Von Graeve, 1970: Lev. 45 D. 2-5, Farkas, 1974: Fig. 57, Mellink, 1974: Lev. 68, Yağcı, 2000: Lev. Ia.

²⁰² Llewellyn, 2012: 60.

²⁰³ Kemiş, 2005: 45, Yücel, 2008: Fig. 3-5.

²⁰⁴ Giappichelli, 1998: 204-205.

²⁰⁵ Berndt, 2020: 68, Giappichelli, 1998: 204-205.

²⁰⁶ Shabbazi, 1992: 21, Yağcı, 2000: 3.

²⁰⁷ Strabon, 15.3.15.

²⁰⁸ Fildes&Fletcher, 2004: 85.

²⁰⁹ Ashmore, 1961: 603, Web 10. <https://www.cngcoins.com/>

ortaktır. Saka, kulakları ve ense kısmını kaplayan uzun, dik ve sivri bir şapkadır²¹³. Bazen de bu başlığa bir fuların da eşlik ettiği görülmektedir²¹⁴.

Strabon'a göre, her iki başlık da Pers başlığıdır ve sakalar da deri, ipek ve keçeden yapılan kyrbasia gibi aynı malzemelerden yapılmıştır²¹⁵. Saka betimlemeleri özellikle MÖ 6-4. yüzyılları arasında Persepolis antik kenti saray ve duvar kabartmalarında görülmektedir²¹⁶.

1.8.1. İran

Saka betimlemeleri, Persepolis antik kentindeki Apadana merdivenlerinde ve *Behistun Yazıtı*'ndaki kabartmalarda görülmektedir²¹⁷. Başlığın yüksekliği statü göstergesidir; en uzun olanları, en kıdemli hükümdar veya kral için ayrılmıştır. İran'dan '*Persepolis Taht Taşıyan Halkların Rölyefleri*' isimli kabartma altı Pers kralının mezarı üzerine betimlenen figürleri kapsamaktadır. Kabartmadaki Persepolis tahtı taşıyan figürlerin başlarında saka yer almaktadır. Figürler ellerinde akinakes²¹⁸ ile birlikte betimlenmiştir (Lev.24 Fig.93)²¹⁹. MÖ 6. yüzyıla ait Apadana kuzey ve doğu merdivenlerinden, 11. delegasyon olarak adlandırılan rölyeflerdeki tüm figürlerin başların da saka bulunmaktadır. Kuzey merdivenlerdeki figürlerin başlıkları tahrip olmuştur. Doğu merdivenleri bölümündeki figürlerin başındaki sakalar ise çok belirgindir (Lev.24 Fig.94)²²⁰.

MÖ 582-485'e ait *Behistun Yazıtı*'ndaki rölyefte en başta duran erkek figürün başında uzun bir saka bulunmaktadır. Olasılıkla diğer figürlerden farklı olarak saka ile birlikte verilmesi, erkek figürün soyluğunu vurgulamaktadır (Lev.24 Fig.95)²²¹.

²¹⁰ Web 11. <https://tr.glosbe.com/tr/grc/>

²¹¹ Web 12. <https://www.luggat.com/>

²¹² Duran, 2019: 751, Weber, 2014: Fig. 6.1.-6.2., Schmidt, 1970: Lev. 103C.

²¹³ Weber, 2014: 105.

²¹⁴ Shahbazi, 1992: 21, Koçdağ, 2019: 42-43.

²¹⁵ Strabon, 15.3.15.

²¹⁶ Schmidt, 1970: 116, Duran, 2019: 734-735, Boardman, 1970: No. 884, Summerer, 2007: Fig. 2, Kaptan, 1996: Lev. 26 Fig. 3-4.

²¹⁷ Stairway, 2012: 10-12.

²¹⁸ Blair, v.d., 1982: 17. Uzunluğu 40-60 cm arasında değişen Pers hançerleridir.

²¹⁹ Schmidt, 1970: Fig. 43-44, Duran, 2019: Fig. 1-3.

²²⁰ Schmidt, 1953: Lev. 37, A.g.e. Fig. 4.

²²¹ Thompson, 1965: 760-765, A.g.e. 751-752.

1.9. Polos

Grekçe *πόλος*²²² (polos), Latince *polus*²²³ olarak anılan başlığın diğer ismi *Stephane Hypsele*'dir²²⁴. *Stephane Hypsele* yuvarlak, uzun anlamındadır²²⁵. Polos, ağzı olmayan, silindir biçimli, sert bir başlıktır²²⁶. Anadolu, Hellas ve Girit'te oldukça popülerdir²²⁷. Genellikle yüksekliği 5 cm olan²²⁸ polos, *Karkamış Kubaba'sında*²²⁹ ve Arkaik Dönem korelerinde daha yüksektir ve yaklaşık 28 cm'yi bulmaktadır (Lev.25 Fig.97-98)²³⁰. MÖ 2000'lerden itibaren bezemeli örnekler görülmektedir. Polosların üzerinde çiçekli rozetler, bitkisel motifler ve mitolojik figürlerle karşılaşmakta²³¹ ya da bunların bazen bir bantla sabitlendiği görülmektedir (Lev.26 Fig.102)²³².

Polos'ların görüldüğü eserler, Bronz Çağı'na kadar uzanmaktadır. MÖ 14. yüzyıla ait *Yazılıkaya* üzerindeki Hitit tanrıçaların başlarında polos bulunmaktadır (Lev.26 Fig.101)²³³ ve Ege dünyasına buradan yayıldığı düşünülmektedir²³⁴. MÖ 1. binden *Karkamış Kaya Kabartma'sı* üzerindeki tanrıça Kubaba'da görülmektedir (Lev.26 Fig.102)²³⁵.

Polos, genellikle bir kadın kostümünün parçası olmasının yanı sıra²³⁶, tanrı ve tanrıçaların başlarında da görülmektedir. Özellikle MÖ 5. yüzyılda Hellas'ta tanrıçaların yaygın simgelerinden biri olmuştur²³⁷. Seramik sanatında ve pişmiş toprak figürinlerde Hera, Demeter, Aphrodite, Artemis ve Persephone polos ile birlikte betimlenmiştir (Lev.24 Fig.96 Lev.26 Fig.103-104 Lev.32 Fig.126-127 Lev.33 Fig.130)²³⁸. Bununla birlikte tanrıların başlarında da görülmektedir; Zeus Labraundos (Lev.27 Fig.105)²³⁹ ve Delos'taki

²²² Web 13. <https://tr.glosbe.com/tr/grc/>

²²³ Web 14. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

²²⁴ Blanck, 1999: 103-104, Yıldırım, 2009: 105.

²²⁵ Goodrich-Steidl, 2011: 22, İzgi, 2015: 19.

²²⁶ Weber, 2014: 101.

²²⁷ Ridgway, 1993: 28-29.

²²⁸ Ağtürk, 2014: Fig. 1d, 76.

²²⁹ A.g.e. Fig. 11, 78.

²³⁰ Broneer, 1971: Pl. 83c, 131, Kyrieleis, 1980: NR. 5153, 99, Ağtürk, 2014: 47.

²³¹ Weber, 2014: 101.

²³² O'Brien, 1993: 33-34, Fleischer, 1973: 215-216.

²³³ Ağtürk, 2014: 46, Akurgal, 2015: Fig. 41a, 219, Seeher, 2006: 145, Şimşek, 2019: Fig. 46-50, 277-280.

²³⁴ Yıldırım, 2009: Fig. 57, 67.

²³⁵ Darga, 1992: 158, Şimşek, 2019: 178, Türe, 2014: Fig. 1, 47.

²³⁶ Akurgal, 1962: Fig. 77, Ağtürk, 2014: 49.

²³⁷ Ağtürk, 2014: 51.

²³⁸ Bröns, 2017: Fig. 35-36, Gürbüz, 2019: 311-312.

²³⁹ A.g.e. Fig. 35-36, A.g.e. 310-311.

Apollon heykeli polos ile birlikte gösterilmiştir²⁴⁰. MÖ 5-4. yüzyıldan itibaren (özellikle Anadolu’da) kullanımının seyrekleştiği izlenmektedir²⁴¹.

1.9.1. Girit

Minos’ta görülenler erken örneklerdendir. *Yılanlı Tanrıça* ve *Haşhaşlı Rahibe* olarak bilinen kült heykelciklerinin başlarında erken poloslar görülmektedir²⁴². MÖ 1600’lü yıllara ait *Yılanlı Tanrıça* heykelciğinin başındaki yüksek polosun, olasılıkla kumaş veya ketenin bir tür kalıp çerçevesine sarılmasıyla yapıldığı düşünülmektedir (Lev.27 Fig.106)²⁴³.

Diğer bir poloslu kült heykelciği MÖ 1200-1000’lere ait *Haşhaşlı Rahibe*’dir (Lev.27 Fig.107). Başında yüksek polos ile betimlenen rahibenin, bir ritüel anını işlediği tahmin edilmektedir²⁴⁴. Girit’te Praesos’dan ele geçen dört adet pişmiş toprak kadın figürlerinin ortak özellikleri yüksek poloslarıdır²⁴⁵.

1.9.2. Anadolu

Hitit metinlerinde geçen *TUG Kureššar* sözcüğünün bir elbise türü ya da kumaş çeşidi olduğu düşünülmektedir. Goetze, TUG Kureššar kelimesi için kadınların başlarına taktıkları bir tür şapka benzetmesi yapmakta ve ufak farklılıklarla poloslara benzediğini öne sürmektedir²⁴⁶. Anadolu’da MÖ 2. binde Hitit kadınlarının başlıklarında kullanılan silindirik poloslar, daha önce kullanılan sivri kaputların yerini almış ve Hitit kadınlarının alınları ile saçlarını gizlemiştir²⁴⁷. Hitit tanrıçalarının da alınlarında tek boynuzu olan bezemeli poloslarla betimlendiği görülmektedir (Lev.26 Fig.101)²⁴⁸. Geç Hitit Sanatı’na ait kabartmalarda poloslar rozetlerle bezenmiştir²⁴⁹. Kadınların başlarında poloslar ve bunlardan aşağıya doğru sarkıtılan başörtüleri gelmektedir (Lev.28 Fig.110)²⁵⁰.

Hititler’e ait en erken polos betimleri MÖ 12. yüzyıla ait *Yazılıkaya A* odasındaki tanrıların olduğu kabartmadır ve tamamen profilden verilen üç tanrıçanın başında polos

²⁴⁰ Prost, 1999: 51-52, Doğan&Gürbüzer, 2016: Fig. 13-17, 76, Gürbüzer, 2019: 311.

²⁴¹ Mellink, 1975: 107-108, Ağtürk, 2014: 49.

²⁴² Alexiou, 1969: Lcr. IXİİ, Ağtürk, 2014: 50.

²⁴³ Abrahams, 1908: 11-13, Frothingham, 1991: Fig. 1, Yıldırım, 2009: 37-38.

²⁴⁴ Renhed, 2012: Fig. 22, 41, Pedley, 1993: Fig. 3.17, 76, Uslu, 2018: Fig. 16, 15.

²⁴⁵ Halbherr, 1901: Lev. X Fig. 1-4.

²⁴⁶ Goetze, 1947: 178, Turgut, 2018: 203.

²⁴⁷ Bernt&Ersöz, 2006: 51, Şahin, v.d., 2018: 406-407.

²⁴⁸ Darga, 1992: 251, Aydın, 2018: 58.

²⁴⁹ Weber, 2014: Fig. 4.1., 101-102.

²⁵⁰ Ağtürk, 2014: Fig. 1g-1o, Özatilla, 2018: 35.

olduğu görülmektedir. Baş tanrı ve tanrıça olan Teşup ve Hepat'a ayrılan bu bölümde, Hepat'ın başındaki polos dikkat çekicidir (Lev.26 Fig.101)²⁵¹. Aynı yüzyıla ait diğer bir erken polos betimi ise *Manisa Akpınar Hitit Kaya Kabartması'nın* üzerindedir ve erkek figürünün başında polos görülmektedir (Lev.27 Fig.108)²⁵².

Malatya'nın Darende İlçesi'nde bulunan MÖ 11. yüzyıla ait kireçtaşından *İspekçür Steli'nin* üzerinde ayakta duran kadın figürünün başında yüksek bir polos bulunmaktadır. Poloslu kadın figürünün, Hitit kralı Arnuwanti'nin karısı olduğu düşünülmektedir. Stel günümüzde Sivas Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır (Lev.28 Fig.109)²⁵³. Gaziantep İslâhiye İlçesi'ndeki Sam'al Zincirli Höyük'te, MÖ 10. yüzyıla ait ziyafet sahnesi içeren, 1,15 m. yüksekliğinde bir ortostat bulunmaktadır ve üzerindeki kadın figürünün başında yüksek bir polos görülmektedir. Başlığı nedeniyle, kabartmadaki kadın figürünün kraliçe olabileceği düşünülmektedir (Lev.28 Fig.110)²⁵⁴.

Karkamış'ta²⁵⁵ Geç Hitit Dönemi'ne ait tanrıça Kubaba'nın betimlendiği bir ortostat bulunmaktadır. MÖ 10. yüzyıla ait ortostatta, profilden görülen Kubaba başında yüksek polos taşımaktadır ve bu polos, en güzel örneklerdendir (Lev.26 Fig.102)²⁵⁶. Polos'un üstünden tanrıçanın arkasına doğru, çok ince bir kumaş olduğu anlaşılan, duvak benzeri bir örtü uzanmaktadır. Yüksek ve silindirik yapıdaki polosun kenarları dikey ve diagonal çizgilerle bezenmiştir. Polos dikey ve yatay hatlarla dört bezeme alanına ayrılmıştır. En üstteki iki dar bant biçimindeki alanda boncuk dizilerini temsil ettiği düşünülen daireler yer almaktadır. Alttaki iki karede, sekiz taç yapraklı rozet yer almaktadır. Polosun ön kısmında, alında çok küçük dairesel bezemeler (boncuk dizisi) bulunmaktadır. Yine başlığın altına yakın kısmından yukarı doğru kıvrılan küçük bir boynuz dikkati çekmektedir. Polosun altından tek örgü biçiminde saç arkada omuz hizasına doğru uzanmaktadır²⁵⁷.

MÖ 8. yüzyıl boyunca Phrygler'de kadın betimlemelerinde genel olarak, üste doğru genişleyen yüksek ve birkaç katlı, bitkisel bezemeli veya diagonal çizgili poloslar görülmektedir²⁵⁸. Phrygler'de tanrıça Kybele ²⁵⁹ neredeyse bütün betimlemelerinde yüksek

²⁵¹ Darga, 1992: 160, Şimşek, 2019: Fig. 46-53, 178.

²⁵² Darga, 1992: 185, Emre, 2002: 490, Bulut, 2008: Res. 5, 93-94.

²⁵³ Orthmann, 1971: 117-118, Genge, 1979: 177-178, Bonatz, 2000: Abb. 39, 137, Akdağ, 2019: Fig. N.R. 10, 25-26.

²⁵⁴ Darga, 1992: 257, Akdağ, 2019: Fig. N.R. 21, 32.

²⁵⁵ Roller, 2004: 64, Aslantürk, 2016: 121-122.

²⁵⁶ Orthman, 1971: Ba\5, Aydın, 2018: Lev. 1-3 Fig. 6-9, 76-77, Ağtürk, 2014: 48.

²⁵⁷ Gökçe, B.&Pınarcık, P., 2020: 147-176.

²⁵⁸ Boardman, 2001: 12, Martin, 2010: 24-28.

polosla karşımıza çıkmaktadır²⁶⁰. Kybele, başında ululuğunu simgeler biçimde geniş ve kat kat poloslu ile birlikte gösterilmiştir²⁶¹. Kybele'nin uzun polosundan çıkan bir örtü kemerine sıkıştırılmış biçimdedir (Lev.28 Fig.111-112)²⁶². Kybele'nin bu başlık biçimi ve giysisi, Geç Hitit kaya kabartmalarındaki kadın tiplerini hatırlatmaktadır. Özellikle *Salmanköy Kybele'si* (MÖ 8.yüzyıl)²⁶³ ve *Karkamış Kubaba'sı* (MÖ 9. yüzyıl)²⁶⁴ arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir. Salmanköy ve Karkamış kabartmalarında tanrıçaların başlarındaki poloslar ve üzerindeki bezemeler benzerdir (Lev.28 Fig.111)²⁶⁵. Bazı polosların Anadolu'ya özgü bezemeleri olduğu ve bunun bir örneği olarak MÖ 6. yüzyıl başlarına ait *Boğazköy Kybele'sinin* poloslu gösterilmektedir (Lev.28 Fig.112)²⁶⁶. Polos, çok yüksektir ve alnındaki boncuk dizisinin üzerinde yaprak dizisi, buranın üzerinde dört yatay yuvarlak profilli bölüm gelmektedir. Başlığın üst kısmı kubbe biçimindedir ve ışınlı bezenmiştir²⁶⁷. Kybele, diğer betimlemelerinde olduğu gibi, ululuğu simgeleyen büyük bir polosla gösterilmiştir ve bu polos, diğer örneklerden çok daha farklı bir biçimdedir (Lev.28 Fig.112)²⁶⁸. Büyük poloslu Kybele'nin benzer örneklerine MÖ 6. yüzyıla ait, Gordion ve Ankara kabartmalarında rastlanılmaktadır. Abartılı polosların Phryg'lere özgü olduğu bu örneklerle anlaşılmaktadır. Her iki örnekte de uzun poloslar diagonal motiflerle bezenmiştir, Kybele elleri önde bağlı bir şekilde durmaktadır (Lev.29 Fig.113)²⁶⁹.

Anadolu'da poloslu Kybele örnekleri anıtlarda ve heykelciklerde görülmektedir. Afyon Aslankaya Anıtı'nda Kybele heykelinin başında polos bulunmaktadır Polos, tavana değer biçimde verilmiştir. MÖ 7. yüzyıla ait bu anıtta Kybele, insanlara devamlı varlığını yansıtır biçimde gösterilmeye çalışılmıştır (Lev.30 Fig.118)²⁷⁰. Antalya'nın Elmalı İlçesi Bayındır Köyü'ndeki D Tümülüsü'ndeki mezarlardan birinde, Antalya Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazısıyla gün yüzüne çıkarılmış heykelcikler bulunmuştur. Antalya A, B, C, D olarak anılan bu heykelciklerden A, B, C olanlarının başlarında polos yer almaktadır²⁷¹. *Antalya C*²⁷² isimli heykelciğin duruşu *Gordion*²⁷³ ve *Bahçelievler*²⁷⁴ Kybele

²⁵⁹ Sabahattin, 1992: 11, Göleş, 2010: Res. 2.

²⁶⁰ Roller, 2004: Fig. 13, 90.

²⁶¹ Mellink, 1983: 354, Erdan, 2015: 42-43.

²⁶² Roller, 2004: 86.

²⁶³ Naumann, 1983: Taf. 7.2., Işık, 2012: Lev. 26 Res. 175, Erdan, 2015: Lev. 3 Fig. f.

²⁶⁴ A.g.e. Taf. 2.2., A.g.e. Lev. 26 Res. 174, A.g.e. Lev. 3 Fig. a.

²⁶⁵ Roller, 2004: 67, Erdan, 2015: 38.

²⁶⁶ Ağıtürk, 2014: Fig. 1a, 76.

²⁶⁷ O'Brien, 1993: 28.

²⁶⁸ Naumann, 1983: 63, Işıklar, 2008: Lev. 41 Fig. d, 25-26.

²⁶⁹ Uçankuş, 2002: 268, Işıklar, 2008: Lev. 24-25.

²⁷⁰ Ramsay, 1888: 6, Işıklar, 2008: Lev. 14-16, 17-20.

²⁷¹ Akurgal, 1961: 62, Işıklar, 2008: Lev. 32-34, 37-38, 38-39.

kabartmalarına benzemektedir. Ayakta durur biçimde verilen heykelciğin polosu tam silindir biçiminde değildir. Üst kısmı alt kısmından daha geniş olup, üzerinde çizgilerinin bulunduğu görülmektedir. Sol üstünde çıplak bir erkek heykelciği polosuna tutunur biçimde verilmiştir. Heykelcik MÖ 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başına aittir (Lev.29 Fig.114-115)²⁷⁵.

Anadolu'da Kybele'nin başında polosu ile betimlendiği birçok stel bulunmaktadır. 7. yüzyıl sonu- 6.yüzyıl başlarına ait *Bahçelievler Steli'nde* Kybele kabartmasındaki polos (Lev.29 Fig.116), *Antalya C* heykelinde olduğu gibi yukarıya doğru genişlemektedir. Polosun en geniş bölümünü tepe kısmı oluşturmaktadır. Üç boğumlu olan polos üstte ve altta parmak, ortada ise eşkenar dörtgenlerle bezenmiştir²⁷⁶. *Etlik Steli*, *Daday Steli*, İzmir Tarih ve Arkeoloji Müzesi'nde Smyrna Agora'sından gelen dört adet adak steli bulunmaktadır ²⁷⁷. Ephesos'ta tanrıçanın kült alanı olan Panayır Dağı'nda bulunan MÖ 4. yüzyıla ait bir adak kabartması üzerinde Kybele, başında gösterişli polosu ile tahtta oturur biçimde betimlenmiştir. Stel günümüzde İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır (Lev.30 Fig.117)²⁷⁸. Geç Roma Dönemi Thrakia kült merkezlerinden olan Arcadiopolis (Lüleburgaz, Kırklareli), Salmydessos'ta (Kıyıköy, Kırklareli) Kybele'nin poloslu stelleri yer almaktadır.

Poloslu Kybele örnekleri ender de olsa sikkelerde de görülmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait Iuiopolis antik kentinden gelen yirmi adet²⁷⁹, Konya Etnografya Müzesi'nde korunan bir adet sikkenin, bir yüzünde yüksek polosuyla Kybele yer almaktadır (Lev.30 Fig.119)²⁸⁰.

Anadolu'da poloslar en çok pişmiş toprak figürinlerde karşımıza çıkar. Bu örneklerden, oturur biçimli kadın figürinlerinin Aphrodite'ye ait olduğu düşünülmektedir²⁸¹. Erkek pişmiş toprak figürinlerinin ise Anadolu doğurganlık tanrıçası kültüne ait rahipler olduğu ve başlarına polos giydikleri bilinmektedir (Lev.30 Fig.120 Lev. 31 Fig.121)²⁸². Pitane antik kentinden MÖ 6. yüzyıl son çeyreğine ait, Rhodos üretimi olan üç adet poloslu

²⁷² Roller, 2004: Fig. 35.

²⁷³ Işıklar, 2008: Lev. 30.

²⁷⁴ A.g.e. 24.

²⁷⁵ Roller, 2004: 115-118, Bernt-Ersöz, 2006: 53, Şahin, v.d., 2018: 407.

²⁷⁶ Uçankuş, 2002: 267, Işıklar, 2018: Lev. 24, 28-29.

²⁷⁷ Vardar, 1992: 28-30, Horn, 1972: 44, Işıklar, 2008: Lev. 27-29, 30-32, Sezer, 2009: Lev. CXL Fig. 185, 210-211.

²⁷⁸ Vermaseren, 1978: No. 617, 186, Peçen, 2018: Res. 35, 61.

²⁷⁹ Devecioğlu, 2013: Lev. 8-18 Fig. 51-213.

²⁸⁰ Abay, 2018: Fig. 104, 159.

²⁸¹ Charbonneaux, 1936: Res. 10, 8, Hekimoğlu, 2010: 25.

²⁸² O' Brien, 1993: 28, Ağtürk, 2014: 48.

pişmiş toprak kadın heykelciği ele geçmiştir. Bu örnekler günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır (Lev.30 Fig.120)²⁸³. Tanrıça kültüyle ilişkilendirilen bu figürinler yüksek olmayan polosları ile birlikte betimlenmişlerdir²⁸⁴. Klaros Apollon Kutsal Alanı'nda MÖ 6. yüzyıl sonundan itibaren tanrıya adak olarak sunulan, elinde telli çalgı tutan, poloslu Apollon pişmiş toprak figürinlerine rastlanmaktadır. Figürinlerin Apollon'un müzikle ilgili kişiliğini yansıttığı düşünülmektedir (Lev.31 Fig.122)²⁸⁵. Başörtüsü ve polosların birlikte kullanıldığı örnekler Pedasa ve Lindos antik kentlerinden de ele geçmiştir; üç adet pişmiş toprak kadın figürini MÖ 5. yüzyıl başına aittir. Tipik başörtülü poloslu örneklerdeki gibi yüksek olmayan polosla başları kapalı tarzda verilmişlerdir (Lev.31 Fig.121-122, Lev. 39 Fig.155)²⁸⁶. Orta Arkaik Dönem'e ait üç adet poloslu kadın pişmiş toprak figürin, bugün Efes Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır²⁸⁷. Smyrna Agorası'nda bulunan MÖ 5. yüzyıl ortasına ait bir adet poloslu pişmiş toprak kadın figürin örneği de buradan gelmektedir. Smyrna Agora buluntusu bu örneğin, polosuyla birlikte himation ile betimlenmiştir²⁸⁸. MÖ geç 5. yüzyılda Halikarnassos'tan bulunan Demeter ve Persephone 'ye adandıkları düşünülen bir pişmiş toprak kadın figürini, Pedasa örneklerinde olduğu gibi yüksek bir polos taşımaktadır (Lev.31 Fig.121)²⁸⁹. Önemli kült merkezlerinden olan Teikhos'da (Karaevlialtı, Tekirdağ) ise tanrıçanın bir adet poloslu pişmiş toprak heykelciği de yer almaktadır²⁹⁰.

Klasik Dönem pişmiş toprak figürinlerinde baskın olan tip, kökenini Arkaik Dönem'den almıştır ve genellikle oturur biçimdeki giysili kadın figürinleridir. Geç Arkaik Dönem'den başlayıp, Klasik Dönem koroplastiğinde süregelen tipler, heykellerden bağımsız olarak polosludur ve elleri dizlerinin üzerinde ya da göğüs üzerindedir²⁹¹. Bu dönemde poloslar tek başına ya da baş örtüleri ile birlikte kadın figürlerinde kullanılmıştır. Nadir olarak, erkeklerin başlarında görülürler. Smyrna Agorası'ndaki erkek figürinlerin başlarında poloslar bulunmaktadır²⁹². Klasik Dönem'de Anadolu'da poloslu en yaygın figürinler ise

²⁸³ Hekimoğlu, 2010: Lev. VII Fig. 5-7.

²⁸⁴ Mollard-Besques, 1963: 50, Kasar, 2010: 8.

²⁸⁵ Dewailly, 2001: Fig. 7 KL 92.36, 373, Şahin, v.d., 2018: Res. 13, 607, Tanrıver, 2009: 248-249.

²⁸⁶ Boardman, 1996: 152, Tavukçu, 1999: 50, Blinkenberg, 1931: Lev. 101 Fig. 2202-2203, Higgins, 1967: Fig. 18, 66- 67, Winter, 1903: Lev. 94 Fig. 6, Kasar, 2010: Lev. 3 Fig. 1-2, Lev. 12 Fig. 1, 8-10, 53.

²⁸⁷ Higgins, 1967: Pl. 72, No. 548, 150, Şakar, 2009: Lev. 4 Şek. 1-4, Kat. No. 1, 37.

²⁸⁸ Higgins, 1954: Fig. 474-486, Işık, 1980: Taf. 17-23, Öztürk, 2007: Lev. 11-12, K 26-K 28, 20-21.

²⁸⁹ Higgins, 1967: Fig. 18, 67, Kasar, 2010: Lev. 12 Fig. 2, 10.

²⁹⁰ Atik & Işın, 2006: Res. 5, 50, Atik, 2016: Res. 18, 82, Taşlıkloğlu, 1971: Res.4 8, Tacheva-Hitova, 1983: 128-129, Roller, 2004: 133, Yavaşca, 2019: Fig. 4,6,14, 20-31.

²⁹¹ Goldman, 1950: No.55 Fig. 178, 472, Gürbüz, 2019: 311-312.

²⁹² Şakar, 2015: 117.

Klaros²⁹³ ve Knidos²⁹⁴ antik kentlerinden ele geçmektedir. Aigai antik kentinden poloslu pişmiş toprak figürin örnekleri MÖ 4. yüzyıla tarihlenmektedir. Yedi adet figürinden 4'ü tanrıça, 1'i kadın başı, 2'si belirlenemeyen poloslu gövde parçalarıdır²⁹⁵. Apollon Klaros Kutsal Alanı'nda Arkaik Dönem'e ait poloslu Apollon pişmiş toprak heykelcikleri Klasik Dönem'de de devam etmektedir. Apollon'un müzik kişiliğini öne çıkartan bu heykelcikler lyra çalarken betimlenmişlerdir (Lev.31 Fig.122)²⁹⁶. Günümüzde Efes Arkeoloji Müzesi'nde korunan dört adet poloslu pişmiş toprak figürin MÖ 4. yüzyıla aittir. Müzeye satın alma ya da hediye yoluyla geldikleri düşünülmektedir²⁹⁷. Smyrna Agorası'ndan poloslu erkek pişmiş toprak figürin örnekleri bulunmuştur. Sakallı ve poloslu bu erkek figürinlerinin Dionysos veya Zeus olabileceği düşünülmektedir (Lev.31 Fig.123)²⁹⁸.

Hellenistik Dönem'de poloslu pişmiş toprak figürin örnekleri, on dört adet kadın başı ile Aigai'dan gelmektedir. Bu örnekler MÖ 2-1. yüzyıllara aittir. On dört adet poloslu pişmiş toprak kadın figürininden 6'sı ana tanrıça (Kybele ya da Artemis), 3'ü Aphrodite başı, 5'i kadın başıdır (Lev.31 Fig.124 Lev.32 Fig.125-126-127-128)²⁹⁹. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Anadolu'da poloslu pişmiş toprak figürinlere az da olsa rastlanılmıştır. Ainos Nekropolisi'nden ve Aigai'dan birer adet poloslu pişmiş toprak kadın figürini bulunmuştur. Sade ve küçük formlu poloslara sahip her iki örnek MS 2-1. yüzyıllara aittir³⁰⁰.

Anadolu'da poloslar Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönem'lerinde sikkelerin üzerinde oldukça sık görülmektedir. Smyrna antik kentinden gelen on dört adet sikkede poloslar betimlenmiştir. Günümüzde Efes Müzesi'nde sergilenen ve MÖ 2-1. yüzyıllara ait olan bu sikkelerin bir yüzlerinde *Aphrodite Strotonikis* her zaman uzun polosuyla birlikte verilmiştir (Lev.33 Fig.129)³⁰¹. Knidos antik kentinden gelen iki adet sikkeden bir örnekte *Artemis Hyakinthotrophos* görülmektedir (MÖ 200-150). Sikkenin diğer yüzünde Artemis

²⁹³ Gürbüzer, 2016: Fig. 13-17.

²⁹⁴ Şahin, 2018: Fig. 1d.

²⁹⁵ Burr-Thompson, 1963: Pl. XI, 19, Mollard-Besques, 1963: Pl. 177, 145, Higgins, 1954: Pl. 67,490,135-136, Robinson, 1952: Pl. 8.14.83, 79-80, Breintenstein, 1941: Pl. 32.284.38, 31, Webster, 1950: 10-11, Kassab-Tezgör, 2007: 58-59, Dereboyu, 2012: Lev. 15 Fig. K1, Lev. 69 Fig. K344-K345, Lev. 70 Fig. 349, Lev. 15 Fig. K2, Lev. 16 Fig. K4, Lev. 35 Fig. K122, 158-160.

²⁹⁶ Dewailly, 2001: Fig. 7, 373, Jolivet-Robert, 2003: Lev. XXV, 101, Tanrıver, 2009: Fig. BA110.

²⁹⁷ Higgins, 1954: Fig. 474-486, Işık, 1980: Taf. 17-23, Öztürk, 2007: Lev. 11 Fig. K 25- K 26, Lev. 12 Fig. K 27- K 28.

²⁹⁸ Işık, 1980: 195, Şakar, 2015: Şek. 117, 195.

²⁹⁹ Besques, 1972: Pl. 206.i. D (3215), 368, Pl. 116.e. D (537), 91, Kielau, 2009: Taf. 4A, Kat. 32, Taf. 4A, Kat. 20, 41, Burr, 1934: Pl.XXXVII.97-98, Pl.XL.106, 70, Dereboyu, 2012: Lev. 16 K3, Lev. 66 K323, Lev. 67 K327-330, Lev. 18 K12-14, Lev. 35 K117-121.

³⁰⁰ Kobylina, 1974: Pl. 3, 1, Leyenaar-Plaisier, 1979: Pl. 163, 1246, 245, Linga, 2019: Lev. 43 Kat. 57, Dereboyu, 2012: Lev. 35 Fig. K 123.

³⁰¹ Levent, 2009: 211-243.

uzun polosuyla birlikte verilmiştir (Lev.33 Fig.130)³⁰². Diğer örnek ise Traianus Dönemi'ndendir (MS 53-117)³⁰³. Konya Etnografya Müzesi'nden, Traianus Dönemi'ne ait poloslu sikke örneği gelmektedir (Lev.35 Fig.137)³⁰⁴. Aspendos'tan ele geçen, en erkeni Augustus (MÖ 63-MS 14), en geçi III. Gordianus (MS 238-244) zamanına ait doksan iki adet bronz sikkeden seksen dört tanesinin arkasında *Aphrodite Kastnietis Kültünün*³⁰⁵, poloslu betimlemeleri yer almaktadır³⁰⁶. Aphrodite sikkelerin arka yüzlerinde başında büyük polosuyla birlikte³⁰⁷. Bazen *Ephesos Artemis*³⁰⁸ heykeli gibi çok memeli (polymastos) olarak verilmiştir. Özellikle nimbusa sahip sikkelerde yine *Ephesos Artemis* heykeli poloslu gibi, tapınak formuna sahiptir³⁰⁹. *Aspendos Kastnietis* sikkelerinin özellikle Iulius-Claudius Dönemi'ne ait olanlarında, Aphrodite poloslu ve örtüsü ile betimlenmiştir (Lev.35 Fig.138-139-140 Lev.36 Fig.141)³¹⁰.

Anadolu'da mezar stellerinin üzerinde poloslu figürler bulunmaktadır. Lydia'da bulunan ve Akhisar Arkeoloji Müzesi'nde korunan bir mezar stelinin üzerindeki erkek figürünün başında polos yer almaktadır; stel MÖ 2. yüzyıl III. çeyreğine aittir (Lev.33 Fig.132)³¹¹. Burdur İli, Kibyra antik kentinden iki adet adak stelinin üzerinde tanrıça olduğu düşünülen bir kadın figürünün poloslu betimlemeleri yer almaktadır. MS 1. yüzyıla ait adak stelleri, çok sayıda matkap izlerinden ve alçak kabartma tekniğinde yapılmış olması nedeniyle, polosları ayırt etmek oldukça zordur³¹². Yine Kibyra antik kentinden ele geçmiş beş adet adak stelinin üzerinde polos örnekleri bulunur. MS 2-3. yüzyılları arasına ait adak stellerinin ortasında poloslu Artemis kabartması ve yanlarında Dioskurlar bulunur³¹³. Poloslu bir diğer adak steli örneği ise Smyrna Agorası'ndan gelmektedir. MS 2-3. yüzyıla

³⁰² Morkholm, 2001: 159, Yıldızbaşıoğlu, 2016: Lev. 11 Fig. 212, 54, Ünlü, 2016: Lev. 19 Fig. 5.1., 44.

³⁰³ Yıldızbaşıoğlu, 2016: Lev. 8 Fig. 157, 151-152.

³⁰⁴ Çakmakçı, 2009: 61.

³⁰⁵ Kallimakhos, I, 198, Şahin, 2018: 136-138. Aspendos'un yerel kültü, Aphrodite Kastnietis kültürüdür. Kültün ikonografisi, ikiz kült olarak yan yana gösterilmiş poloslu Aphrodite'dir. Kastnietis kültüne ait, tanrıçanın betimlemelerine ilk ve en yoğun biçimde Augustus Dönemi sikkelerin de rastlanılmıştır.

³⁰⁶ Clean, v.d., 2007: 58, 150, Fleischer, 1973: Taf. 55a, 50-51, 58-63, 129, 163, 254-255, Robert, 1960: 180, Müller, 1915: 46-51, Lindgreen, 1993: III, 638, Weber, 2014: III, Pl, 262, No. 7324, Miller, 1989: 313-329, Ginouvès, 1998: 37-38, Tekçam, 2007: 150, Lindgren, 1993: No. 639, Atlan, 1976: No. 25, Bulut&Şengül, 2004: No. 29, Arslan, 1998: No. 1-2, Tek, 2009: No. 1, Şahin, 2018: Kat. 1-92, 48-73.

³⁰⁷ Fleischer, 1973, Taf. 12a-23a-27-40-54b, Dannenberg, 1898: Taf.5, No.1, Şahin, 2018: Fig. 94-106.

³⁰⁸ Robert, 1960: 180, Şahin, 2018: 73.

³⁰⁹ Şahin, 2018: 83.

³¹⁰ Fleischer, 2008: 45-61, Brody, 2007: 18, Clelan, v.d., 2007: 122-123, 136, Şahin, 2018: 84-85.

³¹¹ Sonkaya, 2019: Fig. 34, 269.

³¹² Corsten&Hülden, 2012: 31, Beceren, 2014: Kat. No. 77, 83, 111-117.

³¹³ Horsley, 2007: Lev. 37, 34, Lev. 41, 35, Lev. 40, 35, Kearsley, 2002: Lev. 4-5, 401, Polat-Becks&Metin, 2014: 148, Delemen, 1995: Kat. 5-7, Lev. 2, 308-310, Bağlıbel, 2018: Lev. 27 Fig. 28, Lev. 28 Fig. 29 a-b, Lev. 29 Fig. 30, Lev. 30 Fig. 33, Lev. 45 Fig. 50 a-b, 131-153.

ait stelin ortasında Hekate ve iki yanında poloslu kadın figürinleri bulunur (Lev.34 Fig.136)³¹⁴.

Anadolu'da Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait heykellerin başlarında poloslar görülmektedir. MS 1. yüzyıla ait *Büyük Artemis Heykeli'nin* başında büyük boyutlu polos yer almaktadır³¹⁵. Günümüzde Efes Müzesi'nde korunan bu heykelin poloslu üç bölüme ayrılmıştır. Polosun en üst bölümündeki frizi Ion düzeninde bir tapınak biçimindedir. Bu detayın Traianus-Hadrianus Dönemi'nden sonra eklenmiş olduğu düşünülmektedir³¹⁶. Polosun arka ve yan kısımlarında şehir kapısı ve kapıyı iki taraftan çevreleyen bölümler bulunur³¹⁷. Polos'un orta bölümünde kemerler içine oturtulmuş mimari düzen içerisinde sphenksler, en alt bölümde griphonlar vardır. Artemis'in polos'u, alın üzerinde üç bantla sonlanmıştır (Lev.34 Fig.133)³¹⁸. Diğer bir büyük poloslu Artemis heykel örneği, MS 1.yüzyıl tarihli *Artemis Ephesia'dır*. Başının üst bölümünde yer alan polosta, üzerinde çizgisel bezemelerin yer aldığı üç sıra halinde kabartma halkalar bulunmaktadır. Polosunun altında alnında kalp biçimli sarkıtlar vardır (Lev.34 Fig.134)³¹⁹. Günümüzde Antalya Müzesi'nde korunan Perge güney hamamında bulunmuş bir rahibe heykelinin başında polos görülmektedir (Lev.34 Fig.135). MS 1-2. yüzyıla ait heykel mermerdendir. Düz ve sade bir poloslu bulunan Rahibe heykelinin benzer başlığına Minos'taki rahibe heykellerinde de rastlanılmıştır³²⁰.

1.9.3. Hellas

Polos, Anadolu'da olduğu kadar Hellas'ta da kullanılmıştır. Sparta'da *Artemis Orthia*'ya ait bir tapınaktan ele geçen MÖ 8. yüzyıla ait fildişinden bir stelde, *Artemis Orthia* poloslu kabartması ile birlikte görülmektedir. Steldeki polos, oldukça küçük ve sade olup, Hellas'taki en erken örnektir (Lev.36 Fig.142)³²¹. Hellas'taki diğer erken bir polos örneği MÖ 731'a ait Atina Dipylon Mezarlığı'ndan ele geçen fildişi heykelciğin başındadır.

³¹⁴ Pausanias II, 30,2, Ridgway, 1984: 70-71, Sezer, 2009: Lev. XLVII, Fig. 1.

³¹⁵ Fleischer, 1973: Taf. 12a, Peçen, 2018: Fig. 94, Şahin, 2018: Fig. 94, 16.

³¹⁶ A.g.e. 14.

³¹⁷ Herodot, I. 26.

³¹⁸ Schreiber, 2008: 65, Peçen, 2018: 39-41.

³¹⁹ Fleischer, 1973: Taf. 18, Schreiber, 2008: 65, Peçen, 2018: 38-39, Şahin, 2018: Fig. 98, 170.

³²⁰ Güven, 2014: Lev. 58 Fig. PK 7, 158.

³²¹ Dawkins, 1929: 145, LIMC. II.1. No. 87-92, 631.

Kadın heykelciğin geometrik süslemeli ve düz tepeli bir polosı sahip olduğu görülmektedir (Lev.36 Fig.143)³²².

Hellas'ta rahibeler önemli bir statüde görülmüş ve heykel sanatında başlarında polosları ile birlikte gösterilmişlerdir³²³. MÖ 620-600'lere ait Prinias'tan rahibe heykelciğinin başında polos görülmektedir. Oturur biçimde verilen rahibe heykelciğinin polosı, Anadolu ve Minos rahibe heykellerinin polosları gibi kısa ve sadedir (Lev.36 Fig.145)³²⁴. Hellas'ta poloslar tanrıça betimlemelerinde sıklıkla kullanılmıştır ve genellikle silindirik forma sahiptir³²⁵. MÖ 6-4. yüzyıllarda Hera, Demeter, Persephone ve Aphrodite ile karşımıza çıkmaktadır (Lev. 36 Fig.142 Lev.38 Fig.152 Lev.39 Fig.154-155-156)³²⁶. MÖ 620-600'e ait pişmiş toprak figürin grubunda, poloslu Demeter ve Persephone ikilisi Thebai antik kentinden gelmektedir. Araba üzerinde yan yana oturan Demeter-Persephone betimlenmiştir (Lev.38 Fig.152)³²⁷. Poloslu Demeter ve Persephone ikilisinin bir başka örneği Eleusis kökenli pişmiş toprak figürin grubudur. MÖ 600'lere ait eserde, Demeter başında polosuyla sandalyesinde oturmakta, karşısında da poloslu Persephone yer almaktadır (Lev.39 Fig.153)³²⁸. Boeotia mezarlarından Demeter'e ait çok sayıda büstler ele geçmiştir. Bunlardan biri MÖ 490'lara ait *Demeter Thesmophoros*'dur. Burada Demeter'in başında büyük bir polos yer almaktadır (Lev.40 Fig.159)³²⁹. Eleusis'den ele geçen volütlü bir kraterin (MÖ 480'ler) üzerinde, poloslu Demeter ve yanında yardımcısı Triptolemos betimlenmiştir (Lev.40 Fig.157). Demeter, başında polos, ellerinde buğday başakları ile ayakta durmaktadır³³⁰. Eleusis'den MÖ 460'lara ait mermerden bir kabartma üzerinde Demeter-Persephone ikilisi yer almaktadır. Demeter, polos ile birlikte betimlenmiştir. Hellas'ta poloslu Demeter ve Persephone ikilisi sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Lev.38 Fig.152 Lev.39 Fig.153 Lev.40 Fig.158)³³¹.

Hellas'ta poloslar pişmiş toprak figürinlerde görülmektedir. Thebes'den bir adet, Korinth'den üç adet ve Halae Nekropolis'i'nden dokuz adet pişmiş toprak kadın figürünü Arkaik Dönem'e aittir. Thebes ve Halae figürinlerinde (MÖ 530-490) örneklerinde yüksek

³²² Ağtürk, 2014: Fig. 1k, 50.

³²³ Higgins, 1986: 94, Blinkenberg, 1931: 508, Gürbüz, 2019: 305.

³²⁴ Boardman, 2001: Fig. 32, 43, Uslu, 2018: Res. 40, 54-56.

³²⁵ Boardman, 2001: 11.

³²⁶ Ağtürk, 2014: 51-52.

³²⁷ Karaosmanoğlu, 2005: 184, Hanar, 2010: Lev. VII Fig. a, 23.

³²⁸ Foley, 1993: 80, Hanar, 2010: Lev. XXII Fig. a-b, 29.

³²⁹ Karaosmanoğlu, 2005: 180, Hanar, 2010: Lev. 6 Fig. a, 23.

³³⁰ Boardman, 2001: 108, Karaosmanoğlu, 2005: 182, Hanar, 2010: Lev. 21 Fig. b, 29.

³³¹ Foley, 1993: 77, Hanar, 2010: Lev. 9 Fig. b, 24-25.

poloslar bulunmaktadır³³². Korinth örnekleri, Geç Arkaik Dönem'e (MÖ 530-490) aittir ve ellerinde güvercin taşımaktadırlar, Aphrodite'ye adanmış kült heykelcikleri olabileceği düşünülmektedir (Lev.39 Fig.154-155-156)³³³. Klasik Dönem'de Hellas'ta poloslu örneklerin en sık görüldüğü yerler Halae³³⁴ ve Olynthos'dur³³⁵ (MÖ 4. yüzyıl). Rhodos mezar buluntuları içinde oturur biçimde verilen kadın pişmiş toprak figürinlerin başlarında da sıklıkla poloslar görülmektedir (Lev.39 Fig.155)³³⁶.

Hellas'ta özellikle korelerin başlarında beliren poloslar, tanrıça betimlerinde olduğu gibi silindirik forma sahiptir³³⁷. MÖ 6. yüzyıla ait Attika'da bulunan *Lyon Koresi*'nin poloslu oldukça geniş ve yüksektir. Üst kısmında bazı bitkisel bezemeler işlenmiştir (Lev.37 Fig.146)³³⁸. *Berlin Koresi de* (MÖ 580) poloslu sahiptir ve *Lyons Kore'sinin* poloslu gibi geniş ve yüksek verilmiştir. Eserin Attika dışında bir mezarlıktan ele geçtiği düşünülmektedir (Lev.36 Fig.147)³³⁹. Hellas'ta Orta Arkaik Dönem'de sphenkslerin ve karyatid heykellerin başlarında polos görülmektedir. MÖ 580'lere ait Atina'dan ele geçen bir sphenks başında polos bulunmaktadır (Lev.37 Fig.148)³⁴⁰. MÖ 550'lere ait bir başka poloslu sphenks örneği, Sparta'dan bulunmuştur ve sphenkslerin başlarında polos kullanımı Oryantalizan bir özellik olarak düşünülmektedir. (Lev.38 Fig.149)³⁴¹. Delphi'deki *Siphnos Hazine Binası'nda* bulunan MÖ 525'ten bir karyatidin başında polos görülmektedir. Polosta, geyiğe saldıran aslan betimlemeleri, Satyros ve nympheler yer almaktadır. Polosun ön kısmı tahrip olsa da bezemeler görülebilmektedir (Lev.38 Fig.150)³⁴². Amphipolis'teki mezar odasının enkazında, polos giyen bir kadın heykel parçasına rastlanmıştır. MÖ 3. yüzyıla ait başın bir karyatide ait olabileceği düşünülmektedir. Hellas'ta bu tip heykel başlarının ilahi yapılarını vurgulayacak şekilde bir polosla gösterildikleri düşünülmektedir³⁴³.

³³² Bröns,2014: Fig. 4.17., Goldman&Jones, 1916: Lev. VI Fig. 1a1, Lev. VII Fig. 2a2, Lev. VIII Fig. 2a 12-14, Lev. IX 2a 15-16-18.

³³³ Richardson, 1898: Fig. 18-20.

³³⁴ Goldman&Jones 1940: Fig. 178.

³³⁵ Robinson, 1933: Lev. 5 Fig. 16-20, Lev. 6 Fig. 29.

³³⁶ Pisani, 2006: Fig. 21, 327-328, Şakar, 2009: 38.

³³⁷ Boardman, 2001: 11.

³³⁸ Ridgway, 1990: Fig. 16, 601-602, Ridgway, 1993: 145-147, Ağtürk, 2014: Fig. 11, 50.

³³⁹ Boardman, 2001: Fig. 108, 120, Richter, 1968: 39, Ağtürk, 2014: 50, Uslu, 2018: Res. 41, Turan, 2016: Lev. XIX Fig. 1a-b, 38.

³⁴⁰ Ridgway, 1990: No. 32, Ağtürk, 2014: Fig. 1n, 51.

³⁴¹ Boardman, 2001: Fig. 227.

³⁴² A.g.e. Fig. 210, 210.

³⁴³ Palagia, 2009: Fig. 116, 108.

Hellas'ta poloslar kabartmalardaki figürlerde de karşımıza çıkmaktadır. Gortyana Apollon Tapınağı'ndan ele geçen MÖ 630-620'ye ait bir kabartma üzerinde başlarında yüksek polos taşıyan iki çıplak kadın figürü yer almaktadır. Alçak kabartma tekniğinde yapılmış eserin yüksekliği 1.50 m.'dir (Lev.38 Fig.151)³⁴⁴. Atina'da, Athena ve Kharitler'in işlendiği bir adak kabartması yer alır. MÖ 4. yüzyıla ait kabartmadaki diğer figürlerin başlarında poloslar bulunmaktadır. Günümüzde stel Atina Akropolisi'nde korunmaktadır (Lev.40 Fig.160)³⁴⁵.

1.9.4. İtalya

İtalya'da kadın ve tanrıça pişmiş toprak figürlerinde poloslar görülmektedir. MÖ geç 6. yüzyıla ait, Metopontopolis'ten ve Taranto'dan gelen iki adet pişmiş toprak kadın heykelciğinin başında polos bulunmaktadır. Diğer bölgelerde görülen poloslu pişmiş toprak figürlerinin örneklerine göre daha yüksek bir polos olduğu izlenmektedir (Lev.41 Fig.161)³⁴⁶. Sicilya'dan ele geçen, MÖ 350-300'lere ait pişmiş toprak kadın figürünün başında polos yer almaktadır. 12.2. cm'lik figürünün polosunda, morluk, beyazlık ve turunculuklar bulunmaktadır³⁴⁷. Poloslu Demeter betimlemelerine İtalya'da da rastlanılmaktadır. Taranto'dan ele geçen poloslu Demeter pişmiş toprak heykelciğinde (MÖ 325-320) polos görülmektedir (Lev.41 Fig.162)³⁴⁸.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde İtalya'da polos örnekleri sikkeler üzerinde görülmektedir. İmparator Gallienus (MS 235-285) sikkesinin bir yüzünde betimlenen Persephone'nin başında yüksek bir polos bulunmaktadır. Demeter-Persephone'nin polos ile gösterilmesine hem Hellas hem de İtalya'da rastlanılmaktadır (Lev.41 Fig.163)³⁴⁹.

1.10. Diadem

Grekçe *διάδημα*³⁵⁰ (diadema)³⁵¹, *diá* (çapraz) ve *dèò* (bağlıyorum) kelimelerinin bileşiminden oluşmuştur; *διαδέω* (diádèò) ise, *yuvarlak bağlamak*³⁵², bant ya da şerit anlamlarında kullanılmaktadır. Diadem, genellikle yüksekliği 2 cm olan, otorite ve onuru

³⁴⁴ Boardman, 2010: Fig. 31.

³⁴⁵ Palagia, 2009: Fig. 6, Gündoğdu, 2016: Fig. 34, 32-33.

³⁴⁶ Lyons, 2013: Fig. 8,13.

³⁴⁷ Feruzza, 2016: Fig. 51, 169.

³⁴⁸ Lyons, 2013: Fig. 11.

³⁴⁹ Livaniou & Rovithis, 2018: Fig. 9d.

³⁵⁰ Web 15. <https://tr.glosbe.com/tr/grc>

³⁵¹ Turan, 2016: Lev. III Res. 5, Lev. IX Res. 2, Lev. XV Res. 4.

³⁵² Web 16. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

sembolize eden baş ya da alınlık takılarıdır³⁵³. Plinius'a göre tanrısal bir simgedir, ilk diademi kullanan tanrı o'na göre Dionysos'dur (Lev.53 Fig. 209)³⁵⁴. İlk diademler kumaş veya metalden yapılmış, işlemeli veya kurdele ile çevrelidir (Lev.53 Fig.209 Lev.54 Fig.213)³⁵⁵. İlk örneklerinde sıklıkla bronzdan yapılmıştır; altın ve gümüş olanları da görülmektedir³⁵⁶.

Diadem'lerin erken kullanımlarının, agonistik sporculuk aktivitelerinde olduğu düşünülmektedir³⁵⁷. Bu diademler, şerit biçiminde ve oldukça basittir (Lev.52 Fig.208)³⁵⁸. Daha yaygın bilinen üçgen alınlıklı olanlara MÖ 3. yüzyılda rastlanmaktadır³⁵⁹. Diademler bazen değerli mücevherler ya da yarı değerli taşlarla süslenmiş olabilir. Kadınlar ise diademi saç tokaları ile birlikte kullanmışlardır (Lev.52 Fig.206)³⁶⁰. Özellikle imparatorların ve eşlerinin başlarında statü simgesi olmuş ve aynı zamanda, tanrı heykelleri, kutsal adak hayvanlarının başlarında da kullanılmıştır (Lev.51 Fig.204 Lev.53 Fig.209-212)³⁶¹.

Çok sayıda nekropoliste yapılan kazılarda ölülerin başlarında, alınlıklarında diademlerin ele geçmiş olması, cenaze kültü ile ilişkisini göstermektedir ve işçilik ve hammadde açısından çeşitlilik göstermektedir³⁶². Genelde daha ince formda ve daha çabuk kırılabilir tarzda işlenmişlerdir (Lev.47 Fig.186)³⁶³.

Diademlerin dış konturlarına ve bezemelerine göre sınıflandırılması şu şekildedir;

1. Üçgen Alınlıklı (Lev.43 Fig.169-170-172), Şerit/Bant (Lev.43 Fig.171 Lev.44 Fig.173-174) ve Sarkıt (Lev.44 Fig.175-176)³⁶⁴.

2. Bezemeli (Figürlü (Lev.42 Fig.167-168), Bitkisel Motifli (Lev.43 Fig.170-171), Geometrik Desenli (Lev.42 Fig. 165-166), Bezemesiz (Lev.43 Fig.172 Lev.44 Fig. 173-174)³⁶⁵.

³⁵³ Liddell&Scott, 1940: A Greek-English Lexicon on Perseus Digital Library.

³⁵⁴ Plinius, 16.9, 21.11.

³⁵⁵ Plinius, 57.

³⁵⁶ Deighton, 2012: 70.

³⁵⁷ Olbrycht, 2014: 178-179.

³⁵⁸ Henry, 2016: 11-12, Dwight, 1889: 3772.

³⁵⁹ Thompson, 1963: Pl. LIV/274, 48, Güçlü, 2006: 24.

³⁶⁰ Arslan, 2014: 78-79.

³⁶¹ Tekin, 2010: 63.

³⁶² Becatti, 1955: Kat. No. 349, Lev. LXXXVI 349, 191, Hoffman&Davidson, 1965: Kat. No. 767, Uygun, 2019: 266-267.

³⁶³ Uygun, 2019: 269-270.

³⁶⁴ Uygun, 2019: Kat. No. 1-13, 271.

Bilinen ilk diademler, bant biçimindedir. Özellikle metalden bantlar üzerindeki ip deliklerinden, iki ucu üst üste getirilip, soğuk dövme tekniği³⁶⁶ ile birleştirildiği anlaşılmaktadır. Bant diadem, MÖ 3.bin'de Alacahöyük³⁶⁷, Troia³⁶⁸ ve Korucutepe³⁶⁹ yerleşimlerinde görülmeye başlamaktadır. Bant diademlerin MÖ 3. yüzyıllarda azaldığı yerini üçgen alınlıklı diadelere bıraktığı bilinmektedir³⁷⁰.

Sarkıt diademler iç içe geçmiş zincir formundadırlar. Bu zincirler “loop in loop” (iç içe halka) tekniği³⁷¹ ile birleştirilmiş, halkaların iç içe geçirilmesi tekniği ile yapılmışlardır (Lev.44 Fig. 175-176)³⁷². Özellikle Troia antik kentinden tunç çağına ait sarkıtlı diadeler bolca elimize geçmektedir (Lev.44 Fig.175-176)³⁷³.

Üçgen alınlıklı diadeler, özellikle Geç Klasik-Erken Hellenistik Dönem'de daha yaygındırlar³⁷⁴. Bant biçimli diadelere eklenen, üçgen formunda tapınak alınlığını hatırlatan bölüm eklenmektedir. Önceleri üçgen biçimli bu kısım daha küçüktür, zamanla daha uzamıştır. Üçgen alınlık, diademe kalıba basma yöntemiyle eklenmiştir³⁷⁵. Bazen bu kısımlarda, kabartma ya da kakma tekniğinde³⁷⁶ yapılmış mitolojik figürler, bitkisel motifler veya geometrik desenler eklenmiştir³⁷⁷. MÖ 2-1. yüzyılda Antik Hellas'ta ekonomik

³⁶⁵ A.g.e. Kat. No. 1-10, 271.

³⁶⁶ Akşit, 1985: 16, Dili, 2011: Res. 9-10, 40. Bilinen en eski metal şekillendirme tekniğidir. Metal çekiçe vurularak şekillendirilmektedir.

³⁶⁷ Schliemann, 1991: 30-40, Koşay&Akoc, 1951: 63, Akşit, 1985: 16, Dili, 2011: Fig. 9-11, 51-54.

³⁶⁸ Schliemann 1881: Nr. 919, 507-508, 561, Götze 1902: 336, Sazcı, 2007: 240, Bass, 1970: 335-341, Ateşoğulları, 2008: 109-110, Dili, 2011: Fig. 12.13, 54-55.

³⁶⁹ VanLoon, 1972: 11.

³⁷⁰ Dili, 2011: 51-52.

³⁷¹ McCallum, 1983: 21-31, Sazcı, 2007: 172, Dili, 2011: Res. 12-13, 55, Zincirlerdeki halkaların iç içe geçmesiyle oluşturulan halka kuyruklarıdır.

³⁷² Dili, 2011: 54-55.

³⁷³ Dili, 2011: Res. 10, 51-52.

³⁷⁴ LaMarca, 2012: Res. 10, 198-205, Scatozza, 2010: 108, Higgins, 1961: 9-10, Williams&Ogden, 1994: 17-19, Treister, 2001: 176-181, Meriçboyu, 2001: 28-32, Köroğlu, 2004: 9-10, Çırak&Kaya, 2011: Res. 5, 218-227, Korkmaz&Gürman, 2012: 71-75, Atıcı&Karakaş, 2014: 233-237, Peker, 2015: Fig. 4-10, 309-311, Bingöl, 1999: 27, Peker, 2015: 307-312, Tulunay, 2010: 390-391,404, Bilgin, 2015: Lev. V43,37.

³⁷⁵ Türe, 2005: 138, Dili, 2011: Res. 14, 56. Kakmanın mekanik yöntemidir. Bu yöntem ile aynı motifi tekrar tekrar yapabilme olasılığı ve kolaylığı bulunur. Bu kalıplar metal çubuk şeklindedir. Bir ucunda kabartma halindeki motif bulunur, diğer ucu ise düzdür. Yatak üzerine yerleştirilen ve önceden tavllanmış levhanın arka yüzüne yerleştirilen kalıbın diğer ucuna çekiçe vurulduğunda, kalıptaki motif kabartma halinde metal levhaya çıkar. Takı elemanı tam plastik biçimde ise işlem tekrarlanır ve sonra elde edilen iki parça lehimle birleştirilir.

³⁷⁶ Higgins, 1961: 9-10, Williams&Ogden, 1994: 17-19, Treister, 2001: 176-181, Bingöl, 1999: 27, Köroğlu, 2004: 9-10, Meriçboyu, 2001: 28-32. Hem takı yapımında hem de süslemesinde kullanılan bir tekniktir. Önceden ısıtılan levha, balmumu, kil, zift gibi bir zemine yatırılır ve kaleme çekiçe vurularak istenilen şekil oluşturulur. Levhanın yatırıldığı zemin, uygulanan darbenin şiddetini kırarak metalin zarar görmesini engeller.

³⁷⁷ Plinius, 16.9. 21.

gerilemeye dayalı kullanımlarında azalma olmuştur (Lev.45 Fig.177 Lev.49 Fig.193-194)³⁷⁸.

Bezemeli diademler, Hellenistik Dönem'den itibaren görülmeye başlanmıştır. Figürlü olanlarda, mitolojik karakterler ön plana çıkmaktadır, Dionysos-Ariadne³⁷⁹ ikilisi ile, Helios³⁸⁰ ve Pan³⁸¹ figürleri öne çıkmaktadır³⁸². Kıvrık dallar, palmetler, çelenkler gibi bitkisel bezemelerin yanı sıra zikzaklar, kum saatleri, yıldızlar gibi geometrik bezemeler yaygındır; üç ayaklı kazanlar gibi semboller de dikkati çekmektedir³⁸³.

1.10.1. Mısır

En erken diadem örnekleri Mısır'da görülmektedir ve kullanım amaçlarına göre farklı anlamlar taşımaktadırlar. Eski Krallık Dönemi'nde (MÖ 3100-2150) kadınsal kimliği ve toplumsal rolleri ön plana çıkarıcı bir anlam taşımıştır. Eski Krallık Dönemi'nden Kraliçe Nofret'in Steli'nde başında betimlenen diadem bu durumun örneğidir³⁸⁴. Orta Krallık Dönemi'nden sonra (MÖ 2050-1650) kraliyet, iktidar ve servet içeren durumları göstermek, Mısır dininin baş tanrısı olan Amon'un karısı Amunet'in kült rollerinin bir göstergisi, adalet tanrısı Maat, yıldızların tanrıçası Hathor ve yeraltı tanrısı İsis gibi tanrılarla bağ kurmak için dini bir anlamı ifade etmek, ziyafetlerde ve festivallerde süs amaçlı kullanılmıştır. Mısır'da diademler genelde bakırdan yapılmışlardır. Üzerlerinde yaldızlı süslemeler işlenmiş, süsleme repertuarlarında rozetler ve halkalar tercih edilmiştir (Lev.45 Fig.179-180)³⁸⁵. Orta Krallık (MÖ 2060-1802) ve Geç Krallık (MÖ 1550-1069) Dönemleri'nde diadelere kobra yılan Uraeus³⁸⁶ aksesuarı eklenmiştir. Rozetler, papirüsler, zambaklar, lotuslar ve haşhaşlar gibi bitkisel bezemeler de eklenmiştir³⁸⁷. Mısır yöneticilerinin diademleri, altından yapılmış ve sadece Uraeus ile süslenmiştir (Lev.45 Fig.178 Lev.46 Fig.181)³⁸⁸. Eski Krallık Dönemi'nin bilinen en eski diadem Gize'den gelmektedir. Biçimi bant diademdir ve altından yapılmıştır. Merkezinde daha geniş üç altın madalyon ile bezenmiştir. Bu

³⁷⁸ Türe-Öykü, 2006: 136-138, Minaz, 2013: 93-94.

³⁷⁹ Hoffman&Davidson, 1965: Fig. 8.6., 68.

³⁸⁰ Laffineur, 1980: Fig. 2.8., 48-49.

³⁸¹ Durugönül, 2000: Fig. 2.26., 1-14.

³⁸² Laffineur, 1980: Res. 100, 404-405.

³⁸³ A.g.e. Res. 118-120, 415-417, Uygun, 2019: Fig. 12-17, 268.

³⁸⁴ Türe&Öykü, 2005: 29, Yıldırım, 2009: 34.

³⁸⁵ Harris, 2018: 49-56, Fig. 7.3-7.8.

³⁸⁶ A.g.e. 162, Fig. 8.4. Antik Mısır'daki egemenlik, telif hakkı, tanrı ve ilahi otoritenin bir sembolü olarak kullanılan stilize, dik bir Mısır kobrasıdır.

³⁸⁷ Harris, 2018: Fig. 6.2., 7.3., 7.4.

³⁸⁸ Olbrycht, 2014: 35.

madalyonlar, repousse (kabartma) tekniği ile yapılmıştır (Lev.45 Fig.179)³⁸⁹. Eski Krallık Dönemi'nden, MÖ 2660'lara ait (IV. Sülale Dönemi) Prens Rahotep'in karısı Nofret ile birlikte betimlendiği kireç taşı stel üzerinde, kraliçenin başında çiçeklerle bezenmiş diadem görülmektedir (Lev.45 Fig.180)³⁹⁰. Prenses Sit-Hator'un diademi, Orta Krallık Dönemi'ndendir. Tamamı altından yapılmış oldukça gösterişli olan bu diadem, MÖ 12. yüzyıla aittir (Lev.46 Fig.181). Yüksekliği 44 cm, genişliği 19.2 cm ve on beş adet olan madalyonların her birinin eni 25-27 mm'dir. Taban plakasına lehimlenmiş, kobra yılan Uraeus'u bulunur. Madalyon, tomurcuk ve her birinde iki yaprak olan dört çapraz çiçekten oluşmaktadır³⁹¹. Yeni Krallık Dönemi'nden bir diadem örneği ise MÖ 1479-1425'e ait ikiz ceylan başlı diademdir. Merkezinde ikiz ceylan içeren diadem, dövülmüş altından yapılmıştır. Diademin uzunluğu 43 cm, genişliği ise 4 cm- 2.8 cm'dir, altı adet madalyon görünümlü çiçek rozeti içermektedir (Lev.46 Fig.182)³⁹².

1.10.2. İran

Persler'in diadem ile çevrili, yüksek ve dik kraliyet taçları giydikleri bilinmektedir. İlk kez diadem kelimesi, Ksephenon'un, *Anabasis* adlı eserinde geçmektedir ve diadem, Kyros'un başını çevreleyen *tiara* olarak tanımlamıştır (Lev.46 Fig.183)³⁹³.

İran'da bulunan MÖ 552-485'lere ait *Behistun Yazıtı*'ndaki bir kabartmada, kral Darius'un portresi gösterişli bir diademle birlikte betimlenmiştir. Bu kabartmadaki örnek, Pers diademlerinin en büyüğüdür. Rozet motifleri ile bezenmiş olan diadem bant diademdir. Diademin üst kısmına üçgen şeklinde süslemeler eklenmiştir. Profilden verilen Darius'un diademi ve üzerindeki süslemeler iyi korunmuştur (Lev.46 Fig.184)³⁹⁴.

1.10.3. Mezopotamya

Asur'da diadem, diğer baş süslerine göre daha sık kullanılmıştır. Özellikle kaya kabartmalarında Asur kralları hep en önde ve başlarında büyük diademleri ile birlikte

³⁸⁹ Harris, 2018: Fig. 7.3., 136-137.

³⁹⁰ Türe&Öykü, 2005: 29, Yıldırım, 2009: 34.

³⁹¹ Harris, 2018: Fig. 8.3., 159-161.

³⁹² Harris, 2018: Fig. 10.8., 204-206.

³⁹³ Ksephenon, viii, 3.13.

³⁹⁴ Brill, 1979: 185, Uygun, 2019: 266-267.

betimlenmişlerdir (Lev.47 Fig.185). Asurlu kadınların, yalnızca fes benzeri şapka giyme hakkı bulunurken, bazılarının basit bir diadem takma hakkı da olmuştur³⁹⁵.

Asurlular'a ait MÖ 810-783'lerden bir beyaz dikilitaşın üzerindeki figürde diadem görülmektedir. Bu diadem kurdele ile süslüdür ve bunu takan kişi kralın karşısında durmaktadır. Bir görüşe göre taktığı süslü diademden ötürü, kralın yardımcısı ve ikinci komutandır. Diğer bir görüş ise Asur'da diadimleri kurdele ile birlikte taca takılı olanlar, kralın oğullarıdır (Lev.47 Fig.187-188)³⁹⁶. Asurlular'a ait MÖ 722-705'lerden bahçe sahneli bir kabartmada, II. Sargon yatakta yatar pozisyonda betimlenmiştir. Başındaki diadem, karşısında duran veliahttı Asurbanipal'ın diademinden daha gösterişli ve zengindir. Bu durum, Asur kralların başlarındaki diadem'lerin, diğer kişilerinkinden her zaman daha büyük ve gösterişli verilisinin somut kanıtıdır (Lev.48 Fig.189)³⁹⁷. Kral Assurbanipal, MÖ 668-672'lere ait kabartmadaki av sahnesinde kılıcıyla aslanı yaralamıştır. Başındaki diadem ile kral, av için hazırlanmasına yardım eden diğer figürlerden daha büyük gösterilmiştir (Lev.48 Fig.190)³⁹⁸.

1.10.4. Anadolu

Anadolu'da bilinen ilk diadem örneği Geç Kalkolitik Çağ'a ait Korucutepe'de bir mezarlıktan ele geçmiştir (Lev.48 Fig.191)³⁹⁹. Troia, Alacahöyük ve Kültepe mezar buluntularından gelen örneklerle Kalkolitik ve Tunç Çağı'na aittir. Bu örnekler bant ya da sarkıt biçimindedir (Lev.48 Fig.192)⁴⁰⁰. Bakır ve kalayın karıştırılmasıyla elde edilen tuncun keşfiyle başlayan yeni kültür evresinde Tunç Çağı mezarlarından ele geçen örneklerden anlaşıldığı üzere, diadimler kullanılmıştır. Anadolu'da günlük yaşamda kadın ve erkekler tarafından süs olarak kullanılmalarının yanı sıra, ölü gömme ritüellerinde de kullanılmışlardır⁴⁰¹. Özellikle Erken Tunç Çağı'nda (MÖ 3000-200), altından süs eşyalarının yoğun görüldüğü yerleşim alanlarının başında Troia ve Alacahöyük kral mezarları

³⁹⁵ Reade, 2009: 205-246.

³⁹⁶ Reade, 2009: Fig. 11-12, 205-246.

³⁹⁷ Pinnock, 2018: Fig. 1, 735-740.

³⁹⁸ Sevin, 2010: 345-350.

³⁹⁹ VanLoon, 1972: 11.

⁴⁰⁰ Higgins, 1969: Lev. 37, 147, Murray, 1983: 60-61 Kat. No. 12, 60-61, Platz&Horster, 2001: Kat. No. 3, 15, Uygun, 2019: 267-268, Akşit, 1985: 16, Dili, 2011: Res. 9-11, 51.

⁴⁰¹ Uygun, 2019: 271-272.

gelmektedir. Saf altından yapılmış olan bu diademler bozulmadan günümüze kadar ulaşabilmişlerdir (Lev.44 Fig.173-174 Lev.48 Fig.192)⁴⁰².

Anadolu'da bulunan ilk diadem örneği, *Alacahöyük Kral Mezarı'ndan*⁴⁰³ ele geçmiştir ve MÖ 2300'lere aittir. Bezemesiz ve dövme tekniği kullanılarak yapılmış, altından bir bant biçimindedir. Alacahöyük'ten ele geçen bir başka altından bant diadem örneği⁴⁰⁴ hem bezeme tekniği hem de görünüşü ile çağdaşı diğer örneklerden çok farklıdır. MÖ 3000'lere ait olan bu diademde, çember şeklinde, uç kısımları soğuk dövme tekniği ile birleştirilmiş, ajur tekniği (delikleme işi)⁴⁰⁵ ile yapılmış kafes bezemesi kullanılmıştır. Kafeslerin birleşim yerlerinde birer kabartma nokta ve kafeslerin ortasında birbirini çapraz kesen çizgiler bulunur. Alt ve üst kısmı repousse (kabartma) tekniği ile yapılmış noktalarla çerçevelenmiştir ve yüksekliği çağdaşlarına göre oldukça fazladır (Lev.48 Fig.192)⁴⁰⁶.

Anadolu'daki erken diadem örneklerinden diğeri *Troia J Hazinesi'nden* gelen bant biçimli diademdir ve MÖ 2900-2300'lere aittir. Yüzeyinde, repousse (kabartma) tekniği ile yapılmış, iki konsantrik daireden oluşan bezeme bulunmaktadır⁴⁰⁷. Troia'dan *sarkıtlı diadem*⁴⁰⁸ örneği ise dövme tekniği ile yapılmış, ince dar bir banda asılmıştır. Erken Tunç Çağ'a (MÖ 3000-2000) ait diadem altmış dört adet altın zincirlidir. Bant kısmının yuvarlatılmış uç kısmında üçer bağlama deliği bulunmaktadır. Bu özellik, sarkıtlı diademlerde gözlenmektedir. Kısa zincirler, eşit aralıklarla yerleştirilmiş dört adet eşkenar dörtgen şeklinde plaka, uzun zincirler ise on bir adet plakacıkla bezenmiştir. Zincirlerin uç kısmında idol şeklinde plakalar yer almakta ve bandın üzerinde açılan kafeslerin içlerinde ajur tekniği (delikleme işi) ile yapılmış birbirini kesen çapraz çizgiler bulunmaktadır. Bu diademin günümüze gelmiş henüz bir benzeri bulunmamaktadır⁴⁰⁹. Troia'dan MÖ 3. bine ait başka bir sarkıtlı diadem örneği⁴¹⁰, Schliemann tarafından ortaya çıkarılmıştır. Yatay bir zincire bağlanmış, balık pulu şeklinde küçük yaprakçıklı olup doksan adet zincirden oluşmaktadır. Orta kısmın kısa kenarların da sekizer adet uzun zincir sıralanmaktadır. Dikey

⁴⁰² Göral, 2019: 19.

⁴⁰³ Naumann, 1971: 198, Koşay&Akok, 1966: 135-147, Çınaroğlu, 2018: 1-14.

⁴⁰⁴ Dili, 2011: Fig. 9-11, 51-54.

⁴⁰⁵ Maxwell&Hyslop, 1971: 38, Meriçboyu, 2001: 372, Dili, 2011: 40. Delik işi, (opus interrasile), delikli bezeme yapma tekniğidir. Motif yüzeye çizilerek kesilir ya da delikler açılır. Bazen kesilen zemin bazen de çizilen motif çıkarılır. MÖ 3. binde kullanılmaya başlanan teknik, Roma İmparatorluğu döneminde çok yaygın olarak görülmektedir. Bu teknik, genelde kolye yapımında kullanılmıştır.

⁴⁰⁶ Schliemann, 1991: 30-40, Koşay&Akok, 1951: 63, Akşit, 1985: 16, Dili, 2011: Fig. 9-11, 51-54.

⁴⁰⁷ Dili, 2011: Res. 10, 51-52.

⁴⁰⁸ A.g.e. Fig. 12.13, 54-55.

⁴⁰⁹ Schliemann 1881: Nr. 919, 507-508, 561, Götze 1902: 336, Sazcı, 2007: 240, Bass, 1970: 335-341, Ateşoğulları, 2008: 109-110, Dili, 2011: Fig. 12.13, 54-55, Web 17. www.canakkalekulturturizm.gov.tr

⁴¹⁰ Ateşoğulları, 2008: Lev. 3, Fig. 5a-5c.

zincirlerin her iki halkasından birine balık pulu yaprakçık tutturulmakta ve kısa zincirlerin ucunda “W” şeklinde, uzun zincirlerin ucunda idol şeklinde sallantılar bulunmaktadır. Uzun zincirler dört yerde kısa ve yatay zincirlerle sağlamlaştırılmıştır. Bu diadem Erken Tunç Çağı II metal işçiliğın gelişimini göstermesi açısından önemlidir. Zincirler, loop in loop (iç içe halka) tekniğı ile yapılmıştır (Lev.44 Fig. 175-176)⁴¹¹. Knidos’ta bir mezardan alınlıklı diadem örneğı bulunmuştur. MÖ 3. Bin’in II. yarısına ait örnek, repousse (kabartma) tekniğı ile yapılmış üzüm salkımları ve dallarıyla, kenarlara doğru incelen bir şerit üzerinde palmet ve dallarla bezenmiştir. Dallar ortada diz çökmüş haldeki Pan figürüne yönelmiştir (Lev. 45 Fig.177)⁴¹².

Anadolu’da Asurlu tüccarların Kültepe’deki merkezi olan *Kaniş Karum’daki* mezarlarda, MÖ 2000’lerin takı modasını gösteren altın diademler gün yüzüne çıkarılmıştır. Karum’un I-b katında bulunan bu diademlerin tanrıçalara adak amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir (Lev. 47 Fig.186)⁴¹³. Kanis Karum’dan ele geçen sikkelerde de diademli başlar görölmektedir⁴¹⁴.

Nif Dağı-Olympos Kazısı⁴¹⁵ buluntuları arasında çok sayıda diadem örneğine rastlanmıştır. Üç adet Hellenistik Dönem’e ait diadem, alınlıklı ve altından olup, repousse (kabartma) tekniğinde bezenmişlerdir. Mezar hediyesi olarak ölünün başına takılmışlardır. Olasılıkla mezar sahipleri başlarında diademleri olduğu halde yakıldıktan sonra kalan kemik parçaları, küller ve diademler toplanarak, kremasyon kabı olarak kullanılan amphoranın içine yerleştirilmişlerdir. Bu nedenle, Nif Dağı-Olympos kazısından çıkarılan diademlerin hiçbirisi bütün değildir. Diademlerin bütünlüğü bozulduğu için üzerindeki bezemeleri belirgin olmamakla birlikte, çoğunun bitkisel bezemeler olduğu izlenebilmektedir (Lev.49 Fig.193-194)⁴¹⁶. Bir diğer örnek, Amisos Dikilitaş Sokak yeraltı mezar odalarında, 2009 yılında

⁴¹¹ Schliemann, 1991: 507-509, Ateşoğulları, 2008: Lev. 3, Fig. 5a-5c, Dili, 2011: 54-55.

⁴¹² Akyay, 2007: Fig. 1, 184.

⁴¹³ Mandacı, 2016: 3194.

⁴¹⁴ Ögün, Ç, 2006: Fig. 1-11.

⁴¹⁵ Peker, 2015: 307-312. İzmir’in doğusunda, Kemalpaşa, Torbalı ve Buca İlçeleri’nin ortak sınırları çevresinde konumlanan Nif (Olympos) Dağı’nda, ilk kez 2006 yılında Prof. Dr. Elif Tül Tulunay başkanlığında başlanan arkeolojik kazılar, dağın doğu ve güneydoğu kesiminde sürdürölmektedir.

⁴¹⁶ LaMarca, 2012: Res. 10, 198-205, Scatozza, 2010: 108, Higgins, 1961: 9-10, Williams&Ogden, 1994: 17-19, Treister, 2001: 176-181, Meriçboyu, 2001: 28-32, Köroğlu, 2004: 9-10, Çırak&Kaya, 2011: Res. 5, 218-227, Korkmaz&Gürman, 2012: 71-75, Atıcı&Karakaş, 2014: 233-237, Peker, 2015: Fig. 4-10, 309-311, Bingöl, 1999: 27, Peker, 2015: 307-312, Tulunay, 2010: 390-391,404, Bilgin, 2015: Lev. V43,37.

bulunan diadem tipik Hellenistik Dönem alınlıklı diademlerindendir. Repousse (kabartma) tekniğinde yapılmış bitkisel motiflidir (Lev.49 Fig.195)⁴¹⁷.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Batı Anadolu Kentleri'nde Augustus'un kolosal boyutlu heykelleri bulunmaktadır. Smyrna Agorası'ndan ele geçen Augustus'un bir portresinde, kendisi haricinde hiç kimsenin giymeye teşebbüs etmediği, diadem ile betimlenmiş ve askeri başarılarını taçlandıran zırhının yanı sıra, bu diadem ile tanrısal özelliklerinin propagandası birleştirilmiştir⁴¹⁸. Roma İmparatorluk Dönemi diadem betimi *Aphrodisias Sebasteion Kuzey Yapı Kabartması*'nda İmparator Neron ile yanında duran annesi Agrippina'nın başında gösterilmektedir. Kabartma, MS 54 yılında Neron'nun tahta çıkmasıyla eş zamanlı yapıldığı bilinmektedir (Lev.53 Fig.212)⁴¹⁹. Roma İmparatorluk Dönemi'nde tanrı ve tanrıça betimlemelerinde Dionysos dışındaki diğer tanrıların bir özellik olarak diadem taktığı görülmez⁴²⁰.

1.10.5. Hellas

Akha diademleri genelde, uçlara doğru incelen bant şeklindedir. İnce bir bant biçiminde olmaları nedeniyle, günlük kullanımdan çok mezar hediyesi olarak üretildiği düşünülmüştür. Günlük kullanım için olan diademler, bakır bir telin üzerine sarılarak sağlamlaştırıldığı görülmektedir⁴²¹. Genelde repousse (kabartma) tekniği ile yapılmış simetrik, çiçek ve rozet motifleriyle bezenmişlerdir. En sık kullanılan bezeme formu ise spirallerdir (Lev.50 Fig.197)⁴²². Schliemann, *Kral Agamemnon'un Mezarında*⁴²³ ve diğer oda mezarlardan birkaç altın diadem bulmuştur. Bunların doğrudan Akhalı ustalar tarafından yapılıp yapılmadığı kesin değildir. Bir kısmının Troia'nın yağmalanması sonucunda ele geçtiği düşünülmektedir⁴²⁴. Akha erken kültür evrelerinde (MÖ 1600-1400) diademlerin kullanımı yaygın olsa da geç dönemlere gidildiğinde kullanımlarının azaldığı görülmektedir (Lev.49 Fig.196)⁴²⁵.

⁴¹⁷ Ünan, 2010: Fig. 7, 7.

⁴¹⁸ Christian, 2005: 41, Elsner, 1995: 162, Hinks, 1976: Fig. 37, Koparal, 2007: 127.

⁴¹⁹ Özgan, 2013: Res. 188.

⁴²⁰ Olbrycht, 2014: 179-180.

⁴²¹ Higgins, 1987: 182, Dili, 2011: 56.

⁴²² Suhandan, 1996: 1371, Göleş, 2010: Res. 123, 64.

⁴²³ Mansel, 2014: Fig. 37-38, 74-76.

⁴²⁴ Smith, 2013: 57-61.

⁴²⁵ Türe-Öykü, 2005: 53-55, Yıldırım, 2009: 123.

Hellas coğrafyasında, ilk diadem örneklerinin Tunç Çağı'na dayandığı bilinir ve bu savı destekleyen örnekler, Girit'ten MÖ 3. Binler'e ait altın diademlerdir⁴²⁶. Tunç çağı diademleri Hellas coğrafyasında hızla yayılmış, özellikle Akha kültürünün egemenliğindeki yerleşimlerde görülmeye başlanmış, zamanla yaygınlaşmıştır. Cenaze ve gömü geleneklerinde kullanılan takıya dönüşmüşlerdir (Lev.50 Fig.198)⁴²⁷

Geometrik Dönem diademleri, Tunç Çağı'ndan bilinen şerit biçimini korumakla birlikte, *alınlıklı diademlerin* üretilmeye başlandığı Erken ve Orta Geometrik Dönem örneklerinin genellikle şerit biçimli olup seramiklerde bilinen zikzak motifleriyle bezeli olduğu görülmektedir⁴²⁸. Geç Geometrik Dönem'de diademlerde insan ve hayvan figürleri, üç ayaklı kazan motifleri görülmeye başlamıştır. Bu bezeme ve motifler Geometrik Dönem seramiklerinden bilinen kompozisyonlar olup, diadelere yansıdığı izlenmektedir. Aynı zamanda MÖ 750-700'ler mitolojik anlatımların işlenmeye başladığı bir süreçtir. Bu değişim, diademlerde de izlenebilmektedir (Lev.51 Fig.201)⁴²⁹.

Arkaik Dönem'de diademler, en çok kuros olarak anılan erkek heykellerin başlarında görülmektedir. Bunlar genelde, çiçek rozetleriyle süslü oldukça sade bant şeklinde diademlerdir (Lev.50 Fig.199-200)⁴³⁰. Klasik Dönem'de ise en çok alınlıklı diadelere rastlanmaktadır⁴³¹. MÖ 4. yüzyıl ortalarına ait bir diadem, yapraklar şeklinde kesilen altın parçaların üst üste getirilmesi ile oluşturulmuştur (Lev.50 Fig.199-200)⁴³².

Hellenistik Dönem'de günlük hayata ait sahnelerde ölümlü figürler tarafından da kullanılmıştır⁴³³. Hellenistik Dönem'den itibaren kadınların özel günlerinde, şenliklerinde ya da çeşitli törenlerinde taktıkları aksesuarlar olarak da değerlendirilmektedir (Lev.52 Fig.206)⁴³⁴. *Herakles Düşümü* motifi de Hellenistik Dönem içerisinde sıklıkla kullanılmıştır (Lev.52 Fig.205)⁴³⁵.

⁴²⁶ Hamilink, 2014: Fig. 8.

⁴²⁷ A.g.e. Fig. 9-11.

⁴²⁸ Coldstream, 1968: Res. 15 a-j, 38, Özgüç, 1986: Res. 23, 119, Uygun, 2019: 272-273.

⁴²⁹ Demargne, 1965: Res. 388, 294, Padgett, 2003: Kat. No. 17, 140-143, Schweitzer, 1969: Res. 68, Uygun, 2019: 273-274.

⁴³⁰ Uslu, 2018: 22, Yıldırım, 2019: 123.

⁴³¹ Henry, 2016: 5.

⁴³² Uslu, 2018: 123.

⁴³³ Şakar, 2015: 188-189.

⁴³⁴ Louvre III, No: D 1460,1481, Lev. 278-281, 197-199, Burn&Higgins, No: 2320, Lev. 59.874, 133, Besques&Louvre III, No: 1459, 1483-1484, 1486, Lev. 278, 281, 196-200, Leyenaar-Plaisier, No: 448, Lev. 70, 188.

⁴³⁵ Uslu, 2018: Res. 186, 123.

Hellenistik Dönem’de diadem, ölü gömme geleneklerinin önemli bir parçası olmuştur. Ölü takısı olarak kullanılan diadimler, çoğunlukla basık üçgen formunda ya da üzerlerinde alçak kabartma tekniğinde mitolojik figürler ya da bitkisel motiflerin yer aldığı altın şeritler halindedir. Genelde mezar diademlerinin üst ortasında taçlı Nike figürleri bulunur. Çok ince altın levhalardan yapıldıkları ve kolayca deforme oldukları için günlük yaşamda kullanılmaya uygun olmayıp mezar hediyesi olarak kullanılmışlardır⁴³⁶.

1.10.6. İtalya

Latince *diadema*, Roma İmparatorluk Dönemi’nde alın bandı biçiminden çıkıp, yerini *stephane*⁴³⁷ olarak anılan taç biçimine dönüşmüştür. Roma İmparatorluk Dönemi’nde *stephane* kadınlar tarafından kullanılmıştır (Lev.53 Fig.211-212)⁴³⁸. Roma İmparatorluğu’nda takıların ve başlıkların daha çok kadınlar tarafından tercih edildiği bilinmektedir⁴³⁹. Stephaneler, imparator ve ailesinin kullanımı dışında, başka bir anlam ve sembol olmamıştır⁴⁴⁰. Roma İmparatorluk Dönemi’nde taç formu stephaneler dışında, alınlıklı olanlar değil, düz ve çok daha basit olan bant biçimli stephaneler görülmektedir (Lev.53 Fig.211)⁴⁴¹.

Hadrianus Dönemi’nde imparatorluk ailesinin kadınlarının, stephaneleri sadece aksesuar amacı için değil, başın arka kısmını kaplayan bir örtüyü de taşıması için kullandıkları bilinmektedir (Lev.53 Fig.210)⁴⁴². Roma İmparatorluk Dönemi’nde İtalya’da MS 4. yüzyılların da elmaslı ve incili stephaneler emperyalist gücün simgesi olmuş, altın sikkelerde betimlenmişlerdir (Lev.54 Fig.214)⁴⁴³.

1.11. Saç Bantları

1.11.1. Sphendone

Grekçe *σφενδόνη*⁴⁴⁴ (sphendone)⁴⁴⁵ önden arkaya doğru genişleyen kalın ve küçük formu saç bantlarıdır; Grekçe sapan anlamına gelmektedir⁴⁴⁶. Sphendone, yarım bant veya

⁴³⁶ Yıldırım, 2009: 118-134.

⁴³⁷ Web 18. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

⁴³⁸ Uygun, 2019: 270, Özgan, 2013: Res. 188.

⁴³⁹ Meriçboyu, 2001: 199, Koçar, 2011: 18.

⁴⁴⁰ Lendering, 2004: 10-11.

⁴⁴¹ Meriçboyu, 2001: 240, Dili, 2011: 58.

⁴⁴² Minarovikova, 2005: Fig. 2, 26, Koparal, 2007: 160.

⁴⁴³ Yıldırım, 2009: 151-152.

⁴⁴⁴ Web 19. <https://tr.glosbe.com/tr/grc/>

⁴⁴⁵ Fischer, 2008: Fig. 2.14.k., Weber, 2014: Fig. 2.3.

yarım file biçimindedir ve saçları sabitlemek için kullanılmıştır. Topuz yapılan saç, topuzun üst kısmını açığa çıkarmakta, arka kısmını ise örtmektedir⁴⁴⁷. MÖ 4. yüzyılda Hellas, İtalya ve Anadolu'da örneklerine rastlanılan sphendone'ler MÖ 330'lardan itibaren azalmıştır⁴⁴⁸.

1.11.1.1. Anadolu

Anadolu'da sphendone örnekleri sikkelerde ve pişmiş toprak figürinlerde görülmektedir. Sphendone, sıklıkla Aphrodite'nin başındadır ve genellikle sikkeler üzerinde betimlemelerine rastlanmaktadır. Knidos antik kentinden MÖ 411-250'lere ait yedi adet sikkenin bir yüzünde saçları sphendone ile topuz yapılmış Aphrodite yer almaktadır (Lev.55 Fig.218-219)⁴⁴⁹.

Kibyra antik kentinden ele geçen dokuz adet kadın pişmiş toprak figürin başları, sphendone ile sarılmıştır ve üst kısımlarında fiyonk yer almaktadır. Yeraltı mezar odalarından ele geçen kadın figürinleri MS 2-3. yüzyıllara aittir. Başlarındaki sphendone'lerden dolayı figürinlerin Aphrodite olabileceği sanılmaktadır (Lev.55 Fig.220)⁴⁵⁰.

1.11.1.2. İtalya

Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde Sicilia'yı kişileştiren kadın figürünün başında çelenk veya sphendone betimlenmiştir. MÖ 340'a ait bir Timoleon⁴⁵¹ sikkesinin ön yüzünde Sicilia başı, küpeli, kolyeli ve sphendoneli olarak betimlenmiştir (Lev.56 Fig.221-222)⁴⁵².

İtalya'da Medma'da bulunan MÖ geç 5-erken 4. yüzyıla ait pişmiş toprak bir sunak üzerinde, Magna Graecia'daki *Adonis Efsanesi* betimlenmiştir. Khiton giymiş kadın figürünün başında kalın bir sphendone görülmektedir (Lev.56 Fig.223)⁴⁵³.

Günümüzde Madrid Medinaceli Sarayı'nda sergilenen savaş arabasına binen Victoria Kabartması'nda, yüzü atlara dönük olan Victoria'nın başında sphendone

⁴⁴⁶ Krug, 1968: 140, Abrahams, 1908: 112 - 113.

⁴⁴⁷ Ridgway, 1970: Res. 153, Harrison, 1986: 251-254.

⁴⁴⁸ Symons, 1987: 65-66.

⁴⁴⁹ Yıldızbaşoğlu, 2016: 130-134.

⁴⁵⁰ Günel, 2019: Kat. No. 6-14.

⁴⁵¹ Tony, 2000: 403. Grek devlet adamı ve generali. Despotizme karşı bir savaşçı olarak Sicilya'nın, Syracusae'nin tarihi ile yakından bağlantılıdır .

⁴⁵² Hill, 1903: 175-180, Ünal, 2009: Lev. 25 Fig. 10-12.

⁴⁵³ Feruzza, 2016: Fig. 48.

görülmektedir. Arkaik Dönem'deki kayıp orjinalinden, Hadrianus Dönemi'nde kopyalandığı sanılmaktadır (Lev.56 Fig.224)⁴⁵⁴.

1.11.2. Fiyonk-Kurdele

Fiyonk ve kurdeleler, saç bantlarının \ şeritlerinin şekil verilerek saç bağlama biçimidir. Bant veya şeritlere göre daha gösterişli tarzda olan fiyonk ve kurdelelere pişmiş toprak, mozaik ve heykellerdeki kadın figürlerinde rastlanılmaktadır. Özellikle Roma İmparatorluk Dönemi mozaiklerindeki Nereid betimlemelerinde⁴⁵⁵, kurdele ve fiyonklar belirgin biçimdedir⁴⁵⁶.

1.11.2.1. Anadolu

Tarsus Gözlü Kule'den ele geçen, MÖ 2. yüzyıla ait pişmiş toprak bir satyros maskının başındaki kısa saçların ortadan ikiye ayrılıp kurdele ile bağlandığı görülmektedir (Lev.57 Fig.226)⁴⁵⁷. Tarsus Gözlü Kule Höyüğü'nden ele geçen bir başka pişmiş toprak eser örneği Nike'dir; saçları kurdele ile bağlanmıştır (Lev.57 Fig.227)⁴⁵⁸.

Laodikeia antik kentinden MS 2. yüzyıla ait bir kabartmanın friz bloğunun üzerindeki kadın figürünün saçları, kulakları kapatacak şekilde arkaya doğru gevşek taranmış ve kurdele ile toplanmıştır (Lev.57 Fig.225)⁴⁵⁹.

Anadolu'da Roma İmparatorluğu Dönemi'nde kurdele ve fiyonk örneklerine en sık mozaiklerdeki betimlemelerde rastlanmaktadır. Bu döneme ait Olba Manastırı'ndan bir mozaik üzerinde madalyonların içinde verilmiş ikisi kadın biri erkek olmak üzere üç büst betimlemesi yer almaktadır. Tryphe isimindeki kadın figürün başında bir örtü olduğu görülmektedir ve bu örtü saçlarına mavi bir kurdele ile tutturulmuştur (Lev.57 Fig.228)⁴⁶⁰. Antiokheia antik kentinin E Hamamı'ndan bulunan, Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait *Deniz Şöleni* isimli mozaik üzerinde Triton ve Nereidler betimlenmiştir. Nereid figürünün

⁴⁵⁴ Reinach, 1924: 7-9, Barlas, 2019: Fig. 70, 50.

⁴⁵⁵ Şahin, 2007: Lev. 36 Fig. 58, Lev. 37 Fig. 59.

⁴⁵⁶ Abrahams, 1908: 111, Schmidt, v.d., 1994: 37-60.

⁴⁵⁷ Goldman, 1950: 339, Tahberer, 2006: Fig 109, 140-141.

⁴⁵⁸ Tahberer, 2006: Fig. 48, 90.

⁴⁵⁹ Tarhan, 2006: Kat. No. 8, Şek. No. 16-18, 90.

⁴⁶⁰ Balıkçı, 2020: Fig. 73-74, 116-117, Erten, 2016: 64.

saçlarının bir kısmı tepede toplanıp kurdele ile bağlanmış, saçlarının diğer kısımları ise omuzlarının üzerine bırakılmıştır (Lev.58 Fig.229)⁴⁶¹.

1.11.3. Bant-Şerit

Grekçe *ταινία*⁴⁶² (tainia) ve Latince, *taenia*⁴⁶³ kelimeleri, Antik Dönem’de genellikle bant ya da şerit anlamındadır. Saç bantları ya da şeritleri, saçta bir veya birden fazla kez dolanarak kullanılmaktadır⁴⁶⁴. Çeşitli kalınlıklarda ve boyutlarda olabilen bantlar, çoğunlukla simgesel ve dini bir anlam taşımakla beraber yapımlarında ise yün, ipek veya metal tercih edilmiştir⁴⁶⁵. Beyaz, mavi, mor gibi çeşitli renklerde olabilmektedirler⁴⁶⁶.

1.11.3.1. Anadolu

Antik Dönem’de Anadolu’da saç bantları veya saç şeritleri, her dönemden heykeller, pişmiş toprak figürinler, sikkeler, mozaikler ve kabartmalardaki betimlemelerde görülebilmektedir. Anadolu’da en sık rastlanılan sade baş bantlarının yanı sıra, üzerinde metal rozet süslü veya işli kumaştan yapılmış saç bantları da bulunmaktadır. Bu tip saç bantları MÖ 500’lere ait *Aktepe Mezarları*’ndan ele geçmiştir⁴⁶⁷.

Saç bantları, Roma İmparatorluğu Dönemi mozaiklerinin üzerindeki figürlerde oldukça sık görülmektedir. Genellikle saç bantlarının görüldüğü mozaikler MS 2-3. yüzyıllarına aittir. Zeugma’da bulunan mozaiklerden birinde Dionysos ve Ariadne’nin düğünü konu edilmiştir⁴⁶⁸. MS 2-3. yüzyıla ait mozaikteki düğün sahnesinde betimlenen erkekler başlarına bant takmışlardır⁴⁶⁹. Adana Arkeoloji Müzesi’nden, MS 3. yüzyıla ait *Güreşenler* adlı mozaikte sporcular başlarında bantlar ile betimlenmiştir. Başında bir bant bulunan hakemin ortada durması, bir yarışma olduğunu göstermektedir (Lev.58 Fig.231)⁴⁷⁰. Amisos’dan ele geçen bir mozaik üzerinde, Nereid Triton’un kucağında oturmuş olarak betimlenmiştir. Nereid’in topuz şeklinde yapılmış saçında, beyaz kumaştan bir bant bulunmaktadır. Anadolu’daki mozaiklerde Nereidler başlarında genellikle bantlar ile

⁴⁶¹ Şahin, 2007: Lev. 36 Fig. 58, Lev. 37 Fig. 59.

⁴⁶² Web 20. <https://tr.glosbe.com/tr/grc>

⁴⁶³ Web 21. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

⁴⁶⁴ Abrahams, 1908: 111, Schmidt, v.d., 1994: 37-60.

⁴⁶⁵ Pausanias, vi, 20,19.

⁴⁶⁶ Pendergast, v.d., 2003: 138.

⁴⁶⁷ Meriçboyu, 2001: 69-79.

⁴⁶⁸ Çorbacı, 2007: Fig. 4-5, 11.

⁴⁶⁹ İzgi, 2015: 40.

⁴⁷⁰ Balıkcı, 2020: Fig. 20, 42-44, Budde, 1972: Fig. 57, 67.

verilmiştir⁴⁷¹. Gaziantep Zeugma Müzesi'nden bir mozaik üzerinde Lykomedes'in başında beyaz bir bant bulunurken⁴⁷², Europa'nın olduğu diğer bir mozaikte, Europa'nın yanındaki Nereidler'in dalgalı saçları bantlarla sıkıştırılıp, arkada bağlanmış olarak verilmiştir⁴⁷³. Gaziantep Zeugma Müzesi'nden, Okeanos'un betimlendiği bir mozaik üzerinde ise bu sefer Okeanos'un saçları ince bir bantla toplanmıştır. Mozaiklerin hepsi MS 3. ve 4. yüzyıllarına aittir (Lev.58 Fig.230-232 Lev.59 Fig. 233-235)⁴⁷⁴.

Saç bantlarının en sık görüldüğü diğer eserler heykellerdir. Tralleis antik kentinden Geç Hellenistik Erken Roma Dönemi'ne ait kadın başında, kalın bukle şeklindeki saçları üzerinde iki sıra kalın bir bant yer almaktadır. Tralleis başındaki bantlarda görülen sarmaşık yapraklarından dolayı, bu kadın başının Dionysos menadlarından biri olduğu düşünülmektedir (Lev.60 Fig.240)⁴⁷⁵. Anadolu'da Dionysos'un bantlı başlarına sıkça rastlanılmaktadır. Manisa Arkeoloji Müzesi'nde yer alan MS erken 3. yüzyıla ait Dionysos başında, alnının üzerinde bitkisel bir bant yer almaktadır. Dionysos başının Sardeis antik kentinden geldiği düşünülmektedir (Lev.60 Fig.237)⁴⁷⁶. Efes Müzesi'nden Alexander Severus'un annesi Julia Mamaea'nın, MS 3. yüzyıla ait erken bir örneğinde, dalgalı olan saçları bir şeritle sınırlanmıştır (Lev.59 Fig.236)⁴⁷⁷. Smyrna antik kentinden Roma İmparatorluğu Dönemi'ne ait bir adet erkek, bir adet kadın başı ile üç adet çocuk başında bant görülmektedir (Lev.60 Fig.238)⁴⁷⁸. Side Müzesi'nde sergilenen Roma İmparatorluğu Dönemi'ne ait üç adet kadın başı bulunmaktadır. İki Erken Antoninuslar Dönemi'nden (MS 140-160) diğeri ise Hadrianus Dönemi'nden olan kadın başlarında saçlar, burgulu ince bir bantla tutturulmuştur (Lev.60 Fig.239)⁴⁷⁹.

Saç bantları nadirde olsa tanrıçaların başlarında görülmektedir. Paionios ve Delos Nike pişmiş toprak örneklerinde⁴⁸⁰ ve Pergamon'dan Roma Dönemi'ne ait Aphrodite

⁴⁷¹ Şahin, 2007: Lev. 13 Fig. 22, 113-114, Şahin, v.d., 2018: 24.

⁴⁷² Goodrich&Steidl, 2011: Fig. 1, 22, Önal, 2013: 30.

⁴⁷³ Şahin, 2007: Lev. 23 Fig. 35-36, Lev. 24 Fig. 37-38.

⁴⁷⁴ Palol, 1967: 196-225, Şahin, 2007: Lev. 3 Fig. 5.

⁴⁷⁵ Dinç, 2013: Lev. XXII a-d, Özgan, 1995: 60, Keser, 2010: Lev. 15 Fig. 25.

⁴⁷⁶ Hanfmann&Ramage, 1978: Nr.198, Fig. 351-352, 141-142, S.Sezer, 2009: Lev. LXV.

⁴⁷⁷ Hinks, 1976: 85.

⁴⁷⁸ Aurenhammer, 1990: Nr. 73, Taf 52, 92-93, Richter, 1954: Nr. 133, Pl. C, Rizzo, 1932: Lev. 64, S.Sezer, 2009: Lev. LXXXII, Lev. LXIII, Lev. CXXXVII.

⁴⁷⁹ Güven, 2014: Lev. 52 Fig. SK2, Lev. 60 Fig. SK3, Lev. 62 Fig. SK5, 139-141, 163-168.

⁴⁸⁰ Boardman, 1978: 71-101, 230, Barlas, 2019: Fig. 19.

heykelinin⁴⁸¹ başında bantlar yer almaktadır. Paionios Nikesi Hellenistik Dönem, *Delos Nikesi* Arkaik Dönem özellikleri taşımaktadır (Lev.61 Fig.241-242).

Antik Dönem’de Anadolu’da bantların bezemeli örnekleri pişmiş toprak figürinlerde görülmektedir. Genel olarak daha kalın olan bantlar, bazen de üzerlerinde kesikler, çentikler ya da iri noktalarla bezenmiştir. Bantlı pişmiş toprak figürin örneklerine en fazla Aigai antik kentinde rastlanılmaktadır. Aigai’den ele geçen üç adet pişmiş toprak kadın başlarında da saç bantları yer almaktadır. Üç örnekte MÖ 2. yüzyılın ortalarına aittir (Lev.61 Fig.243-244)⁴⁸².

Buradan ele geçen üç adet Eros figürlerinin başlarında bant yer almaktadır. Üç örnekte Roma İmparatorluğu Dönemi’ndendir. Bir tanesinin bandında sarı boya bulunurken, diğer örnekte bant takı ile tutturularak yanlara iki volüt olacak şekilde verilmiştir. Üçüncü örneğin ise bantı oldukça kalın işlenmiştir⁴⁸³. Anadolu’da bantlı pişmiş toprak Dionysos figürinleri, Smyrna ve Aigai antik kentlerinde bulunmuştur. MÖ 2. yüzyıla ait Aigai örneğinde Dionysos’un uzun saçları bant ile tutturulmuştur (Lev.62 Fig.245)⁴⁸⁴. Roma İmparatorluğu Dönemi’ne ait iki adet Smyrna örneğinde, Dionysos genç betimlenmiştir⁴⁸⁵.

Knidos Aphrodite’sinde görülen⁴⁸⁶ (Lev.62 Fig.246) Knidos saç stili, alın üzerindeki uygulamalarla sıklıkla karşımıza çıkan bir düzenlemedir. Bu saç tipinin özelliği saçların kabarık bir şekilde ikiye ayrılması ve bir bant yardımıyla bastırılması, ensede gevşek bir şekilde bağlanmasıdır. Tekirdağ ve çevresinden ele geçen pişmiş toprak figürlerde, bu saç stilinin en erken biçimi (MÖ 250) görülmektedir (Lev.62 Fig.247)⁴⁸⁷. Apollonia ad Rhyndacum’dan bulunan MÖ 3. yüzyıla ait pişmiş toprak kadın figüründe benzer saç tipi kullanılmıştır ve bir bant ile bastırılmış saçlar tepede toplanmıştır (Lev.62 Fig.248)⁴⁸⁸. Kermeyan Köyü-Malkara’dan MÖ erken 2.yüzyıla ait pişmiş toprak bir erkek figüründe saçlarını çevreleyen bir bant bulunmaktadır⁴⁸⁹.

⁴⁸¹ Aybek, v.d., 2009: 35.

⁴⁸² Boehlau&Schefold, 1942: Taf.6.12-13, 33-34, Pottier&Reinach, 1886: No.684(476) ,292, Besques, 1972: Pl.57.c, D287,48, Dereboylu, 2012: Lev. 40 Fig. K 145, Lev. 41 Fig. K 153, Lev. 68 Fig. K 341.

⁴⁸³ Burr&Thompson, 1959: Pl.26, No.6, 132, Leyenaar&Plaisier, 1979: Pl.76.494, 202-210, Dereboylu, 2012: Lev. 23 Fig. K 46, Lev. 24 Fig. K 49- K 51.

⁴⁸⁴ Dereboylu, 2012: Lev. 21 Fig. K 28, 287.

⁴⁸⁵ Besques, Louvre III: Lev. 274/c, Kaplan, 2009: Lev. 15 Kat. 51, 66, Şakar, 2015: Fig. 49.

⁴⁸⁶ Walston, 1889: No. 36, 76, Picard, 1948: Fig 236, 572, Furtwängler, 1885: No. 300, 893.

⁴⁸⁷ Bieber, 1951: Fig. 24, Smith, 2012: Fig. 98.

⁴⁸⁸ Smith, 1991: Res. 98, 79, Boardman, 2005: Res. 167, 160, Bozkurt, 2020: Kat. No. 17, 62.

⁴⁸⁹ Güçlü, 2006: Lev. 20 Fig. 35 a-b.

Anadolu’da sikkeler üzerinde saç bandı örnekleri görülmektedir. Klaros antik kentinden bulunan üç adet Hellenistik sikkede, Apollon’un saçlarında bant görülmektedir. Laodikeia⁴⁹⁰ ve Klaros⁴⁹¹ sikkeleri Kotiaieion⁴⁹², Erythrai⁴⁹³ ve Tralleis⁴⁹⁴ antik kentlerinden bulunan Roma Dönemi’ne ait sikkelerde, saç bantlı verilen Demos başları görülmektedir.

Bandırma Arkeoloji Müzesi’nden Geç Hellenistik Dönem Kharitler’in betimlendiği bir adak kabartmasında, ayakta duran Kharitler’in dalgalı saçları bant ile bağlı olarak gösterilmiştir (Lev.63 Fig.249). Kharitler’in benzer betimlemelerine Napoli’de sergilenen Pompeii’de bulunmuş 4. Stil duvar resimlerinde de görülmektedir⁴⁹⁵.

MS 1. yüzyılın sonuna ait, Tralleis hamam rölyeflerinden birinde ise, sola doğru bir Hippokampos’un üzerinde seyahat eden Nereid’in öndeki saçları alın üzerinde bir bantla sıkıca bağlanmıştır. Bandın altından çıkan iri saç lüleleri kulak üzerine inerken, topuzun altından sarkan bir saç lülesi de enseye doğru uzanmaktadır (Lev.63 Fig.250)⁴⁹⁶.

1.11.3.2. Hellas

Antik Hellas’ta kasnak işi (iğne ile resim yapma tekniği) saç bantlarında da kullanılmıştır⁴⁹⁷. Bronz Çağ’da saçlar, file, örtü veya bant içine alınarak toplanmıştır (Lev.63 Fig.251). Hellas’ta saç bantlarının en çok görüldüğü eserler kadın heykelleridir⁴⁹⁸.

Hellas’ta saçların bantlarla kulak hizasında sabitlenmesi, Orta Arkaik Dönem’den itibaren görülmektedir. *Peplos Kore’sinin*⁴⁹⁹ başındaki kesinlikle bir bant olarak tanımlanmıştır (Lev.63 Fig.252)⁵⁰⁰. Orta Arkaik Dönem’den baş bandının olduğu diğer bir örnek, MÖ 580’e ait kireçtaşından Hera başıdır. Olympia Hera Tapınağı’nda bulunan baştaki bantta kırmızı renkte boyaların olduğu izlenmektedir (Lev.64 Fig.253)⁵⁰¹.

⁴⁹⁰ Imhoof&Blumer, 1901: No. 12, 265, Polatçıl, 2019: Fig. 31, 36.

⁴⁹¹ Öno1, 2009: Lev. 1 Kat. No. 4-6.

⁴⁹² Gürsoy, 2006: 55.

⁴⁹³ Bakış, 2019: 43.

⁴⁹⁴ Öno1, 2009: 161.

⁴⁹⁵ İşman, 2014: Fig. 6, 25-26, Gündoğdu, 2016: Fig. 1-2, 5.

⁴⁹⁶ Kleiner, 2000: 49-51, Torelli, 1982: 5-20, Kähler, 1966: Lev. 1 Fig. 17-40, Şahan, 2006: Kat. No. 1, Fig 5.

⁴⁹⁷ Schmidt, v.d., 1994: 35-35, Yıldırım, 2009: 96, Smith M.A., 1904: Lev. 3 Fig. 1551-1575, Lev. 5 Fig. 2 Lev. 6 Fig. 1662-1701, Lev. 21 Fig. 1985.

⁴⁹⁸ Papapostolou, 1981: 22, Yıldırım, 2009: Fig. 28, 40.

⁴⁹⁹ Boardman, 2001: Res. 115, Turan, 2016: Lev. XIII Fig. 1b.

⁵⁰⁰ Richter, 1968: 39-41, 72.

⁵⁰¹ Boardman, 2001: Fig. 73.

Klasik Dönem’de görülen uzun ve açık saç örnekleri azalmış, açık tercih edilen saçlar ise kısa kesilmiştir. Çoğunlukla toplu saç yeğlenmiş, bu nedenle çeşitli topuzlar, atkuyruğu veya atkuyruğuna benzer toplama biçimleri, enli veya ensiz bantların yardımıyla uygulanmıştır⁵⁰². Bu saç formlarının kullanımları, Hellenistik Dönem’de giderek azaldığı için file ve bantlara, Hellenistik Dönem’de çok sık rastlanılmamaktadır⁵⁰³.

Münih Glyptothek Müzesi’nde (Glyptothek Museum of Münih) korunan MÖ 430-420’ye ait *Aphrodite Hermé’si*⁵⁰⁴ (Lev.65 Fig.257) örneğinden yola çıkarak, daha kısa olan öndeki saçların kulaklara doğru taranıp bir bantla bağlanırken, kulak önünde bant altından çıkmaları dönem özelliği olarak verilmektedir⁵⁰⁵. Klasik Dönem’de Atina Agorası’ndaki Ares Tapınağı, Athena Pallenis frizlerindeki Athena ve Artemis kabartmalarının başlarında bantlar görülmektedir (Lev.64 Fig.254)⁵⁰⁶. Hellenistik Dönem’e ait Atina Agorası’ndan bulunan MÖ 1. yüzyıla ait Aphrodite heykelinin başında bant bulunmaktadır (Lev.64 Fig.255)⁵⁰⁷.

1.11.3.3. İtalya

İtalya’nın, MÖ 6. yüzyıl Etrüsk saç bantları *Vitta* olarak isimlendirilmiştir⁵⁰⁸. Etrüsk kadınları vitta’ları, saçları ikiye ayırıp bukle yaparak ve başın üzerinde sararak kullanmışlardır. Etrüksler’de yünden yapılmış olan vitta’lar, başın etrafına birkaç kez dolandıktan sonra tepede koni oluşturacak şekilde sarmaya devam edilerek yükseltilip, küçük iğne veya tokalarla tutturulmuştur⁵⁰⁹. Etrüksler’de genç kızların, Vesta rahibelerinin ve gelinlerin düğün gününde vitta kullandığı bilinmektedir; bunlar beyaz renklidir ve saflığı simgelediği düşünülmektedir⁵¹⁰. Boşanmış kadınların beyaz rengi kullanma hakkı yoktur⁵¹¹. Mor renkli vittalar ise cenaze törenleri ve yer altı tanrıalarının törenlerinde kullanılmıştır (Lev.64 Fig.256)⁵¹².

⁵⁰² Richter, 1968: 13, Turan, 2016: 40.

⁵⁰³ Abrahams, 1908: 112-113.

⁵⁰⁴ Turan, 2016: Lev. XXIV Fig. 1b.

⁵⁰⁵ A.g.e. 51.

⁵⁰⁶ Stewart, v.d., 2019: Fig. 21-35, 41.

⁵⁰⁷ Stewart, 2017: Fig. 13 a-b-c, 14 a-b, 17 a-b-c.

⁵⁰⁸ Web 22. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

⁵⁰⁹ Mannsperger, 1998: 13, Kühnel, 1992: 276.

⁵¹⁰ Boardman, 2002: Res. 75/2, Turan, 2016: Lev. IV Fig. 1.

⁵¹¹ Stone, v.d., 2001: 47, 49,50-246, Blanck, 1999: 135-138.

⁵¹² Bogucki, 2008: 78, Yıldırım, 2009: 228-229.

Saçların, bantla kulak hizasında toplanıp, bantın altından çıkan lülelerin şakaklarda ondüle şekli aldıktan sonra yine bant altına girmesiyle oluşturulan biçim Tarentum'dan *Oturan Tanrıça*⁵¹³ örneğinde görüldüğü üzere Erken Klasik Dönemler'de rastlanılmaktadır.

Siena Piccolomini Kütüphanesi'nde, MS 1. yüzyıla ait mermerden *Siena Kharitleri* olarak anılan bir heykel grubu yer almaktadır. Yanlardaki iki kadın figürünün saçları ayrıntılı olarak işlenmiş ve bantla bağlanmıştır (Lev.65 Fig.258)⁵¹⁴.

1.12. Çelenk

Çelenk Grekçe *στέφανος*⁵¹⁵ (stéfanos), Latince, *korona*'dır⁵¹⁶. Genellikle çiçeklerden, yapraklardan, dallardan veya yaprak-çiçek şeklinde biçimlendirilmiş diğer malzemelerden yapılmış daire biçimli baş süsleridir⁵¹⁷. Yapımlarında kullanılan bitkiler, zeytin, defne, mersin, gül, sarmaşık, yabani kereviz, meşe ve buğday başaklarıdır⁵¹⁸. Evlilik ve cenaze törenlerinde, zafer kutlamalarında, spor yarışmalarında, ziyafetlerde erkek ya da kadınların başlarında kullanılmıştır⁵¹⁹.

*Zeytin Çelengi*⁵²⁰, zeytin dallarının iç içe geçirilmesi ile oluşturulmaktadır⁵²¹. Roma impatorlarından, generallere, gelinlerden, sporculara kadar birçok farklı statüden kişilerin kullandığı bir çelenk türü olarak, barış, şan, bilgelik, bereket, saflık, tazelik, güzellik ve sağlığın sembolü olmuştur⁵²². Zeytin çelenkleri, Hellas'ta yapılan Olympia Oyunları'nda galip gelen sporculara zaferlerinin simgesi olarak, Zeus onuruna verilmiştir⁵²³. Zeytin, uzun ömür ve tanrı ile birliğin simgesi olmasından dolayı, galip gelen sporcuların başlarındaki çelenklerde kullanılmıştır⁵²⁴. Herodotos'a göre dört yılda bir düzenlenen Olympia Oyunları'nda galip gelen sporculara verilen zeytin çelenklerinin önemli olmasının nedeni, gümüş veya altın madalyaların olmamasından dolayıdır (Lev.68 Fig.272)⁵²⁵.

⁵¹³ Ridgway, 1970: Res. 125, Turan, 2016: Lev. XXIII Fig. 1.

⁵¹⁴ Webbe, 1986: 9.

⁵¹⁵ Web 23. <https://tr.glosbe.com/tr/grc>

⁵¹⁶ Web 24. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

⁵¹⁷ Von Mach, 1905: Fig. 126.

⁵¹⁸ Wilcox, 1969: 290.

⁵¹⁹ Arnold, 1871: 1562.

⁵²⁰ Web 25. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

⁵²¹ Liponski, 2008: 9.

⁵²² Plinius, 15.4-17.

⁵²³ A.g.e. 15.4-17.

⁵²⁴ Rogic, 2012: 341-358.

⁵²⁵ Herodot, 2.26.

*Defne Çelengi*⁵²⁶ (Daphne)⁵²⁷, defne yaprakları ve dallarının örölüp çember haline getirilmesiyle oluşturulmuştur. Antik dönemde yaygın kullanılan defne çelenkleri çoğunlukla sporcular ve imparatorların başlarında kullanılmış, şan, şeref ve zafer sembolüdür (Lev.66 Fig.264)⁵²⁸. Grek mitolojisinde, Apollon, bir nymphe olan Daphne'ye aşık olmuştur. Daphne'nin peşine düşen Apollon, kendini Gaia'ya adadığı için erkeklerden uzak duran Daphne'nin aşkına karşılık bulamamaktadır. Bu nedenle Apollon Daphne'yi bir defne ağacına dönüştürmüştür. Sonradan bu duruma perişan olan Apollon, Daphne'yi sonsuza kadar onurlandırmak için dallarından kendine bir defne çelengi yapıp başında taşımıştır⁵²⁹. Bu nedenle defne çelenkleri Apollon ile yakından ilişkilidir (Lev.67 Fig.268 Lev.69 Fig.273)⁵³⁰. Apollon'un kehanet merkezi olan Delphi'de kahin kadınların ellerinde defne dalları ve başlarında defne çelenkleri taşıdığı bilinmektedir⁵³¹. Delphi'de düzenlenen yarışmalarda, Apollon adına galip gelen sporculara defne çelengi verilmiştir⁵³². Apollon ile ilişkili olan *Daphnephoria Bayramlarında*⁵³³ ise genç kızlar başlarında defne çelenkleri ile festivale katılmışlardır⁵³⁴. Romalılar, Grekler'den aldıkları defne çelenklerini, zaferlerinin propagandası olarak başlarına takmışlardır⁵³⁵. Anadolu'dan da gelen sikke örneklerinde Roma imparatorları sıklıkla defne çelenkleri ile birlikte betimlenmiştir (Lev.69 Fig.275)⁵³⁶. Kıbrıs defneleri daha buruşuk formda ve siyah renge sahipken, Delphi defneleri daha parlak ve yeşildir⁵³⁷. Bu dönem betimlemelerinde tanrıça Victoria'nın elinde sıklıkla defne çelenkleri görülmektedir. İmparatorların başlarında beliren zafer tanrıçası elinde defne çelengi ile, Roma imparatorlarının zaferlerini pekiştirmektedir⁵³⁸.

Mersin Çelengi (Myrtus communis)⁵³⁹, tanrıça Aphrodite kültü ile ilgilidir ve bu nedenle, düğünlerde mersin çelenkleri tercih edilmiştir⁵⁴⁰. Zafer, bilgelik gibi anlamlar içeren diğer çelenklerin aksine mersin çelenkleri, aşkın, güzelliğin, ölümsüzlüğün ve

⁵²⁶ Web 26. <https://apelasyon.com/yazi/36/daphne-defne>

⁵²⁷ Web 27. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

⁵²⁸ Yılmaz, v.d., 2012: 140.

⁵²⁹ Batchen, 2006: 92, Kaplan, 2016: Fig. 1.22, 26.

⁵³⁰ Tanrıver, 2009: 416.

⁵³¹ Torlak, 2011: 95-97.

⁵³² Liponski, 2008: 9.

⁵³³ Susan, 2008: 182, Hugh, 1911: 825-826.

⁵³⁴ Amandry, 1950: 128-129.

⁵³⁵ Şahin, 2007: 423.

⁵³⁶ Sağırkaya, 2016: Kat. No. 37-39-66-75-76-79-80-83-84-85-91-94-172-190.

⁵³⁷ Hamelink, 2014: 7-44.

⁵³⁸ Rogic, 2012: 341-358.

⁵³⁹ Web 28. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

⁵⁴⁰ Rogic, 2012: 341-358, Çelik, 2008: 44-45.

saflığın sembolü olmuşlardır⁵⁴¹. Plinius'a göre de en eşsiz çelenk mersin çelengidir (Lev.67 Fig.267 Lev.70 Fig.277)⁵⁴².

Meşe Çelengi, uzun ömürlülüğü, gücü ve bilgeliği temsil etmiştir. Meşe ağaçlarının şimşegi çekmesinden dolayı Zeus'la ilişkilendirilmişlerdir⁵⁴³. Dodona'da Zeus adına yapılan kehanetlerde, meşe yaprakları kullanılmıştır⁵⁴⁴. Meşe çelenklerinin, Roma imparatorları tarafından tercih edildiği görülür (Lev.70 Fig.278)⁵⁴⁵.

*Gül Çelengi*⁵⁴⁶, güzelliğin ve aşkın simgesi olan güller, tıpkı mersin çelenkleri gibi Aphrodite kültü ile ilişkilidir⁵⁴⁷. Symposionlarda bir araya gelinen yerler, sarmaşık dalı ve çeşitli çiçeklerle süslenmiştir ve symposiona katılanlar başlarına gülden çelenkler takmıştır. Antik Roma dünyasında *convivium* olarak bilinen symposion geleneğinde de başlara gül çelengi takma geleneği devam etmiştir⁵⁴⁸.

*Sarmaşık Çelengi*⁵⁴⁹, yaşam ve ölümsüzlük anlamı taşımaktadır, üzüm yaprağının eklenmesinden dolayı Dionysos ve kültü ile ilişkilendirilmektedir⁵⁵⁰. Dionysos adına düzenlenen festivallerde katılımcılar sarmaşık çelenklerini başlarına takmışlardır⁵⁵¹. Mainadlar (Bakkhalar) Dionysos'un dinsel törenlerini kutlayan, çoğunlukla şarabın vermiş olduğu sarhoşlukla çıldırmış kadınlar alaylarıdır. Doğayı simgelemek için başlarına sarmaşık çelenkleri takmışlar ve ellerinde thyrsoslarla⁵⁵² tanrıya ulaşmaya çalışmışlardır⁵⁵³. Dionysos ile birlikte sıklıkla gördüğümüz Satyros'larda, çıplak, sakallı ve başlarında genelde sarmaşık çelenkleri ile betimlenmişlerdir (Lev.70 Fig.279 Lev.69 Fig.276 Lev.68 Fig.269)⁵⁵⁴.

⁵⁴¹ Tsigarida, 2010: 305-315.

⁵⁴² Plinius, 14.104.

⁵⁴³ A.g.e. 16.3-7.

⁵⁴⁴ A.g.e.16.5.

⁵⁴⁵ Rogic, 2012: 341-358.

⁵⁴⁶ Web 29. <https://apelasyon.com/yazi/38/ciceklerin-kralicesi-gul>

⁵⁴⁷ Rogic, 2012: 341-358, Çelik, 2008: 44-45.

⁵⁴⁸ Stone, v.d., 2001: 56, Reeder, 1996: 126-128, Özcan, 2012: 14.

⁵⁴⁹ Civelek, 2018: 12.

⁵⁵⁰ Web 30. <https://apelasyon.com/yazi/62/doga-ask-tutku-sarmasik>

⁵⁵¹ Pendergast, v.d., 2014: 143-150, Baydur, 1998: Lev. XX., Res. 186, 54.

⁵⁵² Carroll, 1908: 7-9. Ucunda çam kozalağı takılı bir sarmaşık ya da şarabın simgesi olan asma dallarıyla sarılı değnek.

⁵⁵³ Erhat, 2008: 71.

⁵⁵⁴ Uslu, 2018: 139.

1.12.1. Anadolu

Anadolu'da çelenk örnekleri mezarlarda, heykelerde, sikkelerde, pişmiş toprak figürinlerde ve mozaiklerdeki betimlemelerde görülmektedir⁵⁵⁵. Çelenkler, MÖ 1. yüzyılda popüler olmuştur. Başın etrafını daha rahat çevreleyen MÖ 1. yüzyıl çelenkleri daha erken örneklerle göre yassılaştırmıştır. MÖ 2. yüzyıllara gelindiğinde ise çelenkler kalınlaşmıştır⁵⁵⁶.

Anadolu'da bayramlarda ve festivallerde çelenklerin kullanıldığına dair bilgiler yazıtlardan bilinmektedir. Klaros'da ele geçen yazıtlardan, MÖ 3. yüzyıl ortasından önce beş yılda bir yapılan *Büyük Klaria Bayramları* bilinmektedir⁵⁵⁷. *Büyük Klaria Bayramları*, MÖ 3. yüzyıl sonundan itibaren Hieros Agon, ödülü çelenk (çelenkler, bayramların Apollon onuruna kutlanmasından dolayı defnedendir) olan Panhellenik bir yarışmaya dönüşmüştür⁵⁵⁸. Knidos'tan ele geçen MÖ 48 yılına ait bir yazıtta *Artemis Hyakinthotropos* onuruna festivallerin düzenlendiği bilinmektedir. Knidos'un ünlü ailelerinden birine mensup olan ve Artemis'in rahibi Artemidoros'un onurlandırılması ile ilgili olan yazıtta, Artemidoros'u Knidos halkının zeytin çelengi ile onurlandırdığı yazmaktadır⁵⁵⁹.

Anadolu'da Lydialılar'ın, Delphi'de ise rahiplerin altın çelenkleri kullandığı bilinmektedir. Çelenklerin, Anadolu'da geliştiği düşünülmektedir. Anadolu'da ölüye ağaç dalı sunmak bir gelenektir ve bu nedenle Anadolu'daki ağaç kültlerinden gelişen bir baş süsü olduğu düşünülmektedir (Lev.66 Fig.261)⁵⁶⁰. Çelenk takmak ayrıca kült görevlileri arasında yaygın bir uygulamadır. Philodemos adında bir kişinin adak yazıtında, Didyma'da prophetes'lerin (din adamları) arınmışlığın bir sembolü olarak çelenk taktıklarını söylemektedir⁵⁶¹.

Anadolu'da çelenk betimlerine en fazla sikkeler üzerinde rastlanmaktadır. Özellikle Apollon, Asklepios, Dionysos, Zeus ve Roma imparatorlarının başlarında çiçek çelenkleri görülmektedir. Erythrai antik kentinden⁵⁶²; Titus (MS 39-81), Vespasianus (MS 69-79), Domitianus (MS 51-96), Traianus (MS 53-117), Antoninus Pius (MS 86-161), Trakya

⁵⁵⁵ Woolley, 1976: 24-26, Sokullu, 2003: 133.

⁵⁵⁶ Thompson, 1963: 45-47.

⁵⁵⁷ Tanriver, 2009: 586-587.

⁵⁵⁸ Ayvazoglu, 2015: 165-166.

⁵⁵⁹ Hirschfeld, 1893: 3.

⁵⁶⁰ Schauer, 1980: 128-130, Eugster, 2018: Fig. 2, Appleton, 1878: Fig. 11.

⁵⁶¹ Parker, 1983: 156.

⁵⁶² Bakış, 2019: Fig. S28-S39.

Serapis Perinthos⁵⁶³, III. Gordianus (MS 238-244), Knidos antik kentinden⁵⁶⁴; Elegabalus (MS 221-222) Myra antik kentinden⁵⁶⁵; III. Gordianus (MS 238-244), Miletopolis antik kentinden⁵⁶⁶; Traianus (MS 53-117), Hadrianus (MS 38-117), Antoninus Pius (MS 86-161), Marcus Aurelius (MS 161-180), Commodus (MS 180-192), Septimus Severus (MS 145-211), Caracalla (MS 211-217), Macrinus (MS 217-218), I. Gordianus (MS 238), II. Philippos (MS 336), Elegabalus (MS 221-222), Aydın Arkeoloji Müzesi'nden⁵⁶⁷; Domitianus (MS 51-96), Traianus (MS 53-117), Hadrianus (MS 38-117), Antoninus Pius (MS 86-161), Marcus Aurelius (MS 161-180), Commodus (MS 180-192), Severus Aleksandros (MS 222-235), Caracalla (MS 211-217), III. Gordianus (MS 238-244), I. Philippos (MS 336), I. Constantinus (MS 305-306), I. Licinius (MS 308-324), Delmatius (MS 335-337) ve I. Constantinus'un (MS 337-340) defne çelenkli büstleri sikkelerin ön yüzlerinde yer almaktadır (Lev.76 Fig.302-303-304 Lev.77 Fig.305-306).

Çelenklere, tanrı ve tanrıçaların başlarında da rastlanılmaktadır. Zeki Karaoğlu Özel Koleksiyonu Ionia Bölgesi'ne⁵⁶⁸ ait (MÖ 4.yüzyıllar); Artemis ve Apollon'un defne çelenkli başları, Klaros antik kentinden⁵⁶⁹; MÖ 400-100'lara ait defne çelenkli Apollon başı, Mardin Arkeoloji Müzesi'nde⁵⁷⁰ korunan; Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'ne ait defne çelenkli Apollon, Zeus ve Asklepios, Laodikeia antik kentinden⁵⁷¹; Hellenistik Dönem'e ait defne çelenkli Asklepios, Apollon ve Zeus, Knidos antik kentinden⁵⁷²; MÖ 3. yüzyıl'a ait buğday çelenkli Demeter ve defne çelenkli Nike, Trakya Mısır kültüründen⁵⁷³; MÖ 350-300'e ait defne çelenkli Serapis ve İsis, Syangela antik kentinden⁵⁷⁴; MÖ 300-275'e ait zeytin çelenkli Zeus, Lagina antik kentinden⁵⁷⁵; MÖ 2. yüzyıl'a ait defne çelenkli Serapis, Kos antik kentinden⁵⁷⁶; Hekatomnos antik kentinden⁵⁷⁷; MÖ 261-246'e ait defne çelenkli Apollon başı MÖ 2. yüzyıl II. yarısına ait defne çelenkli Asklepios, Sardes antik

⁵⁶³ Moushmov, 1912: 4639-4693, İstarmakalı, 2019: Kat. No. 4. 13. 14.

⁵⁶⁴ Aulock, 1963: 2965-2995.

⁵⁶⁵ Şahin, 2018: Fig. 15-18-26-31-42-46-52-57-59-63-65-68-71-79-81-85-86-88-92-94.

⁵⁶⁶ Güzelsoy, 2014: 114-121.

⁵⁶⁷ Murat, 2018: Kat. No. 1-7, 9-15, 18-22, 25, 30, 34-37, 72, 80-82, 86-87, 90, 92.

⁵⁶⁸ Sağırkaya, 2016: Kat. No. 37-39-66-75-76-79-80-83-84-85-91-94-172-190.

⁵⁶⁹ Önel, 2009: Lev. 1 Kat. No. 2-7, Lev. 5 Kat. No. 77-83, Lev. 6 Kat. No. 94-102.

⁵⁷⁰ Sarıcı, 2013: Sikke No. 4-5, 39.

⁵⁷¹ Polatçıl, 2009: Kat. No. 3-5-7-12-13-18-21-76-88.

⁵⁷² Tekin, 2008: 127, Ünlü, 2016: Kat. No. 15-1.

⁵⁷³ Moushmov, 1912: Lev. XXVI 5, 4379, İstarmakalı, 2019: Kat. No. 4. 13. 2.

⁵⁷⁴ Head, 1911: 625, Ekici, 2013: Fig. 33.

⁵⁷⁵ Zabel&Meadows, 2002: 244-247, Ekici, 2013: Fig. 1.

⁵⁷⁶ Kroll, 1964: 85, Ekici, 2013: Fig. 42.

⁵⁷⁷ Newell, 1937: 61, Ekici, 2013: Lev. 16 Kat. No. 311- 313, 70, Kraay, 1976: 275, Ekici, 2013: Fig. 23.

kentinden⁵⁷⁸; MÖ 200'e ait sarmaşık çelenkli Dionysos, Galatia Krallık Dönemi MÖ 1. yüzyıl sonuna ait Pessinus darplı defne çelenkli Apollon⁵⁷⁹, Tabai antik kentinden⁵⁸⁰; MÖ 1. yüzyıla ait sarmaşık çelenkli Dionysos, Erythrai antik kentinden⁵⁸¹; Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait sarmaşık çelenkli Dionysos başı sikkelerin üzerinde yer almaktadır (Lev.77 Fig.306-307-308).

Anadolu'da mozaiklerin üzerlerinde görülen çelenk örnekleri en çok Dionysos'un düğün töreninin betimlendiği sahnelerde karşımıza çıkar. Gaziantep Zeugma Müzesi'nde yer alan MS 2-3. yüzyıla ait Dionysos ve Ariadne'nin düğününün betimlendiği mozaikte, Dionysos'un başında sarmaşık çelengi yer almaktadır⁵⁸². Mozağin sol köşesinde yine başında sarmaşık çelengi bulunan bir satyros betimlenmiştir⁵⁸³. Anadolu'nun diğer bölgelerinden gelen mozaik örneklerinde ise genelde Nereidler'in başlarında su bitkilerinden yapılmış çelenkler görülmektedir. *Ladon ve Phaselis Mozaïği* (MÖ 5.yüzyıl)⁵⁸⁴, *Hatay Samandağ Nehir Tanrıları Mozaïği* (MÖ 4. yüzyıl)⁵⁸⁵, *Antakya Pyramos Mozaïği* (MÖ 3. yüzyıl)⁵⁸⁶, *Antakya Lakedaimonia Eurotas Mozaïği* (MÖ 2. yüzyıl)⁵⁸⁷, *Antakya Tigris Mozaïği* (MÖ 2.yüzyıl)⁵⁸⁸, *Gaziantep Zeugma Müzesi Euphrates* (MS 1. yüzyıl) ve *Nehir Tanrıları Mozaïği* (MS 1. yüzyıl)⁵⁸⁹, *İskenderun Nehir Tanrısı Mozaïği* (MS 1. yüzyıl)⁵⁹⁰, *Acholla'dan (Ras-Boutria) Deniz Şöleni Mozaïği* (MS 4. yüzyıl II. çeyreği)⁵⁹¹ ve *İskenderun Arethusa Mozaïği 'nde* (MS 5. yüzyıl)⁵⁹², Nereidler'in başlarında çelenkler betimlenmiştir. Gaziantep Zeugma Müzesi *Galateia Mozaïği'nde* (MS 4. yüzyılın II. çeyreği) ise bir Menad'ın başında defne çelengi görülmektedir (Lev.72 Fig.288, Lev.73 Fig.289-290)⁵⁹³.

Anadolu'da çelenkli pişmiş toprak örnekleri, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Adana Arkeoloji Müzesi, Akhisar Arkeoloji Müzesi ve Çanakkale Arkeoloji Müzesi Frank Calvert

⁵⁷⁸ Yükler, 2018: Kat. No. 14-54.

⁵⁷⁹ Yanmaz, 2016: Kat. No. 17.

⁵⁸⁰ Ekici, 2013: Fig. 38.

⁵⁸¹ Hoşafçı, 2007: Lev. XIV- Res. 37, 44-48.

⁵⁸² Aslan, 2017: 25.

⁵⁸³ Ergeç, 2006: 46, Gürses, 2019: Lev. 4.

⁵⁸⁴ Akkaya, 2016: Lev. XLI Res. 33-34.

⁵⁸⁵ A.g.e. Lev. XXXVII, XXXVIII, XXXIX Res. 27-31.

⁵⁸⁶ Cimok, 2000: Res. 67, 66, Akkaya, 2016: Lev. XLIV, XLV Res. 36-37.

⁵⁸⁷ Campbell, 1988: 8, Akkaya, 2016: Lev. XLII Res. 35.

⁵⁸⁸ A.g.e. Res. 65, 64, A.g.e. Lev. XLIV, XLVI Res. 36-38.

⁵⁸⁹ Akkaya, 2016: Lev. XIV-XV Res. 8-11.

⁵⁹⁰ Balıkcı, 2020: Fig. 94, Tülek, 2005: Fig. 11.8.

⁵⁹¹ Picard, 1968: 95-151, Parrish, 1984: Res. 2-3, 85-87, Şahin, 2007: Lev. 31 Res. 49, 130-131.

⁵⁹² Balıkcı, 2020: 140, Tülek, 2004: 100, Tülek, 2005: Fig.11.8.

⁵⁹³ Şahin, 2007: Lev. 21 Res. 33, 120-121, Ünal, 2002: 42-43.

Koleksiyonu'ndan gelmektedir. Hellenistik Dönem'de Pedasa'dan bulunan, başı çelenkli pişmiş toprak genç kız figürin örneklerine de rastlanılmaktadır⁵⁹⁴. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden dört adet çelenkli pişmiş toprak kadın figürinleri, MÖ geç 4. yüzyıl- MÖ erken 3. yüzyıla aittir. Hellenistik Dönem'de oldukça yaygın olan bu tiplerin benzer örneklerine Tanagra atölyelerinde rastlanmaktadır (Lev.73 Fig.291-292)⁵⁹⁵. Adana Arkeoloji Müzesi genç kız figürin örneği, MÖ 3. yüzyıla aittir ve başındaki çelengi oldukça sade, yuvarlak formudur.

Hellenistik Dönem'de görülen sade çelenkler, Roma İmparatorluğu Dönemi'nde yerini sarmaşık çelenklerine bırakmıştır⁵⁹⁶. Adana Arkeoloji Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi Tarsus Gözlükule'den bulunan pişmiş toprak Dionysos figürinin başında sarmaşık yaprakları ve meyvelerden oluşan çelenk görülmektedir. Adana Arkeoloji Müzesi'nde korunan, Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait pişmiş toprak Hermes ve Satyros başlarında çelenkler görülmektedir. (Lev.74 Fig.293)⁵⁹⁷. Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde korunan, çelenkli pişmiş toprak figürin örnekleri⁵⁹⁸ MÖ 3-1. yüzyıllarına aittir. Bu müzedeki örnekler Apollon Kitharoedos, Dionysos başı, ayakta duran genç figürini, erkek başı, oturan çocuk ve oturan kız figürinleridir (Lev.74 Fig.294-295-296). Akhisar Arkeoloji Müzesi'nde korunan, çelenkli pişmiş toprak figürin örneği, Geç Hellenistik Dönem'e ait Herme'ye sarılmış bir Ephebos'dur. Figürünün yuvarlak formu çelengi bulunmaktadır⁵⁹⁹. Pisidia'daki Neon Kütüphanesi'nde yer alan, MS 2-3. yüzyıllara ait, oturur durumdaki pişmiş toprak kanatlı Eros figürinin başında çelenk yer almaktadır; elinde cornucopia⁶⁰⁰ ile betimlenmiştir⁶⁰¹.

Anadolu'daki mezar buluntuları arasında, ölen kişilerin başlarında çelenkler kullanıldığı görülmektedir. Arkaik ve Klasik Dönemler'de çelenk yapraklarında bitkisel motifler ön plandadır. Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'ndeki çelenklerde ise üçlü ve kısa yapraklar görülmektedir. Bu dönemlerdeki çelenklerin yapraklarının uç kısımları belirgin, dipleri ise geniş formudur (Lev.75 Fig.297)⁶⁰². Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi (MÖ 4. yüzyıl)⁶⁰³, Antalya Müzesi (MÖ 4. yüzyıl)⁶⁰⁴, Tokat Arkeoloji

⁵⁹⁴ Winter, 1903: Lev. 221- Fig.1 ,71-72, Kleiner, 1984: Lev. 3, Fig. 1.

⁵⁹⁵ Goldman, 1950: 369, Hekimoğlu, 2010: Kat. No. 19-22, 36-37.

⁵⁹⁶ A.g.e. 303.

⁵⁹⁷ Goldman, 1950: 312-339, Tahberer, 2006: Res. 92-105-106-109.

⁵⁹⁸ Kaplan, 2009: Kat. No. 49-50-51-161-168-194-213.

⁵⁹⁹ Şakar&Yıldız, 2017: Kat. No. 8, Res. 12-13.

⁶⁰⁰ Parker, 2005: 422, Bereket boynuzu.

⁶⁰¹ Talloen, 2015: Fig. 49, 199, Talloen, 2001: Fig. 3, 299.

⁶⁰² Meriçboyu, 2001: 240.

⁶⁰³ Doğan, 2010: Fig. 97, 43-44

Müzesi (Roma İmparatorluk Dönemi) ve Selanik Arkeoloji Müzesi'nde (Roma İmparatorluk Dönemi)⁶⁰⁵, altından mersin çelengi örnekleri mezar buluntusu olarak yerini almıştır. Parion Nekropolü'nde ise meşe yapraklı çelenk örneği⁶⁰⁶, Thrakia Tümülüsleri'nde (Vize A, Vize B, Vize E) meşe ve defne⁶⁰⁷, Tekirdağ Tümülüsleri'nde ise zeytin çelengi gün yüzüne çıkartılmıştır⁶⁰⁸.

Anadolu'da çelenkli heykel örnekleri özellikle Batı Anadolu'da sıklıkla görülmektedir. Dionysos kültünde ve Roma imparatorlarının başlarında kullanılmıştır. Smyrna'da MÖ 4. yüzyılın II. yarısına ait bir menad olduğu düşünülen heykelin başında sarmaşık çelengi yer almaktadır⁶⁰⁹. Smyrna'da biri MÖ 5. yüzyıl diğeri ise MS erken 3. yüzyıla ait, iki adet sarmaşık çelenkli Dionysos başı bulunmuştur. Erken olan örnek sakallı iken, geç olan örnek genç betimlenmiştir⁶¹⁰. Smyrna'dan sarmaşık çelenkli diğeri bir örnek Pan heykelidir. MS erken 3. yüzyıla ait eserde Pan, çatık kaşlı ve hayvansal ifadelidir (Lev.75 Fig.298)⁶¹¹. Efes Müzesi'nde Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait, defne çelenkli Caesar, zeytin çelenkli Hadrianus ve meşe çelenkli imparator başları korunmaktadır⁶¹². İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan, Geç Antoninuslar Dönemi'ne ait bir erkek başı ile nehir tanrısı olan Kaystros'un başında zeytin çelengi görülmektedir (Lev.75 Fig.300 Lev.75 Fig.299)⁶¹³. Pamphylia Bölgesi'nde bulunan, Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait bir adet Hadrianus başı, bir adet kadın başı ve dört adet erkek heykelin başında çelenkli olduğu görülmektedir⁶¹⁴. Pisidia Bölgesi'nden gelen defne çelenkli Marcus Aurelius heykeli bulunmaktadır⁶¹⁵. Ayasuluk Tepesi Aziz Yuhanna Teologos Bazilikası'ndan Hadrianus Dönemi'ne ait sarmaşık çelenkli Dionysos başı ve Roma İmparatorluk Dönemi mersin çelenkli Eros başı heykelleri yer almaktadır (Lev.76 Fig.301)⁶¹⁶.

⁶⁰⁴ Koçar, 2011: Fig. 69-70, 108,

⁶⁰⁵ Onurkan, 1988: 5-10.

⁶⁰⁶ Çelikbaş, 2019: Fig. 24.

⁶⁰⁷ Göral, 2019: Kat. No. 4, Res. 10.

⁶⁰⁸ Meriçboyu, 2001: 23.

⁶⁰⁹ Cambridge, 1997: 34,19,78.

⁶¹⁰ Richter, 1954: Nr. 111, Pl. LXXXIX, 70, Sezer, 2009: Lev. XVI-LXV-LXVI -LXX.

⁶¹¹ A.g.e. Nr. 111, Pl. LXXXIX, 70, A.g.e. Lev. XVI-LXV-LXVI -LXX.

⁶¹² Kleiner, 1992: 55.

⁶¹³ Aybek, v.d., 2009: Res. 34, Aurenhammer, 1990: 105, Peçen, 2018: Res. 65.

⁶¹⁴ Güven, 2014: Lev. 11 PE7, Lev. 33 SE14, Lev. 34 PE18, Lev. 47 SE18, Lev. 49 BE2, Lev. 71 PK15.

⁶¹⁵ Sincar, 2018: Res. 1a.

⁶¹⁶ Schneider&Lengyel, 1936: Fig. 60, Mollard&Besques, 1971: Pl. 10, Öztürk, 2007: Lev. VI Fig. K14, 9-10, Peçen, 2018: Kat. No. 10 Res. 54, 105.

Anadolu'da Hellenistik Dönem'de ortaya çıkan kalın ve simit formuna sahip çelenkler görülmektedir⁶¹⁷. Anadolu'ya özgü bu çelenklerin üzerlerinde noktalar görülmektedir ve erken Hellenistik Dönemler'de üzerleri sıralı noktalar ile bezeliyen ilerleyen dönemlerde noktalar yerini sık ve çarpaz çizgilere bırakmış ve boyutları büyümüştür⁶¹⁸. Bu başlıkların stilize bitkisel çelenkler oldukları kabul edilmektedir. Burr-Thompson, bu tip başlıkların kullanımının Akdeniz'de yaygın olduğunu özellikle Hellenistik Dönem'de Akdeniz dünyasındaki merkezlerde çeşitli kült ve inanışlarla ilgili olarak, bayramlarda kadınlar, çocuklar, erkekler hatta köleler tarafından takılabildiklerini belirtmiştir⁶¹⁹. Simit çelenklerin görüldüğü kentler, Batı Anadolu'da⁶²⁰, Myrina⁶²¹, Parion⁶²², Pergamon⁶²³, Smyrna⁶²⁴, Tralleis⁶²⁵ ve Troia⁶²⁶ kentleri dışında, Boeotia⁶²⁷ ve Kertch'te dir⁶²⁸. Simit çelenklerin kullanımı Roma İmparatorluk Dönemi'nde de devam etmiş olup bu tipte çelenk taşıyan başlara, özellikle Tarsus Roma Dönemi buluntuları arasında rastlanılmıştır (Lev.72 Fig.286)⁶²⁹. Simit çelenkler Hermes Hermeleri'nde karşımıza çıkmaktadır (Lev.72 Fig.287)⁶³⁰. Genelde sakallı ve çelenkli betimlenen Herme'lerin en sık ele geçtiği yerler Aigai antik kenti mezar buluntularıdır⁶³¹.

1.12.2. Hellas

Antik Hellas'ta ilk olarak MÖ 7. yüzyılın II. yarısında çelenkler görülmeye başlanmaktadır⁶³². Her zaman bitkilerden yapılmamış, değerli metaller de kullanılmıştır⁶³³. Çelenklerin ilk örnekleri ağaç yapraklarından ve çiçeklerdendir⁶³⁴. İlerleyen zamanlarda altın ve gümüş gibi değerli metallere, doğal örneklerin kopyaları yapılarak kullanılmıştır

⁶¹⁷ Burn&Higgins, No. 2321,136, Şakar, 2015: Şek. 101.

⁶¹⁸ Çekilmez, 2014: Kat. 116 Lev. 121.

⁶¹⁹ Bozkurt, 2020: 50, Şahin&Özbey, v.d., 2017: Kat. M15-5, M15-6, M19-8, 180-195.

⁶²⁰ Leyenaar&Plaisier, 1979: Kat. 1575 - 1576 Lev. 205.

⁶²¹ Burr, 1934: Kat. 15 Lev. VI, 40. Kat. 19 Lev. IX, 44.

⁶²² Kasapoğlu, 2015: Kat. 34-35 Lev. 43, Kat. 36-37 Lev. 44.

⁶²³ Kielau, 2018: Kat. 505 Lev. 29, 147.

⁶²⁴ Leyenaar&Plaisier, 1979: Kat. 326 Lev. 53.

⁶²⁵ Çekilmez, 2014: Kat. 28 Lev. 39, Kat. 29 Lev. 40, Kat. 30 Lev. 45, Kat. 31 Lev.48, Kat. 50.

⁶²⁶ Burr&Thompson, 1963: Kat. 256 Lev. LI, 135.

⁶²⁷ Leyenaar – Plaisier, 1979: Kat. 219-223-224 Lev 38.

⁶²⁸ Burr&Higgins, 2001: Kat. 2199 Lev 39, 91.

⁶²⁹ Goldman, 1950: Lev. 247-248, 502-505.

⁶³⁰ Bozkurt, 2020: Kat. No. 2-3, 38. Şahin&Özbey, v.d., 2017: Kat. M15-4, M15-9, 180.

⁶³¹ Burr&Thompson, 1963: 31-32, Leyenaar&Plaisier, 1979: Kat. 1576 Lev. 205, Dereboyu, 2012: Kat. 28 Lev. 21.

⁶³² Deppert&Lippitz, 1986: 91-134, Swindler, 2020: Fig. 5,10,17, Bates, 1905: Fig. 3-4.

⁶³³ Higgins, 1980: 44, Meriçboyu, 2001: 69-79.

⁶³⁴ Smith, 1904: Fig 1606-1622-1625-1626.

(Lev.66 Fig.264)⁶³⁵. Antik Hellas'ta, MÖ 7. yüzyılın II. yarısından itibaren yaygınlaşmaya başlayan çelenkler rahip ve rahibelerin, tiyatro oyuncularının ve yöneticilerin başlarını süslemiştir⁶³⁶, Yalnızca bir süs olmaktan çok, zafer ve başarı sembolü olmuşlardır⁶³⁷. Festivallerde, kutlamalarda, şöenlerde ve bayramlarda başa takılmışlardır⁶³⁸.

Arkaik ve Klasik Dönemler'de Hellas'ta çelenkler, basit yaprak formudur⁶³⁹. Bu dönemdeki çelenkler, şöenlerde ve tören alaylarında kutlama amaçlı takılmış, ayrıca ölülerle birlikte de gömülmüşlerdir⁶⁴⁰.

Klasik Dönemler'de çelenklere, seramiklerdeki betimlemelerde rastlanmaktadır. Attika'dan MÖ 5. yüzyıl son çeyreğine ait, Suessula Ressamı imzalı kırmızı figürlü bir Attika destekli kraterinde, sahnenin sağ tarafında tanrı Apollon'un başında defne çelengi taşıdığı görülmektedir (Lev.78 Fig.309)⁶⁴¹. MÖ 550-540 yıllarına ait Phrasikleia'nın mezarında bulunan kore heykelinin başında altın yaldız renginde çelenk taşıdığı görülmektedir (Lev.78 Fig.310)⁶⁴².

Form ve süsleme biçimi olarak özellikle Hellas'ta, Hellenistik Dönem'de görülen çelenkler, Klasik ve Arkaik dönem çelenklerine göre daha sade bir görüntüye sahiptir. Üç dilimli, basit işçiliğe sahip yapraklardan oluşan örneklerde, ince uçlu ve dar gövdeli yapraklar yaygın olarak kullanılmıştır⁶⁴³ ve deri iplerle çembere bağlanmışlardır (Lev.66 Fig.264 Lev.75 Fig.297)⁶⁴⁴. Hellenistik Dönem'de çelenkler popüleritesini oldukça korumuştur. Hellenistik Dönem boyunca kadın, erkek ve çocuk figürlerinde görülen çelenkler, genel olarak bitkisel, meyveli ve ince yapılı formdadır. Bu dönemde yuvarlatılmış stilde olan simit şeklindeki ince çelenkler de görülmektedir. Burr-Thompson bu çelenklerin MÖ 4. yüzyıl sonlarında formlarının kült figürlerinde görüldüğü gibi ince yapıda olduğunu, MÖ 2. yüzyıla doğru ise kalınlaştığını belirtmiştir⁶⁴⁵.

⁶³⁵ Mertens, 2000: Cat. 76-78-80-84-86-89-91-102-103-112-114-115-119-122-341-354.

⁶³⁶ Pendergast, v.d., 2014: 143-150.

⁶³⁷ Türe, 2004: 126-127, Dili, 2011: Res. 15.

⁶³⁸ Arnold, 1871: 1562.

⁶³⁹ Friedell, 1994: 29-30, Bingöl, 1999: 15-17.

⁶⁴⁰ Homeros, XXIII. 29-34.

⁶⁴¹ Alkış, 2019: Şek. 3.13, 41-42.

⁶⁴² Brinkmann, 2006: 41-49, Yılmaz, 2008: Fig. 94 c-d.

⁶⁴³ Goldman&Jones, 1940: Fig. 7.

⁶⁴⁴ İşkan&Çevik, 1997: 165, Dili, 2011: Res. 16.

⁶⁴⁵ Burr-Thompson, 1963: 47.

MÖ 3. yüzyıla ait, Thrakia ve Khersonesos'tan ele geçen iki adet sikkenin bir yüzünde çelenkli Demeter başı bulunmaktadır⁶⁴⁶. MÖ 2. yüzyıla ait Atina'dan, Leda isimli heykelin başında çelenk görülmektedir. Leda'nın kavun dilimi saçlarını çelenk süslemiştir. Kavun dilimi saç şekliyle çelenk kullanımı, Hellas'ta MÖ 3. yüzyıl sonu, 2. yüzyıl başlarındadır (Lev.78 Fig.311-312)⁶⁴⁷. Korinth'te bulunan Geç Hellenistik bronz bir aynada, genç bir kadın hizmetçi şeklindeki Leucas kişileştirmesi, sakallı, elinde bir asa ile oturan ve Zeus görünümündeki Korinthos figürünün başına çelenk takmaktadır⁶⁴⁸.

Çelenkler ölen kişilerin başlarında, onları onurlandırmak için kullanılmıştır⁶⁴⁹. Ölünün sergilendiği *prothesis töreninde*⁶⁵⁰, ayakları kapı yönüne gelecek şekilde yatırılmış olan cenazenin yüzü açıkta bırakılıp, başına çelenk konulmaktadır; cenaze törenlerinde genellikle mersinden çelenkler kullanılmıştır⁶⁵¹. Cenaze töreninden sonra verilen ziyafetlere katılanların başlarında da çelenklerin olduğu bilinmektedir (Lev.66 Fig.262)⁶⁵².

Kutlamalarda, bayramlarda ve festivallerde de çelenkler kullanılmıştır. Symposium ya da *andronlarda* yapılan kutlamalarda, erkekler başlarına çelenkler takmışlardır. Baharın başlangıcında, alaylar halinde kırlara giden kızlar ve oğlanlar başlarında çelenkler taşımışlar, böylece kendilerini canlanmakta olan bahara benzetmişlerdir (Lev.66 Fig.263)⁶⁵³. Mayıs ayı, Maios (Grekçe Μάιος), adını antik tanrıça Maia'dan (Grekçe Μαία, anne, ebe) almıştır, aynı zamanda bereket tanrıçasıdır. Yazın kışa karşı zaferi ve yaşamın ölüme karşı zaferi kutlanmaktadır. Demeter ve kızı Persephone'ye adanan bir festival olan Anthesteria (Ἀνθεστήρια), Şubat ayında baharın gelişinin kutlandığı bir festivaldir; aynı zamanda Dionysos'a adanmıştır⁶⁵⁴. Bir tiyatro ritüelinde, genç kızlardan oluşan bir koro, yerde yatan bir genç üzerine Adonis, Dionysos veya Maios'u temsil eden bir şarkı söylemektedir. Şarkının sonunda genç ayağa kalkarak başına bir çiçek çelenk koyulmaktadır⁶⁵⁵.

Çelenk takmak ayrıca kült görevlileri arasında yaygın bir uygulamadır. Atina'daki Asklepios kült heykeli ve Delphi'deki Apollon kült heykelleri altın çelenklerle birlikte

⁶⁴⁶ Yacı, 2013: Sikke No. 52, 100.

⁶⁴⁷ Güçlü, 2006: Lev. 6 Res. 9a-c, Lev.18 Res. 32a-c, Lev. 19 Res. 33a, b.

⁶⁴⁸ Ünal, 2009: 16.

⁶⁴⁹ Pendergast v.d., 2014: 143-150.

⁶⁵⁰ Toohey, 2010: 364-365.

⁶⁵¹ Kurtz, 1971: 64, Ahlberg, 1971: 302.

⁶⁵² Homeros, XXIII. 29-34.

⁶⁵³ Sowerby, 2012: 101-103.

⁶⁵⁴ Baynes, 1878: 103, Harrison, 1908: 35.

⁶⁵⁵ Hugh, 1911: 93-94, Verrall, 1900: 115.

çıkarılmışlardır. Atina'daki tapınaklarda yapılan kazılarda bu amaçla gün yüzüne çıkarılmış çok fazla miktarda altın çelenk bulunmaktadır⁶⁵⁶.

Hellas'ta MÖ 500'lerde Pers Savaşları'ndan hemen önce, düzenli aralıklarda yapılan 50 farklı oyun bulunmaktadır. Yaklaşık 600 yıl sonra, MS 93'te oyunların sayısı 300'ün üzerine çıkmıştır. En önemlileri dört bölgedeki dini tapınaklarda düzenlenen, Olympia Oyunları, Pythia Oyunları, Isthmia Oyunları ve Nemea Oyunları'dır⁶⁵⁷. Oyunların en ünlüsü, en büyüğü ve en önemlisi MÖ 776'da Zeus onuruna yapılan Olympia Oyunları'dır⁶⁵⁸. MÖ 6. yüzyılda Phytia, Nemea, Isthmia gibi önemli oyunlarının eklenmesiyle spor şenlikleri *Pan Hellenik*⁶⁵⁹ hale gelmiştir⁶⁶⁰. Bu yarışmalarda galip gelen sporcuların başlarına çelenkler takılmıştır. Kazananların çelenklerle onurlandırılması MÖ 6. yüzyılda başlamıştır⁶⁶¹. Antik Olympik Oyunlar'da çelenklerin oyunlardan sonra toplu olarak düzenlenen törenlerde verildiği düşünülmektedir⁶⁶².

Kadınlarda *Heraia*⁶⁶³ adı verilen koşularda yarışmışlardır. MÖ 600'lerde başladığı düşünülen Heraia Oyunları, Olympia Hera Tapınağı'nda gerçekleşmiştir. Bu oyunlarda kazanan kadınlara zeytin çelenkleri verilmiştir⁶⁶⁴.

Oyunlarda kazananlara verilen çelenk türleri⁶⁶⁵:

1. Olympia Oyunları (MÖ 576): Zeus adına, 4 yılda bir, Olympia Elis'de düzenlenen yarışmalarda kazanan sporcuya zeytin çelengi verilmiştir (Lev.70 Fig.268 Lev.71 Fig.281)⁶⁶⁶.

2. Pythia Oyunları (MÖ 582): Apollon adına, 4 yılda bir, Delphi'de düzenlenen yarışmalarda kazanan sporcuya defne çelengi verilmiştir (Lev.71 Fig.282)⁶⁶⁷.

⁶⁵⁶ Richter, 1984: 33, Özgülnar, 2007: 10-11.

⁶⁵⁷ Akıncı, 2018: 27.

⁶⁵⁸ Pausanias, 5.7.6.

⁶⁵⁹ Bronner, 1962: 259-263.

⁶⁶⁰ Valavanis, 2004: 103-106.

⁶⁶¹ Blech, 1982: 109-111, 138.

⁶⁶² Liponski, 2008: 9-11.

⁶⁶³ Nancy, 1993: 97(3), Betty, 1984: 11(2), Thomas, 2004: 18.

⁶⁶⁴ Garland, 2009: 263.

⁶⁶⁵ O. Broneer, 1962: 259-263, Garland, 2009: 258-264, Gardiner, 1910: 208-214, Sweet, 1987: 8, Pleket, 1975: 56-57, Pomeroy, 2004: 88, Bogucki, 2008: 6- 5, 10, Boynudelik, 2007: 11, Pendergast, v.d., 2014: 143-150, Akıncı, 2018: Lev. 3.

⁶⁶⁶ Pausanias, 5.7.6.

⁶⁶⁷ A.g.e. 6.14, 10.7.

3. Panatinaikos Oyunları (MÖ 566): Athena adına, 4 yılda bir, Atina’da düzenlenen yarışmalarda kazanan sporcuya zeytin çelengi verilmiştir (Lev.70 Fig.268 Lev.71 Fig.281)⁶⁶⁸.

4. Nemea Oyunları (MÖ 573): Zeus ve Herakles adına, 2 yılda bir, Korinth Nemea’da düzenlenen yarışmalarda kazanan sporcuya yabancı kereviz çelengi verilmektedir. MÖ 146’dan sonra çam çelenkleri verilmiştir (Lev.71 Fig.283-284)⁶⁶⁹.

5. Isthmia Oyunları (MÖ 581): Poseidon adına, 2 yılda bir, Isthmia Sikyon’da düzenlenen yarışmalarda kazanan sporcuya yabancı kereviz çelengi verilmiştir (Lev.71 Fig.283-284)⁶⁷⁰.

Akropolis’ten MÖ 550’ye ait, bir sürücü olan *Rampin Başında*, Isthmia ve Nemea Oyunlarında ödül olarak verilen yabancı kerevizlerinden yapılmış bir çelenk taşıdığı görülmektedir (Lev.72 Fig.285)⁶⁷¹.

Grek mitolojisinde her tanrı ve tanrıçanın simgesi olan bir kutsal bitki bulunmaktadır, bu nedenle bu bitkilerden yapılan çelenklerin her biri farklı tanrıların/tanrıçaların simgeleridir.

1. Zeytin Çelengi, Zeus ve Athena’ya (Lev.67 Fig.265-266)⁶⁷².

2. Mersin-Gül Çelengi, Aphrodite’ye (Lev.67 Fig.267)⁶⁷³.

3. Defne Çelengi, Apollon’a (Lev.67 Fig.268)⁶⁷⁴.

4. Sarmaşık Çelengi, Dionysos, Satyros, Euterpe ve Polymnia’ya (Lev.68 Fig.269 Lev.69 Fig.276)⁶⁷⁵.

5. Meşe Çelengi, Zeus’a (Lev.68 Fig.270)⁶⁷⁶.

6. Buğday Çelengi, Demeter’e aittir (Lev.68 Fig.271)⁶⁷⁷.

⁶⁶⁸ Janina, 2004: 133-135.

⁶⁶⁹ Pausanias, 7. 40.

⁶⁷⁰ A.g.e. 8.48.2.

⁶⁷¹ Boardman, 2001: Fig. 114.

⁶⁷² Richter, MA., 1966: 166-170.

⁶⁷³ Özkan&Güray, 2009: 159-168, Janos, 2006: 9-17.

⁶⁷⁴ Arthur, 2000: 2-11, Batchen, 2006: 92, Kaplan, 2016: Fig. 1.22, 26.-

⁶⁷⁵ Talloen&Poblome, 2018: 413-422, Durugönül&Dinç, 2017: 251-270, Erhat, 2008: 215, 470.

⁶⁷⁶ Betsiou, 2016: 127-148.

1.12.3. İtalya

İlk çelenkler Etrüsk'ler tarafından, savaştan dönen generallerin zaferlerini simgelemek için kullanılmıştır⁶⁷⁸. İtalya'da bulunan çoğu eserde, defne çelenklerinin sıklıkla betimlendiği dikkati çekmektedir⁶⁷⁹. Özellikle defne çelenkleri Roma İmparatorları tarafından tercih edilmiş, eserlerin üzerinde Etrüsk generalleri gibi zaferlerinin propagandasını yapmak amacı ile başlarını süslemiştir⁶⁸⁰. Hellen çelenkleri ile karşılaştırıldığında, İtalya'daki çelenklerin tasarımları çok daha basittir⁶⁸¹. Hellenlerdeki uzun ve dipleri dar olan yapraklar, İtalya'da, daha kısa ve dipleri geniş yapraklar olarak görülmektedir⁶⁸².

Ostia Hamamı'nda yer alan MS 1.yüzyıla ait bir mozaikte, kadın şeklinde Hispania kenti kişileştirilmiştir; figürün başında zeytin çelengi bulunmaktadır⁶⁸³. Sikkeler üzerinde de Ostia'da Hispania kenti kişileştirmelerinde, figürlerin başlarında defne ve buğday çelenkleri görülmektedir (Lev.79 Fig.313)⁶⁸⁴.

Çelenkli imparator büstü sikkeleri İtalya Roma İmparatorluğu'nda da karşımıza çıkmaktadır. Defne çelenkli sikke örnekleri; İmparator Hadrianus (MS 117-138)⁶⁸⁵, Antoninus Pius (MS 138-171)⁶⁸⁶, Maximinus Thrax (MS 235-238)⁶⁸⁷, I. Philippos (MS 204-249)⁶⁸⁸ ve II. Constantius'un (MS 337-340)⁶⁸⁹ sikke örnekleriyle karşımıza çıkmaktadır. Zeytin çelenkli sikke örneği ise Himera Syrakusai'dan Arethusa'nın başında görülmektedir⁶⁹⁰. Buğday çelengi örnekleri, Demeter'in İtalya Lateran Müzesi'nde (Museo Lateranense) sergilenen heykelinin başında ve Messenia ile Arkadia sikkelerinin arka yüzlerindeki Demeter büstlerinde görülmektedir. Eserler MS 3. yüzyıllarına aittir (Lev.68 Fig.271 Lev.78 Fig.311)⁶⁹¹.

⁶⁷⁷ İşkan&Çevik, 1997: 165, Erhat, 2008: 148, Onaran, 2019: Res. 8, 38.

⁶⁷⁸ Lippitz, v.d., 1996: 39, Higgins, 1980: 150.

⁶⁷⁹ Feruzza, 2016: Fig. 7-8, 24-26, 30, 43, 57-58.

⁶⁸⁰ Arnold, 1871: 1562, Ekici, 2013: 72.

⁶⁸¹ Pendergast, v.d., 2014: 143-150.

⁶⁸² Meriçboyu&Atasoy, 1969: 15-16.

⁶⁸³ J.Balty, 1981: 347-387, Ünal, 2009: Lev. 42-43-44, No. 30, 139-140.

⁶⁸⁴ H.V.Sutherland, 1999: 232, 257.

⁶⁸⁵ Ekici, 2013: Lev. 16 Kat. No. 315.

⁶⁸⁶ Foss, 1989: 122, Ekici, 2013: Lev. 16, Kat. No. 316.

⁶⁸⁷ Ekici, 2013: Lev. 17, Kat. No. 324.

⁶⁸⁸ Carson, 1979: 97, Ekici, 2013: Lev. 17 Kat. No. 327.

⁶⁸⁹ Ekici, 2013: Kat. No. 343, 365-384, 88-89.

⁶⁹⁰ Mansel, 2014: Res. 174, 308.

⁶⁹¹ Head, 1873: Fig. 60, 70.

Roma İmparatorluğu'nda tanrıça Victoria'nın elinde defne çelenkleri ile imparatorların başlarında belirmesi, betimlemelerde oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Zafer tanrıçası Victoria elindeki defne çelenkleriyle, Roma imparatorlarının zaferlerini pekiştirmektedir. Roma Colosseum forumunda yer alan MS 71'e ait *Titus Takı'ndaki* kabartmada, Quadriga süren Titus'un arkasındaki Victoria, imparatoru defne çelengi ile taçlandırmaktadır⁶⁹². Kabartmada, kazanılan zafer ve bu zaferden kaynaklanan şeref, imparatora ilham veren askeri ruh ile betimlenmiştir (Lev.79 Fig.314)⁶⁹³. *Titus Takı'nın* güneybatı yönündeki, MS 1. yüzyıla ait sütunun kuzeydoğu tarafındaki kabartmada, ortada Augustuslar ve yanlarında Caesarlar oturmaktadır ve aralarında Victorialar Augustuslar'ı defne çelengi ile taçlandırmaktadır (Lev.79 Fig.315)⁶⁹⁴. Geç Roma İmparatorluğu Dönemi'nden, *Civita Castellana* adlı kabartmanın kaidesinde Aeneas, defne dallarından oluşan çelenk ile Victoria tarafından taçlandırılmaktadır. Aeneas'ın arkasında yer alan Victoria bu sahnede yerde betimlenerek defne dalı çelengini sağ eliyle kahramanın başına uzatmaktadır. Tanrıça tarafından uzatılan çelenk ise Aeneas'ın miğferine yakın betimlenmiştir (Lev.79 Fig.316)⁶⁹⁵.

1.13. Taç

Antik Dönem'de taçlar⁶⁹⁶, soyluluk, iktidar, güç veya hükümdarlık sembolü olarak kullanılmış baş süsleridir. MÖ 3. ve 2. Binler'de adak kurbanları ve tanrı heykellerinde kullanılırken, daha geç dönemlerde rütbe işareti olarak imparatorların başlarında belirmiştir. Günlük hayatta taçların, sevgi belirtisi olarak, doğum, düğün, cenaze gibi özel günlerde takıldığı da bilinmektedir⁶⁹⁷. Pilinus'a göre başlangıçta tanrı simgesi olan taçlar, altın, gümüş veya az miktarda tunçtan yapılmış baş süsleridir⁶⁹⁸. Yapımlarında genellikle altın, gümüş bronz gibi değerli madenler kullanılır. Altından olan taçların daha kolay işlenebilirliği bulunmakta ve çabuk paslanmamaktadır⁶⁹⁹. Taçlar, cenazeler ve şenliklerde bir süs eşyası iken, zamanla askerî zaferin ya da bir yeteneğin karşılığında ödül niteliği kazanmıştır⁷⁰⁰.

⁶⁹² Kleiner, 1992: 187-188, Barlas, 2019: Res. 105.

⁶⁹³ Barlas, 2009: Lev.1 No. 7-8.

⁶⁹⁴ Kleiner, 1992: 422, Barlas, 2019: Res. 111.

⁶⁹⁵ A.g.e. 51, Doğer, 2009: 67-68.

⁶⁹⁶ Racinet, 2003: 44, Richter, 1984: 223, Durusoy, 2015: Şek 3.14.-3.20, Aybek v.d. 2009 Fig. 44-65.

⁶⁹⁷ Minaz, 2013: 18.

⁶⁹⁸ Plinius, xxxiii, 11.

⁶⁹⁹ Stout, 1994: 92.

⁷⁰⁰ Plinius, xxxiii, 11.

Taçlar kullanım amaçlarına göre isim almışlardır. *Corona etrusca* (saf altın yaprakların çeşitli mücevher ve kurdelelerle süslenmesiyle yapılan taç), *corona radiata* (tanrılar, kahramanlar ya da imparatorlar için yapılan taç), *corona muralis/castrensis/vallaris* (askeri mücadelelerde zafer kazananlar için verilen altın taç) gibi⁷⁰¹.

1.13.1. Mısır

Mısır Uygarlığı'nda taçlar önemli bir yer tutar. Firavunlardan, tanrı-tanrıçalara, kral ve kraliçelere kadar taçlar sıklıkla tercih edilmiştir. Bazı taçlar dini törenlerde kullanılırken, bazı taçlar otoriteyi simgelemiştir. Deshret (Kırmızı Taç), Khepresh (Mavi Taç), Hedjet (Beyaz Taç), Pschent (Çift Taç) ve İsis tacı, Mısır taçlarından örneklerdir⁷⁰².

1.13.1.1. İsis Tacı

Genellikle Mısır tanrıçaları tarafından giyilen İsis taçları, tanrıça Hathor⁷⁰³ ile ilgilidir. MÖ 2. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlayan İsis taçları, yanlarındaki inek boynuzu içindeki bir güneş diskinden ve iki devekuşu tüyünden oluşmaktadır. Tanrıçaların ve Mısır kraliçelerinin başlarında betimlendiği gibi, Tanrıça İsis ile özdeşleşen hayvanların başlarında da görülebilmektedir (Lev.84 Fig.334-335)⁷⁰⁴. MÖ 2. yüzyıla ait Bulgaristan'dan ele geçmiş bronz İsis başında, İsis tacı yer almaktadır. Başındaki İsis tacı yüksek ve iki tüyden oluşmaktadır (Lev.84 Fig.336)⁷⁰⁵.

1.13.1.1.1. Anadolu

Anadolu'da İsis taçları, sikkeler üzerinde görülmektedir. Serdica'dan biri Marcus Aurelius (MS 161-180), diğeri Caracalla (MS 198-205) dönemine ait iki adet sikkede İsis tacı İsis görülmektedir (Lev.85 Fig.337)⁷⁰⁶.

⁷⁰¹ Peck, 1898, 'corona'.

⁷⁰² Hassan, 2016: 12-21, Henk, 1996: 357-359, Morrow, 2007: 124-128, Wilkinson, 1999: 194-195, Hart, 2005: 100.

⁷⁰³ Hart, 2005: 61, Mısır mitolojisinde doğum, bereket, aşk ve evlilik ile ilişkilendirilen tanrıçadır.

⁷⁰⁴ Hoffman-Davidson, 1965: 109, Morrow, 2007: 124-128.

⁷⁰⁵ Tacheva-Hitova, 1983: Lev. XII.

⁷⁰⁶ Moushmov, 1912: Lev. VII. 12, 4752, 4930, Zabel-Meadows, 2002: 244-247, Ashton, 2008: 68, Göktürk, 1996: 5.

1.13.1.2. Khepreshe-hprš (Mavi Taç)

Khepreshe⁷⁰⁷, Yeni Krallık Dönemi'nde özellikle firavunlar tarafından kullanılmış mavi renkli bir taçtır⁷⁰⁸. Diğer taçlara göre daha geç dönemlerde (Orta ve Yeni Krallık Dönemleri) ortaya çıkan khepreshe, mezarlardan gelen görsellerle firavunlar tarafından savaşlarda takıldığı görülmektedir, bu nedenle diğer ismi savaş tacıdır⁷⁰⁹. Khepreshe, mavi renkte, deri veya ketenden yapılmış sert bir başlıktır. Yaklaşık 20-30 cm yüksekliğinde, önünde kobra yılan Uraeus yer almaktadır (Lev.85 Fig.338-339-340 Lev.86 Fig.341)⁷¹⁰. Betimlemeleri görülmekle birlikte, başlık örneği bulunmamıştır. Bazı uzmanlar, khepreshe'in deriden veya sertleştirilmiş kumaştan ya da bitkisel liflerden yapıldığını, yüzlerce pul, disk ve kabartma ile kaplandığını düşünmektedir. *Kadeş Savaşı'na* ait bir kabartmada (MÖ 1186-1155) III. Ramses'in başında khepreshe görülmektedir (Lev.86 Fig.342)⁷¹¹. Khepreshe betimlemeleri Mısır kralları ile birlikte karşımıza çıkar. MÖ 1390-1352'ye ait bronz Amenhetop başı (Lev.85 Fig.338) ile MÖ 1336-1327'ye ait fildişi Tutankhamon başı (Lev.85 Fig.339) khepreshe'li mısır krallarına ait örneklerdir. Her iki eser günümüzde Metropolitan Sanat Müzesi'nde korunmaktadır.

1.13.1.3. Deshret-dšrt (Kırmızı Taç)

Kırmızı rengi nedeniyle deshret⁷¹², "kırmızı taç" olarak isimlendirilmiştir ve Aşağı Mısır'ı (Kuzey) simgelemektedir⁷¹³. Mısır'ın Erken Krallık Dönemi'nde görülen bu taçlar ismini, Nil Nehri bölgesinde kurak bir yeri simgeleyen *deshret*'ten alır⁷¹⁴. Profilden bakıldığında sandalyeye benzeyen bu taçların ön kısmı kısa, arka kısmı uzundur⁷¹⁵. Boynun arkasından aşağı doğru uzanan bir çıkıntısı yer alır⁷¹⁶. Yukarıya doğru kıvrılan çıkıntı taca spiral şeklinde yapışır. Betimlemeleri görülmekle birlikte, başlığa ait örnek bulunmamıştır. Saman, keten, palmye yaprağı veya kamış gibi bitki liflerinden bir sepet gibi dokunduğu düşünülmektedir⁷¹⁷.

⁷⁰⁷ Hermery&Mertens, 2014: Lev. 23-30-51, Bryan, 2014: Fig. 5-8,

⁷⁰⁸ Bryan, 2014: 173-189.

⁷⁰⁹ Altaweel&Squitieri, 2018: 1-12.

⁷¹⁰ O'Connor 1998: 125-172, 262-269.

⁷¹¹ Zignani, 2010: Şek. 1-2.

⁷¹² Hermery&Mertens, 2014: Lev. 23-30-51, Chamoux, 2002: 159, Daly, 2003: 53, Kallen, 2013: 68-70, Roller, 2010: 53, 57-58, Güzel, 2017: 29, Zignani, 2010: Şek. 1-2.

⁷¹³ Goebis, 2001: 321-325.

⁷¹⁴ Spielvogel, 2012: 16.

⁷¹⁵ Hermesen, 2014: 15-158.

⁷¹⁶ Grant, 2011: 59, Adamson, 1982: 88, Güzel, 2017: 29, İstarmakalı, 2019: 15.

⁷¹⁷ Pendergast, v.d., 2014: 33-34.

Mısır mitolojisinde deshret'in ilk olarak tanrı Geb⁷¹⁸ tarafından Aşağı Mısır'da egemenliğini sembolize etmesi için, tanrı Horus'a⁷¹⁹ verildiğine inanılmıştır. Aynı zamanda tanrıça Neith'le de ilgilidir. Tanrıça bir insan vücudunda betimlendiğinde genellikle deshret giymektedir⁷²⁰. Deshret'li Neith'in betimine ilk kez MÖ 2499 yılında inşa edilen Ebu Gorab'taki Userkaf tapınağında rastlanılmıştır (Lev.86 Fig.344-345-346-347). Koruyucu yılan tanrıçası Wadjet ve sıklıkla Kızıl Taç taktığı gösterilen Sais'in yaratıcı-tanrıçası Neith gibi diğer tanrılar da deshret giymiş ya da O'nunla özdeşleştirilmişlerdir⁷²¹.

Rosetta Taşı'nda Deshret hiyeroglifi otuz beş kez kullanılmıştır⁷²² ve Pharoik Dönem'e ait, günümüzde Mısır Kahire Müzesi'nde korunan *Narmer Paleti'nin* bir yüzünde *Beyaz Taç (Hedjet)* görülürken, diğer yüzünde deshret görülmektedir (Lev.86 Fig.343 Lev.87 Fig.348)⁷²³. Mısır'dan MÖ 2686-2181'e ait bir hiyeroglif üzerinde deshret'li erkek betimlemesi görülmektedir. Sol elini kaldırmış biçimde betimlenen erkek figürün deshret'i kırmızı, büyük ve belirgindir (Lev.87 Fig.346). Kızıl Taç daha sonra Yukarı Mısır'ın Beyaz Tacı ile birleşerek Çifte Taç'ı oluşturmuş ve Mısırlılar'ın ifade ettiği gibi 'İki Ülke'yi' sembolize etmiştir⁷²⁴.

1.13.1.4. Hedjet (Beyaz Taç)

*Hedjet*⁷²⁵, renginden dolayı *Beyaz Taç* olarak da isimlendirilmiştir⁷²⁶. Kökeni, Hanedanlık Dönemi öncesine gitmektedir. Yukarı Mısır'ı (Güney) simgeleyen hedjet, deshret içine takılacak şekilde kullanılmıştır⁷²⁷. Deri ya da keçeden yapıldıkları düşünülmektedir⁷²⁸. Uzun ve koni biçiminde olan beyaz taçların ucunda top benzeri bir çıkıntı bulunmaktadır⁷²⁹. Betimlemeleri görülmekle birlikte, bu taca ait bir örnek bulunmamıştır. Tacın her iki yanına Ma'at⁷³⁰ tüyleri eklenmiştir. Bu tüyler adalet, ahlak,

⁷¹⁸ Hart, 2005, Mısır mitolojisinde Nuh'un eşi olan dünya tanrısıdır.

⁷¹⁹ Hart, 2005, Mısır mitolojisinde Gök tanrısıdır.

⁷²⁰ Barbara, 2007: 60-63.

⁷²¹ Hart, 2005: 100.

⁷²² Goebis, 2001: 322, Parkinson, v.d., 1999: 15-16, Brier, 1999: 111-113.

⁷²³ Hobbs, 1999: 202, Wilkinson, 1999: 6, Brier, 1999: 202.

⁷²⁴ Assmann, 2001: 168-169.

⁷²⁵ Berlant, 2005: Şek. 1b-d, Zignani, 2010: Şek. 1-2.

⁷²⁶ Chamoux, 2002: 159, Daly, 2003: 53, Güzel, 2017: 29.

⁷²⁷ Kallen, 2013: 68-70.

⁷²⁸ Richard, 2003: 364, Hermsen, 2014: 15-158.

⁷²⁹ Hart, 2005: 11-20, Hobbs, 2008: 39-41.

⁷³⁰ Hart, 2005, Mısır Mitolojisinde doğruluk ve adalet tanrıçası.

denge gibi kavramları simgelemektedir⁷³¹. Bazen de tacın hemen önünde kobra yılan Uraeus yer almaktadır (Lev.88 Fig.349-350)⁷³².

Hedjet'in en erken betimlemesinin Nubia'daki Qustul'da olduğu düşünülmektedir. Fakat Abydos'tan elde edilen yeni kanıtlarla, Naqqada IIIA'ya ait U Mezarlığı ve U-j Mezarı'nın kazılmasıyla, bu ikonografinin Mısır'da daha erken ortaya çıktığı anlaşılmıştır⁷³³. Hierakonpolis yakınlarındaki Nekhebet'in (modern el Kab) koruyucu tanrıçası Nekhbet, hedjet giymiş, bazen akbaba başlı bir kadın olarak gösterilmiştir. Dünyadaki ilk tarihi belge olarak nitelenen, Güney kralının Kuzey'deki düşmanlarına karşı zafer kazanması betimlenen, *Narmer* ya da *Büyük Hierokonpolis Paleti'nde* (MÖ 31)⁷³⁴ firavun Narmer, bir yüzde deshret, diğer yüzünde hedjet ile betimlenmiştir (Lev.87 Fig.348). Mısır kralları kendilerini Horus'un halefleri olarak görmüşlerdir. Khasekhemwy Saltanatı'ndan kalma kaplarda, kral beyaz taç giyen Horus olarak gösterilmiştir. Hedjet, Hierakonpolis'in şahin tanrısı Horus'un bazı betimlerinde de görülmektedir (Lev.87 Fig.348)⁷³⁵. Mısır Deir-el-Bahri mezarlığından hedjet'li II. Nebhepetre Mentuhotep'in hiyeroglifine rastlanılmıştır. MÖ 2010-2000'e ait eser, günümüzde Metropolitan Sanat Müzesi'nde korunmaktadır (Lev.88 Fig.50). Yukarı Mısır'da hedjet'li kral Kushite'nin bronz heykelciği ele geçmiştir. MÖ 670'e ait heykelcik günümüzde Berlin Neues Müzesi'nde (Neues Museum, Berlin) korunmaktadır (Lev.88 Fig.349).

1.13.1.5. Pschent-skent (Çift Taç)

*Pschent*⁷³⁶, deshret ve hedjet'in birleşiminden doğmuş bir taçtır, bu nedenle *Çift Taç* olarak da anılmıştır⁷³⁷. Yukarı Mısır (bugünkü Mısır'ın güneyinde ve Sudan'da üst Nil Nehri'ni çevreleyen) ve Aşağı Mısır (günümüz Mısır'ın çoğu), yaklaşık MÖ 3100'de Kral Menes tarafından birleştirilmiştir⁷³⁸. Yukarı Mısır'ı simgeleyen deshret, Aşağı Mısır'ı simgeleyen hedjet birleşip pschent'lere dönüşmüştür⁷³⁹. MÖ 3100'lerde ilk hanedanlığın kurucusu olan Kral Menes, çifte tacı takan ilk firavun olmuştur ve bu durum onun iki ülkeye

⁷³¹ Grant, 2011: 59, Adamson, 1982: 88, Güzel, 2017: 29, İstarmakalı, 2019: 15.

⁷³² Henk, 1996: 152-165, Pendergast, v.d., 2014: 33-34.

⁷³³ Jane, 2011: 215.

⁷³⁴ Hobbs, 1999: 202, Wilkinson, 1999: 6, Brier, 1999: 202.

⁷³⁵ Richard, 2003: 101.

⁷³⁶ Zignani, 2010: Şek. 1-2, Plantzos, 1993: Fig. 11.

⁷³⁷ Assmann, 2001: 168-169.

⁷³⁸ Roller, 2010: 53, 57-58, Chamoux, 2002: 159.

⁷³⁹ Goebis, 2001: 1-15.

de hükmettiğini göstermektedir (Lev.88 Fig.351-352 Lev.89 Fig.356)⁷⁴⁰. Pschent'lerin üzerinde, birleşme öncesinde iki bölgeyi temsil eden iki büyük tanrının, Horus ve Seth'in simgeleri bulunmaktadır⁷⁴¹. Horus, uygarlık ve adaleti, Seth, yabanıllık ve şiddeti temsil etmektedir. Böylece birlik, ancak bu karşıt ilkelerin barışmasıyla, barışma da birinin diğerine boyun eğmesiyle sağlanmıştır⁷⁴². Pschent üzerinde, kobra yılan Uraeus ve Mısır akbabası yer almaktadır (Lev.89 Fig.353-354-355)⁷⁴³.

Mısır krallarının başlarında görülen pschent'ler, MÖ 1878-1839'a ait Senusret (Lev.88 Fig.352), MÖ 1370'e ait III. Amenhotep'in mermer başlarında belirlemektedir (Lev.89 Fig.353). Mısır'dan MÖ 3-2. yüzyıla ait bronz bir kabartmada pschent'li Ptoleimos yöneticisinin betimlemesi bulunmaktadır (Lev.88 Fig.351). Diğer pschent'li kabartma örnekleri Musul Hadatu ve Kalhu'dan gelir. Fildişinden olan bu iki kabartmada pschent'li erkek betimlemeleri yer alır. MÖ 9-8. yüzyıllarına ait her iki eser günümüzde Metropolitan Sanat Müzesi'nde korunmaktadır (Lev.89 Fig.354-355).

1.13.2. Kydaris / Kidaris

Kidaris, mazgallı, sert ve silindirik bir şekile sahip olan, parlak renkli Pers başlıklarıdır⁷⁴⁴. Genellikle saray elbiseleri ile ilişkilendirilen kidaris⁷⁴⁵, Pers kralları ve kralların izin verdiği yöneticiler tarafından giyilmiştir⁷⁴⁶. Özellikle I. Darius'dan itibaren basılan altın ve gümüş Pers sikkelerinde krallar, ön yüzlerde büyük ve mazgallı kidarisleri ile betimlenmiştir (Lev.82 Fig.326-328)⁷⁴⁷. Antik Dönem'de kidarisler biçimlerine göre dört gruba ayrılmaktadır⁷⁴⁸:

1. Basit halka görünümünde olan kidaris, alçak ve yivsizdir (Lev.83 Fig.329)⁷⁴⁹.

2. Basit halka görünümünde fakat daha yüksektir (Lev.83 Fig.329)⁷⁵⁰.

⁷⁴⁰ Altaweel&Squitieri, 2018: 1-12.

⁷⁴¹ Hermesen, 2014: 15-158.

⁷⁴² Grant, 2011: 59, Adamson, 1982: 88.

⁷⁴³ Higgs&Walker, 2001: 345-375, Plantzos, 1993: Fig. 11.

⁷⁴⁴ Calmeyer, 1993: 407, Tekin, 2017: 102, Çavuş, 2019: 36.

⁷⁴⁵ Shahbazi, 1992: 723, Calmeyer, 1993: 407.

⁷⁴⁶ Thompson, 1965: 125-126, Fig. a-h, Maksymiuk&Karamian, 2017: 21-32.

⁷⁴⁷ Tekin, 2017: 102, Çavuş, 2019: 36.

⁷⁴⁸ Thompson, 1965: 724.

⁷⁴⁹ Thompson, 1965: 125, Yeganeh&Nadereh, 2011: 157, Döner, 2020: Lev. XXI, Res. 18-19.

⁷⁵⁰ Kuhrt, 2012: 37, Thompson, 1965: 125, Döner, 2020: Lev. XXI Res. 18-20.

3.İkinci gruptaki kidaris ile aynı yükseklikte ve aynı özelliklere sahiptir. Dikey yivler ile bezenmiştir (Lev.83 Fig.329)⁷⁵¹.

4.Üçüncü gruptakilerle aynı özelliklere sahip olmakla birlikte, abartılı biçimde yüksektir (Lev.83 Fig.329)⁷⁵².

İlk üç kidaris tipi hem krallar hem de soylular tarafından kullanılmıştır. 4. tip yalnızca krallar tarafından takılmıştır⁷⁵³. Kralların kullandığı kidarisin özel bir renginin olup olmadığı ya da malzeme olarak altın gibi değerli materyallerin kullanılıp kullanılmadığı kesin olarak bilinmemektedir⁷⁵⁴. Her iki kidaris tipi de benzer olarak şekillendirilmiş ve bezenmiş olmasına rağmen, düşük rütbeli kişilerin giydikleri taçlardır, krallarinkine göre daha alçaktır⁷⁵⁵.

1.13.2.1. İran

Persler'deki kidarislerin en güzel betimleri, başkent Persepolis antik kenti saray kabartmalarında (MÖ 6-5. yüzyıl) yer alır⁷⁵⁶. Persepolis kabartmalarındaki figürlerde kidaris'lerin, yüksek ve dış yüzeylerinin girintili çıkıntılı olduğu görülmektedir⁷⁵⁷. Saray duvarlarındaki kabartmalardan birinde, kral I. Darius⁷⁵⁸ ve yardımcılarının, şemsiye tuttuğu betimde, kralın ve yardımcılarının başlarında büyük kidarisler yer almaktadır⁷⁵⁹. Persepolis Techra Sarayı'nın dış duvar betiminde on yedi kral muhafızı figürinlerinden, sekizinin başlarındaki kidarisler çok belirgindir⁷⁶⁰. Persepolis'teki Apadana'nın batı merdivenlerindeki sıralı bir şekilde dizilmiş olan kral muhafızlarının kidarisleri iyi korunmuştur (Lev.82 Fig.325-327)⁷⁶¹.

1.13.2.2. Anadolu

⁷⁵¹ Yeganeh&Nafisi, 2011: 119, Döner, 2020: Lev. XXI Res. 18, Lev. XXII Res. 21.

⁷⁵² Boardman, 2000: 143, Döner, 2020: Lev. XXI Res. 18, Lev. XXII Res. 22.

⁷⁵³ Calmeyer, 1993: 407.

⁷⁵⁴ Thompson, 1965: 125.

⁷⁵⁵ Calmeyer, 1993: 407.

⁷⁵⁶ Root, 1979: 212-213, Weber, 2014: 102-103, Thompson, 1965: 125, Yeganeh&Nafisi, 2011: 157, Kuhrt, 2012: 37, Boardman, 2000: 143, Döner, 2020: Lev. XXI Res. 18-20, Lev. XXII Res. 21-22.

⁷⁵⁷ Weber, 2014: 102-103.

⁷⁵⁸ Mansel, 2014: 276, Res. 151.

⁷⁵⁹ Torkaman, 2018: Fig. 4.19.

⁷⁶⁰ Torkaman, 2018: Fig 4.37.

⁷⁶¹ A.g.e. Fig 4.35.

Almanya'nın Münih kentindeki Staatliche Antikensammlung Müzesi'nde (Museum der Staatlichen Antikensammlung) yer alan MÖ 474-471'e ait *Tatarlı Tümülüsü'nün* (Afyon), doğu duvarına ait boyalı iki adet ahşap kalas bulunmaktadır. Bu kalasların birincisinde cenaze alayı sahnesi, ikinci kalasta savaş sahnesi yer almaktadır⁷⁶². Savaş sahnesindeki Pers komutanı sahnenin tam ortasında yer almakta, kidarisi, giysisi ve duruşuyla tam bir Pers komutanıdır⁷⁶³. Sahnenin solunda ok atar durumda Pers ordusuna ait iki adet kidarisli figür daha yer almaktadır⁷⁶⁴. Pers komutanının, Pers kralı ve soylularına öykünerek başında taşıdığı kidarisi⁷⁶⁵, Pers krallarının kullandıkları kidarise tam olarak benzememektedir. Kale burcunu andıran omurgalı ya da mazgallı kidarisi, krali kidarislerden farklı olarak, yerel yöneticiler, hizmetkârlar, tanrıça Anahita ve Ahura Mazda betimlerinde karşımıza çıkmaktadır (Lev.83 Fig.331)⁷⁶⁶.

Daskyleion'dan ele geçen *Elnaf Steli'nin* (MÖ 5.yüzyıl) üzerinde betimlenen ziyafet sahnesinde yer alan kadın figürü başında kidarisi taşımaktadır. Kale burcunu andıran kidarisi uzun bir örtü ile birleştirilmiştir. Seçkin bir Anadolu kadınının betimlenmiş olduğu figür olasılıkla mezar stelinin sahibi olan Elnaf'ın eşi olmalıdır⁷⁶⁷. Bu tip örtülü ve kale burcunu andıran kidarisler, yerel bir yöneticinin varlığını temsil ediyor olabilmektedir (Lev.83 Fig.330)⁷⁶⁸.

Sardeis'ten ele geçen silindir mühür (MÖ 5.yüzyıl) üzerinde ise, kidarisi taşıyan Pers kralı, ayaklarının altında yer alan iki sphinks üzerinde yükselerek, iki eliyle antitetik duran kanatlı aslanları boğar biçimde betimlenmiştir (Lev.83 Fig.332)⁷⁶⁹.

1.13.3. Kale / Sur Tacı

Grek kültüründe *Tykhe*⁷⁷⁰, Roma İmparatorluk Dönemin'de *Fortuna*⁷⁷¹ olarak adlandırılan tanrıça, şans, kader, umulmayan-beklenmeyen başarının kişiselleştirilmiş hali olarak ortaya çıkmış ve yüzyıllar boyunca önemini korumuştur⁷⁷². Tykhe başında, bir kentin koruyucusu ve baş tanrıçası olduğunu gösteren kule şeklindeki tacı ve elinde bereketin,

⁷⁶² Diler, 2017: 292-293, Döner, 2020: Lev. XLIX, Res. 99.

⁷⁶³ Summerer&Kienlin, 2007: 74-83. Yılmaz, 2008: Lev.46 a-b.

⁷⁶⁴ Yılmaz, 2008: 249-250. Schmidt, 1953: 38, not. 369.

⁷⁶⁵ Döner, 2020: Lev. XIX, Res. 13, Diler, 2017: 292.

⁷⁶⁶ Boardman, 2000: 162-163, Diler, 2017: 292, Döner, 2020: Lev. XX, Res. 14-15.

⁷⁶⁷ Ağtürk, 2014: 55, Calmeyer, 1993: 407.

⁷⁶⁸ Döner, 2020: Lev. XX Res. 17, Ağtürk, 2014: 81.

⁷⁶⁹ Boardman, 2002: 159, Döner, 2020: Lev. XX, Res. 16.

⁷⁷⁰ Yükler, 2018: Kat. No. 51, 16.

⁷⁷¹ Web 31. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

⁷⁷² Fernand, 1889: 187, Maxfield, 1981: 77, Okan, 2016: 1-14.

bolluğun sembolü olan *cornucopia* ile betimlenmiştir⁷⁷³. Birkaç örnek dışında, Tykhe betimlerinin çoğu, kule tacı giyen figürlerdir ve koruyucusu olarak kabul edildiği kentlerde tanrıça, istisnasız kule formundaki tacını takmaktadır (Lev.84 Fig.333)⁷⁷⁴.

1.13.3.1. Anadolu

Sur taçlı Thyke'nin, bilinen en ünlü heykeli, *Antiokheia Thyke'sidir*. Tacı çok belirgin işlenmiş, oturur biçimde verilmiş olan *Antiokheia Thyke'si*, sağ ayağı ile Orontes (Asi) Irmağı'nı sembolize eden genç bir erkek figürünün üzerine basmaktadır. Başındaki tacın üzeri apoxyomenos'tur⁷⁷⁵. Günümüzde Vatikan Müzesi'nde (Musei Vaticani) korunan eser, MÖ 300'lerde heykeltıraş Eutykhides tarafından yapılmıştır⁷⁷⁶. Eserin Roma İmparatorluk Dönemi kopyası Tartus'tan (Suriye) ele geçmiş, MS 1-2. yüzyıla ait bronz bir heykeltir. Louvre Müzesi'nde (Musée du Louvre) yer alan eserin tacı belirgindir (Lev.81 Fig.321)⁷⁷⁷.

Anadolu kökenli sur taçlı Thyke heykellerinden biri, Düzce İli'ndeki Prusias ad Hypium antik kentinde 1931'de bulunmuştur. Sur tacı, bölgedeki tarımsal ekonominin ve ticaretin önemini vurgulamak için bitkisel bezemeli ve yüksek verilmiştir. MS 2. yüzyıla ait eser günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır⁷⁷⁸. Roma İmparatorluk Dönemi pişmiş toprak eserlerde de karşımıza çıkan sur taçlı Thyke örnekleri ise günümüzde Adana Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır (Lev.81 Fig.322)⁷⁷⁹.

Anadolu'daki sur taçlı Thyke'nin olduğu sikke betimleri, Smyrna antik kenti (Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi)⁷⁸⁰, Laodikeia antik kenti (Hellenistik Dönemi)⁷⁸¹, İzmir Arkeoloji Müzesi (Hellenistik Dönem)⁷⁸², ve Zeki Karaoğlu Koleksiyon'undan Ionia Bölgesi (Roma İmparatorluk Dönemi) sikke örneklerinde karşımıza çıkmaktadır (Lev.81 Fig.323-324)⁷⁸³.

⁷⁷³ Eliade, 2003: 322, Newton, 1846: 70.

⁷⁷⁴ Nougayrol, 1955: 182-183, Gruyter, 1991: 60-63.

⁷⁷⁵ Adkins, 1997, Aldeen, 2003: 1-16. Kumaşların birbiri üzerine katlanmasıyla oluşturulan kıvrım.

⁷⁷⁶ Chisholm, 1911: 958, Mansel, 2014: Res. 290.

⁷⁷⁷ Pausanias, 6.2.7., Yost, 2008: Şek 12.3.

⁷⁷⁸ Pausanias, 30.3.4.

⁷⁷⁹ Tahberer, 2006: Res. 94-96, Goldman, 1950: 314-315.

⁷⁸⁰ Head, 1929: 237-238, No: 3-6, 239, No: 14-15, 239-241, No: 20-46, 243, No: 65-70, 250, No: 131-132, 134, 171, 258, No: 189, Levent, 2009: 21, Res. 8, Franke, 2007: 41.

⁷⁸¹ Polatçıl, 2019: Fig. 18-19, Kat No 15, 23, 27-30.

⁷⁸² Levent, 2009: 182-254, Önder, 2006: Fig. 11, 48-51.

⁷⁸³ Sağırkaya, 2016: Kat. No. 229-233.

1.13.4. Işın Tacı

*Işın Taçları*⁷⁸⁴, Roma İmparatorluk Dönemi, MS 211 Antoninuslar Dönemi'nde, özellikle imparator Caracalla'dan itibaren defne çelenklerinin yerine kullanılmıştır⁷⁸⁵. İmparatorlar, ölümlerinden sonra tanrılaştırılması nedeniyle, sikkelerin üzerinde ışın/şua taçlarıyla sıklıkla betimlenmiştir (Lev.80 Fig.318-319-320)⁷⁸⁶.

Mitolojide güneşin tanrısı Apollon'dur⁷⁸⁷. Güneş ışınlarını simgeleyen ışın taçları Apollon ile ilişkilidir. Apollon'un *Lairbenos* kültündeki, Helios Apollon, Theos Helios Apollon ve Helios Apollon Lairbenos olarak onurlandırıldığı adak stelleri⁷⁸⁸ ve sikkeler⁷⁸⁹ üzerinde Lairbenos epigramı ile birlikte görülen ve ışın tacı taşıyan Apollon başı betimlemeleri, ışın taçlı Apollon örnekleridir⁷⁹⁰.

1.13.4.1. Anadolu

Anadolu'da ışınlı taç örnekleri sikkeler üzerinde görülmektedir. Klaros ve Pergamon antik kentleri (Roma İmparatorluk Dönemi)⁷⁹¹, Aspendos'un Aphrodite Kastnietis Kültü⁷⁹²; İmparator Nero ve Severus Alexander, Lagina antik kenti (Roma İmparatorluk Dönemi)⁷⁹³, Khios antik kenti⁷⁹⁴; İmparator Hadrianus, Maximus Caracalla ve Elagabalus, Pisidia Antiocheia'sı (Roma İmparatorluk Dönemi)⁷⁹⁵, Kotiaecion antik kenti (Roma İmparatorluk Dönemi)⁷⁹⁶, Diyarbakır ve Mardin Müzesi (Roma İmparatorluk Dönemi)⁷⁹⁷, Gaziantep Arkeoloji Müzesi (Roma İmparatorluk Dönemi)⁷⁹⁸ ve İzmir Arkeoloji Müzesi (Roma

⁷⁸⁴ Turner&Wright, 2007: Fig. 16, 70.

⁷⁸⁵ Okçu, v.d., 2005:147.

⁷⁸⁶ Pausanias, I, 20, 3, Erhat, 2008: 6, 54, Atlan, 1976: 25, Gölge, 2019: Kat. 3.4, 11, Baydur, 1998: 11, Gür, 1976: 11.

⁷⁸⁷ Bonnefoy, 2000: 48.

⁷⁸⁸ Ritti, 2000: D22, K 3-16.

⁷⁸⁹ Taşlıklioğlu, 1963: Res. 31-32, 155.

⁷⁹⁰ Ramsay, 1889: 217-218.

⁷⁹¹ Önel, 2009: Fig. 126, 157,159,161,163,165,167.

⁷⁹² Şahin, 2018: 16,29,91,93.

⁷⁹³ Ekici, 2013: Fig. 325-326,328,330-331,334-341,348-350,358.

⁷⁹⁴ Özkan, 2012: 31.

⁷⁹⁵ Aktaş, 2016: Fig. 35-44, 46-48.k, Krzyzanowska, 1970: Lev. LXV Tab.32, 8.

⁷⁹⁶ Gürsoy, 2006: Fig. 19.

⁷⁹⁷ Sarıcı, 2013: Fig. 13-16,20-24,31,36-41.

⁷⁹⁸ Gölge, 2019: Lev. 1-5.

İmparatorluk Dönemi ve Hellenistik Dönem) sikke örnekleri yer almaktadır (Lev.80 Fig.318-319-320)⁷⁹⁹.

⁷⁹⁹ Levent, 2009: 182-254.

2. TARTIŞMA VE SONUÇ

Saç süsleri ve baş takıları, Antik Dönem'den bu yana binlerce yıldır, bedeni saran kıyafetler kadar önemini korumuş olan maddi kültür elamanlarıdır. Anadolu'dan, İtalya'ya, Hellas'tan, Mezopotamya'ya kadar geniş coğrafya ve kültürlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu başlıklar ve saç süsleri bazen bir inanç veya statü sembolü olmuş, bazen de kültürel bir simge haline dönüşmüştür. Çalışmamızda özellikle arkeolojik verilerin daha yoğun olduğu Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Hellas, Girit ve İtalya'dan gelen kadın ve erkek başlarında kullanılan objeler ve başlıklar incelenmiş, sınıflandırılmış, sembolik anlamları üzerinde durulmuş ve kültürlerarası etkileşimi incelenmeye çalışılmıştır. Antik Dönem baş süsleri ve başlıkları, hakkında az sayıda çalışmanın olduğu bir konudur. Türkiye'de Antik Dönem giysileri üzerine yapılmış bazı çalışmalar olmakla birlikte, ele geçen arkeolojik eserlerdeki başlıkların ayrıntılı olarak incelendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmamız orijinaldir ve ileride yapılacak olan daha ayrıntılı çalışmalara zemin hazırlamıştır.

Antik yazarlardan Homeros, Herodotos, Plinius ve Strabon, başlıklardan ve başlık türlerinden bahsetmiştir. Homeros İlyada'da diademlerden ve çelenklerden, Herodotos Tarih, isimli eserinde Phryg başlığı ve sakkos'dan, Pilinus Naturalis Historia isimli eserinde çelenkler ve diademlerden, Strabon Geographika'da Pers başlıkları olan saka ve kyrbasia'dan söz etmiştir.

Antik Dönem toplumlarında, erkenden geç dönemlere doğru artan refah düzeyi, kıyafetlere ve başlıklara da yansımıştır. Örneğin, Ksephenon'un Anabasis adlı eserinden ilk çelengin Spartalı bir komutanın başında sadece odun dallarından oluşan dikenli bir çelenk olduğu geçmektedir. Daha geç dönemlere gidildiğinde özellikle Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönem kültürlerinde çelenklerin altın ve gümüş gibi değerli madenlerden yapıldığı dikkati çekmektedir. Diademler, Troia, Alacahöyük, Korucutepe gibi erken dönem kültür toplumlarında sade, süssüz, çabuk kırılabilir bir forma sahip iken, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'nde daha kalındır ve bazen değerli mücevherlerle de süslenmiştir.

Çalışmamıza konu olan başlık türlerinin dini ve sosyo-kültürel boyutları da bulunmaktadır. Başlıkların yapım malzemesine, biçimine, kullanım amaçlarına göre ya da üzerlerindeki bezeme elemanları açısından hangi toplumlarda hangi statüden kişilerce tercih edildiği saptanmıştır. Örneğin, petasos, pilos, sakkos, Phryg başlığı ve tholia oldukça sade

ve basit formlu başlık türleridir. Elimize geçen arkeolojik veriler, genellikle bu başlıkların kırsal halk tarafından tercih edildiğini göstermektedir. Diadem, çelenk, taç, polos, kekryphalos, saka ve kyrbasia başlıkları oldukça gösterişli ve değerli madenlerin mücevherlerin bulunduğu başlık türleridir. Bu başlıklar kralların, kraliçelerin, imparatorların ve eşlerinin, aristokrat zümrenin tercih ettiği türlerden olmuştur. Saç bantları, kurdeleleri ve şeritleri kullanışlarının kolay olmasından dolayı, toplumdan her statüden insanların, tanrıların, tanrıçaların, sporcuların başlarında görülebilmektedir.

Bazen başlıklar bölgelere göre farklı anlamlar taşımışlardır. Örneğin, Phryg başlığı Doğu'da tanrı Attis ile özdeşleştirilirken, Batıda tam tersi bir anlama bürünerek barbarları /yabancıları göstermiştir.

İncelediğimiz başlık türlerinde cinsiyete göre ayrımlar saptanmıştır. Antik Dönem'de erkekler tarafından Phryg başlığı, pilos, petasos, kyrbasia ve saka kullanılırken, kadınlar tarafından tholia, kekryphalos ve sakkos tercih edilmiştir. Polos, diadem, bant, çelenk ve taçlar çok sayıda kültürde ve cinsiyet ayrımı olmaksızın kullanılmıştır ve aynı zamanda Olymposlu tanrı ve tanrıçaların başlarında da sıklıkla görülmektedir. Kubaba/ Kybele ve Aphrodite polos, çelenk, sakkos ile Dionysos diadem ve çelenklerle, Apollon ise polos ve çelenklerle verilmiştir.

Batı Anadolu ve Hellas coğrafyasında elimize geçen arkeolojik verilere dayanarak diadem, çelenk, polos ve saç bantlarının oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Sakkos, pilos, petasos ve tholia'nın Anadolu'daki örnekleri sınırlı sayıda olup, Hellas kültürlerinde yaygın olduğu izlenmiştir. Taçlar, antik Mısır kültüründe yaygınken, kyrbasia, kidaris, saka ve diadem ise Mezopotamya'da yaygındır. Roma imparatorlarının tacı olan "ışın taçları" ise Anadolu'dan gelen çok sayıda sikkeler üzerinde Roma imparatorlarının başlarında bulunmaktadır. Kekryphalos'lara henüz Anadolu'da rastlanılmamıştır, Hellas coğrafyasında yaygın olduğu izlenmiştir. Phryg başlığı Anadolu kökenli olup, Orta ve Batı Anadolu kentlerinde karşımıza Attis figürlerinde sıklıkla kullanılmıştır. Batı Anadolu'daki Aigai antik kenti Phryg başlığı, pilos, tholia, polos, diadem ve çelenk olmak üzere altı farklı çeşit başlığın kullanıldığı pişmiş toprak figürinleri ile dikkat çekmektedir.

Binlerce yıldır çeşitli anlamlar yüklenerek kullanılan başlıklar ve baş süsleri/objeleri, günümüzde de hala kullanılmaktadır. Dünyada olduğu kadar Anadolu'da da hala gündelik yaşamda ve bazı törenlerde başlıklar ve baş süsleri kullanıldığı, bazılarının kökeninin

binlerce yıl öncesine uzanabileceği dikkat çekmektedir. Bu çalışmamızda, ayrıntılı olarak ele alınmayan bu konu hakkında ileride yapılacak olan etnoarkeolojik çalışmalar hem Anadolu kapsamında hem de bölgesel kapsamda, mutlaka daha ayrıntılı bilgiler verecek arkeolojik bir çalışmanın konusu olarak düşünülmektedir.

3. KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

- Herodot, *Histories/Herodot Tarihi*. (Çev. Müntekim Ökmen), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Homer, *İlyada*. (Çev. Erhat, A. ve A. Kadir, 2008). İstanbul: Can Yayınları (Eserin orijinali 1. baskı olarak 1970’te yayımlandı).
- Ksephenon, *Anabasis*. (Çev. Oğuz Yarlıgaş, 2014). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Pausanias, *Pausanias’s Description of Greece/Pausanias*. (Çev. W. H. S. Jones, D. Litt ve H. A. Ormerod). Cambridge: Harvard University Press.
- Plinius. *The Natural History* (Çev. John Bostock, M. D., F.R.S., H.T. Riley, Esq., B.A.,). London: Taylor and Francis, Red Lion Court, Fleet Street. 1855.
- Strabon, *Geographika/Antik Anadolu Coğrafyası*. (Çev: Adnan Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Modern Kaynaklar

- Abay, N. (2018). *Lykaonia Sikkeleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Abrahams, E. B. (1908). *Greek Dress: A Study of the Costumes Worn in Ancient Greece, From the Pre-Hellenic Times to the Hellenistic Era*. United States: Kessinger Publishing.
- Adamson, P. B. (1982). “Consanguineous Marriages in The Ancient World”, *Folklore*, 93(1), 85-92.
- Ağtürk, T. Ş. (2014). “Headdress Fashions And Their Social Significance In Ancient Western Anatolia”, *Anatolia*, 40, 45-85.
- Ahlberg, G. (1971). *Gudrun. Prothesis and Ekphora in Greek Geometric Art*. Göteborg: Paul Åströms Forlag.
- Akdağ, Ç. (2019). *Neo-Hitit Heykeltıraşlığında Kral Betimlemeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Akıncı, A. (2018). *Eskiçağlarda Atletler (Sporcular): Eğitim, Antrenman, Beslenme ve Sporcu Yetiştirme Geleneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Akkaya, Z. (2016). *Doğu Akdeniz Mozaiklerinde Deniz ve Nehir Tanrıları/Tanrıçaları ile Mitolojik Figürler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Akşit, İ. (1985). *Ancient Treasure of Turkey*. İstanbul: Haşet Kitapevi A.Ş.

- Akşit, İ. (2005). *Ancient Treasure of Turkey*. İstanbul: Haşet Kitapevi A.Ş.
- Aktaş, M. (2006). *Pisidia Antiokheia'sı Kent Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akurgal, E. (1962). *The Art Of Hittities*. Londra: Abrahams.
- Akurgal, E. (2015). *Hatti ve Hitit Uygarlıkları* (Üçüncü basım), Ankara: Phoenix Yayınları.
- Akurgal, E. (2020). *Anadolu Uygarlıkları* (Üçüncü basım). Ankara: Phonenix Yayınları.
- Albayrak, Y. (2008). *Anadolu'da Artemis Kültü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Albertocchi, M. (2000). "Le terrecotte di Athena Lindia: il problema dell'influsso ionico nella creazione di un tipo coroplastico", *Die Ägäis und das westliche Mittelmeer. Beziehungen und Wechselwirkungen*, 349-356.
- Alexiou, S. (1969). *Minos Uygarlığı* (Üçüncü basım). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Alkış, M. (2019). *Klasik Dönem Heykeltıraşlık Eserlerinde Tarihi, Felsefi ve Edebi Etkileşimler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Almelek, İ. S. (2014). *Avrupa Resim Sanatında Dans İmgeleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Altaweel, M&Squitieri, A. (2018). *Revolutionizing a World. States to Universalism In the Pre-Islamic Near East*.
- Amandry, L. (1992). "Le trésor monétaire du sondage 2a", *J. de La Cahiers de Claros*, 1, 91- 99.
- Anadolu, M. (1988). "Batı Anadolu'da Bulunan Demeter ve Khitonien Tanrılar ve Tapınakları" *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 6, 121-141.
- Appleton, W. S. (1878). "Coins of Ancient Siciliy", *American Journal of Numismatics, and Bulletin of the American Numismatic and Archaeological Society*, 12(4), 81-83.
- Arıncı, U. (2015). *Hellenistik Dönem Mezar Stellerindeki Hermes ve Herakles Hermeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Arnold, T. (1871). *Roma Tarihi*.
- Arslan, M. (1998). Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonundaki Pamphylia Bölgesi Şehir Sikkeleri. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1997 Yılığ*, 15-51.
- Arslan, M. (2014). *Antik Anadolu Medeniyeti Phrygia Uygarlığı Takıları ve Motiflerinin Tekstil Deseni Olarak Kullanılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Ashton, R. (1999). "The Late Hellenistic Early Classical Drahms of Knidos", *RN*, 154, 63-94.
- Ashton, R. H. J. (2006). "The Beginning of Bronze Coinage in Karia and Lykia", *NC*, 166, 1- 14.
- Ashton, S. (2008). *Cleopatra and Egypt*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Aslan, H. (2017). " " Gaziantep Zeugma Müzesi'ndeki Dionysos Betimlemeleri", *Gaziantep Üniversitesi Arkeoloji Dergisi*, 1-43.
- Assman, J. (2005). *Eski Mısır'da Ölüm ve Kurtuluş*. Newyork: Cornell University Press.
- Ateşoğulları, S. (2008). *M.Ö. 3. Binde Altın, Gümüş ve Elektrum Süs Eşyasının Anadolu Arkeolojisindeki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atıcı, M.&Karakaş, G. (2014). "Kyme Doğu Nekropolü (İzmir İli, Aliğa İlçesi, Samurlu Köyü, 877 ve 879 Parsel)". 22. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 14-17, Kasım 2013, Adana* (2014), 229-242.
- Atik, N. (2016). 'Tekirdağ'da Traklar ve Antik Heraion Teikhos Kenti', *Arkeoloji ve Sanat Doğu Trakya Kazıları Özel Sayısı*, 152, 75-86.
- Atik, N.&Işın, M. (2006). 'Tekirdağ/Karaevlialtı 2000, 2002 ve 2004 Yılları Kazı Çalışmaları', 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, Ankara: Dösım Basımevi.
- Atlan, S. (1976). "1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler", *T.T.K Yayınları*, 21-26.
- Atlan, S. (1976). *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*. Ankara: TTK.
- Aurenhammer, M. (1990). *Die skulpturen von Ephesos: Bildwerke aus Stein Idealplastik I. FIE X/1*, Wien: ÖAW.
- Aybek, S.&Atıcı, M.&Tuna, M.(2009). *İzmir Tarih ve Sanat Müzesi Heykel Kataloğu, Orijinaler, Rom Kopyaları, Portreler ve Kabartmalar*. Ankara.
- Aydemir, S.&Şahin. M&Demirdağ, F. (2018). "A Sociological Assessment on the Examples of Veiling as an Indicator of Gender at the Ancient Anatolian Societies", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 402-420.
- Aydın, J. (2018). *Karkamış Geç Hitit Ortostat'larında Kıyafetler*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Ayvazoğlu, P. C. (2015). *Klaros'ta Dionysos Kültü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bağlıbel, S. (2018). *Burdur Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Adak ve Mezar Steli*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Bakış, E. (2019). *Roma İmparatorluk Dönemi'nde Erythrai Tarihi ve Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Balıkçı, B. (2020). *Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kilikia Bölgesindeki Mozaiklerde Personifikasyon*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Balty, J. (1981). "La Mosaique Antique au Proche-Orient", *ANRW*, 2, 347-387.
- Barclay, H. (1929). *Historia Numorum: A Manual of Greek Numismatics*, Oxford Clarendon Press, Londra Universtiy Press, Londra, New York.
- Barker, A.W. (1924). "Hegeso'nun Mezar Kabartmasındaki Hizmetkar Kostümü", *Amerikan Arkeoloji Dergisi*, 28(3), 290-292.
- Barlas, E. (2019). *Yunan ve Roma Heykel Sanatında Nike/Viktoria Betimlemeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Bass, G. F. (1970). "A Hoard of Trojan and Sumerian Jewellery", *AJA*, 74(4).
- Bates, N. W. (1905). "A Signed Amphora of Meno", *American Journal of Archaeology*, 9(2), 170-181.
- Baudat, B. (1953). "Terres Cuites de l'École Française d'Athènes", *BCH*, 77.1., 1-45.
- Baydur, N. (1998). "Roma Sikkeleri", *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, 9-11.
- Baydur, N. (1998). "Attis Kültü ve Tarsus'ta Bulunmuş Attis Terrakotaları", *Karatepe'deki Işık, Halet Çambel'e Sunulan Yazılar*, 105-113.
- Baynes, T. (1878). *Anthesteria* (Dokuzuncu baskı). New York: Britannica Ansiklopedisi.
- Beard&Crawford, (1999). *Rome in the Late Republic*. London: Duckworth.
- Beazley, JD, (1918). *Amerikan Müzesi'ndeki Attic Kırmızı Figürlü Vazolar*. Cambridge, 4.
- Becatti, G. (1955). *Oreficerie Antiche Dalle Minoiche*. Roma: Alle Barbariche.
- Beceren, N. (2014). *Kibyratis ve Çevresi Kaya Kabartmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Berlant, R. S. (2015). "Mısır Kronlarının Entheomikolojik Kökeni ve Mısır Dininin Ezoterik Temelleri", *Etnofarmakoloji Dergisi*, 102(2), 275-288.
- Bernt, S. (2020). *The Upright Tiara of the Persian King Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546-330 BC*. Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University.
- Bernt-Ersöz, S. (2006). *Phrygian Rock-Cut Shrines Structure, Function and Cult Practise*, Brill, Leiden.

- Besques, S. (1971). *Catalogue Raisonne des Figürines et Reliefs en Terre-Cuite Grecs Etrusques et Romains III, Époques Hellenistique et Romaine Grece et Asie Mineure*, Volume I, Paris.
- Betsiou, A. (2016). “Reconsidering the Interpretation and Dating of Ancient Coins: The Case Of Bronze Coins From Dodona In The Name of Menedemos Argeades Atalante” *Gephyra*, 13, 127-148.
- Betty, M. (1984). “Antik Yunan’da Kadın Sporunun Tarihine Bir Bakış”, *Spor Tarihi Dergisi*, 11(2) 102-109.
- Bieber, M. (1928). *Griechische Kleidung, Berlin und Leipzig*. Verlag V., Walter de Gruyter&CO.
- Bieber, M. (1951). *Hellenistic Sculpture Age*. New York: Columbia University Press.
- Bilgin, M. (2015). “Pottery Finds from Nif-Olympos”. *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia*, 41-48.
- Bingöl, I. (1999). *Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Antik Takılar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bingöl, R.&Işık F. (1999). *Antik Takılar*. Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Black, J. (1980). “Anderson, and Madge Garland”, *A History of Fashion*. New York: William Morrow.
- Blair, C&Leonid, T. (1982). *Silah ve Silahların Komple Ansiklopedisi*.
- Blanchet, A. (1933). “Revue Belge de Numismatique”, *Hopkins Press, Bruxelles*, 11-16.
- Blanck, H. (1999). *Eski Yunan ve Roma’da Yaşam* (Birinci basım). İstanbul: Arion Yayınevi.
- Blech, M. (1982). *Studien zum Kranz bei den Griechen*. Berlin and New York: Cambridge University Press.
- Blinkenberg, C. (1931). “Lindos. Fouilles de l’Acropole”, *I. Les Petits Objets*, 1902-1914.
- Blinkenberg, C. (1931). *Lindos. Fouilles de l’Acropole 1902- 1914*. Berlin: I. Les petits objects.
- Boardman, J. (1970). *Greek Gems and Finger Rings Early Bronze Age to Late Classical*. Thames&Hudson, London.
- Boardman, J. (1978). *Greek Sculpture The Archaic Period*. Londra: Thames and Hudson.
- Boardman, J. (2001). *Yunan Heykeli Arkaik Dönem* (Birinci baskı), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Boardman, J. (2002). *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları*. İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.

- Boardman, J. (2005). *Yunan Sanatı* (Birinci baskı). İstanbul: Homer Yayınları.
- Boardman, J. (2000). *Persia And The West*, London: Thames&Hudson Ltd.
- Boehlau, J.& Schefold, K. (1942). *Larissa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1902-1934*. Berlin: Band III, Die Kleinfunde.
- Bogucki, P. (2008). *Encyclopedia of Society and Culture in the Ancient World*.
- Bonatz, D. (2000). "Syro-Hittite Funerary Monuments. A Phenomenon of Tradition or Innovation", *Essays on Syria in the Iron Age (Ancient Near Eastern Studies Supplement 7)*, Ed.: G. Bunnens, Louvain-Paris-Sterling, 189-210.
- Bonnefoy, Y. (2000). *Mitolojiler Sözlüğü* (Birinci basım). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Borchhardt, J. (1968). "Epichorische, gräko-persisch beeinflusste Reliefs in Kikien", *IstMitt* 18, 161-211.
- Boucher, F. (1987). *20,000 Years of Fashion*. Singapore: Abrams.
- Boynudelik, M.&Boynudelik, İ.Z. (2007). *Zeytin Kitabı, Zeytinden Zeytinyağına* (Birinci basım). İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Bozkurt, E. (2020). *Apollonia ad Rhyndacum Heykeltıraşlık Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Brad, O. K. (2005). *Kutsal Tanrıça Yerleri*. CCC Yayıncılık.
- Breitenstein, N. (1941). *Danish National Museum Catalogue of Terracottas, Cypriote, Greek, Etrusco-Italian and Roman*. Copenhagen: Danish National Museum.
- Brennan, P.&Turner, M&Wright, N. L. (2013). "Nicholson Museum Faces Of Imperial Portraiture On Roman Coins, Identification Of Plant Figures On Stone Status And Sarcophaguses And Their Symbols: The Hellenistic And Roman Periods Of the Eastern Mediterranean Basin In the Istanbul Archaeology Museum", *Akdeniz Arkeoloji ve Arkeometri*, 13(2), 135-145.
- Briant, P. (2002). *From Cyrus to Alexander, A History of the Persian Empire*. United States of America: Histoire de l'Empire.
- Brinkmann, V. (2006). "Genç Kız mı Tanrıça mı", *Renkli Tanrılar Sergi Kataloğu*, 10, 41-46.
- Brinkmann, V. (2006). "Boyalar ve Boyama Teknikleri", *Renkli Tanrılar Sergi Kataloğu*, 10, 149-153.
- Brody, L. R. (2007). *Aphrodisias III: The Aphrodite of Aphrodisias*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Broneer, O. (1962). "The Isthmian Victory Crown", *AJA*, 66, 259-263.
- Brøns, C. (2017). *Gods and Garments: Textiles in Greek Sanctuaries in the 7th to the 1st Centuries BC.*, Oxford.

- Brooner, O. (1971). *Isthmia: Excavations by the University of Chicago*. Under the Auspices of the American School of Classical Studies.
- Brosius, M. (1996). *Women in Ancient Persia (559-331 BC)*. Clarendon Paperbacks.
- Bruns&Özgan, (1987) *Lykis he Grabreliefs des 5.und 4. Jahrhunderts*. v.Chr., IstMitt Beiheft.
- Budde, L. (1972). “Antike Mosaiken in Kilikien”, Band I2, *Germany:Aurel Bongers Recklinghausen*, Bonn.
- Bulut, S. (2008). *Batı Anadolu, Ege Adaları ve Kıta Yunanistan’da Ele Geçen Hitit Kökenli-Etkili Eserler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Bulut, S.& Şengül, M. (2004). 2009-2012 Yılları Andriake Kazı Sikkeleri ve Yerleşim Tarihine Katkıları 1. *Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Nüsmatik Kongresi-Bildiriler, Akmed Kongre, Sempozyum, Seminer Dizisi* 4. 79-110.
- Burket, W. (1985). *Greek Religion*. Harvard University Press.
- Burr-Thompson, D. (1934). *Terracottas from Myrina in the Museum of Fine Arts, Boston*. Wien: Dissertation.
- Burr-Thompson, D. (1963). “Three Centuries of Hellenistic Terracottas the Second Century B.C.” *Hesperia*, 3(3), 301-317.
- Burr-Thompson, D. (1963). *Troy, The Terracotta Figurines of the Hellenistic Period: Supplementary Monograph III*. Princeton.
- Burton, D. (2003). “Kamusal Anıtlar, Özel Erdemler: Klasik Atina Mezar Anıtlarındaki Kadınlar”, *Amerikan Arkeoloji Dergisi*, 8(1): 20–35.
- Byran, M. B. (2016). “A ‘New’ Statue of Amenhotep III and the Meaning of the Kheprsh Crown”, *Johns Hopkins University*, 2, 173-189.
- Cahn, H. A. (1970). “Knidos. Die Münzen des Sechsten und des Fünften Jahrhunderts”, *Walter De Gruyter&Co. Press*, Chr., Berlin: AMUGS, 4.
- Calmeyer, P. (1993). “Crown i. In the Median and Achaemenid Periods”, *Encyclopedia Iranica*, 6(4), 407-408.
- Campbell, S. (1988). *The Mosaics of Antioch, The Corpus of Mosaic Pavements in Turkey*. Toronto.
- Can, B. (2006). “Erken Roma Dönemi Kıvrıkdağ (Ranke) Bezemelerinde Hellenistik Etkiler”, *Anadolu Arkeolojisine Katkıları: 65. Yaşında Abdullah Yaylalı’ya Sunulan Yazılar*, 313- 328.
- Cancik, H, v.d. (2003). “Der Neue Pauly, Stuttgart, Weimar”, *J. B. Metzler c.*,16.

- Canlı, H. (2015). *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Mezar Stellerinde Semboller*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Carroll, M. (1998). *Antik Yunanistan ve Roma* (İkinci Basım). New York: Storm.
- Carson, R. A. G. (1979). *Principal Coins of the Romans, The Principate 31 BC- AD 296*. London.
- Chamoux, F. (2002). *Hellenistic Civilization*. Malden&Oxford: Blackwell Publishing.
- Charbonneaux, J. (1936). *Les Terres Cuites Grecques RIC I, From 31 BC. to AD. 69*. London: Spink and Son.
- Christian, A. L. (2005). “Grapsai :’to draw an image’ - ‘to write a text’“, *Hirundo: The McGill Journal of Classical Studies*, 3, 39-52.
- Chisholm, H. (1911). *Anthesteria* (Onbirinci basım). New York: Britannica Encyclopedia.
- Chisholm, H. (1911). *Daphnephoria* (On birinci basım). New York: Britannica Encyclopedia.
- Cimok, F. (2000). *Antioch Mosaics*. İstanbul: A Turizm Yayınları.
- Cleland, L.&Davies G. (2007). *Greek and Roman Dress from A to Z*. London and New York: Routledge.
- Coldstream, J. N. (1968). *Greek Geometric Pottery: A Survey of Ten Local Styles and Their Chronology*. London.
- Corsten, T.&Hüllden, O. (2012). “Zwischen den Kulturen. Feldforschungen in der Kibyratis. Bericht zu den Kampagnen 2008-2011, Mit Beiträgen von Jörg Gebauer und Kathrin B. Zimmer”, *IstMitt*, 62, 7-117.
- Crystal, D. (1997). *Küresel Bir Dil Olarak İngilizce*. Cambridge ve New York: Cambridge University Press.
- Cumont, F. (1939). “Mithra en Asie Mineure”, W. M. Calder et J. Keil (eds), *Anatolian Studies presented to William Hepburn Buckler, Manchester*, 67-76.
- Çakmakçı, N. (2009). *Konya Etnografya Müzesi’nde Bulunan İmparator Traianus ve Hadrianus Dönemine Ait İmparatorluk Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çavuş, İ. (2019). *Uşak Müzesi’nde Bulunan Pers Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Çekilmez, M. (2014). *Tralleis Güney Nekropolü Terrakotta Figürinleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çelgin, G. (2011). *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük* (Birinci basım).İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

- Çelik, S. (2008). *Apollon ve Müzik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çelikbaş, E. (2012). “Parion Güney Nekropolü’nde Bulunan Yıldızlı Terrakota Taçlar”, *Bilgin Kültür Sanat*, 241-262.
- Çınaroğlu, A. (2018). “ Alaca Höyük Erken Tunç Çağı Krali Mezarları ve İkiz İdoller Alaca Höyük Tombs of the Early Bronze Age and Twin Idols”, *Arkhaia Anatolika*, (1), 1- 14.
- Çırak, N.&Kaya, S. (2011). “2009 İDÇ Nekropolü Kurtarma Kazısı”. *19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 29 Nisan-1 Mayıs 2010*, 217-232.
- Çizmeli, Ö. Z. (2006). “ 2006-2007 Yılları Arasında Kültepe Kazılarında Ele Geçen Sikke Buluntuları”, *Anatolia*, 31(35).
- Çorbacı, H. (2007). “Mersin Müzesi’nde Bulunan Megara Kaseleri”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2).
- Dannenberg, H, Dressel, H.&Menadier, J. (1898). *Zeitschrift für Numismatik*. Band21. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Darga, M. (1992). *Hitit Sanatı*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları. Orthmann, W. (1971). *Untersuchungen zur Späthethitischen Kunst*. Rudolf Habelt Verlag, Bonn.
- Dawkins. (1929). *The Sanctuary of Artemis Orthia at Sparta*. London.
- Deacy, S.&Villing, A. (2001). “Athena Past And Present: An Introduction”, *Athena in the Classical World*, 1-25.
- Deighton, H. J. (2012). *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün* (Çeviren: H. K. Ersoy). İstanbul: Homer Yayınları.
- Delemen, İ. (1995), “Lykia-Kabalia-Pisidia Bölgesinden Roma Dönemi ‘Dioskuros ve Tanrıça’ Kabartmaları”, *Belleten*, LIX, (225), 295-321.
- Delemen, İ. (2005), “Haluk Perk Müzesi’ndeki Thrak ve Anadolu Atlıları”, *Tuliya I*, Haluk Perk Müzesi, İstanbul, 149-176.
- Demargne, P. (1965). *Die Geburt der griechischen Kunst. Die Kunst im ägäischen Raum von vorgeschichtlicher, Zeit bis zum Anfang des 6. vorchristlichen Jahrhunderts*, München.
- Demirtaş, N. (2013). *Sikkelerin Işığında, Lykia, Pamphylia, Pisidia ve Kilika’da Hermes*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Deppert-Lippitz, B. (1996). *Dallas Sanat Müzesi’ndeki Antik Altın Takılar*. Dallas Sanat Müzesi, Washington Üniversitesi Press.
- Dereboylu, E. (2012). *Aigai Pişmiş Toprak Figürinleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Devecioğlu, Ü. (2013). *Roma İmparatorluk Dönemi Iuliopolis Şehir Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dewailly, M. (2001). “Le sanctuaire d’Apollon à Claros: Place et fonction des dieux d’après leurs images”, *MEFRA*, 113, 365-382.
- Diler, A. (2017). *Anadolu-Pers Dönemi Sanatında İkonografi: Gelenek, Görenek ve Paradoks. Persler Anadolu’da Kudret ve Görkem*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dili, Ş. (2011). *Anadolu’da Antik Çağ Altın ve Gümüş Takı Buluntuları: Araştırmaların Aşaması Hakkında Bir Değerlendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dinç, M. (2013). *Tralleis Heykeltıraşlık Eserleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Dio Cassius, (1927). *Roma Tarihi* (Çev. Earnest Cary&Herbert Foster). Cambridge: Harvard Universty.
- Doğan, F. (2010). *Ankara İli Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ndeki Eski Tunç Çağı Kadın Takıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğer, E. (2009). *Roma Heykeltıraşlığı* (Birinci basım). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Doksanaltı, M.&Sevmen, D. (2015). “ Konya Arkeoloji Müzesi’nden ‘Horoz Grubu’ Attik Bir Lekythos”, *Ege Yayınları*, 215-228.
- Döner, K. F. (2020). *Antik Yunan Seramik Sanatında Persli Figürler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Duran, M. (2019). “Pers Akhaimenidler Döneminde Sakalar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 731-761.
- Durugönül, S. (2000). “Nagidos’dan (Bozyazı) Bir Diadem”, *OLBA*, 3, 135-141.
- Durugönül, S.&Dinç, M. (2017). “Sculptural Workshops Of Lydia In The Light Of Sculptures From Philadelphia And Thyateria”, *Olba*, 25, 236-270.
- Durusoy, G. (2015). *Tarihsel Süreç İçinde Eski Yunan Uygarlığı Giyim Kültürünün Karşılaştırılmalı Olarak Günümüz Giysi Tasarımına Yankıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dwight, W. (1889). *The Century Dictionary; an Encyclopedic Lexicon of the English Language*. New York: The Century. Edwardwigan”, *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, 89-124.
- Ekici, M. (2013). *Karia Şehir Sikkeleri ve Lagyna’da Bulunan Sikkelerin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- El Daly, O. (2003). “The Virtuous Scholar’: Queen Cleopatra in Medieval Moslem/Arab Writings”, *In Cleopatra Reassessed*, 51-54.
- Eliade, C. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (Birinci basım). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ellen, D. (1996). *Pandora. Frauen im klassischen Griechenland*. Philipp von Zabern, Mainz.
- Elsner, J. (1995). *Art and the Roman Viewer*. New York: Cambridge University Press.
- Emre, K. (2002). “Kaya Kabartmaları, Steller, Ortostatlar”, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk*, 487–492.
- Er, Y. (2006), *Klasik Arkeoloji Sözlüğü* (Birinci baskı), Phoenix yayınevi, Ankara.
- Erdoğan, E. (2015). *Demir Çağ ve Sonrası Batı Anadolu’da Phryg Kültür Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Ergeç, R. (2006). *Belkıs Zeugma ve Mozaikleri* (Birinci basım). İstanbul: Promat Yayınları.
- Erhat, A. (2008), *Mitoloji Sözlüğü* (Onuncu basım), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Eroğlu, S. (2011). *Roma Takıları Üzerine Bir Analiz: Antalya Müzesi Roma Dönemi Takıları Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ersöz, E. R. (2019). *Khios Kenti Tarihi ve Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Erten, E. (2016). “Olba 2015 Kazılarında Yeni Bir Buluntu; Roma Mozaïği”, *Seleucia*, 6, 61-91.
- Farkas, A. (1974). *Achaemenid Sculpture*. İstanbul.
- Fernand, A. (1889). *Etude sur la Deesse Grecque Tyche*. Nabu Press.
- Feruzza, M. L. (2016). *Ancient Terracottas From South Italy and Sicily*. The J. Paul Getty Museum, California.
- Fırat, M. (2009). “İzmir Arkeoloji Müzesi’nden Bir Grup Terrakotta Figürin”, *Colloquium Anatolicum*, 3, 171-198.
- Fischer, M. (2008). *The Prostitute and Her Headdress: the Mithra, Sakkos and Kekryphalos in Attic Red-Figure Vase-painting ca. 550-450 BCE*. Un-published Master Thesis, University of Calgary. Alberta.
- Fleischer, R. (1973). *Artemis von Ephesos: und Verwandte Kultstatuen aus Anatolien und Syrien*. Netherlands: E. J. Brill.
- Fletcher, J. (2002). *Alexander the Great: Son of the Gods* (İkinci basım). Alan Fildes.

- Foley, H. P. (1993). *The Homeric Hymn to Demeter Translation, Commentary and Interpretive Essays*. New Jersey.
- Foss, C. (1981). *Roman Historical Coins*. London.
- Franke, R. P. (2007). *Roma Döneminde Küçük Asya Sikkeleri Yansımasında Yunan Yaşamı* (İkinci basım). İstanbul: Ege Yayınları.
- Friedell, E. (1994). *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi* (Birinci basım). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Frothingham, A. L. (1911). “ Medusa, Apollo, and the Great Mother”, *Archaeological Institute of America*, 15(3), 349-377.
- Furtwangler, A. (1885). *Beschreibung der Vasensammlung im Antiquarium, Königliche Museen zu Berlin*. Berlin: W. Spemann.
- Gardiner, E. N. (1910). *Yunan Atletik Sporları ve Festivalleri*. Londra: Macmillan.
- Genge, H. (1979). “Nordsyrisch-südanatolische Reliefs: eine archäologisch-historische Untersuchung: Datierung und Bestimmung”, *Kommission hos E. Munksgaard*, 1, 49.
- Geoffrey, B. (2006). *Beni Unutma: Fotoğrafçılık ve Anma*. Princeton Architectural Press.
- Giappichelli, G. (1998). *Mesopotamia: Rivista di Archeologia, Epigrafia E Storia Orientale Antica*, 33, Carlo Lippolis.
- Ginouves, R. (1998). *Dictionnaire Méthodique de l'architecture Grecque et Romaine*. Tome III: Espaces Architecturaux, Batiments et Ensembles. Rome-Athenes: Ecoles.
- Goebis, K. (2015). “Iconography of Deities and Demons”, *Electronic Pre-Publication*, 1-30.
- Goetze, A. (1947). “The Priestly Deress of the Hittite King”, *Journal of Cuneiform Studies*, 1(2), 176 – 185.
- Goldman, H. (1940). “The Acropolis of Halae”. *Hesperia*, 9, 381-514.
- Goldman, H. (1950). “Excavations At Gözlü Kule, Tarsus, The Hellenistic and Roman Periods”, *Volume (I) Text*, Princeton University, New Jersey.
- Goldman, H.&Jones, F. (1907). “ Terracottas From The Necropolis Of Halae” American School of Classical Studies at Athens, *Hesperia*, 365-421.
- Gombrich, Et. (1971). *Avrupa Kültüründe Klasik Etkiler MS 500–1500*. Cambridge UP.
- Goodrich, A.&Steidel, C. (2011). *The Acropolis Korai and the Social Implications of Their Dedication*, Wesleyan University, Ohio.
- Göktürk, T. (1996). “A Hoard of Hellenistic Silver Coins of Myndos, Halikarnassos and Knidos”, *Hoard*, 5-8.

- Göleş, K. (2010). *Giysi Tamamlayıcı Öge Olarak Takı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gölge, M. M. (2019). *Gaziantep Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Roma Dönemi Sikkesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Göral, S. (2019). *Tokat Müzesi'ndeki Grek ve Roma Dönemi Altın Takıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Götze, A. (1902). "Die Kleingeräte aus Metall, Stein, Knochen, Thon und ähnlichen Stoffen", In: *Dörpfeld, Wilhelm. Troja und Ilion. Die Ergebnisse der Ausgrabungen in den Vorhistorischen und Historischen Schichten von Ilion 1870–1894*, 320–423, Osnabrück.
- Grant, M., (2011): *Cleopatra*. Oxford: Hachette Publishing.
- Grimal, P. (1997). *Mitoloji Sözlüğü – Yunan ve Roma*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gruyter, W. (1991). *The Goddess Roma*.
- Güçlü, H. (2006). *Tekirdağ Çevresi Pişmiş Toprak Figürinleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Günel, B. (2019). *2006-2015 Yılları Arasında Kibyra Kazılarında Ele Geçen Terrakotta Figürinler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Gündoğdu, S. (2016). *Bandırma Arkeoloji Müzesi'ndeki Üç Güzeller (Kharitler) Adak Kabartması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Gür, S. (1976). *Antik Sikkeler*. İstanbul: Met/Er Matbaası.
- Güran, S. (2010). *Küçük Asya'da Mithras Kültü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürbüzer, D. E. (2019). "Pişmiş Toprak Figürinler Bağımsız Mı, Takipçi Mi?", *Cedrus*, 7, 299-331.
- Gürses, E. (2019). *Tarih, Estetik ve Toplumsal Cinsiyet: Zeugma Mozaiklerinde Kadın İmgesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Gürsoy, Ü. (2006). *Roma İmparatorluğu Döneminde Kotiaion Tarihi ve Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güven, B. A. (2014). *Pamphylia Bölgesi Roma Dönemi Portreciliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Güven, E. (2014). *Sikkeler Işığında Kabeiroi Kültü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Güzel, E. (2017). “Eski, Mısır Tarihindeki Dinsel Yönetim Stratejisinin Ptolemaios Hanedanı’ndaki Yansımaları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar*, 27-35.
- Güzelsoy, A. (2014). *Yazıtlar ve Sikkeler Işığında Miletopolis Kenti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Hadzisteliou-Price, T. (1969). “The Type of the Crouching Child and the Temple Boys”, *BSA*64, 95-111.
- Halbherr, F. (1901). “Cretan Expedition XVI. Report on the Researches at Praesos”, *Archaeological Institute of America*, 5(4), 371-392.
- Haley, E. (1989).”The Roman Bronz Coinage in Britain and Monetary History from A.D. 293 to 350”, *American Journals of Numismatics*, 1, 90-116.
- Hamelink, A. (2014). *Symbol or Jewellery? The stephane and its wearer in the Roman World (1st-3rd Centuries AD)*, Classical Archaeology Leiden University, Faculty of Archaeology.
- Hampe, R.&Simon, E. (1981). *The Birth of Greek Art: From the Mycenaean to the Archaic Period* (Birinci basım). New York: Oxford University Press.
- Hanar, E. (2010). *Ana Hatları ile Demeter Kültü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Hanfmann, G.M.A. (1978). *Sculpture from Sardis: The Finds Trough Sardis Rep.* Massachusetts: Harvard University.
- Harris, S. F. (2018). *Decoding Ancient Egyptian Diadems: Symbolism and Iconography as a Means of Interpreting Feminine Identity*, Master of Arts, Ancient Near Eastern Studies at the University of South Africa, Vermaak.
- Harrison, E.B. (1986). “Greek Sculptured Coiffures and Ritual Haircuts”, *Early Greek Cult Practise. Proceeding of the Fifth International Symposium*, Atina, İsveç Enstitüsü, 247-254.
- Harrison, J. E. (1908). *Anthesteria: Hayaletler ve Ruhların Ritüeli*. Prolegomena.
- Harry, S. A. (1961). *Encyclopaedia Britannica*.
- Hart, G. (1999). *Daily Life Of The Ancient Egyptians*. Egypt: Hobbs&Brier.
- Hart, G. (2005). *The Routledge Dictionary of Egyptian Gods and Goddesses*. New York: Hieroglyphs Nigel Strudwick.
- Head, B. V. (1911). *Historia Numorum (enlarged edition)*. Oxford.
- Head, V. B. (1873). “The Greek Autonomous Coins From The Cabinet Of The Late Mr.

- Hekimoğlu, A. H. (2010). *İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Pitane Pişmiş Toprak Figürinleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Henk, D. (1996). *Antik ve Ortaçağ Dünyasının Tarihi*. Marshall Cavendish.
- Henry, E. S. (2016). *Hellenistic Gold Diadems: Form, Function and Meaning*, Master of Letters Collage of Arts University of Glasgow Christie's Education London Arts of Europe.
- Hermesen, S. (2014). *Fashion, Costume, and Culture: Clothing, Headwear, Body Decorations, and Footwear Trough the Ages*. Gale&Thopmson Press.
- Higgins, A. R. (1954). *Catalogue of the Terracottas in the Department of Greek and Roma Antiquites*, London:British Museum I, Greek: 730-330 BC.
- Higgins, A. R. (1967). *Greek Terracottas*. London.
- Higgins, R. (1961). *Greek and Roman Jewellery*. Londra.
- Higgins, R. (1987). *A Gold Diadem From Aegina, Journal of Hellenic Studies* (Birinci basım). Atina: Yunan Araştırmaları Teşvik Derneği.
- Higgins, R. A. (1963). *Greek Terracotta Figures, The Trustees of The British Museum*. London.
- Higgins, R. A. (1967). *Greek Terracottas, Methuen's Handbooks of Archaeology*. London.
- Higgins, R. A. (1969). *Catalogue of Terracottas, in the Department of Grek and Roman Antiquities*, British Museum I, London, 1969.
- Higgs, P.&Walker, S. (2001). *Cleopatra of Egypt: from History to Myth*. Princeton University Press.
- Hill, G. F. (1900). *BMC Lycaonia, Isauria and Cilicia, Coins of Ancient Sicily*. Westminster, London: Trustees Archibald Constable.
- Hinks, R.P. (1976). *Greek and Roman Portrait Sculpture* (Altıncı basım). Londra: British Museum Publication.
- Hirschfeld, G. (1893). *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschafti*.
- Hitova-Tacheva, M. (2015). *Eastern Cults in Moesia Inferior and Thracia (5th Century B.C.- 4th Century A.D.)*. British: Brill.
- Hoffmann, H.&Davidson, P. F. (1965). *Greek Gold Jewelery from the Age of Alexander*. Mainz/Rhein.
- Horn, R. (1972). *Hellenistische Bildwerke auf Samos* (On ikinci basım). Bonn: Habelt Samos.
- Hornblower, S.&Spawforth, T. (2000). *Kim Klasik Dünyada Var?*. New York: Oxford.Horsley, G.H.R. (2007). "The Greek and Latin Inscriptions in the Burdur

Archaeological Museum’’, *Regional Epigraphic Catalogues of Asia Minor* 5. *British Institute of Archaeology at Ankara. Monographs*, 34, London.

Hoşafçı, D. Ö. (2007). *Lykos Vadisinde Dionysos Kültü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Howe, T. & Müller, S. & Stoneman, R. (2016). *Ancient Historiography on War and Empire* (Birinci Basım). Oxbow Books. Oxford & Philadelphia.

Hugh, C. (1911). *Encyclopædia Britannica* (Onbirinci basım). Cambridge University Press.

Imhoof-Blumer, F. (1901). *Kleinasiatische Münzen*. Band I, Wien.

İşık, F. (1980). “Die Koroplastik von Theangela in Karien und ihre Beziehungen zu Ostionien Zwischen 560 und 270”, *Chr., Istanbul Mitteilungen Beiheft 21, Deutsches Archäologisches Institut, Tübingen/Wasmuth*.

İşık, F. (2012). *Uygurlık Anadolu’da Doğdu* (Birinci basım), İstanbul: Ege Yayınları.

İşıklar, T. (2008). *Phryg Yontu Sanatı ve Etkileşimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

İstarmakalı, M. (2019). *Trakya’da Mısır Kültürleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

İşkan, H. & Çevik, N. (1997). “Oygu Mezar Kazıları”, 20. KST, 2, Ankara: *Kültür Bakanlığı Yayınları*.

İzgi, İ. (2015). *Zeugma Mozaik ve Duvar Resimlerinde Giysi ve Aksesuar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

James, L. S. & Dillon, S. (2015). *A Companion to Woman In the Ancient World*. John Sond.

Jane, R. (2011). *The Politics of Trade: Egypt and Lower Nubia in the 4th Millennium BC Culture and History of the Ancient Near East*.

Janina, K. (2004). *Panathenaic Stadyum, Atina. Yunanistan Mimarisi*. Greenwood Yayıncılık.

Janos, G. (2006). *The Rose In Ancient Greek Culture* (Birinci basım). Practice and Theory In Systems of Education.

Jenkins, I. (1985). “Sprang Hair Nets. Their manufacture and use in Ancient Greece”, *American Journal of Archaeology*, C. LXXXIX, 3, 411 - 418.

Jolivet, R. (2003). “Le sondage 1.T”, *Verger, Cahiers de Claros II. L’aire des sacrifices*, 153- 164.

Kähler, H. (1966). “Seethiasos und Censur Die Reliefs Aus Dem Palazzo Santa Croce in Rome’ *Monumenta Arts Romanae*, 6, 7-40.

Kallen, S. A. (2013). *Pharaohs of Egypt*. San Diego & CA: Reference Point Press.

- Kamış, Y. (2005). *Geç Demir Çağı Mezraa-Teleilat Pişmiş Toprak Astarte Plakaları ve Pers Atlı Figürinleri: Arkeolojik ve Kültürel Bir Değerlendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kantor, H. J. (1999). *Ornament in the Ancient Near East, Chapter II: The Swamp Plants*. Institute, University of Chicago.
- Kaplan, D. (2009). *Çanakkale Arkeoloji Müzesi Frank Calvert Koleksiyonu Terracotta Figürinleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaplan, N. (2016). *Modern Heykel Sanatının Takı Tasarımına Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kaptan, D. (1996). “Some Remarks About the Hunting Scenes on the Seal Impressions of Daskyleion”, *BCH Suppl.* 29, 85-100.
- Karaca, A. (2019). *Duvarı Resim ve Kabartma; Boğa Kültü Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Karademir, H. (2016). *Erken Klasik Dönem Ksanthos Kabartmaları Stil ve İkonografi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Karaosmanoğlu, M. (2005). *Mitoloji ve Ege'nin Tanrıları*. Erzurum: Ofset Yayınevi.
- Karen, T.&Brad, O. (2005). *Tanrıça'nın Kutsal Yerleri: 108 Destinasyon*. CCC Yayıncılık.
- Kasapoğlu, H. (2015). *Parion Antik Kenti Roma Dönemi Terrakotta Figürinleri (2004-2013)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kasar, Ö. (2010). *Pedasa Buluntusu Pişmiş Toprak Figürinler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Kassab-Tezgör, D. (2007). “Tanagrées d’Alexandrie, Figurines de Terre Cuite Hellénistiques des Nécropoles Orientales”, *Etudes Alexandrines*, 13.
- Kearsley, R.A. (2002). “Cultural diversity in Roman Pisidia: the Cult of the Diokouroi’ in”, *Actes du I Congrès international sur Antioche de Pisidie (Collection Archeologie et Histoire de l’Antiquite*, 5, 401-416.
- Kepçe, S.&Gerçeker, S. (2011). *Kilden Suretler: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Terakota Figürinleri* (Birinci basım). İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Yayınları.
- Khader, A. B. (2006). *Tunisian Mosaics: Treasures From Roman Africa*. Los Angeles: Getty Publications.
- Kielau, S. (2009). *Terrakotten aus Pergamon, Tonfiguren aus Wohnhäusern der Stadtgrabung*. Bielefeld: Dissertation.

- Kielau, S. (2013). *Terracottas from Pergamon's Residential Area: Comments regarding Chronology and Relations to Other Sites*. 23, Monumenta Graeca et Romana.
- Kleiner, D. E. (2000). *Roman Sculpture*, Yale University Press, New Haven and London.
- Kleiner, E. (1992). *Roman Sculpture*. Londra: Yale University Press.
- Kobylyna, M. M. (1970). *Terrakotovyte statuëtki 3, . Pantikapej P. F. Silant'eva*. Moscow: Terrakoty Severnogo Prichernomoriâ.
- Kochwith, G.&Wight, K. (1988). *Roman Funerary Sculpture Catalogue Of the Collections*. The J. Paul Getty Museum, California.
- Koçdağ, M. (2019). *Anadolu'da Greko-Pers Etkili Mezar Stellerinde Betimlenen Av Sahneleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Koparal, T. (2007). *Smyrna Agorasından Ele Geçen Roma Devri Portreler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Korfmann, M.&Mannspurger, D. (1998). *Troia Ein Historischer Überblick Und Rundgang*. Stuttgart: Theises.
- Korkmaz, E.&Gürman B. (2012). "İzmir İli, Aliğa İlçesi, Bozköy Biçerova Mevkii Kyme Antik Kenti Doğusu Sur Dışı Yapıları ve Doğu Nekropolü Kurtarma Kazısı". 20. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 25-29 Nisan 2011, Bodrum 69-93.
- Koşay, H. Z.&Mahmut, A. (1951). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı 1937-1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor*. Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları.
- Köroğlu, G. (2004). *Anadolu Uygarlıklarında Takı*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Kraay, C. M. (1976). *Archaic and Classical Greek Coins*. Berkeley.
- Kroll, J. H. (1964). "The late Hellenistic tetrobol of Kos", *ANSMN*, 11, 81- 117.
- Krug, A. (1968). *Binden in der Griechischen Kunst, Untersuchungen zur Typologie Jahrh, v. Chr*, Johannes, Gutenberg Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Hösel.
- Krzyzanowska, A. (1970). *Monnaies Coloniales, D'Antioche De Pısıdie*. Tome, 7, Warszawa.
- Kuhrt, A. (2009). *Eski Çağ'da Yakındoğu Yaklaşık MÖ 3000-330* (İkinci basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurtz, D.&Boardman, J. (1971). *Greek Burial Customs*. New York: Cornell University Press.
- Kyrieleis, H. (1980). "Archaische Holzfunde aus Samos". *MDAI (A)*, 95, 87-147.

- La Marca, A. (2012). “Kyme 2010: Şehir ve Yayılım Alanı, Yeni Topoğrafik Verileri”. *AST*, 20(7), 191-208.
- Laffineur, R. (1980). “Collection Paul Cannellopoulos (XV)”, *Bulletin de Correspondance Hellénique CIV*, 345-457.
- Langdon, S. (2008). “Karanlık Çağda Sanat ve Kimlik Yunanistan, MÖ 1100-700 “, *Virgin Territory, The Construction Of The Maiden*, 182.
- Laumonier, A. (1956). *Exploration Archéologique de Délos Fascicule (XXIII), Les Figurines de Terre Cuites*, Ecole Française d’Athènes, Athènes.
- Lendering, J. (2004). *A Greek-English Lexicon*, Ninth Edition with Revised Supplement.
- Lesley, A.&Adkins, R. (1997). *Antik Yunanistan’da Yaşam* (Birinci basım). New York.
- Levent, A. (2009). *İzmir Arkeoloji Müzesi Smyrna Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Leyenaar-Plaisier, P. (1979). *Les Terres Cuites Grecques et Romaines, Catalogue de la Collection du Musée National des Antiquités à Leiden, Tome III*, Rijksmuseum van Oudheden.
- Liddell&Scott. (1940) *A Greek-English Lexicon on Perseus Digital Library*.
- Liddell, H. G.&Scott, R. (1940). *Revised and Augmented Thoughts by Sir Henry Stuart Jones, Assisted by Roderick McKenzie*. Supplement by P. G. W. Glare.
- Lider, R. E. (1997). “Ayrılmamış Ölümde: Cinsiyet, Aile ve Durum Klasik Atina Mezar Stelleri Üzerinde”. *Amerikan Arkeoloji Dergisi*, 101(4), 683-699.
- Lindgren, H. C. (1993). *Ancient Greek Bronze Coins from The Lindgren Collection*. California: Part III.
- Linga, A. (2019). *Ainos Taşaltı Nekropolü Roma Dönemi Pişmiş Toprak Figürinleri (1986-1999)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Liponski, W. (2008). *The Humanistic Symbolism Of Olympia: A Message From Antiquity For Modern Times A Lecture For The 48TH Session Of The International Olympic Academy, Ancient Olympia*. Adam Mickiewicz University Institute of English Dept. Of Polish-AngloSaxon Cultural Relations Poznan, Poland.
- Lissarague, F. (2005). *Kadın Figürleri, Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere 1*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Llewellyn-Jones, L. (2012). *King and Court in Ancient Persia 559 to 331 BCE*. Edinburgh University Scholarly: Initiatives Fund.
- Lovano, M. (2019). *The World of Ancient Greece: A Daily Life Encyclopedia* (Birinci basım). *ABC-CLIO*.

- Lucinda, A. C. (2005). "Grapsai, 'to draw an image' - 'to write a text'", *Hirundo, The McGill Journal of Classical Studies*, 3, 39-52.
- Lyons, L. C. (2013). *Collection of South Italian and Sicilian Terracottas*. Los Angeles: J. Paul Getty Müzesi.
- Mandacı, E. (2016). "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın", *Tulpars Yayınları*, 5, 140.
- Mansel, A.M. (2014). *Ege ve Yunan Tarihi* (Onuncu baskı). İstanbul: Türk Tarih Kurumu. Maksymiuk, K. & Gholamreza, K. (2017). *Crowns, Hats, Turbans and Helmets, The headgear in Iranian History*. İran: Siedlce-Tehran.
- Mark Wilson, J. (1993), "Yüz Feet and a Spiral Stair: The Problem of Designing Trajan Column", *Journal of Roman Archaeology*, 6, 23-38.
- Markowitz, M. (2017). *God of Money: Hermes on Ancient Coins*.
- Martin, S. (2010). *Mitolojik Tasvirler Tekstil ve Giyim Kuşam*, , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Maureen, A. (2003). "Antik Yunan Elbisesi", 37(1), 1-16.
- Maxfield, V. (1981). *Roma Ordusunun Askeri Süslemeleri*. New York: California Üniversitesi Yayınları.
- Maxwell, K. & Hyslop R. (1971). *Western Asiatic Jewellery, 3000-612 B. C.*. Londra: Western.
- McCallum, L. (1983). "Aegean and Near Eastern Gold Jewellery in the Early Bronze Age", *Temple University Aegean Symposium*, 8.
- McDonald, M. (2008). "Epifanik Deneyimin Doğası", *Hümanist Psikoloji Dergisi*, 48(1), 89-115.
- McKechnie, J. (1993). *Webster's New Universal Unabridged Dictionary Deluxe 2nd. Handcover*.
- Mellink, M. J. (1974). "Notes On Anatolian Wall Painting", *Melanges Mansel, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, 1, 537-547.
- Mellink, M. J. (1983). "Comments on a Cult Relief of Kybele from Gordion" *Beiträge zur Altertumskunde Kleinasien: Festschrift für Kurt Bittel*, eds. R.M. Boehmer and H. Hauptmann, 349-360.
- Mellink, R. (1975). *Review of Artemis von Ephesos und Verwandte Kulstatuen aus Anatolien und Syrien*. Leiden : E. J. Brill.
- Meriçboyu, A. Y. (2001). *Antikçağ'da Anadolu Takıları*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları.
- Meriçboyu, Y. & Atasoy, S. (1969). *The Kanlıbağ Tümülüs at İzmir*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Merker, G. S. (2000). *The Sanctuary of Demeter and Kore, Terracotta Figurines of the Classical, Hellenistic and Roman Periods*, Corinth 18/4, New Jersey.
- Mertens, J.&Rose, M. E.&Vassos, K. (2000). *Ancient Art from Cyprus: The Cesnola Collection In The Metropolitan Museum Of Art*. New York: The Metropolitan Museum.
- Mertens, R.&Hermay, A. (2014). *The Cesnola Collection of Cypriot Art*. New York: Metropolitan Museum of Art.
- Miller, M. C. (1989). “The Ependytes in Classical Athens”, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 58, 3, 313-329.
- Minarovicova, E. (2005). “The History Of Hairstyles In The Mirror Of Ancient Coins Part I” *BIATEC*, 13(10), 2005.
- Minaz, Ö. (2013). *Truva Dönemi Takıları ve Günümüze Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mollard-Besques. (1963). *Catalogue Raisonne des figurines et Reliefs en terre Cuites Grecs Etrusques et Romains du Museum du Louvre, II* (1), Myrina, Paris.
- Morkholm, O. (2001). *Early Hellenistic Coinage: From the Accession of Alexander to the Peace of Apamea (336-188 B.C.)*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Morton&Eden, (2010). *A Collection of Exceptional Ancient Greek Coins*. London.
- Moushmov, N. (1912). *A. Ancient Coins of the Balkan Peninsula and the Coins of the Bulgarian Monarchs*. Sofia: G. I. Gavazov.
- Murat, K. M. (2018). *Aydın Arkeoloji Müzesi’ndeki Bir Grup Roma İmparatorluk Dönemi Sikkesi*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Murray, M. (1983). “Early and Classical Greece”, *Gold Jewelry, Craft, Style and Meaning from Mycenae to Constantinopolis Louvain-la Neuve*, 45-62.
- Müller, V. K. (1915). *Der Polos: Die Griechische Götterkron*. Berlin.
- Nancy, S. (1993). “Heraia ve Prenuptial Başlangıç Ayinlerinde Kadın Atletik Kostümü”, *Amerikan Arkeoloji Dergisi*, 97 (3), 85-100.
- Naumann, F. (1983). *Die Ikonographie der Kybele in der phrygischen und der griechischen Kunst*. Istanbul: Tübingen.
- Naumann, R. (1971). *Architektur Kleinasien Von Ihren Anfängen Bis Zum Ende Der Hethitischen Zeit*. Wasmuth.
- Neugebauer, K. A. (1952). *Die Griechischen Bronzen der Klassischen Zeit und des Hellenismus*, Berlin.
- Newell, E. T. (1937). *Royal Greek Portrait Coins*. New York.

- Nielsen, T. H. (2007). *Olympia ve Klasik Hellenic Şehir-Devlet Kültürü*. Historisk-filosofiske Meddeleser 96. Kopenhag: Danimarka Kraliyet Bilimler ve Edebiyat Akademisi.
- O'Brien, J. V. (1993). *The Transformation of Hera: A Study of Ritual, Hero and the Goddess In The Illiad*. Lanham: Rowman&Littlefield.
- O'Connor, D. (1993). *Amenhotep III Hükümdarlığı Üzerine Perspektifler*. George Washington Üniversitesi.
- Ohnefalsch-Richter, M. (1893). *Kypros: The Bible and Homer*. Londra.
- Okan, E. (2016). “Tykhe ya da Fortuna”, *Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Yayınları*, 1(1), 1-14.
- Okçu, R.&v.d. (2005). *Bursa Arkeoloji Müzesi Sikke Teşhir Kataloğu* (Birinci basım). Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Olbrycht, M. J. (2014). “The Diadem In The Achaemenid And Hellenistic Period”, *Anabasis*, 5, 177-187.
- Onaran, A. (2019). *Antik Yunan ve Roma Çağlarında Mousa Tasvirleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Onurkan, S. (1988). *Doğu Trakya Tümülüsleri Maden Eserleri* (Birinci basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Oswyn, M. (1995). *Antik Yunan Dünyası Sözlüğü* (Birinci basım). British: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Otto, E. (2018). “Dating Geologic Gold Deposits and Authenticating a Greek Gold Tiara, An Ancient Gold Chalice, and Swimming Dragon Artifacts Of the Chinese Han dynasty”, *Altın Bülten*, 139-144.
- Önal, M. (2013). *Poseidon ve Euphrates Evleri Belkıs/Zeugma* (Birinci basım). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Önder, M. (2006). “Manisa Müzesi’ndeki Smyrna Sikke Definesi”, *Arkeoloji Dergisi*, VII, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Önol, İ. (2009). *2001-2007 Yılları Arasında Klaros Kazılarında Ele Geçen Sikkeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özatilla, N. M. (2018). *Anadolu’da Kadın Saçının Simgesel Değeri ve Sanatta Kullanımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Özay, S. (1996). *Eski Mısır Tekstil ve Giyim Tarihine Giriş* (Birinci Basım). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Özcan, F. (2012). “Grek ve Roma Dünyasında Gül”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 1-29.

- Özgan, R. (1990). “İ.S. I. yüzyıl Tralleis Yontuculuğu”, *X. Türk Tarih. Kongresi (1986)*, 247-284.
- Özgan, R. (2013). *Roma Portre Sanatı* (Birinci basım). İstanbul: Bilgin Kültür Sanat Yayınevi.
- Özgüç, T. (1986). *Kültepe-Kaniş II, Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar*. Ankara.
- Özgülnar, N. (2007). *Perge Kazılarında Bulunmuş Takılar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan, G. M.&Güray, G. Ç. (2009). “A Mediterranean: Myrtus Communis L. (Myrtle)”, *Ankara University, Faculty of Pharmacy, Department of Pharmaceutical Botany*, Ankara, 159-168.
- Özkan, S. (2012). “Pers Hakimiyetinde Anadolu’da Sikke Basımı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(27), 239-246.
- Özkan, T. (1990). “Dardanos Höyüğü, Nekropolü Kurtarma Kazısı”, *MKKS*, 1.
- Öztürk, F. (2007). *Efes Müzesi Pişmiş Toprak Figürinleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Özyiğit, Ö. (1992). “Efes Müzesindeki Arkaik Dönem Sonu Buluntuları”, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, 6, 91-106.
- Padgett, J. M. (2003). *The Centaur’s Smile. The Human Animal in Early Greek Art*, Ausstellungskatalog Princeton University Art Museum, Princeton.
- Palagia, O. (2009). *Art in Athens During The Peloponnesian War* (1.Basım). Cambridge: CUP.
- Palol, D. (1967). “Das Okeanos-Mosaik in der römischen Villa zu Dueñas (Prov. Palencia)”, *MM*, 8, 196–225.
- Papapostolou, J. (1981). *Girit* (Birinci basım). Clio Editions Athens.
- Parke, H. W. (1986). *Festivals of the Athenians*. London: Thames and Hudson.
- Parrish, D. (1984). *Season Mosaics of Roman North Africa*. Roma: Giorgio Bretschneider.
- Peçen, S.(2018). *Ayasuluk Tepesi ve Aziz Yuhanna Teologos Bazilikası Kazılarında Devşirme Malzeme Olarak Kullanılan Heykeltıraşlık Eserler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Pedley, J. G. (1993). *Greek Art And Archaeology*. New York: Harry N. Abrams.
- Peker, M. (2015). “İzmir İli Nif Dağı Kazısı Buluntusu Altın Diademler. *Gold Diadems from the Nif Mountain Excavations, İzmir*”, *Mediterranean Journal of Humanities*, 2, 307- 312.

- Pendergast, S.&Pendergast, T.&Hermsen, S. (2014). *Fashion, Costume, and Culture: Clothing, Headwear, Body Decorations, and Footwear Through the Ages*. 1, Thomson Gale.
- Pfuhl, E.&Möbius, H. (1977). *Die Ostgriechischen Grabreliefs*. Band I, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Pfuhl, E.&Möbius, H. (1979). *Die Ostgriechischen Grabreliefs II*. Mainz am Rhein, Verlag Philipp Von Zabern.
- Pınarcık, P.&Gökçe, B. (2020). “ Geç Hitit Devletleri Dönemi Dini Yapısı Üzerine Gözlemler. Observations on the Religious Structures of the Neo Hittite City States”, *Cedrus* (VIII), 147-176.
- Picard, A. J. (1948). *Les Beaux-Arts En France*. Passe et Avenir.
- Picard, T. M. (1968). *Les Thermes du Thiasse Marin Á Acholla*. AntAfr.
- Pinnock, F. (2018). *A City of Gold For the Queen: Some Thoughts About the Mural Crown of Assyrian Queens*. Multa Per Aequora. Il polisemico significato della moderna ricerca archeologica.
- Pisani, M. (2006). “The Collection of Terracotta Figurines in The British School of Athens”, *BSA*, 101, 269 – 368.
- Plantzos, D. (1993). “On The Cult Of Arsinoe Philadelphos”, *Achaiognosia*, 7, 119-134.
- Platz-Horster, G. (2001). *Antiker Goldschmuck: Altes Museum-Eine Auswahl der ausgestellten Werke der Antikern Sammlung Staatliche*. Berlin.
- Polat-Becks, A.&Metin, H. (2014). “Pisidia’dan Plouton-Kore Betimli Bir Adak Steli ve Yöre Kültü Hakkında Düşündürdükleri” *Adalya*, 17, 145-158.
- Polatçıl, K. H. (2019). *Laodikeia’da Bulunan Hellenistik Dönem Sikkeleri (2002-2018)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Pomery, S. B. (2004). *A Brief History Of Ancient Greece: Politics, Society and Culture*. New York: Oxford University Press.
- Pottier, E.&Reinach, S. (1886). *Terres cuites et autres Antiquities trouvées dans la nécropole de Myrina, Catalogue Raisonné*. Paris.
- Prost, F. (1999). “La statue cultuelle d’Apollon à Délos”, *REG*, 112, 37-60.
- Racinet, A. (2003). *The Complete Costume History*. China, Tascehen.
- Ramsay, W. M. (1888). “ A Study of Frigian Art I”, *JHS*, 9, 350-382.
- Ramsay, W. M. (1889). “Syro Cappadocian Monuments in Asia Minor”, *Athenische Mitteilungen*, 14, 170-191.

- Reade, J. (2009). “Fez, Diadem, Turban, Chaplet: Power-Dressing at the Assyrian Court”, *Studia Orientalia*, 239-264.
- Reinach, S. (1924). “A Greek Original and Its Roman Copies”, *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, 45(256), 4-15.
- Renhed, L. (2012). *Dancing Trought The Ages in Greece*, Department of Archaeology and Ancient History Lund University, Sweden.
- Richard, A. (2003). *Antik ve Ortaçağ Nubia Tarihi Sözlüğü*. Korkuluk Presi.
- Richard, P. (1999). *Ancient Egypt Coloring Book/ Anglais*. British Museum.
- Richardson, B. R. (1898). “Terra-Cotta Figurines from Corinth”, *Archaeological Institute of America*, 2(3), 206-222.
- Richter, G. M. A. (1954). *Catalogue of Greek Sculptures in the Metropolitan Museum of Art*. Oxford: Clarendon.
- Richter, G. M. A. (1960). *A Handbook The Grek Art*, London: The Paidon Press.
- Richter, G. M. A. (1966). “Olympia’daki Pheidian Zeus”, *Hesperia: Atina’daki Amerikan Klasik Araştırmalar Okulu Dergisi*, 35(2), 166-170.
- Richter, G. M. A. (1984). *Yunan Sanatı* (Birinci basım). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ridgway, S. (1970). *The Severe Style in Greek Sculpture*, Princeton. N. J., Princeton Üniversitesi Yayınları.
- Ridgway, S. (1984). *Roman Copies of Greek Sculpture: The Problem of the Originals*. Michigan University.
- Ridgway, S. (1990). *Classical and Near Eastern Archaeology Birds, “Meniskoi,” and Head Attributes in Archaic Greece*. Bryn Mawr College Scholarship, Research, and Creative Work at Bryn Mawr College Classical and Near Eastern Archaeology Faculty.
- Ridgway, S. (1993). *The Archaic Style in Greek Sculpture*2. Chicago.
- Ritter, W. H. (2009). *Diadem und Königsherrschaft. Untersuchungen zu Zeremonien und, Rechtsgrundlagen des Herrschaftsantritts bei den Persern, bei Alexander dem Großen und im Hellenismus*. Cambridge University Press.
- Ritti, T.&Şimşek, C.&Yıldız, H. (2000). “Dediche e katagrafa dal Santuario Frigio di Apollo Lairbenos”, *EA*, 32, 1 - 88.
- Rizzo, G. E. (1932). *Prassitele*. Roma: Treves-Treccani-Tumminelli.
- Robert, L. (1960). “Hellenica: Recueil d’épigraphie De Numismatique et D’antiquités Grecques”, *Hellenika*, 11/12.
- Robinson, D. (1952). *Excavation at Olynthos XIV, Terracottas, Lamps and Coins Found in 1934 and 1938*. Baltimore.

- Robinson, D. M.&Graham, W. J. (1934). *Excavations at Olynthus. Part VIII. The Hellenic House. A Study of the Houses Found at Olynthus with a Detailed Account of Those Excavated in 1931 and 1934*, The Johns Hopkins University Studies.
- Rogic, D. (2012). *Wreath Its Use And Meaning In Ancient Visual Culture*. The Institute of Archaeology, Belgrade, Serbia.
- Roller, D. W. (2010). *Cleopatra. A Biography*. Women in Antiquity Series, Oxford University Press.
- Roller, E. L. (1983). *Midas 'ın Efsanesi* (ikinci basım). İstanbul: Klasik İlkçağ Yayınları.
- Roller, L. E. (2004). *Ana Tanrıça'nın İzinde: Anadolu Kybele Kültü* (Birinci basım). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Roman, L.&Roman, M. (2010). *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*, New York.
- Root, M. C. (1979). *The King And Kingship In Achaemenid Arttextes Et Memories*. E.J. Brill Leiden, Universite de Liege.
- Ross, G. (2000). *Old French Series*. Cambridge Ontario.
- Rovithis, F.&Livanioui, E. (2018). “Symbols on Ancient Coins of the Roman Empire”, *Depht of Astrophysics, Astronomy & Mechanics, Faculty of Physics, Athens University*, 189-212.
- Rudolph, C. (2003). *Das “Harpyien-Monumnet” von Xanthos*.
- Sağırkaya, H. (2016). *Zeki Karaoğlu Özel Koleksiyonundan Ionia Bölgesi Yunan ve Roma Dönemi Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sanchez, G. M. (2019). “The Dress and Colour of Mithraism: Roman or Iranian Garments?”, *Mannheimer Geschichtsblätter Sonderveröffentlichung 4 Titel o, Abschnitt*, 123-134.
- Sarıcı, İ. Ş. (2013). *Diyarbakır ve Mardin Müzelerindeki Hellenistik Dönem Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sazcı, G. (2007). *Troia Hazinesi*. İstanbul: Aygaz Yayınları.
- Scatozza Höricht, L. A. (2010). “Kyme di Eolide e l'oro di Dioniso: Nuovo Diadema Dalla Necropoli”, *Archäologischer Anzeiger*, 1, 105-123.
- Schauer, P. (1980). *Ein bronzzeitlicher Schmuckdepotfund aus dem Persisch-Türkischen Grenzgebiet*, *Archäologisches Korrespondenzblatt*.
- Schliemann, H. (1881). *İllios: Stadt und Land Der Trajane*. Leipzig.
- Schliemann, H. (1991). *Kazı Raporları ve Mektuplarından Seçme Parçalarla Troya* (On üçüncü baskı). İstanbul: Sandoz Kültür Yayınları.

- Schmidt, D. v.d., (1994). “Eine Modereise ins antike Griechenland” ‘*Heidelberger Textilprojekte*, C.2, Schneider Verlag Hohengehren GmbH., Baltmannsweiler.
- Schmidt, E. F. (1953). *Persepolis I: Structures, Reliefs, Inscriptions*. Chicago: The University of Chicago Oriental Institute Publications.
- Schmidt, E. F. (1970). *Persepolis III: The Royal Tombs and Other Monuments*. Chicago: The University of Chicago Oriental Institute Publications.
- Schmidt, S. (1991). *Hellenistische Grabreliefs: typologische und chronologische Beobachtungen*, Böhlau, Köln-Wien.
- Schneider-Lengyel, J. (1936). *Antiquariat Kreussel*. Germany: Kulmbach.
- Schreiber, D. A. (2008). *Artemis Ephesia'nın Takıları*. Viyana: Phoibos Yayınevi.
- Schweitzer, B. (1969). *Die geometrische Kunst Griechenlands. Frühe Formenwelt im Zeitalter Homers*. Köln.
- Scott, B. (2010). *Yenilik Mitleri*. O'Reilly Media, Inc.
- Seeher, J. (2011). *Taşa Yontulu Tanrılar Hitit Kaya Tapınağı Yazılıkaya* (Birinci basım), İstanbul: Ege Yayınları.
- Sekunda, N. (1986). *The Ancient Greeks* (Birinci basım). Ospery Yayıncılık.
- Sezer, S. S. (2009). *Smyrna Hellenistik ve Roma Devri Heykeltıraşlık Eserleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Shahbazi, A. S. (1992). “Clothes: Iranian Costumes in the Median and Achaemenid Periods”, *Encyclopædia Iranica*, 5, 722-737.
- Sincar, N. (2018). *Pisidia Bölgesi Mısır Tanrıları ve Kült Alanları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Smith, J. M. (2013). *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri* (Birinci basım), Ankara: Midas Yayınları.
- Smith, M. A. (1904). *A Catalogue Sculpture In The Department Of Greek And Roman Antiquities*. British Museum, London.
- Smith, M. J. (2012). *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*. (Çev. Dağlı, G.). Ankara: Genesis Yayınları.
- Smith, R. R. R. (2013). *Hellenistik Heykel* (çev. A. Yoltar-Yıldırım). İstanbul: Homer Yayınevi.
- Smith, R.R.R. (1991). *Hellenistic Sculpture*. New York.
- Smith, T. J. (1997). “Votive Reliefs from Balboura and Its Environs”, *Anatolian Studies*, 47, 29.

- Sokullu, Ö. (2003). *Antik Dönem Ege Kültüründe Takı Sanatı: İzmir Arkeoloji Müzesi Takı Koleksiyonundan Örnekler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Sonkaya, K. A. (2019). *Lydia Bölgesi Hellenistik Dönem Mezar Stelleri* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sowerby, R. (2012). *Yunan Kültür Tarihi* (Birinci basım). İzmir: İnkılap Kitapevi.
- Stephen, D. R. (2006). *Dexiosis and Dextrarum Iunctio: The Sacred Handclasp In the Classical and Early Christian World*.
- Stewart, A. (2017). “Hellenistic Freestanding Sculpture from the Athenian Agora, Part 3: Agathe Tyche, Aphrodite, Artemis, Athena, Eileithyia”, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 86(1), 83-127.
- Stewart, A. v.d. (2019). “Classical Sculpture from the Athenian Agora, Part 2: The Friezes of the Temple of Ares (Temple of Athena Pallenis)” *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens* , 88(4), 625-705.
- Stone, S. v.d., (1889). *The Word of Roman Costume*. Catalogue of Casts in the Museum of Classical Archaeology, Wisconsin.
- Stout, A. M. (1994). *Jewellery as a symbol of status in the Roman Empire. The World of Roman Costume*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Summerer, L. (2007). “Picturing Persian Victory: The Painted Battle Scene on the Munich Wood”, *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 13, 3-30.
- Summerer, L.&Kienlin, A. (2007). “Kelainai: Afyon’daki Pers Kenti”, *Arkeo Atlas*, 6, 74-83.
- Sutherland, C. H. V. (1999). *RIC I, From 31 BC. to AD. 69*. London: Spink and Son.
- Sweet, W. E. (1804). *Sport and Recreation in Ancient Greece: A Sourcebook with Translations*. University Press.
- Swindler, M. H. (1915). “ The Penthesilea Master”, *American Journal of Archaeology*, 19(4), 398-417.
- Swindler, M. H. (1916). “The Bryn Mawr Collection of Greek Vases”, *American Journal of Archaeology*, 20(3), 308-345.
- Symons, D. J. (1987). *Costume of Ancient Greece* (Birinci basım). New York: Chelsea House.
- Şahan, M. (2006). *Yeni Tralleis Kazılarında Bulunan Hamam Rölyefleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Şahin, A.&Özbey, S. (2017). “Nekropol Kazıları”, *Apollonia Araştırmaları*, 1, İstanbul.

- Şahin, D. (2007). *Roma Dönemi Mozaik Betilerine Göre Nereid İkonografisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şahin, E. (2018). *Aspendos'un Aphrodite Kastnietis Kültü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, N. (1996). "Beyaz Lekythos'lar Işığında Atina'da Ölü Kültü ve Ölüm İkonografisi", *Arkeoloji Dergisi*, IV, 143-167.
- Şahin, v.d., (2005). "Klaros 2005 (5. Yıl)", 28. *KST*, 1, 589 – 608.
- Şahin, v.d., (2008). "Klaros, 2006", 29. *KST*, 3, 427 – 448.
- Şakar, G. (2009). *Smyrna Antik Kentinde Bulunan Pişmiş Toprak Figürinler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şakar, G. (2015). *Smyrna Terrakotaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şenergüç, G. (2010). *Anadolu'da Mithras ve Kalıntıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şimşek, F. (2019). *Anadolu'da Toplum Hayatında Kadın (Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit Dönemleri)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tacheva, H. (1983). *Eastern Cults in Moesia Inferior and Thracia (5 th Century B.C. - 4 th Century A.D.)*, Leiden.
- Tahberer, S. (2006). *Adana Arkeoloji Müzesi Hellenistik ve Roma Dönemler, Terracotta Figürinlerin Yapım Tekniklerinin Araştırılması ve Uygulanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Tahir, A. (2004). *Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda* (Üçüncü baskı), İstanbul: Mithat Giyim.
- Talloon, P. (2011). "Pagandan Hristiyan'a. Sagalassos'tan Maddi Kültürde Dini İkonografi" *Antik Putperestliğin Arkeolojisi*, 7.
- Talloon, P. (2015). "Pisidia Kültü. Büyük İskender'den Hristiyanlığın Yükselişine Kadar Güneybatı Küçük Asya'da Dinsel Uygulamalar", *Doğu Akdeniz Arkeolojisinde Çalışmalar*, 10, Turnhout: Brepols.
- Talloon, P.&Poblome, J. (2019). "The Age of Specialization. Dionysus and the Production of Wine In Late Antiquity: A View From Sagalassos ", *Olba*, 27, 413-422.
- Tanrıver, D. S. (2009). *Apollon Klaros Kültü, Kehanet Pratikleri ve Adakları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Tarhan, A. (2006). *2002-2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kabartma Buluntuları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Taşlıklioğlu, Z. (1963). *Anadolu'da Apollon Kültü ile İlgili Kaynaklar* (Birinci basım). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Yayınları.
- Taşlıklioğlu, Z. (1971). *Trakya'da Epigrafiya Araştırmaları*. İstanbul: 2. Cilt.
- Tavukçu, A. Y. (1999). *Troas Bölgesi Terrakotta Figürinleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tek, A. T. (2009). “1971-2002 Yılları Arasında Arykanda Kazılarında Bulunan Pamphylia Bölgesine Ait Sikkeler” *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World*. 345-356.
- Tekçam, T. (2007). *Arkeoloji Sözlüğü* (Birinci basım). İstanbul: Alfa Basım. Tekin, O. (2008). *Antik Numismatik ve Anadolu* (Üçüncü basım). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tekin, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş* (On üçüncü basım), İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekin, O. (2010). *Eskiçağ'da İstanbul'da Balık ve Balıkçılık* (Birinci basım). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- The Weber Collection, (1926). Volume (III), Part I, *Greek Coins*, Asia, By L. Forrer, London.
- Thompson, L. (2007). *Roman Art*. New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Thompson, G. (1965). “Iranian Dress in the Achaemenian Period. Problems concerning the Kandys and Other Garments,” *Iran*, 3, 121-126.
- Thurston, H. (1898). *Klasik Eski Eserler Harpers Sözlüğü*. New York: Harper ve Kardeşler.
- Tierney, T. (1998). *Ancient Greek Costumes Paper Dolls (History of Costume)*.
- Tolun, V. (2009). “Assos Batı Nekropolü'nden Ele Geçen Terrakotta Heykelcikler”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 130, 43-56.
- Tolun, Veysel. (2006). “Assos Nekropolü'nden Klasik Dönem Atlı Heykelcikler”, *Anadolu Arkeolojisine Katkıları 65. Yaşında Abdullah Yaylalı'ya Sunulan Yazılar*, 201-206, İstanbul: Hitit Color.
- Toohy, P. (2010). “Death and Defin in the Ancient World”, *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome*, 10, Oxford University Press.
- Torelli, M. (1982). *Typology and Structure of Roman Historical Reliefs*, The University of Michigan Press, Ann Arbor.

- Torkaman, A. B. (2018). *Shira, Persepolis Antik Kentinin Arkeolojik Park Kapsamında Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Torlak, H. (2011). “Anadolu Kültüründe Defne Ağacı”, *Yolculuk*, 79, 95-97.
- Tosun, M. (2015). “Fethiye Müzesi’ndeki Dioskuros ve Tanrıça Tasvirli Adak Stellerinin İkonografik, Epigrafik ve Tipolojik Özellikleri”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 1-30.
- Toynbee, J. M. C. (1924). “Britannia on Roman Coins of the Second Century A.D.” *JRS*, 14, 142-157.
- Treister, M.Y. (2001). *Hammering Techniques in Greek and Roman Jewellery and Toreutics*. Leiden.
- Trendall, A.D. (2011). *Red Figure Vases of South İtalyan and Sicily*. London:Thames &Hudson.
- Tsigarida, B. (2010). “Selanik Arkeoloji Müzesi Koleksiyonunda Orta Makedonya’dan Yeni Bir Altın Mirtle Eskisi”, *British School at Athens*, 105, 305-315.
- Tulunay, E. T. (2010). “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2008 Yılı Kazısı”, *KST*, 31(2), 387-408.
- Turan, B. (2016). *Antik Çağda Kadın Saçı: Arkaik ve Klasik Heykellerinden Örnekler Işığında Biçimsel Bir Değerlendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turgut, M. (2018). *Hitit Dini Ritüellerinde Kullanılan Objeler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tülek, F. (2004). *Late Roman and Early Byzantine floor mosaics in Cilicia*, Yayınlanmış Doktora Tezi, University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Tülek, F. (2005-2006). “Antik Silifke Mozaiklerinde İmgelenen Yaşam”, *Silifke Müzesi Konferansları, Silifke Müze Müdürlüğü Yayınları*, 34-46.
- Türe, A. (2004). *Takılar ve Süs Taşlarında Sembollerin Dili* (Üçüncü basım). İstanbul: Goldaş Kültür Yayınları.
- Türe, A. (2005). *Takının Öyküsü* (Dördüncü basım). İstanbul: Goldaş Kültür Yayınları.
- Türe, A. (2006). *Takı ve Mücevherin Öyküsü* (Birinci basım). İstanbul: Gold news yayını.
- Türkoğlu, S. (2002). *Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam*. İstanbul: Atılım Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi.
- Uçankuş, H. (2002). *Ana Tanrıça Kybele’nin ve Kral Midas’ın Ülkesi* (Birinci baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Ulansey, D. (1989). *Mithras Gizlerinin Kökeni* (Birinci basım). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ulansey, D. (1991). *The Origins of the Mithraic Mysteries: Cosmology and Salvation in the Ancient World*, Paperback.
- Uslu, L. (2018). *Antik Yunan'da Kadın Betimlemeleri ve Kadının Statüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Uygun, Ç. (2019). “Adana Müzesi’nden Diadem Örnekleri”, *Olba*, 27, 265-306.
- Uzun, K. (2002). “Klazomenai’den Bir Grup Pişmiş Toprak Oyuncak Bebek”, *II. Pişmiş Toprak Eserler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 64-69.
- Ünal, A. (2002). *Hititler Devrinde Anadolu* (Birinci basım). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2009). *Roma Dönemi Sanatında Eyalet Kişileştirmeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünan, S. (2010). “Mezar Buluntuları Işığında Samsun-Amisos’da Hellenistik Dönem Takıları/Hellenistic Period Ornaments in Samsun-Amisos in the Light of Grave Finds”, *2. Uluslararası Katılımlı Mücevher-Takı Tasarımı ve Eğitimi Sempozyumu*, 353-359.
- Ünlü, G. (2016). *Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Knidos Tarihi ve Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Üstüner, A.C. (2007). *Hellen Uygarlığı II. Görüntüler*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Valavanis, P. (2004). *Games and Sanctuaries in Ancient Greece: Olympia, Delphi, Isthmia, Nemea, Athens*. Los Angeles.
- Van Loon, M.&Hans, N.&Güterbock, G. (1972). “The 1970 Excavation at Korucutepe Near Elazığ”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, 19(1), 127-132.
- Vardar, N. A. (1992). *Anadolu’da Kybele Tasvirleri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Veli, S. (2010). *Assur Resim Sanatı* (Birinci basım). Ankara: TTK Yayınları.
- Vermaseren, M. J. (1987). “Asia Minör”, *CCCA*, 1, Vermaseren.
- Verrall, A.W. (1900). *Hellenic Studies*.
- Von Aulock, H. (1963). *Die Münzprägungen der Kilikischen Stadt Mopsos*. Archäologischer Anzeiger, Deutsches Archäologisches Institut.
- Von Grave, V. (1970). “Der Alexandersarkophag und seine Werkstatt”, *IstForsch*, 28.

- Von Mach, E. (1905). *A Handbook Of Greek and Roman Sculpture*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Bureau Üniversitesi, ABD.
- Webbe, N. L. (1986). *The Three Graces in Renaissance: Origins and Transformations Of A Theme. Volumes I and II*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Boston University Graduate School, Boston.
- Weber, B. I. (2014). “Non-Greek Headdresses in the Greek East”, *Tiarae, Diadems and Headdress in the Ancient Mediterranean Culture Symbolism and Technology*, 95-113.
- Webster, T. (1950). *Greek Terracottas*. England: Penguin Books.
- Wilcox, R. T. (2013). *The Mode in Hats and Headdress: A Historical Survey with 198 Plates*. Courier Corporation Yayınları.
- Wilkinson, T. (1999). *Erken Hanedan Mısır*. Abingdon: Oxon, Routledge.
- William, M. (2007). *Tapınaklar, Mezarlar ve Hiyeroglifler: Antik Mısır'ın Popüler Bir Tarihi*. Korkuluk Presi.
- Williams, D.&Jack, O. (1994). *Greek Gold: Jewellery of the Classical World*. Londra: British Museum Press.
- Winter, F. (1903). *Die Antiken Terrakotten III 1. Die Typen der figürlichen Terrakotten*.
- Winter, F. (1903). *Die Antiken Terrakotten III 1. Die Typen der Figürlichen Terrakotten I*, Berlin ve Stuttgart.
- Woolley, S. L&Mallowan, M. (1976). *The Old Babylonian Period. Ur Excavations 7. Ed. T.C. Mitchell*. Publications of the Joint Expedition of the British Museum and of the University Museum, University of Pennsylvania, to Mesopotamia. London: British Museum Publications Ltd.
- Wrigley, R. (1997). “Bir devrimsel belirtkenin farklı anlamları: Fransız Devrimi'nde Özgürlük Başlığı”, *Fransız Tarihi*, 11(2), 131-169.
- Yacı, A. (2013). *Büyük İskender'e Kadar Thrakia Khersonesosu'ndaki Kentler ve Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yağcı, R. (2000). “Anadolu Medeniyetler Müzesi Koleksiyonundaki, Greko-Pers Damga Mühür Grubu”, *Olba*, III, 1-5.
- Yanmaz, K. H. (2016). “Galatia Krallık Dönemi (Tolistoboglar Dönemi) Pessinus Darphı Sikkeleri”, *OÜSOBİAD*, 215-135.
- Yavaşca, G. (2019). *Trakya'da Roma İmparatorluk Tanrıça Kültleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Yeganeh, H. A.&Nadereh, N. (2011). *Persepolis Achaemenian Souvenir*. Gooya House of Culture & Art.

- Yılmaz, F. (2008). *Arkaik Dönem Batı Anadolu Resim Sanatı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz, H.&Akkemik, Ü&Karagöz, Ş. (2012). *Istanbul University, Vocational High School of Forestry, Department of Ornamental Plants*, Istanbul University, Forestry Faculty, Department of Forest Botany.
- Yılmaz, Z. (2002). *Kabeiroi Kültü ve Betimleri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yost, S. L. (2008). *Shared Symbols and Cultural Identity The Goddess Tyche on Coins from the Roman Province of Syria*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, University of Illinois at Chicago.
- Yücel, Ç. (2018). “ Diyarbakır Arkeoloji Müzesi’nden Bir Grup Pers Süvari Figürini”, *Social Science Studies*, 6(2), 42-56.
- Yükler, O. (2018). *İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki Bir Grup Hellenistik Dönem Sikkeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Zabel, B.&Meadows, A. R. (2002). “Myndos, The Myndos 1996 Hoard”, *CH*, 9, 244-252.
- Zignani, P. (2010). *Le Temple d’Hathor à Dendara: relevés et Etude Architecturale*. Bibliothèque d’étude. Le Caire: Institut François D’archeologie orientale.
- Zwierlein-Diehl, E. (2007). *Antike Gemmen und ihr Nachleben*. Berlin.

İnternet Kaynakları

- Web 1. <https://apelasyon.com/yazi/62/doga-ask-tutku-sarmasik>, Erişim tarihi: 24.05.2021.
- Web 2. <https://apelasyon.com/yazi/38/ciceklerin-kralicesi-gul>, Erişim tarihi: 24.05.2021.
- Web 3. <https://apelasyon.com/yazi/36/daphne-defne>, Erişim tarihi: 25.05.2021.
- Web 4. <https://www.arkeo-tr.com/laodikeia-efes-gibi-marka-olacak.html> , Erişim tarihi: 25.05.2021.
- Web 5. <https://tr.glosbe.com/tr/grc/>, Erişim tarihi: 26.05.2021.
- Web 6. <https://www.cngcoins.com/>, Erişim tarihi: 26.05.2021.
- Web 7. <https://www.luggat.com/>, Erişim tarihi: 27.05.2021.
- Web 8. www.canakkalekulturturizm.gov.tr, Erişim tarihi: 27.05.2021.
- Web 9. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>, Erişim tarihi: 28.05.2021.

4. LEVHALAR

Levha 1

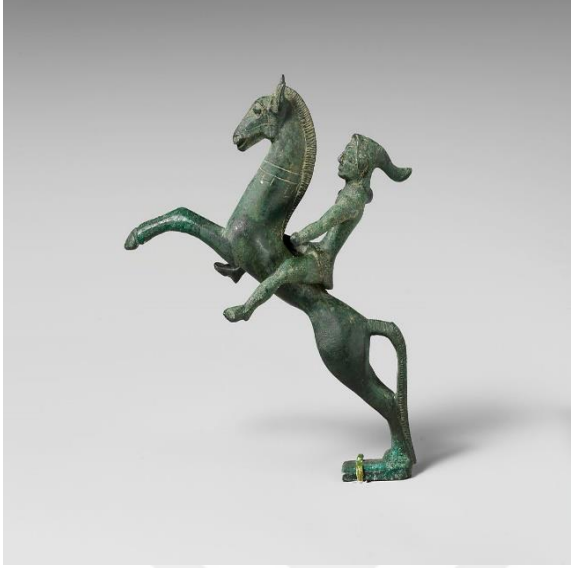

Fig. 1. Phryg başlıklı atlı savaşçı heykelcik, MÖ 5. yüzyıl başları. Metropolitan Sanat, Müzesi.

Fig. 2. Phryg başlıklı Attis büstü, MS 2. yüzyıl. Fransa Milli Kütüphanesi.

Fig. 3. Ravenna sınırları içinde yer alan Phryg başlıklı 3 magi, MS 284-641.

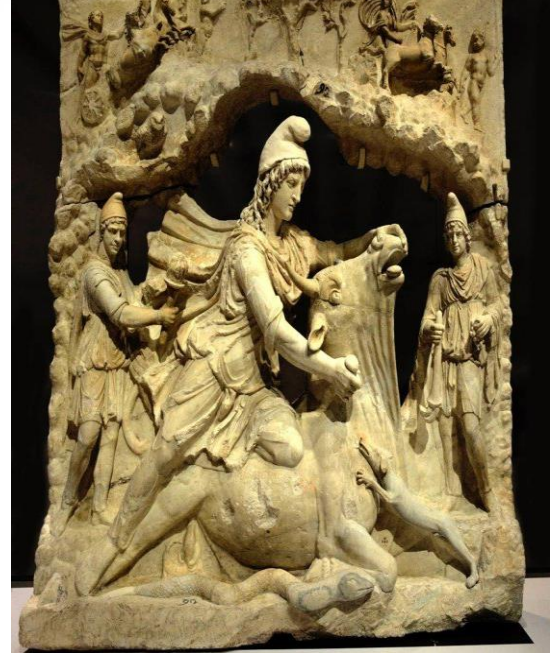

Fig. 4. Roma'dan Mithra rölyefi, MS 2-3. yüzyıl. Louvre Müzesi.

Fig. 5. Roma'dan Mithra Rölyefi, MS 2-3 yüzyıl Louvre Müzesi.

Fig. 6. Kommagene Kralı Antihos (sol), Mithra (sağ) kabartması. Nemrut Dağı, MÖ 1. yüzyıl.

Fig. 7. Phryg başlıklı pişmiş toprak erkek heykelcik başı, MÖ 6. yüzyıl. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi.

Fig. 8. Phryg başlıklı pişmiş toprak atlı oyuncak figürü, MÖ 5. yüzyıl II. yarısı. Çanakkale Arkeoloji Müzesi.

Fig. 9. Khios'dan Phryg başlıklı Attis betimli bir sikke, MÖ 407-302.

Fig. 10. Khios'dan Phryg başlıklı Attis betimli bir sikke, MÖ 407-302.

Fig. 11. Aigai'dan Phryg başlıklı pişmiş toprak Attis büstü, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 12. Aigai'dan Phryg başlıklı pişmiş toprak Attis büstü, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 13. Tarsus'tan Phryg başlıklı pişmiş toprak heykelcik, MÖ 3. yüzyıl. Adana Arkeoloji Müzesi.

Fig. 14. Phryg başlıklı pişmiş toprak kadın heykelcik başı, MÖ 3. yüzyıl. Adana Arkeoloji Müzesi.

Fig. 15. Kilikkia kökenli Phryg başlıklı pişmiş toprak erkek savaşçı heykelcik, MÖ 3. yüzyıl. Çanakkale Arkeoloji Müzesi.

Fig. 16. Kilikkia kökenli Phryg başlıklı pişmiş toprak erkek savaşçı heykelcik, MÖ 3. yüzyıl. Çanakkale Arkeoloji Müzesi

Fig. 17. İtalya'dan Roma İmparatorluğu Dönemi Phryg başlıklı figürler.

Fig. 18. Laodikeia'dan Phryg başlıklı Dacia'lı esir, MS 113.

Fig. 19. Pire'den omzunda Eros olan Phryg başlıklı erkek figür kabartması, MÖ 4. yüzyıl.

Fig. 20. *Paris'in Kararı* isimli Etrüsk bronz ayna, MÖ 4. yüzyıl. İngiltere Fitzwilliam Müzesi.

Fig. 21. Taranto'dan Phryg başlıklı erkek savaşçı heykelcik, MÖ 350-300.

Fig. 22. Taranto'dan Phryg başlıklı pişmiş toprak Attis heykelcik, MÖ 350-300.

Fig. 23. *Septimus Severus Kemerinden*, Phryg başlıklı asker kabartması. Roma İmparatorluk Dönemi, MS 203.

Fig. 24. Taranto'dan ismi *Gaudenia Nikene*, mermer lahit üzerindeki Phryg başlıklı erkek kabartması (soldan üçüncü), Roma İmparatorluk Dönemi.

Fig. 25. Apulia'dan kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde pilos'lu erkek başı, MÖ 4. yüzyıl. Louvre Müzesi.

Fig. 26. Attika'dan pilos'lu pişmiş toprak erkek heykelcik, MÖ 1. yüzyıl.

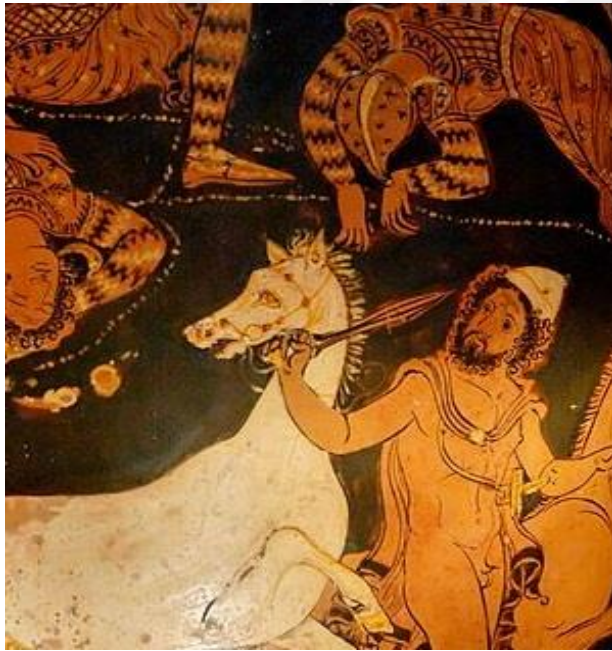

Fig. 27. Apulia'dan kırmızı figür tekniğinde situla. Pilos'lu Odysseus figürü, MÖ 360. İtalya Napoli Müzesi.

Fig. 28. Ithaca'dan pilos'lu Odysseus betimli bir sikke, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 29. Attika'dan pilos'lu Dioskuros kardeşler heykeli, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 30. Smyrna'dan pilos'lu pişmiş toprak *Tapınak Oğlanı* heykelcik, Geç Klasik Dönem. İzmir Arkeoloji Müzesi.

Fig. 31. Smyrna'dan pilos'lu pişmiş toprak *Tapınak Oğlanı* heykelcik, Arkaik Dönem. İzmir Arkeoloji Müzesi.

Fig. 32. Aigai'dan pilos'lu pişmiş toprak erkek heykelcik başı, Hellenistik Dönem.

Fig. 33. Laodikeia'dan *Cysta Mystica*'nın yanlarında pilos'lu Dioskuros kardeşlerin betimlendiği bir sikke, MÖ 1. yüzyıl.

Fig. 34. Phokaia'dan pilos'lu Kabeiros betimli bir sikke, MÖ 4. yüzyıl.

Fig. 35. Attika'dan bronz pilos'lu çoban heykelcik, MÖ 6. yüzyıl. Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 36. Smyrna'dan pilos'lu pişmiş toprak Grotesk başı, MS 2-3. yüzyıl.

Fig. 37. Dacia'dan pilos'lu erkek figürü ile kişileştirilmiş Dacia eyaletinin betimlendiği bir sikke, MS 2. yüzyıl.

Fig. 38. Iuliopolis'den pilos'lu Hephaistos betimli bir sikke, MS 244-249.

Fig. 39. Halae'den pilos'lu pişmiş toprak erkek işçi heykelcik, Arkaik Dönem.

Fig. 40. Roma'dan Manumission Töreni'nin betimlendiği kabartma. Pilos'lu iki köle kabartması, MÖ 1. yüzyıl.

Fig. 41. Petasos görseli, MÖ 6. yüzyıl

Fig. 42. Attika'dan kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde petasos'lu Hermes figürü, MÖ 530.

Fig. 43. Berlin ressamına ait kırmızı figür tekniğinde amphora gövdesi. Petasos'lu Hermes, MÖ 550-530. Gregoryen Etrüsk Müzesi.

Fig. 44. Berlin ressamına ait kırmızı figür tekniğinde stamnos gövdesi. Petasos'unu yana almış Hermes figürü, MÖ 550. Louvre Müzesi.

Fig. 45. Ainos'dan petasos'lu Hermes betimli bir sikke, MÖ 5. yüzyıl

Fig. 46. Vulci'den kırmızı figür tekniğindeki Douris Ressamı'na ait kyliks. Petasos'lu Theseus figürü Sciron'u denize atarken, MÖ 480. Berlin Altes Müzesi.

Fig. 47. Petasos'lu pişmiş toprak atlı oyuncak heykelcik, MÖ 470-460. Diyarbakır Arkeoloji Müzesi.

Fig. 48. Pergamon'dan petasos'lu hizmetçi bir kadına ait pişmiş toprak başı, MÖ 4. yüzyıl. Berlin Müzesi.

Fig. 49. Lykia'dan petasos'lu Hermes betimli bir sikke, MÖ 4. yüzyıl.

Fig. 50. Kilikkia'dan petasos'lu Hermes betimli bir sikke, MÖ 4. yüzyıl.

Fig. 51. Lykia'dan petasos'lu Hermes betimli bir sikke, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 52. Parion'dan petasos'lu genç Hermes steli, MS 1. yüzyıl.

Fig. 53. Makedonya'dan petasos'lu Hermes betimli bir sikke, MÖ 400.

Fig. 54. Atina Akropolis'ten Parthenon Friz detayı. Petasos giymiş atlı figür kabartması, MÖ 432.

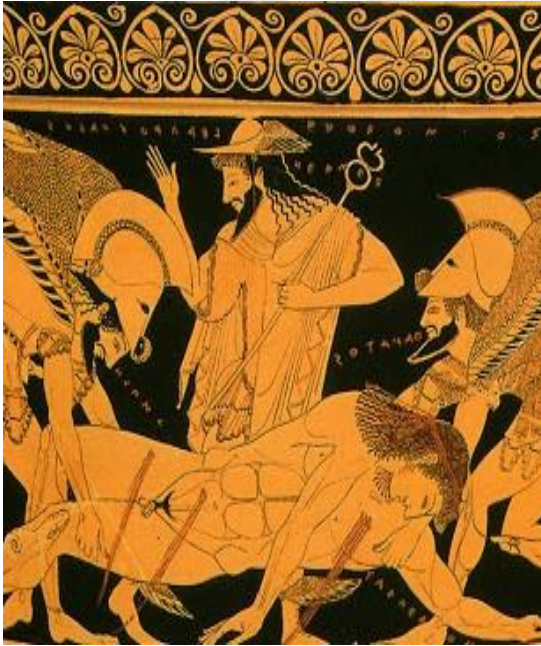

Fig. 55. Euphronios ressamına ait kylix krateri. Ortada petasos'lu Hermes, MÖ 515. Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 56. Pheneos'dan petasos'lu Hermes erken dönem sikke örneği, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 57. Boeotia'dan tholia'lı pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ geç 3. yüzyıl.

Fig. 58. Tanagra'dan tholia'lı pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ 320. Louvre Müzesi.

Fig. 59. Vulci'den, Aberdeen ressamına ait kırmızı figürlü kylix tondosu. Sağdaki sakkos'lu kadın figür, MÖ 470-460. Louvre Müzesi.

Fig. 60. Ampyxs ile kullanılan sakkos. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası, MÖ 4. yüzyıl.

Fig. 61. Sakkos'lu kadın figür, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 62. Phokaia'dan sakkos'lu Nymphe betimli bir sikke, MÖ geç 6. yüzyıl.

Fig. 63. Phokaia'dan sakkos'lu Nymphe betimli bir sikke, MÖ geç 6. yüzyıl.

Fig. 64. Knidos'tan sakkos'lu Aphrodite betimli bir sikke, MÖ 530-520.

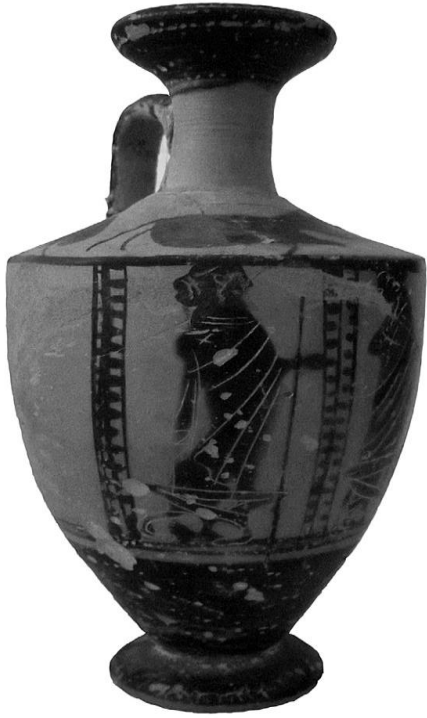

Fig. 65. Attika'dan beyaz zeminli omuzlu lekythos. Ortada sakkos'lu kadın figür, MÖ 6. yüzyıl II. çeyreği. Konya Arkeoloji Müzesi.

Fig. 66. Knidos'tan sakkos'lu Aphrodite betimli bir sikke, MÖ 490-394.

Fig. 67. Ksanthos'tan *Uçan Nikeler* Kabartması. Sakkos'lu Nike, MÖ 470-450. İstanbul Arkeoloji Müzesi.

Fig. 68. Aigai'dan sakkos'lu pişmiş toprak kadın başı, MÖ 5-4. yüzyıl.

Fig. 69. Sakkos'lu pişmiş toprak kadın başı, MÖ 3. yüzyıl. İstanbul Arkeoloji Müzesi.

Fig. 70. Dutuit ressamına ait kırmızı figür tekniğinde oinokhoe. Ortada sakkos'lu kadın figür, MÖ 500-475.

Fig. 71. Üzerinde sakkos'lu kadın figür bulunan yüzük, MÖ 5. yüzyıl.

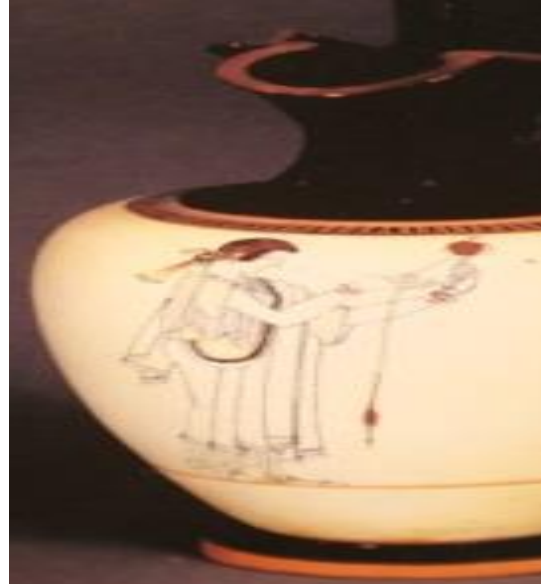

Fig. 72. Beyaz zeminli oinokhoe. Üzerinde dokuma yapan sakkos'lu kadın figür, MÖ 490-480. Brygos ressamı.

Fig. 73. Macron Ressamı'na ait kırmızı figür teknikli kyliks gövdesi. Ortada Dionysos, sol yanında flüt çalan sakkos'lu kadın figür, MÖ 490-480.

Fig. 74. Kırmızı figür tekniğinde oinokhoe. Libasyon yapan sakkos'lu kadın figür, MÖ 460.

Fig. 75. Kleophon Ressamı'na ait kırmızı figür tekniğinde stamnos. Libasyon yapan sakkos'lu kadın figür savaşa uğurlarken, MÖ 440-430.

Fig. 76. Apulia'dan kırmızı figür teknikli kyliks tondosu. Ortada sakkos'lu oturan kadın figür, MÖ 340-330.

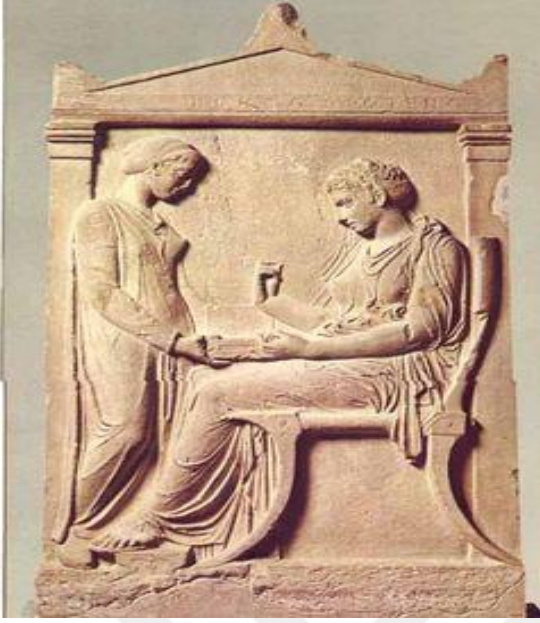

Fig. 77. Atina'dan sakkos'lu Hegeso ve hizmetlisinin betimlendiği mezar steli, MÖ 410-400. Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi.

Fig. 78. Skyphos üzerinde sakkos'lu kadın başı, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 79. Taranto'dan sakkos'lu oturan tanrıça heykeli (Persephone-Hera-Aphrodite?), MÖ 475-450.

Fig. 80. Siyah zeminli lekythos üzerinde sakkos'lu kadın başı, MÖ 330-300.

Fig. 81. Taranto'dan sakkos'lu pişmiş toprak kadın başı, MÖ 350-330.

Fig. 82. Medma'dan ismi Adonis Miti olan mermer sunak. Ortada sakkos'lu kadın figür kabartması, MÖ 490.

Fig. 83. Paestum'dan kırmızı figür tekniğinde lebes gamykos. Kekryphalos'lu kadın başı, MÖ 4. yüzyıl.

Fig. 84. Apulia'dan kırmızı figürlü epikhysis. Ortada kekryphalos'lu kadın başı, MÖ 530.

Fig. 85. Kırmızı figür tekniğinde lekythos. Ortada müzik aleti çalan kekryphalos'lu kadın figürü, MÖ 480-470.

Fig. 86. Kırmızı figür tekniğinde pelike. Müzik aleti çalan kekryphalos'lu (sol) kadın figür, MÖ 440-430.

Fig. 87. Kırmızı figür tekniğinde krater. Ortada kekryphalos'lu kadın figür, MÖ 420-390.

Fig. 88. Kekryphalos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 89. Roma Campania'dan kekryphalos'lu kadın başı kabartması, MÖ 50.

Fig. 90. Thassos'tan Cleomenes'in kızı Philis'in kekryphalos'lu kabartması, MÖ 450. Louvre Müzesi.

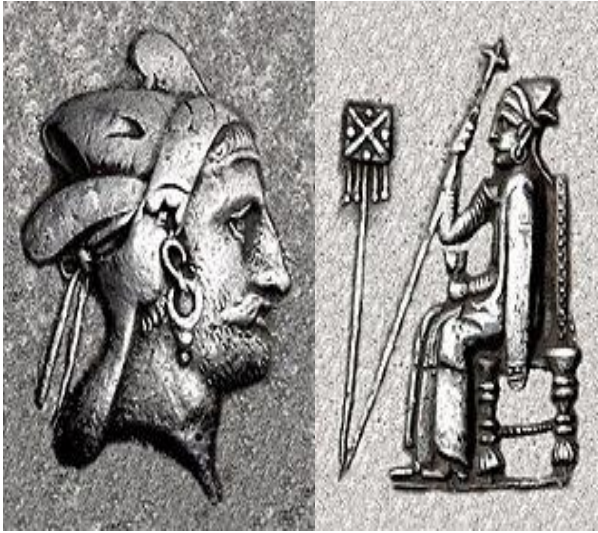

Fig. 91. İran'dan Pers kralı Bagadates'in kyrbasia betimli bir sikkesi, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 92. İran'dan Pers kralı Ardakhshir'in kyrbasia betimli bir sikkesi, MÖ 3. yüzyıl.

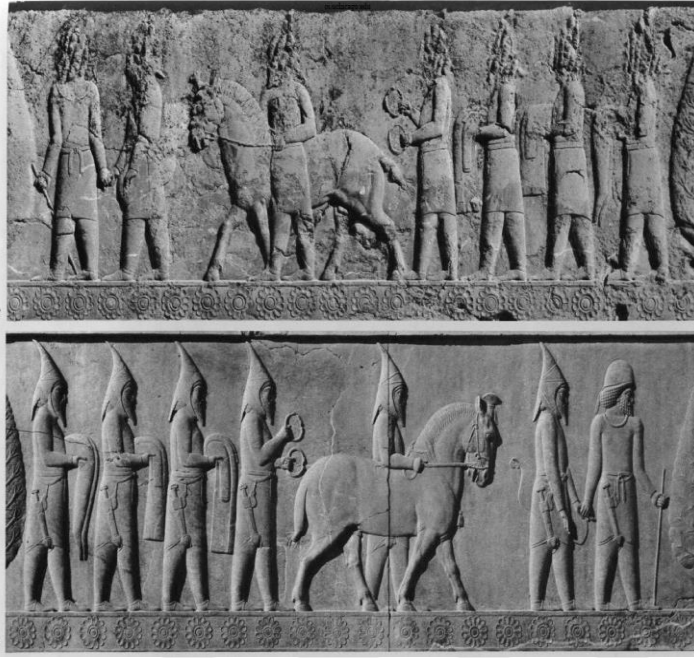

Fig. 93. Apadana'dan saka'lı askerler kabartması, MÖ 6. yüzyıl. İran.

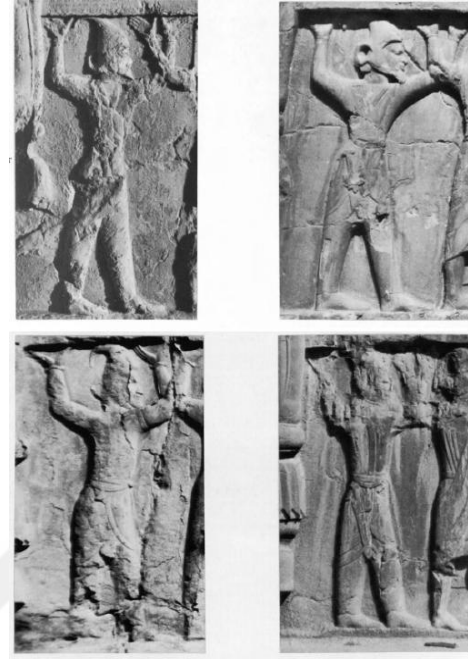

Fig. 94. Apadana merdivenleri 11.delegasyon. Saka'lı erkek figürler,MÖ 6. yüzyıl. İran.

Fig. 95. İran'dan Behistun Yazıtı. Saka'lı erkek figür kabartması, MÖ 582-485.

Fig. 96. Girit'ten polos'lu bronz Hera başı, MÖ 7. yüzyıl II. yarısı.

Fig. 97. Trallies'den polos'lu karyatid heykel, MÖ 1. yüzyıl. İstanbul Arkeoloji Müzesi.

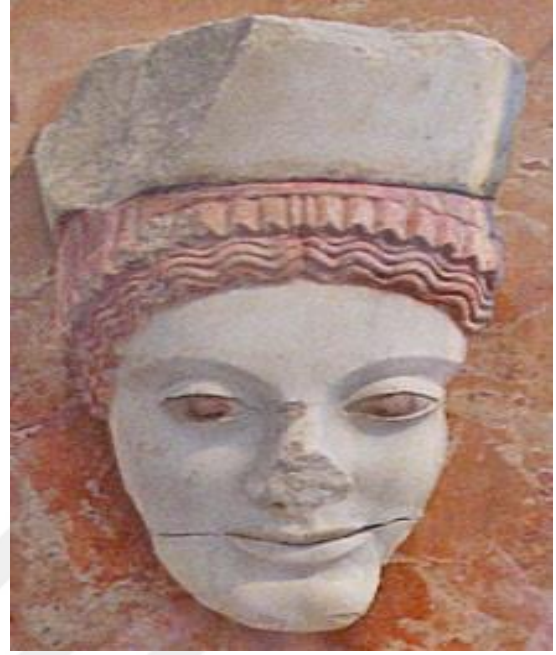

Fig. 98. Atina Parthenon'dan polos'lu kore başı, MÖ 500. Atina Akropolis Müzesi.

Fig. 99. Thebes'den polos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ 450-440. Biritsh Müzesi.

Fig. 100. İbiza'dan polos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 101. *Çorum Yazılıkaya Anıtı*. Polos'lu 12 Hitit tanrı kabartması, MÖ 13. yüzyıl.

Fig. 102. Karkamış'tan polos'lu *Karkamış* *Kubaba* kabartması, MÖ 1000.

Fig. 103. Agrigento Demeter Kutsal Alanından polos'lu Demeter-Persephone pişmiş toprak büstü, MÖ 5-4. yüzyıl. Antonino Salinas Bölgesel Arkeoloji Müzesi.

Fig. 104. Sicilya'dan polos'lu pişmiş toprak Demeter büstü, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 105. Labrandous'dan polos'lu bronz Zeus heykelciği, MS 1. yüzyıl

Fig. 106. Minos Uygarlığı'ndan polos'lu Yılanlı Tanrıça Heykelciği, MÖ 1600.

Fig. 107. Minos Uygarlığı'ndan polos'lu Haşhaşlı Rahibe Heykelciği, MÖ 1200-1100.

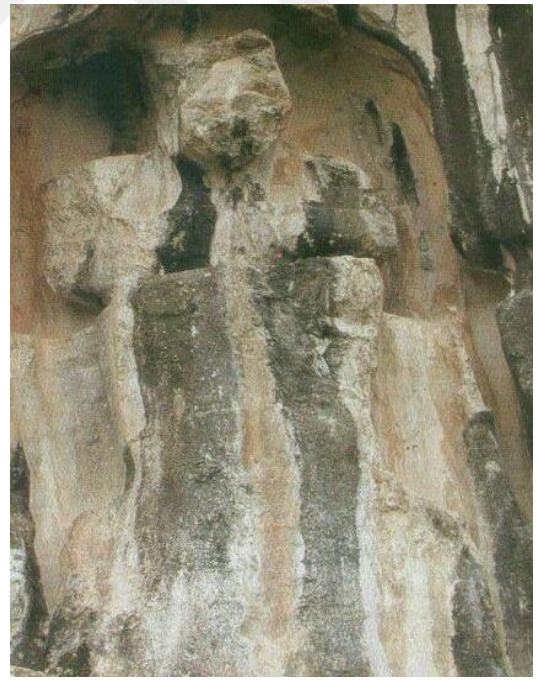

Fig. 108. Manisa'dan Akpınar Kaya Anıt'ı. Polos'lu Kybele kabartması, MÖ 1200.

Fig. 109. Malatya'dan *İspekçür Steli*. Ayakta duran polos'lu kadın figür, MÖ 11. yüzyıl. Sivas Arkeoloji Müzesi.

Fig. 110. Sam'al Zincirli Höyük'ten ziyafet sahneli ortostat. Polos'lu iki erkek figür kabartması, MÖ 10. yüzyıl.

Fig. 111. Çorum'dan polos'lu pişmiş toprak *Salmanköy Kybele'si*, MÖ 8. yüzyıl.

Fig. 112. Çorum'dan polos'lu pişmiş toprak *Boğazköy Kybele'si*, MÖ 6. yüzyıl.

Fig. 113. Gordion'dan polos'lu Kybele kabartması, MÖ 6. yüzyıl.

Fig. 114. Antalya'dan polos'lu fildişi *Antalya C Kybele'si*, MÖ 7. yüzyıl sonu MÖ 6. yüzyıl başı.

Fig. 115. Antalya'dan polos'lu bronz *Antalya B Kybele'si*, MÖ 7. yüzyıl.

Fig. 116. Ankara'dan polos'lu *Bahçelievler Kybele Steli*, MÖ 6. yüzyıl.

Fig. 117. Panayır Dağı'ndan polos'lu Kybele steli, MÖ 4. yüzyıl.

Fig. 118. Afyon'dan *Aslankaya Anıtı*. Polos'lu Kybele kabartması, MÖ 7. yüzyıl.

Fig. 119. Polos'lu Kybele betimli bir sikke, MS 79-81. Etnografya Etnografya Müzesi.

Fig. 120. Pitane'den polos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, MÖ 6. yüzyıl son çeyreği. İstanbul Arkeoloji Müzesi.

Fig. 121. Halikarnasos'tan Demeter ve Persephone'ye adandığı düşünülen, polos'lu pişmiş toprak heykelcik, MÖ geç 5. yüzyıl.

Fig. 122. Klaros'tan polos'lu pişmiş toprak Apollon heykelcik, MÖ 6. yüzyıl.

Fig. 123. Smyrna'dan polos'lu Zeus ya da Dionysos pişmiş toprak heykelcik başı, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 124. Aigai'dan polos'lu pişmiş toprak Kybele heykelciği, MÖ 2-1. yüzyıl.

Fig. 125. Aigai'dan polos'lu pişmiş toprak
Kybele steli, MÖ 2-1. yüzyıl

Fig. 126. Aigai'dan polos'lu pişmiş toprak
Aphrodite heykelcik başı, MÖ 2-1.
yüzyıl.

Fig. 127. Aigai'dan polos'lu pişmiş toprak
Aphrodite heykelcik başı, MÖ 2-1.
yüzyıl.

Fig. 128. Aigai'dan polos'lu pişmiş toprak
heykelcik kadın başı, MÖ 2-1.
yüzyıl.

Fig. 129. Yüksek polos'lu *Aphrodite Stratonike* betimli bir sikke, MÖ 2. yüzyıl. İzmir Arkeoloji Müzesi.

Fig. 130. Knidos'tan arka yüzde *Artemis Hyakinthotrophos*'un polos betimli bir sikke, MÖ 200-150.

Fig. 131. Pergamon'dan polos'lu Herme steli, MÖ geç 3. yüzyıl. Akhisar Arkeoloji Müzesi.

Fig. 132. Lydia'dan mezar steli. Polos'lu iki adet erkek kabartması, MÖ 2. yüzyıl III. çeyreği. Akhisar Arkeoloji Müzesi.

Fig. 133. Yüksek polos'lu *Ephessos Artemis'i*, MS 1. yüzyıl. Efes Müzesi.

Fig. 134. Üç halat şeklindeki polos'u ile *Artemis Ephesia* heykeli, MS 1. yüzyıl. Efes Müzesi.

Fig. 135. Perge'den polos'lu rahibe heykeli, MS 1-2. yüzyıl. Antalya Müzesi.

Fig. 136. Smyrna'dan polos'lu iki adet kadın başı bulunan Hekate steli, MS 2. yüzyıl.

Fig. 137. Genius ve Dacia'nın polos'la kişileştirilmiş Traianus sikkesi, MS 53-117. Konya Etnografya Müzesi.

Fig. 138. Aspendos'tan yüksek polos'lu *Aphrodite Kastnietis* betimli bir sikke, MÖ 24-MS 14.

Fig. 139. Aspendos'tan yüksek polos'lu *Aphrodite Kastnietis* betimli bir sikke, MS 238-244.

Fig. 140. Aspendos'dan yüksek polos'lu *Aphrodite Kastnietis* adak steli, Roma İmparatorluk Dönemi.

Fig. 141. *Aphrodisias Aphrodite'si* yüksek polos'lu steli, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 142. Sparta'dan polos'lu *Artemis Orthia* fildişi steli, MÖ 8. yüzyıl.

Fig. 143. Atina Dipylon mezarlığından polos'lu fildişi kadın heykelcik, MÖ 731.

Fig. 144. Samos'tan polos'lu ahşap Hera heykelciği, MÖ 6. yüzyıl.

Fig. 145. Prinias'tan polos'lu oturan rahibe heykeli, MÖ 620-600.

Fig. 146. Attika'dan polos'lu *Lyons Koresi*, MÖ 6. yüzyıl. Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi.

Fig. 147. Attika dışında mezarlıktan gelen, polos'lu *Berlin Kore'si*, MÖ 570-560. Berlin Müzesi.

Fig. 148. Atina kroteryonundan polos'lu mermer sphenks başı, MÖ 580.

Fig. 149. Sparta'dan polos'lu mermer sphenks heykeli, MÖ 550.

Fig. 150. Delphoi'den yüksek polos'lu mermer karyatid heykel başı, MÖ 525.

Fig. 151. Gortyana Apollon Tapınağı'ndan yüksek polos taşıyan iki adet kadın figür kabartması, MÖ 630-620.

Fig. 152. Thebai'dan polos'lu Demeter ve Persephone pişmiş toprak heykelcikleri MÖ 620-600.

Fig. 153. Eleusis'ten bir seramik parçası üzerinde polos'lu Demeter ve Persephone betimlemesi, MÖ 500.

Fig. 154. Thebes'den polos'lu pişmiş toprak oturan erkek heykelcik, Geç Arkaik Dönem.

Fig. 155. Halae'den polos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, Geç Arkaik Dönem.

Fig. 156. Korinth'ten Aphrodite'ye adanan polos'lu pişmiş toprak kadın heykelcik, Geç Arkaik Dönem.

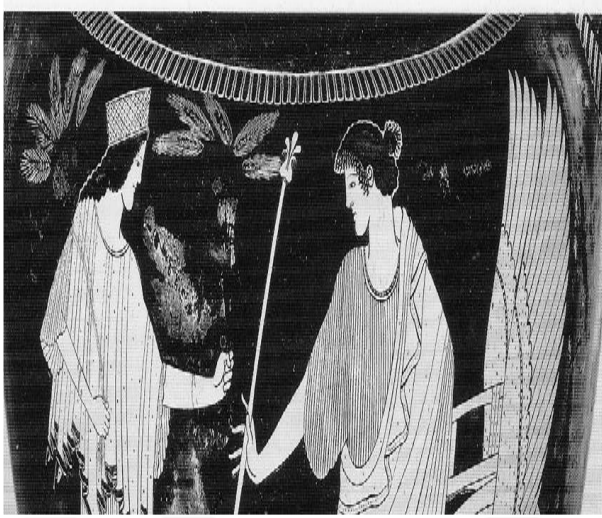

Fig. 157. Eleusis'ten volütlü krater üzerinde (solda) polos'lu Demeter figürü, MÖ 480.

Fig. 158. Eleusis'ten polos'lu Demeter (sol), sakkos'lu Persephone (sağ) betimli mermer kabartma, MÖ 460.

Fig. 159. Boeotia'dan polos'lu Demeter Thesmophoros pişmiş toprak büstü, MÖ 490.

Fig. 160. Atina'dan polos'lu Athena ve Kharitler kabartması. MÖ 4. yüzyıl, Atina Akropolis Müzesi.

Fig. 161. Metopontopolis'den polos'lu pişmiş toprak kadın başı, MÖ geç 6. yüzyıl.

Fig. 162. Taranto'dan polos'lu pişmiş toprak Demeter başı, MÖ 325-320.

Fig. 163. Roma'dan polos'lu Persephone betimli bir sikke, MS 235-285.

Fig. 164. Argos'tan polos'lu Hera betimli bir sikke, MÖ 370-350.

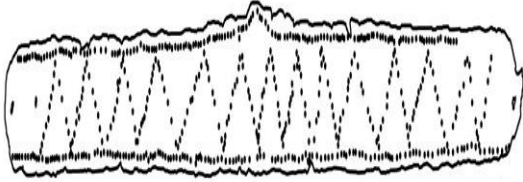

Fig. 165. Geometrik desenli alınlıklı diadem, Bronz çağı. Adana Arkeoloji Müzesi.

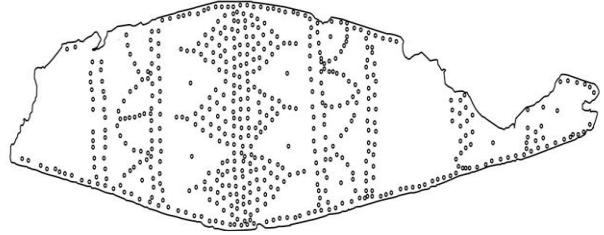
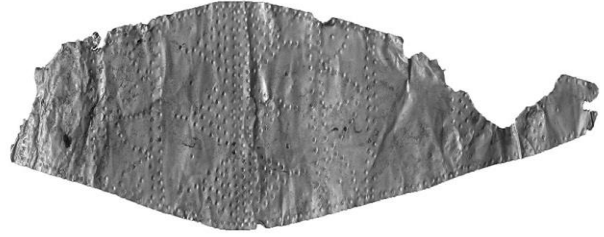

Fig. 166. Geometrik desenli bant diadem, Geometrik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.

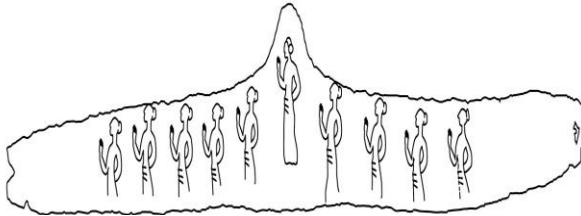

Fig. 167. Figürlü alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.

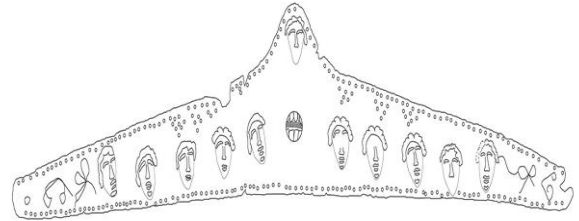
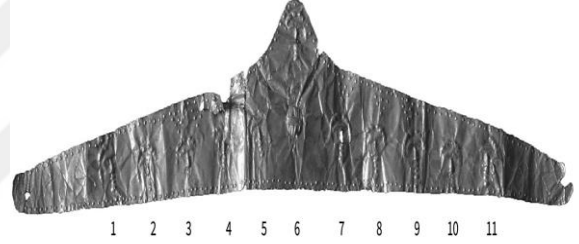

Fig. 168. Figürlü alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.

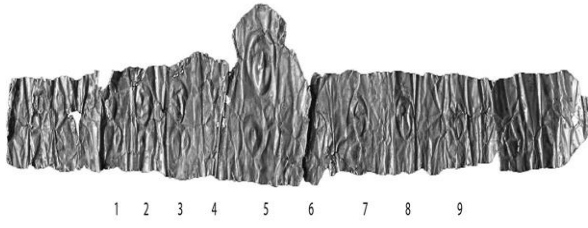

Fig. 169. Mitolojik figürlü alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.

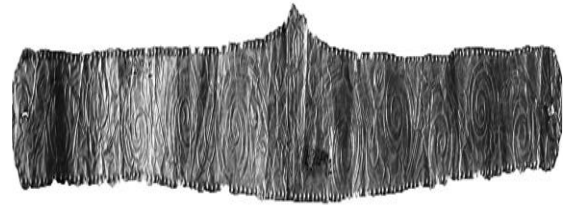

Fig. 170. Bitkisel motifli alınlıklı diadem Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.

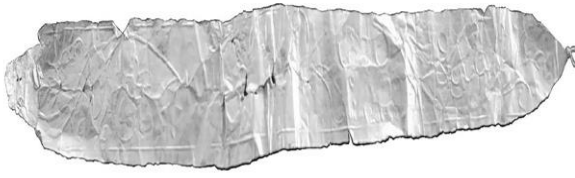

Fig. 171. Bitkisel motifli bant diadem, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.

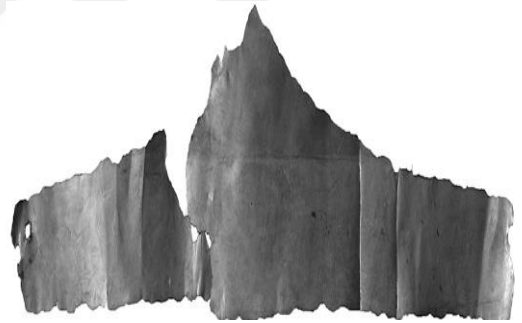

Fig. 172. Bezemesiz alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.

Fig. 173. Alacahöyük'ten altın bant diadem, MÖ 3. Bin'ler.

Fig. 174. Troia'dan altın bant diadem, MÖ 3. Bin'ler.

Fig. 175. Troia'dan altın sarkıtlı diadem, MÖ 3. Bin'ler.

Fig. 176. Troia'dan sarkıtlı diadem, MÖ 3. Bin'ler.

Fig. 177. Datça'dan altın alınlıklı diadem, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 178. Mısır'dan uraeuslu diadem, MÖ 1332-1322. Mısır Kahire Müzesi.

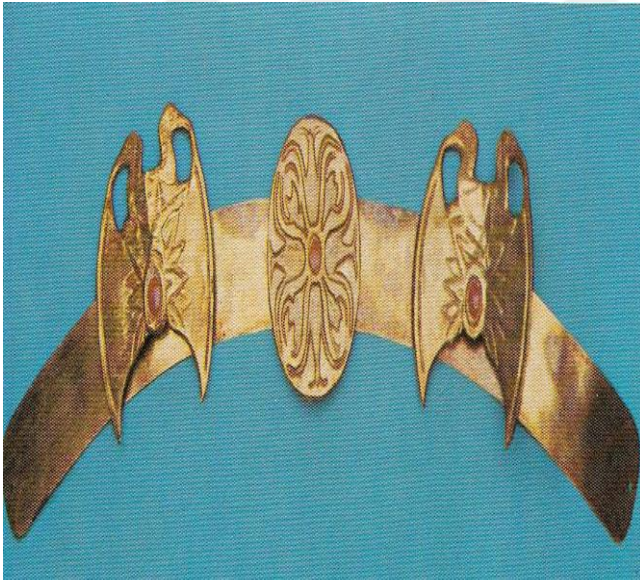

Fig. 179. Gize'den altın üç madalyonlu bant diadem, Eski Krallık Dönemi.

Fig. 180. Mısır'dan Kraliçe Nofret'in diademli kireçtaşı steli, MÖ 2660.

Fig. 181. Mısır'dan Prenses Sit-Hator'un diademi, Orta Krallık Dönemi.

Fig. 182. Mısır'dan İkiz Ceylanlı diadem, MÖ 1479-1425.

Fig. 183. İran'dan diadem'li Persli pişmiş toprak büstü, MÖ 520-480.

Fig. 184. İran'dan Behistun Yazıtı. Kral Darius'un diadem'li kabartması, MÖ 552-485.

Fig. 185. Asur diadem örneği.

Fig. 186. Kaniş Karumu'ndan Asur diademi, MÖ 2. Bin'ler.

Fig. 187. Asur'dan bir dikilitaş. Diadem'li erkek figürler, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 188. Asur'dan bir dikilitaş. Diadem'li erkek figürler, MÖ 810-783.

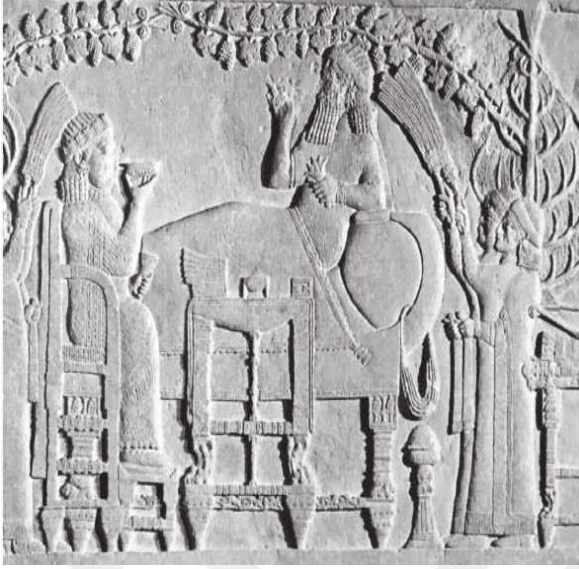

Fig. 189. Asur'dan diadem'li II. Sargon kabartması, MÖ 722-705.

Fig. 190. Asur'dan diadem'li Assurbanipal kabartması, MÖ 668-627.

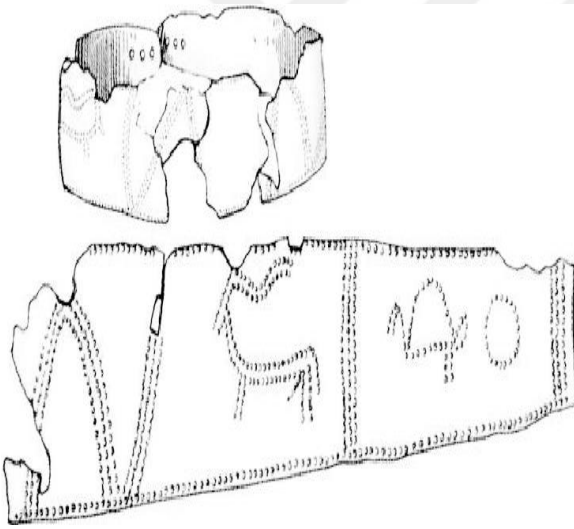

Fig. 191. Korucutepe'den erken bir diadem örneği, Geç Kalkolitik Dönem.

Fig. 192. Alacahöyük'ten kafes biçimli altın diadem, MÖ 2300.

Fig. 193. Nif Dağı'ndan altın alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem.

Fig. 194. Nif Dağı'ndan altın alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem.

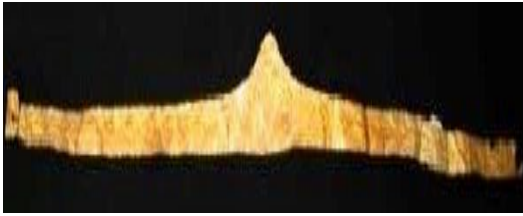

Fig. 195. Amisos'tan altın alınlıklı diadem, Hellenistik Dönem.

Fig. 196. Myken diademi, MÖ 1600-1100.

Fig. 197. Myken diademi, MÖ 1600-1100.

Fig. 198. Girit'ten altın bant diademler, MÖ 3. Bin'ler. İngiliz Ulusal Müzesi.

Fig. 199. Kıbrıs'tan diadem'li kuros başı, MÖ 6. yüzyıl I. yarısı. Metropolitan Sanat Müzesi.

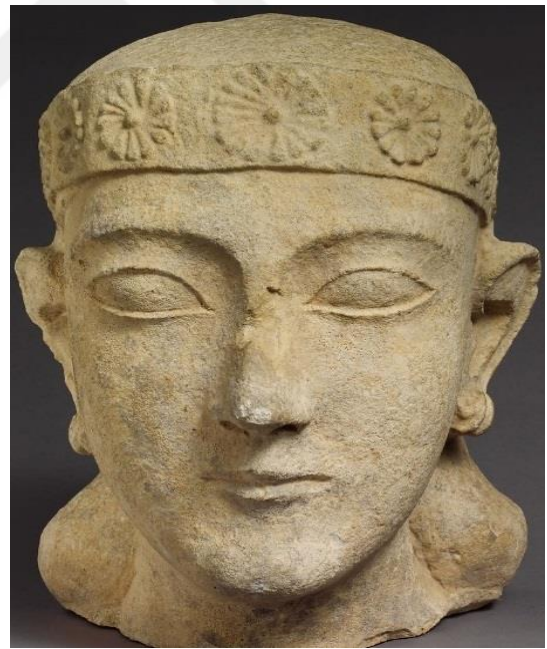

Fig. 200. Kıbrıs'tan diadem'li kuros başı, MÖ 6. yüzyıl ortası. Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 201. Kıbrıs'tan alınlıklı altın diadem. MÖ 4. yüzyıl, Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 202. Atina'dan diadem'li III. Aleksandros sikkesi, MÖ 3. yüzyıl. Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi.

Fig. 203. Seleukos kralı III. Antiokhos diadem'li sikkesi, MÖ 222-187. İngiliz Ulusal Müzesi.

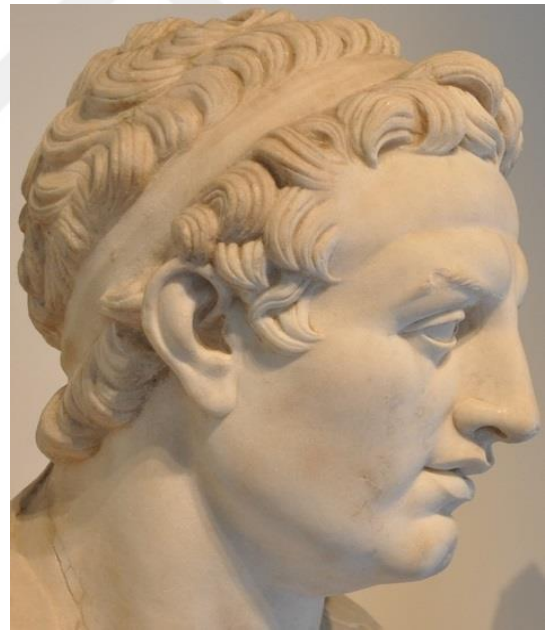

Fig. 204. Ptolemaios kralı III. Euergetes diadem'li büstü, MÖ 264-222. Roma Herculaneum Villası.

Fig. 205. Attika'dan *Herakles Dügümlü* altın diadem, MÖ 300-250. Metropolitan Sanat Müzesi.

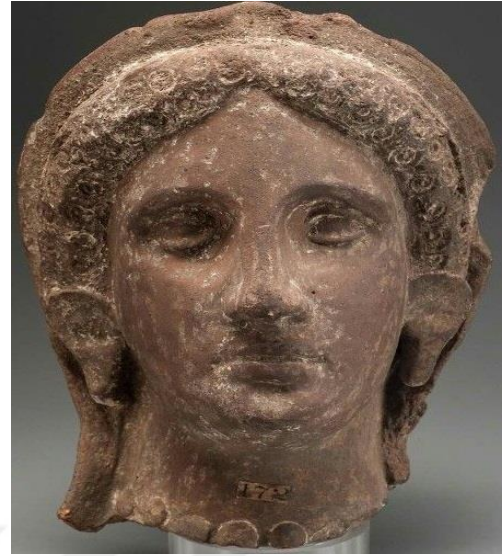

Fig. 206. Kıbrıs'tan diadem'li pişmiş toprak kadın büstü, MÖ 4. yüzyıl. Boston Güzel Sanatlar Müzesi.

Fig. 207. Güney İtalya'dan bir seramik parçası. Kırmızı figür tekniğinde diadem'li kadın figür, MÖ 440-420. Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 208. Attika'dan diadem'li sporcu mermer büstü, MÖ 3-2. yüzyıl. Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 209. Etrüsk'ten sütunlu krater. Kırmızı figür tekniğinde diadem'li Dionysos (?) başı, MÖ 330-320.

Fig. 210. Roma'dan stephane'li kadın heykel başı, MS 1-2. yüzyıl. Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 211. Roma'dan stephane'li kadın büstü, MS 1. yüzyıl.

Fig. 212. Aphrodisias'tan stephane'li Agrippina-Nero kabartması, MS 54.

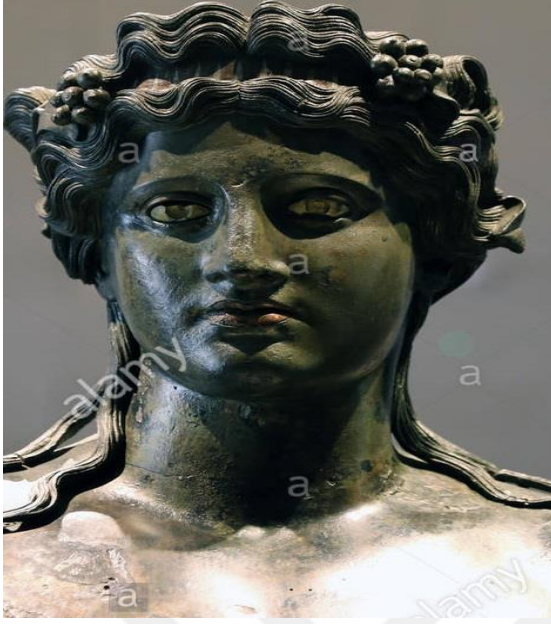

Fig. 213. Roma'dan diadem'li bronz Dionysos, MS 117-138. Ulusal Roma Müzesi.

Fig. 214. İmparator Julian'ın diadem'li sikkesi, MS 361-363.

Fig. 215. Meranda'dan saçları bantlı *Phrasikleia Kore*'si, MÖ 550-540.

Fig. 216. Leukothea'dan saçları bantlı bir kadın kabartması, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 217. Saçları bantlı mermer kadın başı, Hellenistik Dönem. Louvre Müzesi.

Fig. 218. Knidos'tan sphendone'li Aphrodite betimli bir sikke, MÖ 411-250.

Fig. 219. Knidos'tan sphendone'li Aphrodite betimli bir sikke, MÖ 411-250.

Fig. 220. Kibyra'dan sphendone'li pişmiş toprak kadın heykelcik başı, MS 2-3. yüzyıl.

Fig. 221. Roma'dan Sicilia eyaletini kişileştiren sphendone'li kadın betimlemeli bir sikke, MÖ 4. yüzyıl.

Fig. 222. Roma'dan Sicilia eyaletini kişileştiren sphendone'li kadın betimlemeli bir sikke, MÖ 340.

Fig. 223. Sphendone görseli.

Fig. 224. Medinaceli Sarayı'ndan sphendone'li Victoria kabartması, MS 117-138.

Fig. 225. Laodikeia'dan saçları kurdele ile bağlanmış genç kız kabartması, MS 2. yüzyıl.

Fig. 226. Tarsus'tan saçları kurdele ile bağlanmış pişmiş toprak Satyros başı, MÖ 2. yüzyıl.

Fig. 227. Tarsus'tan saçları kurdele ile bağlanmış pişmiş toprak Nike steli, MÖ 2. yüzyıl.

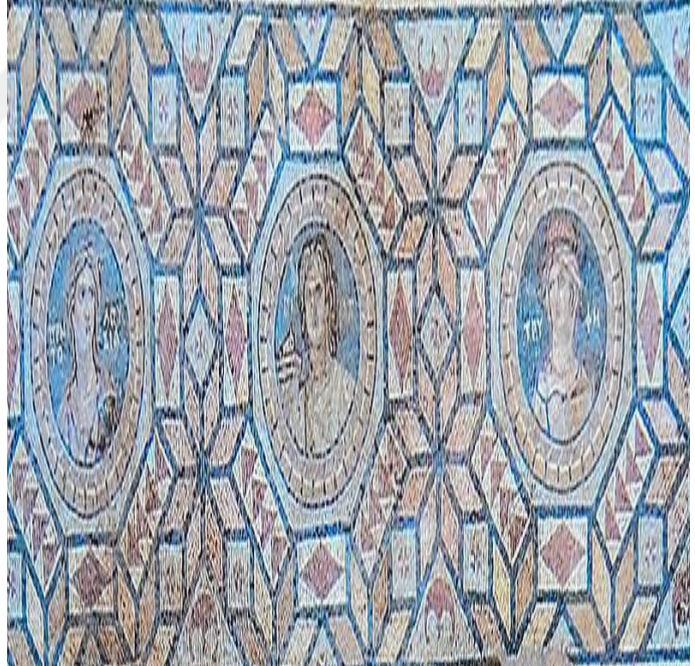

Fig. 228. Olba Manastırı'ndan saçları kurdeleli Tryphe (sağ) figürü, Roma İmparatorluk Dönemi.

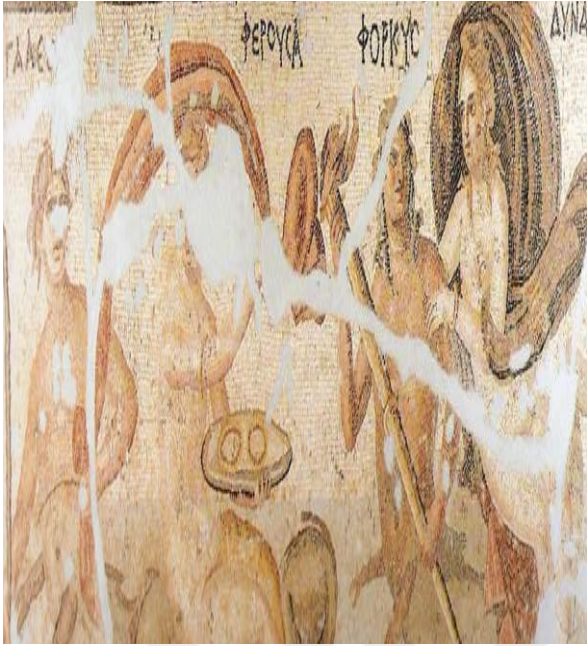

Fig. 229. Antiokheia'dan *Deniz Şöleni* isimli mozaik. Saçları kurdele ile bağlanmış Nereid figürü(sağ), Roma İmparatorluk Dönemi.

Fig. 230. Zeugma'dan *Dionysos-Ariadne Düğünü Mozaği*. Başlarında bant bulunan erkek figürler, MS 3-4. yüzyıl.

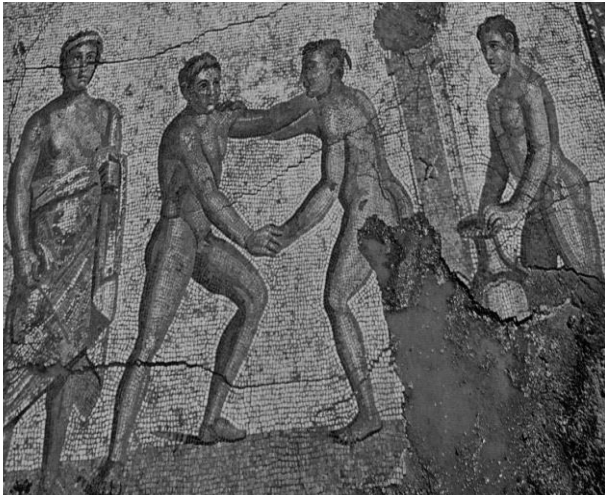

Fig. 231. *Güreşenler* isimli mozaik. Başlarında bant bulunan sporcu figürleri, MS 3-4. yüzyıl. Adana Arkeoloji Müzesi.

Fig. 232. Amisos'tan bir mozaik. Saçları beyaz bantla bağlı Nereid figürü, MS 3-4. yüzyıl.

Fig. 233. Saçları bant ile bağlanmış Nereid figürü (sol), MS 3-4. yüzyıl. Gaziantep Zeugma Müzesi.

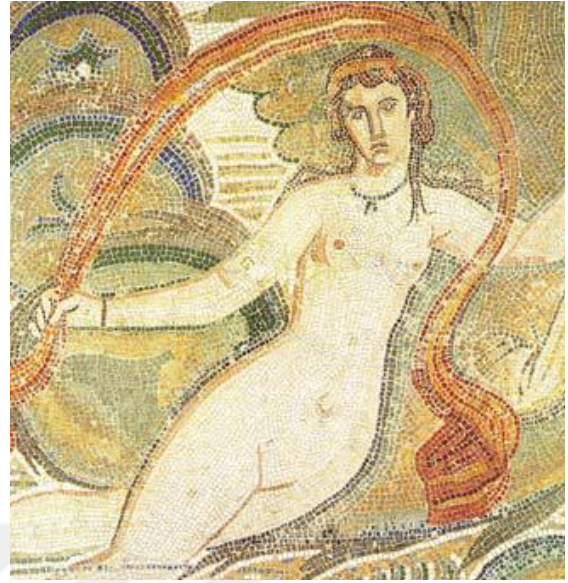

Fig. 234. Tunus'tan saçları bantla bağlı Nereid figürü, MS 3-4. yüzyıl. Tunus El Djem Müzesi.

Fig. 235. Saçları bantla bağlanmış Okeanos figürü (ortada), MS 3-4. yüzyıl. Gaziantep Zeugma Müzesi.

Fig. 236. Smyrna'dan başında bant bulunan kadın heykel başı, Roma İmparatorluk Dönemi.

Fig. 237. Sardeis'ten başında bitkisel bant bulunan Dionysos heykel başı, MS 3. yüzyıl. Manisa Arkeoloji Müzesi.

Fig. 238. Smyrna'dan başında bant bulunan erkek heykel başı, Roma İmparatorluk Dönemi.

Fig. 239. Başında bant bulunan kadın büstü, MS 135-138. Side Müzesi.

Fig. 240. Tralleis'ten bantlı kadın başı. Geç Hellenistik Dönem, Aydın Arkeoloji Müzesi.

Fig. 241. Pişmiş toprak *Paionios Nike'si*. Saçları bant ile toplu, Hellenistik Dönem.

Fig. 242. Pergamon'dan saçları bantlı pişmiş toprak Aphrodite başı, Roma İmparatorluk Dönemi. İzmir Tarih ve Sanat Müzesi.

Fig. 243. Aigai'dan kalın bantlı pişmiş toprak Eros başı, Roma İmparatorluk Dönemi.

Fig. 244. Aigai'dan başı bantlı pişmiş toprak kadın başı, MÖ 2. yüzyıl II. ortası.

Fig. 245. Aigai'dan saçları bantla tutturulmuş pişmiş toprak Dionysos steli, MÖ 2. yüzyıl.

Fig. 246. Knidos'tan Aphrodite heykeli. Heykeltıraş Praksiteles. Dalgalı saçları ince bant ile bağlanmıştır, MÖ 4. yüzyıl.

Fig. 247. Tekirdağ'dan Knidos Aphrodite'si saç stilinde pişmiş toprak kadın heykelcik başı. Kıvrıkcık saçları bantla bağlanmış, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 248. Apollonia ad Rhyndacum'dan saçları bantlı pişmiş toprak kadın heykelcik başı, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 249. Saçları bantlı Kharitler heykel grubu, Geç Hellenistik Dönem. Bandırma Arkeoloji Müzesi.

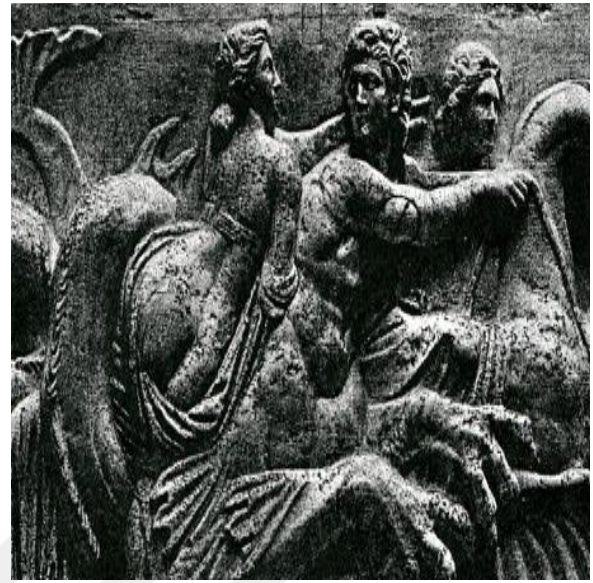

Fig. 250. Tralleis'ten hamam rölyefi. Saçları bantlı Nereid kabartması (sol), MS 1. yüzyıl.

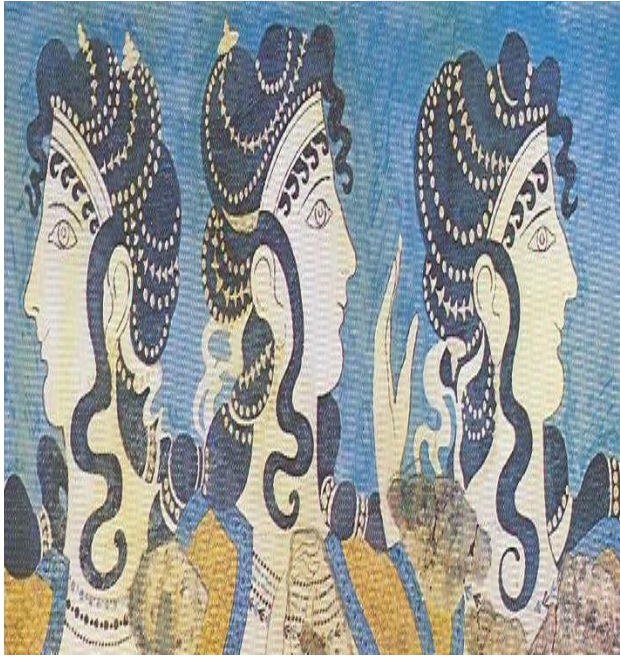

Fig. 251. Knossos Sarayı'ndan fresko. Saçları bantla çevrili kadın figürler, MÖ 2700-1450.

Fig. 252. Attika'dan saçları bantla çevrili *Peplos Kore'si*, Orta Arkaik Dönem.

Fig. 253. Olympia Hera Tapınağı'ndan başında bant bulunan kireçtaşı Hera büstü, MÖ 580.

Fig. 254. Atina Agora'sı Ares Tapınağı'ndan saç bantlı mermer kadın heykeli (Artemis?),Klasik Dönem.

Fig. 255. Atina Agorası'ndan saç bantlı mermer Aphrodite başı, MÖ 1. yüzyıl.

Fig. 256. Etrüsk vitta görseli.

Fig. 257. Aphrodite Herme'si. Saçları bantla çevrili, Hellenistik Dönem. Herculaneum, Glyptothek Müzesi.

Fig. 258. Roma'dan bronz ayna. Saçları bantlı *Sienna Kharitler*'i kabartması, Roma İmparatorluk Dönemi. Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 259. İran'dan saçları bantlı II. Mithridates betimli bir sikke, MÖ 121-91.

Fig. 260. İran'dan saçları bantlı Pers kralı Kapat betimli bir sikke, MS 50-100.

Fig. 261. Ur Kraliyet Mezarlığı'ndan altın defne çelengi, MÖ 3.Bin'ler. Pennsylvania Üniversitesi Koleksiyonu.

Fig. 262. Attika'dan kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde ölünün başına çelenk koyulan prothesis sahnesi, MÖ 530.

Fig. 263. Attika'dan kırmızı figür teknikli çan krater. Duvarda ve başlarda defne çelenkleri bulunan sempozyum sahnesi. Nikias ressamı, MÖ 530.

Fig. 264. Girit'ten altın defne çelengi, MÖ 4-3. yüzyıl.

Fig. 265. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde zeytin çelenkli Zeus figürü, MÖ 530.

Fig. 266. Saronik Körfezi'nden üzerinde zeytin çelengi betimi bulunan Athena sikkesi, MÖ 460-450.

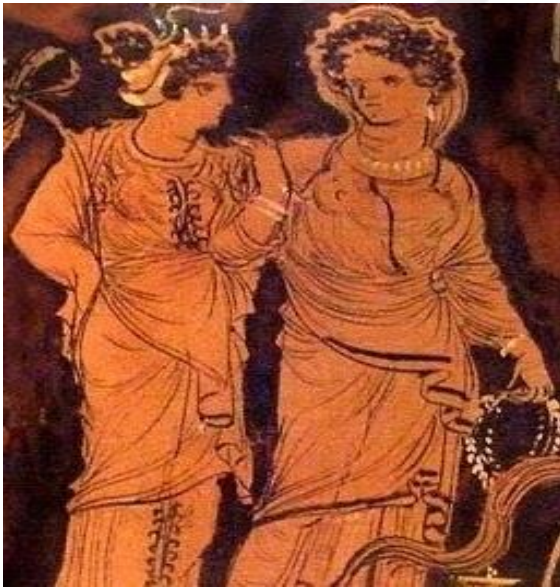

Fig. 267. Apulia'dan kırmızı figür teknikli volütlü krater. Elinde mersin çelengi tutan Aphrodite(sağ). Yeraltı ressamı, Geç Klasik-Erken Hellenistik Dönem. Dallas Müzesi.

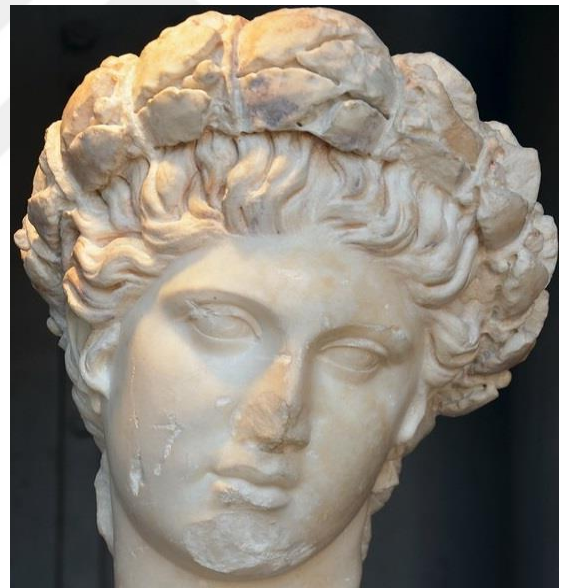

Fig. 268. Defne çelenkli Apollon mermer başı, Hellenistik Dönem. Roma Montemartini Müzesi.

Fig. 269. İtalya'dan sarmaşık çelenkli Dionysos büstü, MS 1-2. yüzyıl. David Harun Koleksiyonu.

Fig. 270. Kuzey Epeiros bölgesinden meşe çelenkli Zeus betimli bir sikke, MÖ 238.

Fig. 271. Gela'dan buğday çelenkli Demeter betimli bir sikke, MÖ 340-310.

Fig. 272. Olimpiyat oyununda ödül olarak verilmiş altından, zeytin çelengi, MÖ 4. yüzyıl.

Fig. 273. *Apollon ve Daphne Miti Mozaik*, MS 2-5. yüzyıl. Antakya Mozaik Müzesi.

Fig. 274. Kıbrıs'tan kireçtaşından çelenkli erkek heykeli, MÖ 5. yüzyıl başları. Metropolitan Sanat Müzesi

Fig. 275. Münih'ten defne çelenkli mermer Augustus büstü, MÖ 27-MS 14.

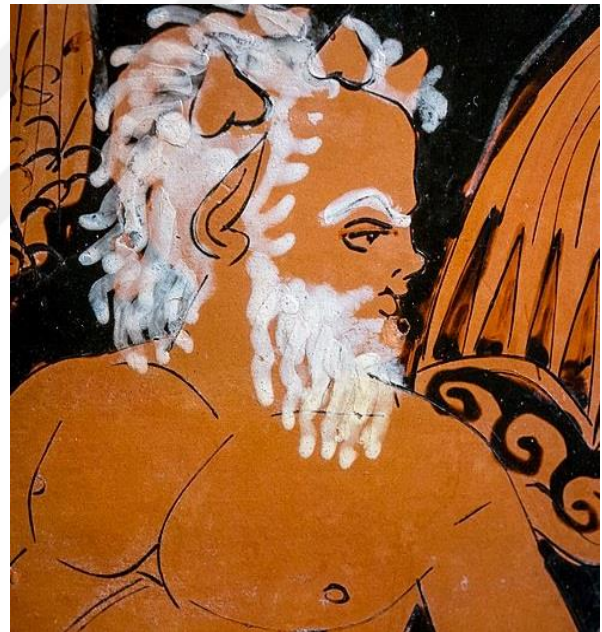

Fig. 276. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde sarmaşık çelenkli Satyros figürü, MÖ 530-500.

Fig. 277. Mora'dan altın mersin çelengi, MÖ 330-250.

Fig. 278. Attika'dan altın meşe çelengi, MÖ 300.

Fig. 279. Attika'dan altın sarmaşık çelengi, MÖ 4-3. yüzyıl.

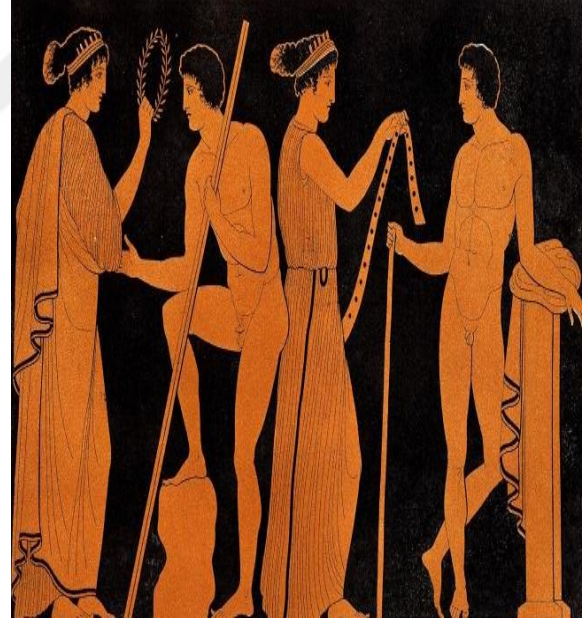

Fig. 280. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde Olympia oyununun kazanına zeytin çelengi verilme anı, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 281. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde Olympia kazanını zeytin çelengiyle taçlandırma sahnesi, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 282. Kırmızı figür tekniğinde bir seramik parçası üzerinde Pythian kazanını defne çelengiyle taçlandırma sahnesi, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 283. Isthmia oyununun kazananı kereviz çelenkli sporcu heykeli, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 284. Isthmia oyununun kazananı kereviz çelenkli sporcu başı, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 285. Akropolis'ten kereviz çelenkli *Rampin Başı*, MÖ 550.

Fig. 286. Smyrna'dan simit çelenkli pişmiş toprak kadın başı, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 287. Smyrna'dan simit çelenkli pişmiş toprak Herme steli, Hellenistik Dönem.

Fig. 288. *Ladon Phaselis Mozaïği*. Çelenkli Nereid figürü, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 289. Hatay Samandağ'dan çelenkli Nereid figürlerini taşıyan mozaik, MÖ 4. yüzyıl.

Fig. 290. *Nehir Tanrısı Mozaïği*. Çelenkli Nereid figürü, MS 4. yüzyıl. Gaziantep Zeugma Müzesi.

Fig. 291. Pitane'den çelenkli pişmiş toprak kadın heykelcik başı, MÖ 3. yüzyıl. İstanbul Arkeoloji Müzesi.

Fig. 292. Pitane'den çelenkli pişmiş toprak kadın heykelcik başı, MÖ 3. yüzyıl. İstanbul Arkeoloji Müzesi.

Fig. 293. Tarsus'tan defne çelenkli Apollon pişmiş toprak heykelcik, Hellenistik Dönem. Adana Arkeoloji Müzesi.

Fig. 294. Defne çelenkli Apollon Kitharoedos pişmiş toprak heykelcik, MÖ 3-1. yüzyıl. Çanakkale Arkeoloji Müzesi.

Fig. 295. Sarmaşık çelenkli Dionysos pişmiş toprak heykelcik başı, MÖ 3-1. yüzyıl. Çanakkale Arkeoloji Müzesi.

Fig. 296. Çelenkli pişmiş toprak erkek heykelcik, MÖ 3-1. yüzyıl. Çanakkale Arkeoloji Müzesi.

Fig. 297. Mezar buluntusu çelenk yaprakları, MÖ 4. yüzyıl. Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi.

Fig. 298. Smyrna'dan sarmaşık çelenkli mermer Dionysos başı, MS erken 3. yüzyıl.

Fig. 299. Geç Antoninler Dönemi'nden zeytin çelenkli nehir tanrısı Kaystros mermer heykeli. İzmir Arkeoloji Müzesi.

Fig. 300. Pamphylia'dan defne çelenkli mermer Hadrianus başı, MS 117-138.

Fig. 301. Aysuluk Tepesi Aziz Yuhanna Teologos Bazilikası'ndan mermer mersin çelenkli Eros başı, MS 117-138.

Fig. 302. Defne çelenkli Marcus Aurelius betimli bir sikke, MS 161-180. Aydın Arkeoloji Müzesi.

Fig. 303. Defne çelenkli Septimus Severus betimli bir sikke, MS 193-211. Aydın Arkeoloji Müzesi.

Fig. 304. Defne çelenkli Severus Aleksander betimli bir sikke, MS 222-235. Aydın Arkeoloji Müzesi.

Fig. 305. Defne çelenkli III. Gordianus betimli bir sikke, MS 238-244. Aydın Arkeoloji Müzesi.

Fig. 306. Pergamon'dan çelenkli Asklepios betimli bir sikke, MÖ 197-159. Diyarbakır Arkeoloji Müzesi.

Fig. 307. Knidos'tan buğday çelengi betimli Demeter sikkesi, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 308. Trakya'dan defne çelengi betimli Serapis ve İsis sikkesi, MÖ 350-300.

Fig. 309. Attika'dan kırmızı figür tekniğinde sütunlu krater. Defne çelenği taşıyan Apollon betimi (sol). Suessula ressamı, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 310. Phrasikleia'dan altın yaldız renginde çelenkli kore başı, MÖ 550-540.

Fig. 311. Thrakia'dan buğday çelenği betimli Demeter sikkesi, MÖ 3. yüzyıl.

Fig. 312. Atina'dan pişmiş toprak Leda heykelcik başı (kavun dilimi saç ve çelenk), MÖ 2. yüzyıl.

Fig. 313. Ostia hamamından mozaik. Başında zeytin çelengi bulunan kadın şeklinde kişileştirilmiş Hispania eyaleti, MS 1.yüzyıl.

Fig. 314. Roma Kolezyum'dan *Titus Takı*. Victoria tarafından defne çelengi ile onurlandırılan Titus kabartması (sol),MS 71.

Fig. 315. Roma'dan *Titus Takı*. Ortada Augustus ve Ceasalar'ı defne çelengi ile taçlandıran Victoria kabartması, MS 1. yüzyıl.

Fig. 316. Roma *Civita Castellana Kabartması*. Defne çelengi ile onurlanan Aeneas, Geç Roma Dönemi.

Fig. 317. Knossos Sarayı'ndan zambak taçlı Girit prensi freski, MÖ 16. yüzyıl.

Fig. 318. Roma'dan ışın taçlı Augustus betimli bir sikke, MS 14.

Fig. 319. Hierapolis'ten ışın taçlı I. Philippos betimli bir sikke, MS 244-249.

Fig. 320. Lagyna'dan ışın taçlı III. Gordianus betimli bir sikke, MS 243-244.

Fig. 321. Kule taçlı *Antiocheia Thyke*'si. Heykeltıraş Eutykhides, MÖ 300. Louvre Müzesi.

Fig. 322. Konuralp'tan (Düzce) kule taçlı Thyke heykeli, MÖ 4. yüzyıl İstanbul Arkeoloji Müzesi.

Fig. 323. Smyrna'dan kule taçlı Thyke betimli bir sikke, MÖ 2-1. yüzyıl. İzmir Arkeoloji Müzesi.

Fig. 324. Smyrna'dan kule taçlı Thyke betimli bir sikke, MÖ 160-150.

Fig. 325. Persepolis'ten kidaris'li I.Darius (sağ) ve kral muhafızları (sol) kabartması, MÖ 6. yüzyıl.

Fig. 326. İran'dan kidaris'li I. Darius betimli bir sikke, MÖ 400.

Fig. 327. Persepolis'ten kidaris'li kral muhafızları kabartması, MÖ 6. yüzyıl sonu.

Fig. 328. İran'dan kidaris'li I. Darius betimli bir sikke, MÖ 480.

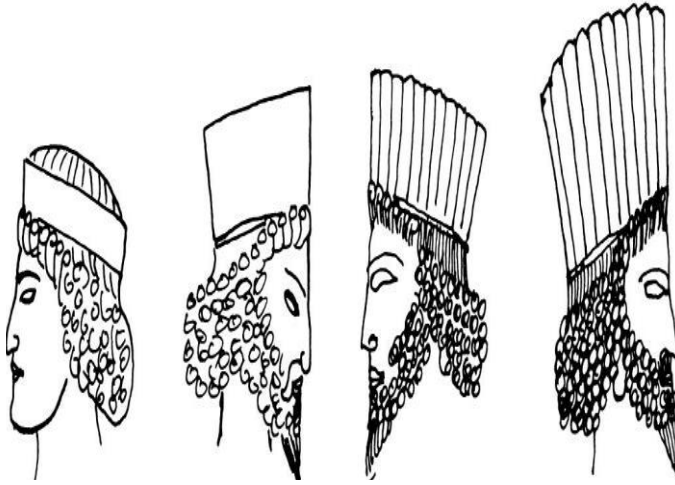

Fig. 329. Kidaris çeşitleri.

Fig. 330. Daskyleion'dan ziyafet sahneli kidaris'li kadın kabartması bulunan *Elnaf Steli*, MÖ 5. yüzyıl.

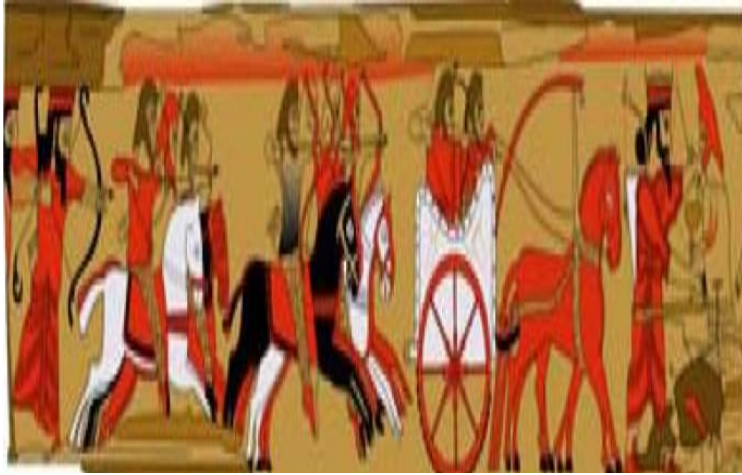

Fig. 331. Afyon'dan *Tatarlı Tümülüsü*. Kidaris'li Pers komutanı (sağ) ve Persli savaşçılar (sol), MÖ 474-471. Münih Staatliche Antikesammlung Müzesi.

Fig. 332. Sardis'ten kidaris'li Pers kralı kabartmalı silindir mühür, MÖ 5. yüzyıl.

Fig. 333. Tarsus'tan kule taçlı pişmiş toprak Thyke heykelcik başı, MÖ 3. yüzyıl. Adana Arkeoloji Müzesi.

Fig. 334. Mısır'daki Abydos Tapınağı duvarı, Hathor taçlı İsis (sağ) hiyeroglifi, MÖ 2050-1650.

Fig. 335. Mısır'dan Hathor taçlı bronz İsis heykelcik, MÖ 611-594.

Fig. 336. Bulgaristan'dan İsis taçlı pişmiş toprak İsis heykelcik başı, MÖ 2. yüzyıl. Sofya Müzesi.

Fig. 337. Serdica'dan İsis taçlı Marcus Aurelius betimli bir sikke, MS 161-180. MS 161-180.

Fig. 338. Mısır'dan khepresh'li Amenhotep bronz başı, MÖ 1390-1352. Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 339. Mısır'dan khepresh'li mermer Tutankhamonbaşı, MÖ 1336-1327. Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 340. Mısır'dan khepresh'li III. Ramses hiyeroglifi, MÖ 1186-1155.

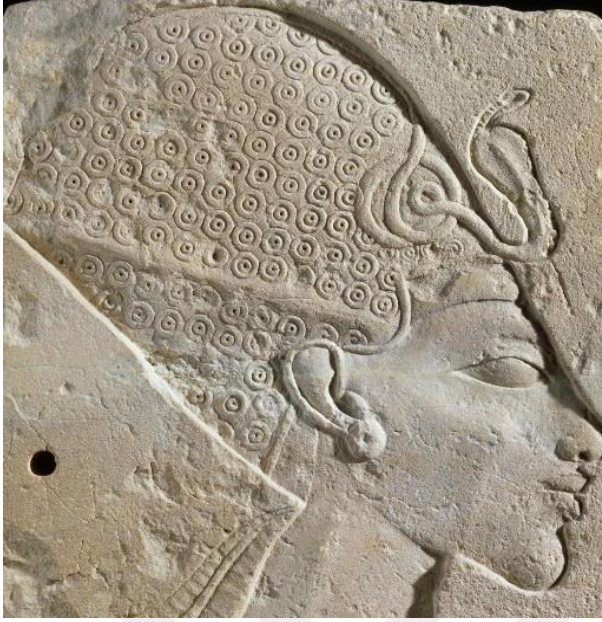

Fig. 341. Mısır'dan khepresh'li II. Ramses kabartması, MÖ 1279-1213

Fig. 342. Ramses Tapınağı'ndan khepresh'li III. Ramses hiyeroglifi, MÖ 1550-1069.

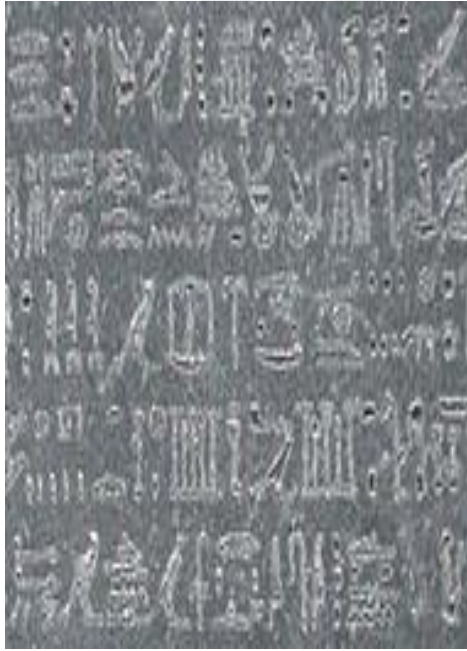

Fig. 343. Mısır'dan *Rosetta Taşı*, MÖ 196. İngiliz Ulusal Müzesi.

Fig. 344. Mısır'dan (sol) Deshtret, (orta) Pschent, (sağ) Hedjet hiyeroglifi, MÖ 2686-2181.

Fig. 345. Mısır'dan deshret'li erkek figür hiyeroglifi, MÖ 2686-2181.

Fig. 346. Mısır'dan deshret'li erkek figür hiyeroglifi, MÖ 2686-2181.

Fig. 347. Mısır'dan deshret'li erkek figür hiyeroglifi, MÖ 2686-2181.

Fig. 348. Mısır'dan *Narmer Paleti*. Arka yüzde (sol) deshret, ön yüzde (sağ) hedjet hiyeroglifi, MÖ 3200-3000. Mısır Kahire Müzesi.

Fig. 349. Yukarı Mısır'dan hedjet'li Kushite bronz heykelciği, MÖ 670. Berlin Neues Müzesi.

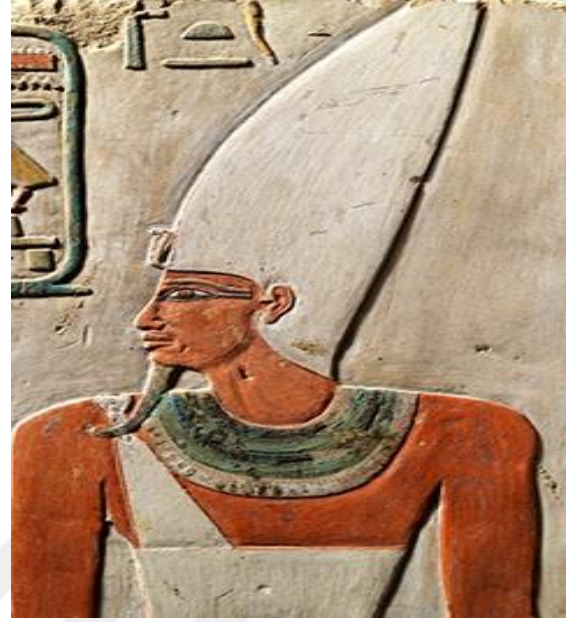

Fig. 350. Mısır Deir-el-Bahri mezarlığından hedjet'li II. Nebhepetre Mentuhotep hiyeroglifi, MÖ 2010-2000. Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 351. Mısır'dan pschent'li Ptolemaios yöneticisi, MÖ 3-2. yüzyıl.

Fig. 352. Mısır'dan pschent'li III. Senusret başı, MÖ 1878-1839.

Fig. 353. Mısır'dan pschent'li fildişi III. Amenhotep başı, MÖ 1370.

Fig. 354. Kalhu'dan pschent'li erkek figürlerin fildişinden kabartması, MÖ 9-8. yüzyıl. Metropolitan Sanat Müzesi.

Fig. 355. Hadatu'dan pschent'li kadın figürü fildişi kabartması, MÖ 9-8. yüzyıl. Metropolitan Sanat Müzesi.

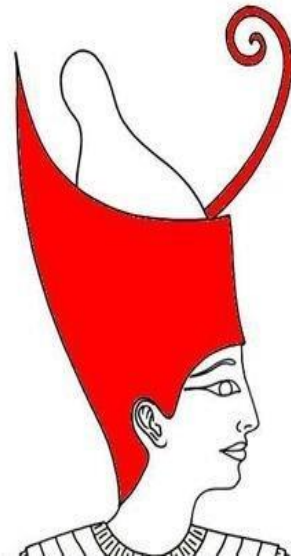

Fig. 356. Pschent görseli.